

KONYA KİTABI
XIV

*Hak ile sabır dileyip
Bize gelen bizdendir
Akıl ve ahlak ile çalışıp
Bizi geçen bizdendir*

Ahi Evran-ı Velî

1882

KONYA TİCARET ODASI

Yeni **ipek yolu**

KONYA TİCARET ODASI DERGİSİ

KONYA KİTABI

XIV

ÖZEL SAYI ARALIK 2013

*Ahilik, Ahilik Teşkilatı ve
Konya'daki İzleri*

Editör

Prof. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR

KONYA - 2013

1882

KONYA TİCARET ODASI

Yeni **ipek yolu**

KONYA TİCARET ODASI DERGİSİ

KONYA KİTABI

XIV

ÖZEL SAYI ARALIK 2013

İMTİYAZ SAHİBİ

Konya Ticaret Odası Adına
Yönetim Kurulu Başkanı
Selçuk ÖZTÜRK

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Özhan SAY

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Mustafa AKGÖL

EDİTÖR

Prof. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR

YAYIN KURULU

Ahmet Cemal COŞKUN
Fehmi ADAM
Mustafa GÖKDOĞAN
Murat KOYUNCU
Süleyman SALUR

BU SAYIYA KATKIDA BULUNAN

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI
Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL
Dr. Ali DADAN
Yrd. Doç. Dr. Bekir BİÇER
Doç. Dr. Caner ARABACI
Doç. Dr. Cemal GÜVEN
Doç. Dr. Hikmet ATİK
Doç. Dr. Kemal ÖZCAN
Prof. Dr. Muhsin KAR
Doç. Dr. Mustafa YILDIZ
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Yrd. Doç. Dr. Zekeriya ŞİMŞİR
(Bilim Kurulu, adlara göre alfabetik sırayla verilmiştir.)

GÖRSEL YÖNETMEN

M. Fatih ÖZSOY

REKLAM VE HALKLA İLİŞKİLER

İbrahim ÇAKIR

GRAFİK TASARIM

MRK AJANS

Fevzi Çakmak Mahallesi Yeni Matbaacılar Sitesi
Yayın Caddesi No:73 Karatay / KONYA / TÜRKİYE
Tel: +90 332 342 40 84 Fax: +90 332 342 40 94
www.mrkajans.com | bilgi@mrkajans.com

KAPAK TASARIM VE MİNYATÜR

M. Fatih ÖZSOY

BASKI-CİLT

İNCİ KAĞITÇILIK - OFSET MATBAA

Fevzi Çakmak Mh. Hacıbayram Cd. No: 3
Karatay / KONYA
TEL&FAX: 0332 342 01 67
e-mail:konyainciofset@yahoo.com
www.konyainciofset.com

Basım Sertifika No: 14997

BASIM TARİHİ

ARALIK 2013

YAYIN TÜRÜ

YEREL, SÜRELİ

İLETİŞİM ADRESİ

Konya Ticaret Odası

Basım ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

Vatan Caddesi No:1

42040 Selçuklu/KONYA

Telefon: +90 332 221 52 94

+90 332 221 52 95

Faks : +90 332 221 52 96

Internet :

www.kto.org.tr

E-posta :

basin@kto.org.tr

basyay@kto.org.tr

ISBN :978-605-137-328-7

Kapak çalışmasında Osmanlı dönemi Camcılar Ocağın'dan bir minyatür örneği yer almaktadır. Minyatürde "camger" adı verilen ustalar, çıraqları ile beraber "çeşm-i bülbül" yaparken resmedilmiştir. Kapak resmi, orijinalinden elektronik ortamda bazı ilavelerle kopyalama tekniği ile çizilmiştir. İlaveler için Konya Kale Kapısı, Kubbe-i Hadra ve İhtisap Dairesi görüntülerinden yararlanılmıştır.

- Kitabın her hakkı Konya Ticaret Odası'na aittir.
- Kitapta yayınlanan yazılar, kaynak gösterilerek alınabilir.
- Makalelerdeki görüş ve düşünceler ile bilimsel ve hukuki sorumlulukları yazarlarına aittir.

SUNUŞ

Değerli okuyucularımız,

Konya Ticaret Odası olarak şehrimizin ekonomik, sosyal yaşamını, tarihi ve kültürel değerlerini ele alan ve yılda bir kez yayınladığımız **Yeni İpek Yolu Özel Sayı XIV “AHİLİK, AHİLİK TEŞKİLATI VE KONYADAKİ İZLERİ”** adlı yayınımları sizlerle paylaşmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.

XIII. yüzyılda Anadolu'da, Balkanlar'da, Kırım'da Türkler tarafından kurulan esnaf, sanatkâr ve üretici birlikleri ile bu birliklerin uyguladıkları ahlâkî, siyasî, iktisadî, felsefî duygu ve prensipler anlamına gelen ahilik, yüzyıllara damgasını vurmuştur.

Ahi kelimesinin kaynağının Türkçe olduğu; "Akı" kelimesinden Anadolu'daki söyleniş tarzı ile ahiye dönüştüğü, yine Divanü Lûgati't Türk'te Ahi kelimesinin yiğit, eli açık, cömert anlamına gelen akı kelimesinden türediği ifade edilmektedir.

Ahilik teşkilâtı kurulduğu zamanlardan itibaren Anadolu'da birliği, refahı, toplum düzenini sağlayan ve halkın maddî, manevî tüm ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda bir teşkilatlanmayla birlik ve dirliğe büyük katkılar sağlamıştır.

Odaların, borsaların, meslek birliklerinin temelini oluşturan Ahilik teşkilatı tarihimizde görülen örnek kuruluşlardandır. Eşsiz bir hazineye sahip olan Türk tarihinde insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma bir kurum olarak Ahilik kültüründe görülmektedir. Anadolu'nun Türk yurdu olmasında büyük emeği geçen Ahi Evran tarafından 13. yüzyılda kurulan Ahilik Teşkilatı toplumsal yaşamın en önemli unsuru olan kardeşlik duygusunu esas almaktadır.

Ahilik kültürünü tarihimizin derinliklerine hapsedilmemesi gerekir. Yüzyıllar önce bu topraklarda kendi öz kültürümüzle kurulan ve eksiksiz uygulanan Ahilik sistemini anlamak, anlatmak ve hep beraber yaşamak; başta biz meslek teşkilatı temsilcileri olmak üzere tüm esnaf, sanatkâr ve işadamlarımızın ortak amacı olmalıdır.

Sekiz yüzyıl önce Anadolu'da uygulanan bu sistemi günümüz şartlarına göre yeniden yapılandırarak, ekonomimizin hizmetine sokmak, toplumumuzun gelişmesine önemli katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Ahilik değerleri yeniden toplumumuza hizmet eder hale gelmelidir. Medeniyetimizin dünyaya armağan ettiği bu sistem, yeniden toplumumuzun hayat felsefesine katkı sağlamalıdır. Türk kültürünün ürettiği; sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerin bütünü olan Ahilik sisteminin değerleri, günümüz koşullarına uyarlanmalıdır. Ahilik sisteminin sağladığı verimlilikten, uyguladığı kalite kontrol sisteminden, yetiştirdiği kalifiye iş gücünden ve üretim sistemine getirdiği ahlaki değerlerden Türk ekonomisi yararlanmalıdır. Yaşadığımız bu dönemde her zamankinden daha çok ihtiyacımız olan birliği ve dayanışmayı yüzyıllar önce atalarımız nasıl hayat felsefesi haline getirmişse ise bizler de her zaman birlik ve beraberlik içerisinde, yardımlaşma ve dayanışma duygularını ön planda tutan bir toplum olmayı başarmalıyız. İnsanlar arasındaki ticari ve toplumsal ilişkilerde; dürüstlük, güvenilirlik, iş ve meslek ahlâkına saygı, hak ve hukuka riayet etme, saygılı, şefkatli, cömert ve güler yüzlü olma ilkelerini esas alan Ahilik

sistemini uygulamayı bugün de tam anlamı ile başarabilirsek günümüz şartlarında yaşadığımız birçok sorun kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Ahiliğin Konya'daki izleri de yüzyıllar boyu devam etmiştir. Ahilik ve ahilik teşkilatına ilişkin günümüze ulaşan pek çok bilgi ve belge olduğu kanaatindeyiz.

Bu nedenle ciddi ve kapsamlı çalışmaların yer aldığı özel sayılarımızdan sonuncusunu da Ahiliğe ayırmak istedik. Ahilik ve Ahilik Teşkilatına ilişkin bilgi belge ve kaynakların toplanması uzun zaman aldı. Özellikle Konya'daki izlerine ilişkin kaynaklara ulaşmak kolay olmadı. Ancak değerli editörümüzün ve akademisyenlerimizin de çabaları ile özellikle Ahilik ve Ahilik Teşkilatının Konya'daki izlerine ilişkin çalışmalar elimize ulaştı. Umut ediyorum ki bu çalışmalar önemli bir kaynak olarak gelecek nesillerimize ulaştırılacaktır.

Değerli okuyucularımız,

Özel sayılarımızın Konya'mızın hatta ülkemizin alanında tek kaynak olma noktasında önemli bir yere geldiğini görmek bizlere büyük mutluluk veriyor. Bugüne kadar yayımlanan özel sayılarımız alanında hemen hemen tek kaynak olma özelliği taşıyor. İlimizin ülkemizin kültürel ve ekonomik tarihine ışık tutuyor, bilim çevrelerine ve araştırmacılara kaynak oluyor. Umut ediyorum ki bu misyonunu sizlerin de ilgi ve desteği ile gelecek yıllarda da sürdürecektir.

Değerli okuyucularımız,

Bu duygu ve düşüncelerle Ahilik ve Ahilik Teşkilatı ile Konya'daki izlerine ilişkin önemli bilgi ve belgelere sahip olan, bunları bizlerle paylaşan ve özel sayımızın editörlüğünü yapan Sayın Prof. Dr. H. Ahmet Özdemir'e özverili çalışmalarından dolayı içtenlikle teşekkür ediyorum. Ayrıca XIV. özel sayımıza makale vererek çalışmalarını bizlerle paylaşan değerli akademisyenlerimize, yazarlarımıza çok teşekkür ediyorum. Yayınımızın Ahilik konusuna ilgi duyan okuyucularımıza bu alanda çalışan akademisyen ve yazarlarımıza fayda sağlamasını temenni ediyorum, emeği geçenleri tebrik ediyorum.

Selçuk ÖZTÜRK

Konya Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı

ÖNSÖZ

Konya Ticaret Odası (KTO) Başkanı Sayın Selçuk ÖZTÜRK'ten gelen bir telefonla başlayan görüşmelerin ardından yıllar sonra kendimi yeniden editörlükte buldum. Bu durum, eski anıları tazeleme anlamına geldiği kadar aynı zamanda yeniden o heyecanı yaşamak demektir.

Yayıncılığın hemen hemen bütün aşamalarında çalışmış biri için bu tür faaliyetlerden uzak durmak gerçekten zor oluyor. Eline –yoksa diline miydi?- matbaa mürekkebi bulaşan iflah olmaz diyenleri zaman hep haklı çıkarıyor.

Ahilik, yıllardır üzerinde çalışılan fakat hâlâ bir çok problemi çözümsüz duran önemli bir kurum olarak resmen değilse de değerleriyle varlığını sürdürüyor. KTO'nun yayın organı olarak çıkan *Yeni İpek Yolu Dergisi*'nin XIV. Özel Sayısı'nda “Ahilik, Ahilik Teşkilatı ve Konya'daki İzleri” başlığı altında çeşitli meseleler ele alınmaya çalışıldı.

Bu çerçevede Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuşkusuz en parlak dönemi olan I. Alâeddin Keykubad zamanındaki gelişmelere özellikle değinildi. Bu büyük sultanın (Uluğ Sultan), fütüvvetle ve Ahilikle ilgisi araştırmacılar tarafından ne yazık ki yeterince çalışılmamış görünüyor. Fakat sadece onun dönemini incelemek de tablonun bütünü aydınlatmayabilir. Onun için I. İzzeddin Keykavus'tan itibaren fütüvvet-ahilik, hilafet-saltanat ilişkilerine teorik ve pratik açıdan yoğunlaşmak gerekiyor. Alâeddin Keykubad zamanında manevi otoritesini hilafetin desteğini de arkasına alarak iyice pekiştiren ve fütüvvetin Şeyhu'ş-şuyuhu mevkiine yükselen Şihâbeddîn-i Sühreverdî ile Selçuklu devlet adamlarının ve kanaat önderlerinin ilişkilerini özellikle gözden kaçırmamak icab ediyor. Konunun önemini kavramak için Sühreverdî'nin, Mevlana'nın babası Bahâeddîn-i Veled başta olmak üzere bağlantı kurduğu isimleri sıralamak bile yeterli olabilir: Meceddeddin-i İshak, Celâleddîn-i Karatay, Burhaneddîn-i Muhakkık-ı Tirmizî, Muhyiddîn İbnü'l-Arabî, İbnü'l-Fârız, Necmeddîn-i Dâye...

Hem Türk Tarihini hem İslam Medeniyetini derinden etkileyen travmatik ve dramatik olayların yaşandığı bir çağda, Moğol istilâ selinin önünden kaçarak güvenli bir liman olarak gördükleri Anadolu'ya sığınanlar ve bu eşsiz toprak parçasını bir Türk yurduna çevirenler arasında hiç şüphesiz Ahi cemaatleri ön sırada yer almaktaydı.

Yeni İpek Yolu'nun bu özel sayısında konu, genel cephesiyle, Abbasi Halifeliğine yeniden güç kazandırmak ve iktidarını pekiştirmek isteyen Nasır Lidinillah'in fütüvveti yeniden teşkilatlandırmasından ve İslam dünyasının hükümdarlarıyla bu bağlamda ilişkilerini tazelemesinden başlatıldı. Ondan sonra bugüne dek henüz yapılmamış bir “literatür” çalışması denendi. Bunun bir deneme veya daha doğru ifadeyle bir tür “girizgah” olduğu unutulmamalıdır. (Bu sahada halen bir Yüksek Lisans tez çalışılmasının yürütülmekte olduğu haberi muhtemelen ilgili çevreleri heyecanlandıracaktır.) Sonra Ahilerin kentlerin savunmasındaki rolleri üzerinde duruldu. İlerleyen dönemdeki esnaf ve ticaret odası faaliyetleri değerlendirildi. Ahi şecere ve zaviyeleri ele alındı. Ahiliğin işleyişine dair canlı tasvirlerle

değerli kayıtlar düşmüş olan İbn Battûta'nın Anadolu ziyaretine, Ahi zaviye ve tekkelerinin birer eğitim kurumu işlevi görmesine, bu kurumların mimari özelliklerine, meslek eğitimine yönelik katkılarına, “Debbağların Piri” olarak anılan Ahi Evran-ı Veli'ye, bu teşkilat sayesinde dünyanın yeniden nasıl yorumlanabileceğine... dair daha bir çok ayrıntıya temas edildi. Ahi Evran'ın Debbağhanesi'nin günümüz Konya'sındaki mahalli fotoğraflandı ve resimler bu nüshaya konuldu.

Özel sayının hazırlanmasındaki katkılarından dolayı başta KTO'nun değerli başkanı Selçuk ÖZTÜRK olmak üzere, Sayın Özhan SAY, Mustafa AKGÖL ve onun şahsında KTO Basın ve Halkla İlişkiler Servisi'nin kıymetli personeline, yazılarını lûtfeden akademisyenlerimize ve yazarlarımıza, makaleleri büyük bir titizlikle gözden geçiren hakem kurulumuza, görsel zenginliğe kavuşması için desteğini esirgemeyen MRK Ajans çalışanlarına, yayında emeği geçen ve isimleri sehven zikredilmeyen herkese teşekkür ederim.

Prof. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR
11.12.2013/Meram-KONYA

İÇİNDEKİLER

Sunuş

Selçuk ÖZTÜRK..... V

Önsöz

Prof. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR VII

*Ahîlerin Büyük Şeyhi Şihâbeddîn-i Sühreverdî
(539- 632/1145-1234) Anadolu ve Konya Ziyareti,
Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarıyla ve
Kanaat Önderleriyle İlişkileri*

Prof. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR 1

*İstila Döneminde Anadolu Şehirlerinin
Korunmasında Ahîler: Konya Ve Ahî Ahmed Şah*

Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ..... 31

*Hamdizade Abdülkadir Erdoğan 'ın
Ahî Evren Hakkında Bir Makalesi*

Öğretmen Ahmet ÇELİK..... 47

Ahî Zaviyelerinden Örnekler

Prof. Dr. Haşim KARPUZ 57

*Ahî Şecere-Nâme Ve Fütüvvet-Nâmelerine
Göre Ahî Zaviyeleri*

Doç. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN..... 67

*Bir Eğitim Yeri Olarak Ahî Zâviyeleri
Ve İşyerleri*

Öğretmen Semih ÇEKER..... 79

*Ahîlikten Okul Müfredatlarına Sanat Ve
Meslek Eğitimi (Konya Örneği)*

Yrd. Doç. Dr. Seyit TAŞER..... 95

<i>Ahîlik, Konya 'da Ahîlik Teşkilatı Ve Zâviye Evleri</i>	
Araştırmacı Yazar Melâhat ÜRKMEZ.....	111
<i>İbn Batûta 'nın Anadolu Seyahati Ve Ahîlerle Karşılaşması</i>	
Araştırma Görevlisi Nadir BAŞTÜRK.....	125
<i>Ahîlik Teşkilatı İle Değişen Dünyayı Yorumlamak</i>	
Yrd. Doç. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL	
Yrd. Doç. Dr. Bülent DARICI.....	139
<i>Ahîlik'ten xx. Yüzyılbaşlarına Konya'da Ticari Faaliyetlerdeki Değişim ve Sanayi</i>	
Yrd. Doç. Dr. Seyit TAŞER.....	153
<i>Ahîlik, Esnaf Destanları Ve Ermenekli Hasan Tahsin'in Berber Destanı</i>	
Yrd. Doç. Dr. Aziz AYVA	167
<i>Konya Kaza Merkezlerinde Ticaret Odaları (1884-1928)</i>	
Yrd. Doç. Dr. Seyit TAŞER.....	185
<i>"Ahîlik" Üzerine Bir Literatür Denemesi</i>	
Prof. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR	
Ahmet ÇELİK.....	199

AHİLERİN BÜYÜK ŞEYHİ ŞİHÂBEDDİN-İ SÜHREVERDÎ (539- 632/1145-1234) ANADOLU VE KONYA ZİYARETİ, TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLET ADAMLARIYLA VE KANAAT ÖNDERLERİYLE İLİŞKİLERİ *SHIHAB AL-DIN 'UMAR AL-SUHRAWARDI, THE GREAT SHEIKH OF AKHI'S AND FUTUWWAH, AND HIS VISITING KONYA AND ANATOLIA AND HIS RELATIONSHIPS WITH SOME ADMINISTRATION AND OPINION LEADERS IN THE ANATOLIAN SELJUQ PERIOD*

H. Ahmet ÖZDEMİR *

1961'de Konya/Ilgın-Çavuşçugöl Kasabası'nda doğdu.

İlköğrenimini doğduğu yerde, orta öğrenimini Ilgın Lisesi'nde tamamladı. Daha sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1984).

"Moğol İstilasası ve Abbâsi Devleti'nin Yıkılışı-Cengiz ve Hülâgü Dönemleri (616-656/1219-1258)" adlı doktora tezini 1997 yılında tamamladı.

Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde (1998-2009), Selçuk ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi'nde (2009-) öğretim üyeliği yaptı.

Şeyh Şamil'in Hatıratı (Ankara 2000) adlı eseri T.C. Kültür Bakanlığı'na yayınlandı. Moğol İstilasası (İstanbul 2005) adlı eseriyle de 2005 yılında Türkiye Yazarlar Birliği'nce "İnceleme" dalında "Yılın Yazarı" ödülüne layık görüldü.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

Yaşadığı dönemde fütüvvet dâhil bir çok tasavvufi ekolü şahsında toplayarak Bağdat'ta Şeyhu'ş-şüyûhluğu üstlenen Şihâbeddîn-i Sühreverdî, VII/XIII. yüzyılın en önemli mu-tasavvıflarındandır. Dönemin Abbasi halifesi Nasır Lidinillah, Sühreverdî ile birlikte çeşitli siyasi ve dini faaliyetler icra etmiş ve onunla el ele vererek fütüvvet kurumunu adeta yeniden teşkilatlandırmıştır. Etkileyici kişiliğiyle bütünleşen bir hilafet anlayışı geliştiren Sühreverdî de tasavvuf neşvesini yaymada Nasır'dan yararlanmıştı. Türkiye Selçuklu Sultanları, I. İzzeddin Keykavus'tan itibaren Nasır aracılığıyla fütüvvet teşkilatına girmeyi yeğlemişlerdi. Bu ilişki I. Alâeddin Keykubad döneminde zirveye tırmanmıştır. Şihâbeddîn-i Sühreverdî, Nasır'ın tebriklerini ve yeni hükümdarın saltanat onayını iletmek üzere değerli hediye ve armağanlarla Konya'ya gelmiş, Selçuklu Sultanı'na fütüvvet şalvarı giydirmişti. Bu sırada Alâeddin Keykubad ve Celâeddîn-i-i Karatay başta pek çok saray ileri geleni Sühreverdî'nin müridi olmuş, fütü-

tüvvete girmişlerdir. Tarih ve tasavvuf kaynaklarında Sühreverdî'nin Sultan Alâeddin'e yönelik manevi ilgisini gösteren birtakım olaylar da anılır. Sühreverdî, Selçuklu yönetimiyle ve topraklarıyla bağlantısı olan Baha-i Veled, Burhaneddin-i Muhakkık-ı Tirmizi, İbn Arabî, İbnü'l-Fârız, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Necmeddîn-i Dâye gibi zevatla yakın ilişki içerisinde önemli bir simadır. Kaynaklarda geçmemekle beraber o sırada çocukluk veya ilk gençlik çağını yaşayan Mevlana ile de Bağdat'ta ve Konya'da görüşmüş olmalıdırlar. Bu makalede söz konusu meseleler Sühreverdî'nin biyografisi çerçevesinde ve "fütüvvet" bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Şihâbeddîn-i Sühreverdî, Fütüvvet (Ahilik), Türkiye Selçuklu devlet adamları ve kanaat önderleri, Alâeddin Keykubad, Konya.

ABSTRACT

Shihab al-Din 'Umar al-Suhrawardi is one of the most important Islamic mystics of the century VII/XIIIth. He was known as Sheikh al-shuyuh. Al-Nasir li-Din Allah, who was the Abbasid Caliph in this period, participated in some various political and religious activities with him and He almost reorganized the "futuwwah" institution with his help and support. On the other hand, al-Suhrawardi benefited from al-Nasir to spread his own Sufism of understand (nashwah). Seljuq Sultans of Turkey, from Izzeddin Keykavus I, preferred to be a member of the futuwwah organization through al-Nasir li-Din Allah.

The relationships between Seljuq sultanate and Abbasid Caliphate climbed to the summit in the period of Alâeddin Keykubad I. In this time, al-Suhrawardi came to Konya to convey Abbasid Caliphate congratulations and to confirm of new monarch's reign with precious gifts and gratuities. He was greeted with interest in Konya, the Seljuq capital. During this visit, He met with many government officials, scientists and mystics of time such as Alâ al-Din Keyqubad, Celal al-Din-i Qaratayî, Baha-i Veled, Burhan al-Din-i Muhakkik-i al-Tirmizi. Perhaps he even had a meeting with Mawlana in this time or earlier in Baghdad. At that time, Ibn al-Arabî, Ibn al-Fârız, Evhad al-Din-i Kirmânî and Necm al-Dini Dâye also connections with Anatolia. Al-Suhrawardi also met with them in Baghdad or Anatolia or Hijaz. Otherwise, to according the historical and mystic sources, it's referred to some spiritual events between Suhrawardi and Keyqubad I.

Keywords; *Shihab al-Din 'Umar al-Suhrawardi, Futuwwah (Akhyyah), Some Administration and Opinion Leaders in the Anatolian Seljuq Period, Ala al-Din Kayqubad I.*

GİRİŞ

Yaygın olarak Ebu Hafs, bazen Ebu Abdullah, bazı kaynaklarda nadiren Ebu Nasr, Ebü'l-Kasım künyeleriyle anılır. Şihâbüddîn, Şeyhu's-Şüyûh, Şeyhu'l-İslam, Şeyhu'l-Ârifîn, Evhadü's-Sûfiyye, Şeyhu'l-'Irâk, eş-Şeyh, el-İmam, el-Kudve, ez-Zâhid, el-Ârif, el-Muhaddis, es-Sûfî, eş-Şâfi'î lakap ve

nisbeleriyle tanınır. Soyu Hz. Ebû Bekir'e ulaştığından el-Bekrî, es-Sıddîkî, et-Teymî ve el-Kureşî, ayrıca doğduğu ve yerleşip vefat ettiği yerlere göre es-Sühreverdî, el-Bağdâdi nisbeleriyle zikredilir. Hz. Ebu Bekir soyundan gelmesi sebebiyle Bahâ-ieddîn-i Veled ve Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ile akraba olduğu belirtilmiştir. Kaynaklarda tam ismi şöyle geçer: Ömer b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Abdullah Ammûye b. Sa'd b. el-Hüseyin b. el-Kâsım b. Alkame b. en-Nadr b. Muaz b. Abdurrahman b. el-Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddîk. (Hamevî, 1977: III, 290; Sühreverdî, XI; Münziri, 1984: III, 380-1; İbn Hallikân, 1977: II, 321-2; III, 204, 446; Zehebî, 1985: XXII, 373-6; 1998: 631-640, 112; 1956: III. 1458; Eflâkî, 1973: I, 135; Sübkî, 1964: VIII, 338; İbn İmad, 1991: VII, 268; Vassâf, 2006: I, 284; Berg, 1979: IX, 83; Çatak, 2007: 1).

Şihâbeddîn-i Sühreverdî'yi aynı nisbe ve lakapla anılan ve 585/1190'da Haleb'de idam edilen Yahya b. Habeş el-Maktûl (Serkis, 1928: I, 1061) ile karıştırmamak gerekir. İkiisi ayrı şahsiyetlerdir. Bazı araştırmacılar, Sühreverdî-yi Maktul'un, Şihâbeddîn Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdî'nin biraderzadesi olduğunu belirtmişlerdir (Vassaf, 2006: I, 284).

Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdî, ilim ve tasavvufla meşgul ve meşhur bir aileye mensuptu. Aile fertleri arasından bir çok âlim ve sûfî çıkmıştı. Amcası ve hocası Ebü'n-Necîb Ziyâeddîn Abdülkâhir es-Sühreverdî (Zehebî, 1998: 561-570, 163-167; Sübkî, 1964: VII, 173-175), babası Ebû Câfer Muhammed es-Sühreverdî (Sübkî, 1964: VI, 122) büyük âlim

ve sufiler arasında anılagelmışlerdir. Büyük dedesi Abdullah b. Sa'd Ammûye hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte (Zehebî, 1998: 461-470, 268-269) yine ulema ve sulehadan bir zat olduğu bilinmektedir. Babası ve amcası Bağdat'ta Nizamiye Medresesinde eğitim görmüş, daha sonra da burada müderrislik yapmışlardı. Yusuf ed-Dımaşkî, Bağdat'ta Kasr Camii'nde ve Nizamiye Medresesinde Ebû Cafer'in vaazını dinlediğini ifade eder (Zehebî, 1985: XXII, 376).

Ebü'n-Necîb'in iki yakını da büyük âlim ve sufiler arasında yer alır. İlki Ebü'l-Hafs/Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ammûye'dir. İbnü'l-Cevzî, Ömer b. Muhammed'in Ebü'n-Necîb'in "amcası" olduğuna değindikten ve eğitim aldığı ünlü âlimlerin isimlerini saydıktan sonra Bağdat'ta hadis dersi verdiğini belirtir. Ardından Se'âdetü'l-hâdim Ribatı'nın önde gelen sufilerinden birisi olduğuna yer verir. Ayrıca kendisini gördüğünü fakat ondan ders almadığını ekler. Ona göre Ebû Hafs 532/1137 yılında vefat etmiş ve Şûnîziyye'ye defnedilmiştir (İbnü'l-Cevzî, 1992: XVII, 331). Zehebî'ye göre Ömer b. Muhammed Ebü'n-Necîb'in "kardeşinin oğlu"dur. Ebü'n-Necîb tarikat hırkasını Ömer'in elinden giymiştir. Zehebî, Ebû Hafs'ın 455/1063 yılında doğduğuna ve 8 Rebiülevvel 532/24 Kasım 1137'de vefat ettiğine işaret eder. İbnü'l-Cevzî'nin "Se'âdetü'l-hâdim" adıyla andığı ribatın ismi *Târihu'l-islâm*'da "Şart" olarak geçer (Zehebî, 1998: 531-540, 289-240).

Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî'nin ikinci yakını ile ilgili bilgilere ulaşan araştırmacılar meseleyi çözümleyememiş ciddi karışıklıkla-

ra meydan vermişlerdir. Ebü'n-Necîb'in, Abdülmelik isminde bir "amcası" vardır (İbn Neccâr, 2001: I, 139).

İbn Neccâr'ın metni şöyledir:

عبد الملك بن محمد بن عموية السهروردي، أخو عمر، و كان أصغر منه، و عم الشيخ أبي النجيب، ذكر يوسف بن محمد بن مقلد الدمشقي أنه رآه ببغداد، و كان صالحا زاهدا يتبرك بدعائه، و أنه عمر سبعا و سبعين سنة.

İbn Neccâr, Abdülmelik'in baba ve dede adıyla birlikte nisbesini kaydettikten sonra onun az önce hakkında bilgi verdiğimiz Ömer'in küçük kardeşi ve Şeyh Ebü'n-Necîb'in "amcası" olduğunu açıkça belirtmektedir. Ardından Yusuf b. Muhammed ed-Dımaşkî'nin onu Bağdat'ta gördüğüne ilişkin tanıklığına yer vermekte ve duasıyla teberrük edinilen salih, zahid bir kimse olduğunu ve 77 yıl ömür sürdüğünü bildirmektedir.

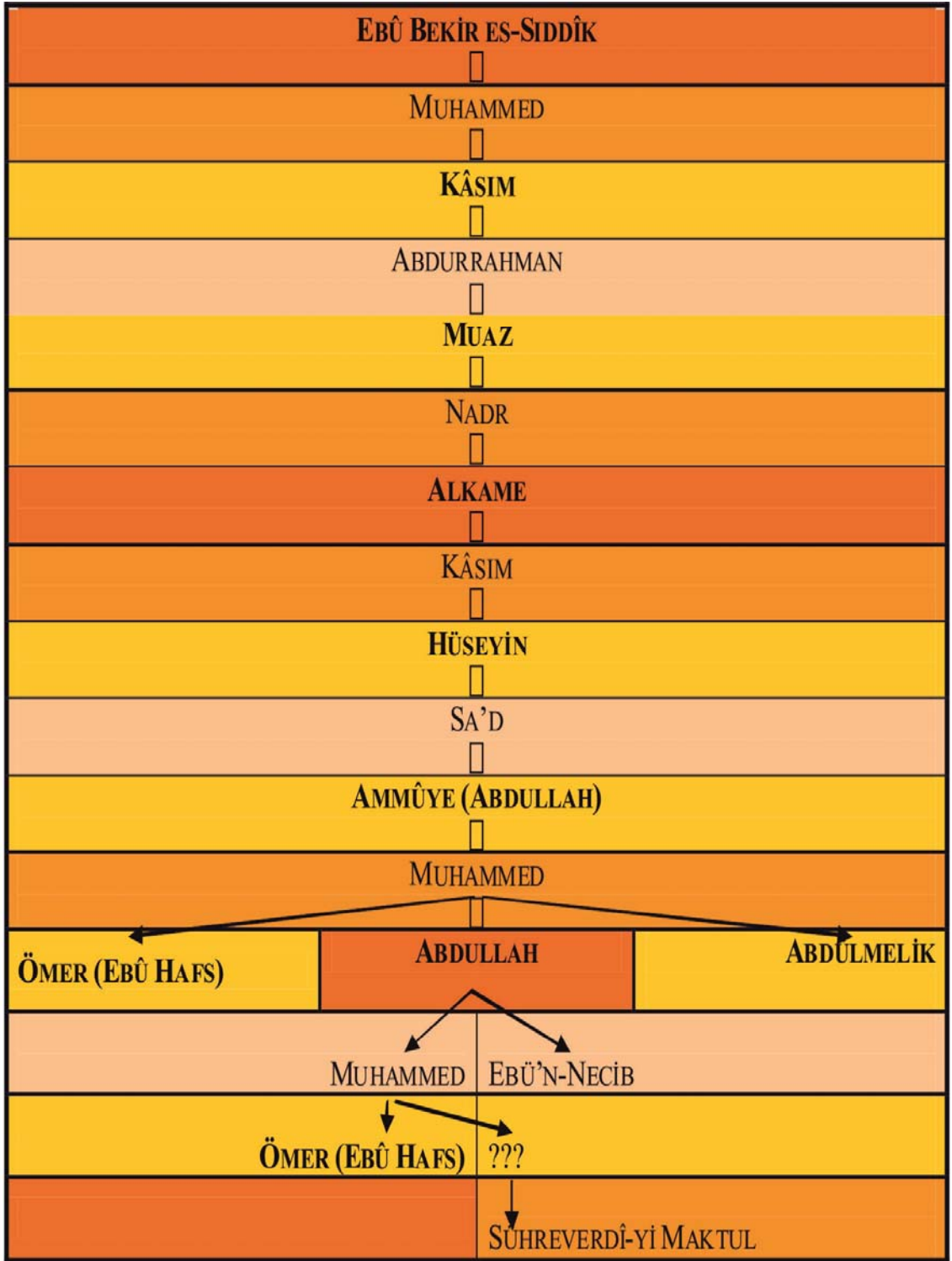
Bazı araştırmacılar (Çatak 2007: 3), bu ibareden Abdülmelik b. Muhammed b. Ammûye ile Sühreverdîliğin piri Ömer b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ammûye'nin kardeş olduğu sonucunu çıkarılmışlar, hangisinin küçük, hangisinin büyük olduğu meselesini de beşer biyolojisine taban tabana zıt bir açıklamayla çözmeye çalışmışlardır. Açıkça görüldüğü gibi Sühreverdîliğin piri Ebû Hafs Ömer'in büyük büyük babası Muhammed b. Ammûye'den önce arada babası Muhammed ve dedesi Abdullah vardır. Dolayısıyla Abdülmelik'le kardeş olmaları imkânsızdır. Abdülmelik, Şihâbeddîn'in değil, dedesi Abdullah'ın kardeşidir. Kaldı ki birazdan değinileceği üzere babası öldüğünde henüz 6 aylık bir bebek olan Şihâbeddîn-i Sühreverdî'nin kendisinden küçük kardeşinin bulunması biyolojik açıdan zaten mümkün

değildir. Dolayısıyla Abdülmelik, "Şihâbeddîn'in kardeşi" olamaz.

Sühreverdîliğin şeyhi Şihâbeddîn'in babası; Sühreverd'de kadılık yapmıştır (Zehebî, 1985: XXII, 376;). Sübkî'ye ait *et-Tabakatü'l-kübra*'nın farklı yazmalarında Ebû Cafer'in kadılık mahallinin Şehrezur veya Şehriverd olduğuna dair bazı kayıtlar vardır (Sübkî, 1964: VI, 122). Şihâbeddîn'in talebesi İbn Neccâr'a bizzat anlattığına göre kendisi henüz altı aylık bir çocukken babasının başına talihsiz bir olay gelmiştir. O devirde yaşadıkları belde zalim bir "Şahne" tarafından yönetilmektedir. Şahne, bir grup tarafından suikastle öldürülür. Suikastçiler kendilerini Ebû Câfer Muhammed'in azmettirdiğini öne sürerler. Bunun üzerine Şahne'nin adamları Şihâbeddîn'in babasını, avam halk tabakası da onları öldürür. Kargaşa çıkar. Sultan, vakaya karışan dört kişiyi tutuklatıp astırarak olayların önünü alır. Bunca insanın ölmesi Şihâbeddîn'in amcası Ebü'n-Necîb'in zoruna gittiği için kabâ giyerek tasavvuftan çıkmak istediğini söyler. Devlet yetkilileri kendisini bu kararından güçlükle döndürürler (Zehebî, 1998: 631-640, 113).

Kabâ üste giyilen kaftan türü bir elbise olarak tanımlanmaktadır (Pakalın, 1983: II, 112). Ebü'n-Necîb'in dervişlerin üste giydikleri "abâ"yı (Pakalın, 1983: I, 1) çıkarıp "kabâ" giymesi olayları sembolik olarak protesto ettiği anlamına geliyordu. Amcası Ebu'n-Necîb, Şihâbüddîn Sühreverdî'nin en önde gelen hocasıdır. Kendisi, *Avârifü'l-Ma'ârif*'te ondan sık sık bahseder.

Tablo : Şihâbeddîn-i Sühreverdî'nin Soykütüğü

Şihâbüddîn-i Sühreverdî Irak-ı Acem (İran) bölgesinin Kuzey-batı köşesine düşen Cibal eyaletinde Zencan'a bağlı küçük bir kasaba olan Sühreverd'de (Hamevî, 1977: III, 289) doğdu. Doğum tarihi talebelerinden İbnü'n-Neccâr ve Dübey'sî'nin bizzat kendi ağzından naklettiklerine göre 539 hicrî yılı Recep ayının son veya Şaban ayının ilk gecesi (27 Ocak 1145) olarak belirlenmiştir. Recep ayının son veya Şaban ayının ilk gecesi konusundaki tereddüt Şihâbeddîn'in doğum tarihi hakkında bilgi verdiği talebelerinin unutkanlığından ve karıştırmasından kaynaklanmaktadır (Sühreverdî, 1990: XIII; Dübey'sî, 1985: XV, 293; a.mlf., 2006: IV, 355; Münzirî, III, 381; İbn Hallikan, 1978: III, 448; Zehebî, 1998: 631-640, 112; Hartmann, 1975: 234; Huda, 2002: 41; Çatak, 2007: 4). Sühreverd'in o vakitler önemli bir ilim ve kültür merkezi olduğu anlaşılıyor. Burada yetişen mühim şahsiyetlerin çokluğu bunu destekler niteliktedir.

Şihâbüddîn, çocukluğunu Sühreverd Kasabası'nda geçirmiş olmalıdır. Muhtemelen ilk eğitimini de burada amcasından veya onun gözetiminde daha başka hocalardan aldığı söylenebilir. Dübey'sî'nin onun Bağdat'a amcası Ebü'n-Necîb'le birlikte geldiğini belirtmesi (Dübey'sî, 1985: I, 293; Zehebî, 1998: 631-640, 113) ilk eğitimini Sühreverd'de amcasından aldığına belki delil kabul edilebilir.

Kaynaklarda Şihâbüddîn-i Sühreverdî'nin Bağdat'a geldiğinde "emred" olduğu belirtilir. Bu kelime, Arapça'da bıyıkları terlemiş fakat henüz sakalı çıkmamış gençler için kullanılır. Bir de o, talebesi İbnü'n-Neccâr'a Bağdat'a Ebü'l-Vakt'in (Zehebî,

1985: XX, 303-311) vefatından sonra geldiğini söylemiştir (İbn Nokta, 1989: III, 555; Zehebî, 1998: 631-640, 114; a.mlf., 1985: XX, 376). Ebü'l-Vakt 6 Zilkade 553/29 Kasım 1158'de vefat etmişti (Zehebî, 1985: XX, 310). Dolayısıyla Sühreverdî bu tarihte 13 yaş 10 aylıktı. Onun başkente Ebü'l-Vakt'in vefatından hemen sonra mı yoksa biraz daha geç bir vakitte mi geldiğine dair bilgi talebelerinden İmadüddin Ebü'l-Mecd İsmail b. Ebi'l-Berekat İbn Bâtîş (655/1257) tarafından verilir. Buna göre Sühreverdî, yaklaşık 16 yaşına kadar doğduğu yerde ikamet etmiş ve ondan sonra Bağdat'a gelmiştir (Sübki, 1964: VIII, 339).

Şihâbeddîn-i Sühreverdî geri kalan eğitimini Bağdat'ta tamamlamış ve buraya yerleşmiştir. Önceleri amcası Ebü'n-Necîb'den, daha sonra devrin belli başlı büyük ilim ve tasavvuf erbabından istifade etmiştir. Devrin bilginlerinden tefsir, hadis kelam ve Şafii fıkhı ağırlıklı bir eğitim alan Şihâbeddîn-i Sühreverdî, özellikle hadis ve tasavvuf alanında önemli bir isim olmuştur. Onun hocalarına dair bir listeleme denemesi yapılmıştır. Buna göre hocaları başta amcası Abdülkâhir es-Sühreverdî (561/1166) olmak üzere Ebu'l-Kâsım b. Fadlân (565/1169), Ebu'l-Muzaffer Hibetullah eş-Şiblî (563/1167), Ebu'l-Feth İbnü'l-Battî (564/1168), Ma'mer b. el-Fâhir (564/1168), Ebû Zür'a el-Makdisî (566/1170), Ebu'l-Fütûh et-Tâî (555/1160), Abdülkadir-i Geylânî (561/1165), Abdullah b. Sa'd b. Huseyn el-Hâtir (560/1164), Ahmed b. Mukarreb b. Huseyn b. Hasan (563/1167), Yahya b. Sabit b. Bündar b. İbrahim (566/1170), Ebu Muhammed b. Abdullah el-

Basrî (572/1176) şeklinde sıralanmaktadır (Çatak, 2007: 6-10).

Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'da da hocalarının ismi anılır (Zehebi, 1985: XXII, 374). *Târîhu'l-İslam*'da ise fıkıh hocası olarak özellikle Ebü'l-Kâsım ed-Debbûsî'nin adı verilir (Zehebî, 1998: 531-540, 289).

Şihâbeddîn-i Sühreverdî tasavvufi eğitimini önce amcası Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî'den sonra Abdülkadir-i Geylânî'den almıştır. Üçüncü şeyh olarak Ebu Muhammed b. Abd el-Basri'den söz edilir. Bu üçünden başka daha bir çok şeyhle de görüştüğüne ayrıca değinilir fakat tasavvufi silsilesinin amcasına dayandığı bilhassa belirtilir (Münziri, 1981: III, 380; İbnü'l-Fuvatî, 2003: 72; Yafii, 1997: IV, 64).

Kaynaklar, talebelerinden rivayetle Sühreverdî'nin ilim tahsilinden sonra uzunca bir süre insanlardan uzaklaşıp halvete çekildiğini, oruç, namaz ve zikirle meşgul olduğunu, yaşı kemale erince hatırına insanların huzuruna çıkıp vaaz etme düşüncesinin geldiğini belirtirler. O, bunun üzerine amcasının Dicle nehri kenarındaki medrese ve tekkesinde sade ve yalın bir dille vaaz etmeye başlamış, yararlı konuşmalar yapmıştır. Kısa zamanda avam ve hass geniş bir kitle tarafından benimsenmiştir. Bu sayede adı duyulmuş ve müritleri çoğalmıştır (Zehebi, 1985: XXII, 375; a.mlf., 1998: 631-640, 114; Yafii, 1997: IV, 64; Sübki, 1964: VIII, 340).

Sühreverdî'nin vaaza ne zaman başladığı İbn Tagrîberdî'nin (1992: VI, 252) bir kaydından kısmen çıkarılabilir. Söz konusu kayda göre Ebu'l-Muzaffer İbnü'l-Cevzî, Sühreverdî'yi 590/1194 yılında Makber Ma-

hallesinde toprak bir minber üzerinde başında yünden bir takkeyle vaaz ederken görmüştür.

Sühreverdî, zahiri ilimlerdeki şöhretinin yanı sıra tasavvuf alanında da önemli bir sima halini alarak halkın rağbet ettiği bir kimse durumuna yükselmişti. Onun bu durumu dönemin siyasilerinin de dikkatini çekmiştir. Bunların başında Abbasi Halifesi en-Nâsır Lidînillah (575-622/1180-1225) gelmektedir.

Talebesi İbn Bâtîş, Halifenin, Sühreverdî'ye teveccüh gösterdiğini, kendisinden birkaç bölgeye elçi olarak gitmesini talep ettiğini ve nereye elçi gitmişse onun bereketine başarılı sonuçlar alındığını belirtir (Sübki, 1964: VIII, 339). Münziri de (1981: III, 381) küçük farklılıklarla benzer ifadelere yer verir.

Şihâbeddîn-i Sühreverdî'nin Halife Nâsır Lidinillah'la ilişkilerine dair en ilginç bilgiler galiba İbnü's-Sâ'î'nin *Kitâbü'z-zühhd*'inde yer almaktadır. İbnü's-Sai'ye göre bir ara Halife'nin gönlüne dünyadan el çekmek (zühd), hilafeti terk ederek yerine oğlu Ebu Nasr Muhammed'i (bir sonraki Abbasi Halifesi Zahir Biemrillah) geçirmek düşüncesi düştü. Kendisi için Dicle'nin bir kolu olan İsa Nehri kıyısına Merzübaniyye civarına bir hankah inşa edilmesini emir buyurdu. Bu hankahın yanı başına Şeyh adına 20 sufi meşayihimin barınabileceği şekilde bir hamamı ve bir bahçesi olan bir ribat yaptırdı. Bu sayede Halife, kendi hankahında geri kalan ömrünü ibadete vakf edecek ve Şihâbeddîn-i Sühreverdî'nin yanı sıra seçeceği diğer sufilerle sohbet edecekti (Marûf, 1974: 305-306). Beşşar Avvad Maruf, uzun ve yorucu bir araştırmadan sonra ulaşabildiği yazma ve

basma eserlerden teyit edemediği bu bilgiyi nihayet bir başka kaynakta bulabilmiştir. Söz konusu kaynağın yazarı İbnü's-Sai'nin talebesi Ebu Muhammed Bedreddin Abdurrahman b. İbrahim el-Erbili'dir (718/1319). Erbili, Nasır'ın Merzübaniyye Ribatı'nı orada kendisini tamamen ibadete vermek, dünyadan elini eteğini çekip hilafeti terk etmek için inşa ettirdiğini belirtir. Ardından insanlara duyuruda bulunmak üzere yazılı bir belge, bir ferman hazırlattığını, Irak meşayihinin söz konusu belgeden haberdar olduğunu fakat daha sonra Nasır'ın bu kararından vazgeçtiğini ekler (Erbili, 282).

Ali el-Kâşî, aynı halifenin kendi adına yaptırdığı tekkeye Sühreverdî'yi şeyh yaptığını söylerken belki bu Merzübaniyye'yi kastediyordu (Kaşî, 1323: 23). Kaynaklar, Nâsırıyye, Bistâmiyye ve Me'mûniyye tekkelelerinin şeyhliğinin Sühreverdî'ye ait bulunduğunu ve kendisinin Bağdat'taki bütün tekkelelerin irşâdda nihâî mürşidi sayıldığını kaydeder (Zehebi, 1998: 631-640, 114).

Nasır Lidinillah, Şihâbeddîn es-Sühreverdî'nin şahsında fütüvvet teşkilatının siyasi temellere oturtulmasını sağlayabilecek güçlü bir propagandacı bulmuş, Sühreverdî bir taraftan Sünnilikle mutedil Şiiiliğin, diğer taraftan fütüvvetle sufiliğin birbiriyle uyum içinde hareketini desteklemiştir. Fütüvveti sufiliğin bir kolu kabul eden Sühreverdî'nin hilafet teorisi, sufiliğe halife tarafından müeyyide uygulanabilmesinin şartlarını oluşturmuştur. Sühreverdî'nin halifelik bir defter, tasavvufun onun bir bölümü, ayrıca tasavvufun bir defter, fütüvvetin de onun bir bölümü olduğunu söylemesi; halifelik tasavvufi hal-

leri, salih amelleri ve güzel ahlâkı içerdiğini belirterek halifelik tasavvuf ve fütüvveti ihtiva eden bir defterle sembolize etmesi onun şeriat, tarikat ve hakikat şeklindeki derecelendirilmesini hatırlatmaktadır. Hilafet ve şeraitin her ikisi de üst kavramlar olup bunların birbiriyle ilişkisi bir birliği gerektirmektedir. Böylece halife, Sühreverdî vasıtasıyla şeriatın emirlerini ihmal ettiği yolundaki eleştirilerin de önüne geçmiş, tasavvufu hilafet müessesesi arasında doğrudan ilişki kurarak kendini çok geniş bir tabanda kabul ettirmenin şartlarını oluşturmuştur. Nasır, Sühreverdî'nin yardımıyla eğitim politikasına yeni bir yön vermekle kalmayıp aynı zamanda eğitimi devlet kontrolü altına almıştır. Nasır, ribatları da ıslah ederek Bağdat'ın ilim hayatına kazandırmıştır. Tarikatların ortaya çıkışı, onun ribat müessesesine eğilmesi ve fütüvvetin yeniden yapılanmasına paralel olarak gerçekleşmiştir (Hartmann, XXXII, 400-401).

Aslında Nasır Lidinillah, bazı kaynaklara göre etrafındakilerin teşvikiyle daha Halifelik yılının üçüncü yılında (578/1182-3) fütüvveti girmişti. El-Melikü'l-Mansur olarak da bilinen Eyyubi, vefat tarihi itibariyle olaydan ilk söz eden kaynağın yazarı olma özelliğini taşır. Fütüvvet Şeyhi Abdülcebbar, Halife tarafından bağlularının çokluğu sebebiyle tercih edilmiş görünüyor. İşlemin gerçekleştirildiği dönemde Abdülcebbar'ın sağlam karaktere, düzgün ahlâka sahip olduğu, oğlunun mülkü olan ve "Basriyye" olarak anılan bahçe içinde bir mekânda ikamet ettiği kaydedilmektedir. Halife, Şeyh'i huzuruna çağırır. O da yanına Şemseddin lakabıyla tanınan oğlu Ali'yi de olarak gelir.

Bu görüşmede Tac karşısına düşen Rakka bahçesinde tekrar buluşulması kararlaştırıldı. O dönemde bu bahçeyle Abdülcebbar'ın bağlılarından el-Ukab Yusuf ilgileniyordu. Halife'nin fütüvvet şalvarını (tonunu) giydiği törende, bu zat cemaat-i fityanla birlikte gelerek onları Nasır Lidinillah'a tek tek tanıttı.

Nasır Lidinillah fütüvvete giriş işlemi gerçekleşikten sonra Abdülcebbar'a 500 dinar bağışladı. Ayrıca ona ve oğullarına hil'at giydirdi. Halife, bu toplantıda uzun bir konuşma yaptı, fütüvveti övdü. Nasır'ın fütüvvete giriş merasiminde hazır bulunan yakınlarından şalvar giymedik kimse kalmadı. Halife, mecliste olan Ebu Ali b. ed-Devami'den fetaların Nakibi (Vekili) olmasını, fütüvvetin şartlarını ve belirlenmiş kurallarını anlatan bir konuşma yapmasını istedi. Söz konusu şartlar ve kurallar (haller), güzel ahlâk ve örnek davranışlardan ibaretti. İbnü'd-Devami, tatlı dilli, hoş sohbet ve faziletli bir kimse idi. Güzel ahlâka, sağlam karaktere yönelik derinlikli bir konuşma yaptı (Eyyubi, 1968: 86; Zehebi, 1985: III, 73; a.mlf., 1985: XXI, 133; a.mlf., 1998: 571-580, 47; Safedi, XVIII, 24; İbn İmâd, 19991: VI, 452).

Bazı kaynaklarda Nakib-i fütüvvet olarak Ebü'l-Mekarim Ahmed b. Muhammed b. Dazi en-Nîlî'nin ismi geçer. Nasır Lidinillah bu mecliste Ali b. Abdülcebbar'ın fütüvvete giriş işlemi gerçekleştirmiş, aynı zamanda hem ona hem de bu nakibe hil'at giydirmişti (Zehebî, 1998: 571-580, 47).

Daha sonra Şeyhu'l-fütüvve, Şerefü'l-fütüvve, Reisü'l-fütüvve, Tacü'l-fütüvve, Hamilü Liva'i'l-fütüvve unvanlarıyla meth

edilecek olan Abdülcebbar b. Yusuf b. Salih el-Bağdadi, kaynakların beyanına göre başlangıçta bileği bükülmez meşhur bir yiğitti. Fetalar (gençler) heybetinden irkilir, yetişkinler kendisinden korkar çekinirdi. Yiğitlikte eşsizdi. Kendisinin ve başkalarının onurunu korur, bakımını üstlenir, yedirir içirirdi. Derken bütün bunlardan vazgeçip ibadete yöneldi. Kendisine bir bina (hankah, ribat, savma'a, zaviye, tekke) inşa etti. Etrafında toplananların sayısının artması ve şöhretinin Halife'ye ulaşması, Nasır'ın fütüvvete girmesiyle sonuçlandı (Zehebî, 1998: 571-580, 47; a.e., 581-590, 155; Yâfi'î, 1997: III, 322).

Belki de Şeyh Abdülcebbar ile Nasır'ın ilişkilerine ve Halife'nin fütüvvete girişinden Şeyh'in vefatına kadarki sürece dair en derli toplu bilgileri içeren kaynak *Mizmâru'l-hakâ'ik*'tir. Bu kıymetli eserde anlatılanlara göre fütüvvete intisap edişinden iki yıl sonra (580/1184-5) Halife, Şeyh Abdülcebbar için Bağdat'ın alt tarafında bir savma'a inşa edilmesini emretti. İnşaat bitince Abdülcebbar buraya taşındı ve Nasır sık sık yanına gidip gelmeye, fütüvvete ve kurallarına dair sohbet yapmaya başladı. Halifenin bu ilgisi sebebiyle halk da Şeyh'e ziyaretlerini yoğunlaştırdı ve onunla yakınlaşmaya çalıştı. Nasır Lidinillah ziyaretleri esnasında Abdülcebbar'ın yanında halifesi/müridi el-Ukab'ı görüyordu. el-Ukab devamlı Şeyhiyle birlikte bulunuyordu. Derken el-Ukab, Halifeyle konuşmaya ve huzuruna çıkmaya başladı (Eyyubi, 1968: 177). Arapça metinde geçen نسيبه (nesibi: mensubu, yakîni) muhtemelen mürid veya halife anlamına ama herhalde daha çok "tarikat halifesi" anlamına kullanılmış olmalıdır.

El-Melikü'l-Mansuri (Eyyubi), dönemin Bağdat'ında diğer bir fütüvvet grubunun başı olan Davud b. Semüre'den de söz eder. Onun aktardığına göre Halife bu gruba ve Reislerine de ilgi duymuştur. Nitekim huzuruna çağırıp sohbetini dinleyince anlattıkları hoşuna gitmiş, Davud'u yakınları arasına dâhil etmiştir. Nasır'ın samimiyeti ilerletmesi, Davud'u Bedriyye'de kabul etmesi ve onunla gezinmesi Abdülcebbar'ı da el-Ukab'ı da üzüyordu. Halifenin bundan haberi yoktu. Davud b. Semüre, Nasır'ın yanına gele gide halk nezdindeki itibarı pekişti ve sonunda yaklaşık 10 bin müridi oldu. Abdülcebbar ve cemaati bu durumdan endişelenmişlerdir (Eyyubi, 1968: 177).

Verilen şu bilgiler ışığında Nasır'ın halifeliğinin ilk yıllarında Abbasi başkenti Bağdat'ta Şeyh Abdülcebbar'ın, artık kısmen bağımsız davranışlar sergilemesi itibariyle halifesi el-Ukab'ın, Nakib Ebu Ali b. ed-Devami'nin, yine Nakib Ebü'l-Mekarim Ahmed b. Muhammed b. Dazi en-Nîlî'nin ve son olarak Davud b. Semüre'nin isimlerinden hareketle en azından beş fütüvvet cemaatinin bulunduğu sonucuna varılabilir. Hatta Nasır'ın daha fütüvvete girdiği esnada verdiği önem ve paye göz önüne alınarak Şemseddin Ali b. Abdülcebbar'ın da bir grubun liderliğini üstlenebileceği ihtimali değerlendirildiğinde altıncı bir fütüvvet cemaatinden dahi söz edilebilir.

Cahen'in (1991: II, 964) tespitlerine göre Abdülcebbar'ın fityan grubu Rahhasiyye (رخاصية) olarak adlandırılıyordu. Bunun yanı sıra Nebeviyye (نبوية) denilen bir grup daha vardı. Bu sonuncu grubun izlerine IV/X. yüz-

yılda bile rastlanmaktaydı ve bunlar küfür ve dalalete (ilhad ve zındıklık) karşı mücadeleyi amaç edinmişlerdi. Kamer-ul Huda'ya göre Nasır'ın dâhil olduğu fütüvvet grubu "ay-yar"lardı (Kamer-ul Huda, 2004: 41).

Halifenin Abdülcebbar'dan fütüvvet şalvarı giydiği yılın ünlü mutasavvıf Ahmed er-Rufai'nin vefatına rastlaması da ilginçtir (Münziri, 1981: VI, 427). Zira Rufai, Sıbt İbnü'l-Cevzi'nin hocalarından birinin tanıklığına göre Şaban ayının onbeşinci gecesi (Berat Kandili) 100 bin dolayında insanı etrafına toplayacak kadar büyük bir cazibe merkezi konumundaydı. Hatta İbnü'l-Cevzi'nin hocasının hatırına "Bu kadar insanın en önde geleni benim." şeklinde bir düşünce geldiği için Ahmed er-Rufai onu "Haman'ın cesaret edebildiği bir şeye cesaret etmekle" (kibir) suçlamış ve bu noktada uyarma gereği duymuştu (Münziri, 1981: VI, 428-429). Ahmed er-Rufai, sağ olsaydı Nasır Lidinillah belki onunla da temas kuracaktı denilebilir. Zira Halife Nasır'ın üslubu irdelendiğinde onun sıradan bir fütüvvet üyesi olmak istemediği, daha fetalığa başladığı anda kendisini cemaate idhal eden Şeyh'in oğlunu teşkilata kabulünden anlaşılmalıdır. Sonraki harekâtı da bu görüşü pekiştirmektedir.

Halife Nasır, basit ve sade bir üye olmak istemediği gibi fütüvvet gruplarını birleştirerek, organizasyonu kendi öz amaçlarına hizmet edecek yeni bir düzene sokarak ve ona siyasi emellerine yol verecek, hilafetin saygınlığını yükseltecek yeni bir çehre kazandırarak kullanmak istemiş olabilir.

Nasır, bundan sonra İslam hükümdarlarının hepsini fütüvvete girmeye çağırdı. Böy-

lece bütün İslam dünyasını fütüvvette birleştirdi. Toplumun ilgisini çekmek için bir tür spor olan bunduk atmak gibi bir takım oyunlar ortaya çıkardı (İbnü's-Sai, 1934: 221-228. ayrıca bk. Kayaoğlu, 1982: 221). Nasır-Lidinillah'ın fütüvvet müessesesini kendine bağlamak suretiyle onu devletin resmi bir kurumu yapması ve bunu yapış biçimi üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Konu hakkında özellikle Claude Cahen'in ve Angelika Hartmann'ın çalışmaları dikkat çekici gözükmektedir.

Nasır Lidinillah (1180-1225), yüzyıllar boyunca önce Büveyhîler'in (932-1055) daha sonra Selçukluların (1040-1157) egemen olduğu bir dönemin ardından hilafet makamına gelmişti. O, dünyevi otoritesini kaybetmiş olan Abbasi Halifeliğini yeniden canlandırmak için bir dizi icraata başladı. Bu amaçla siyasi, askeri, sosyal, idari ve fikri girişimlerde bulundu.

Bağdat'taki vesayet günlerini hatırlatan eski Selçuklu sarayını 583'te (1187) yıktırdı (İbnü'l-Esir, 1982: XI, 560). Büveyhilerden ve Selçuklulardan sonra bir de Eyyubilerin hâkimiyetine girmemek amacıyla onların Haçlılar'la mücadelesinden yararlanarak sınırlarını genişletti (İbnü'l-Esir, 1982: XII, 42; Ebu Şame, II. 178). Onun bu manevralarını kolaylaştıran bazı gelişmeler de oldu. Mesela Irak Selçuklu Sultanı II. Tuğrul, Harizmşah Alâeddin Tekiş'le yaptığı bir savaşta öldürüldü (590/1194). Hatta kaynaklarda Halife'nin bu anlamda Tekiş'i Selçuklu sultanına karşı kıskırtan yazışmalarda bulunduğu yer alır (Cûzcânî, 1984: I, 301).

Fakat daha sonra sözde mütteliklerin arası açıldı. Selçuklu topraklarının paylaşımında her biri yekdiğerini devre dışı bırakmak istedi. Tekiş, sadece Huzistan'ı Nasır'a terk etmesine rağmen Halife, daha sonra burasını da Harizmşahlar toprağı olarak tanımak zorunda kaldı. Bunun üzerine Alâeddin Tekiş'e karşı Gurlular'la ittifak yaptı (İbnü'l-Esir, 1982: XII, 135; Cüveynî, 1988: II, 99). Halife bir ara Irak-ı Acem bölgesinde Hârizmşahların yokluğunda fiili hâkim durumuna gelen Mengli'ye karşı Atabek Özbek ve Bâtini lideri Celâleddîn-i Hasan'la üçlü bir ittifak kurdu (İbnü'l-Esir, 1982: XII, 307; Reşîdüddîn, I, 349).

Taraflar arasındaki mücadele Tekiş'in oğlu Alâeddin Muhammed zamanında iyice tırmandı. Harizmşah Muhammed, halifeden daha önce Selçuklular'a yaptığı gibi kendi hâkimiyetini tanınmasını ve Bağdat'ta hutbe-lerde adının okunmasını istedi (Cüveynî, 1988: II, 99-100; Barthold, 1927: 127). Ardından ülkesindeki ulemadan Nasır Lidinillah'ın hilafete layık olmadığına dair bir fetva alıp onun yerine Hz. Ali soyundan 'Alâ'e'l-mülk et-Tirmizî'yi halife tayin ettiğini duyurdu, kendi adına hutbe okuttu, sikke kestirdi (Cüveynî, 1988: II, 78-79; Reşîdüddîn, I, 340). Hattâ Reşîdüddîn, ünlü müfessir Fahreddin-i Razi'nin de fetva verenler arasında olduğunu belirtir. Bu doğru olmasa gerektir. Çünkü Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Razi, 606/1209 yılının Ramazan Bayramı'nda, yani bu olaydan 8 yıl önce vefat etmişti (İbn Hallikan, 1978: IV, 252; Sübki, 1992: VIII, 93).

Nasır, 614/1217’de meydana gelen olayları ve Muhammed b. Tekiş’in Bağdat üzerine yürüme tehdidini diplomatik yollarla çözmeye çalıştıysa da başarılı olamadı (Cüveynî, 1988: II, 96-97; Nesevî, 1891: 22; İbn Hallikan, 1978: II, 94; III, 256). Öte yandan Harizmşah, Abbasi başkentini zaptetmek konusunda kesin kararlı olmasına rağmen sevk ettiği ordunun Esedabad geçidinde tutulduğu kar fırtınasında telef olması üzerine hedefine ulaşamadı (Nesevî, 1891: 20; Reşîdüddîn, I, 341). Bağdat bu sayede saldırıya uğramaktan kurtulmuş oldu.

Nasır, bazı tespitlere göre (Taeschner, 1964: IX, 91-94) Abbâsî hilafetinin son döneminde olumlu siyaset takip eden tek Halifedir. Kendini ve dolayısıyla hilafeti tehdit eden tehlikelere karşı tedbir almakta usta bir yöneticidir.

Halife Nasır, aşırı tecessüs sahibi, millet ve memleket işleri ile civar hükümdarlarla ve ülkeleriyle ciddi biçimde ve gayet yakından ilgilenen bir şahsiyettir (Ebü’l-Ferec, 1987: II, 519).

Ayrıca Akka piskoposu Jacob de Vitry’nin bir raporunda geçen Halifenin Nasturi patriği ile *“hanların hanını”* yensin diye anlaştığına ve Kral David’e (Güçlük) elçiler gönderdiğine (Cüveynî, 1988: II, 99) ve Halife’nin elçilerinin tesiri altında Kral David’in Hârizmşâh’a harp ilan ettiğine yer veren araştırma sonuçları söz konusudur (Prawdin, 1930: 150-153; Barthold, 1990: 398).

Hattâ Nasır Lidinillah, İslâm’ın dâhili bir birliğe kavuşmasını da istemiş olmalıdır. Belki de Abbâsîlerle Hz. Ali taraftarlarının

iddialarını kendisinde toplamak amacıyla sarayının kapılarını Şi’ilere açmıştır. Bu konudaki icraatlarından dolayı Şi’ilikle de itham edilmiştir. Suyuti, onun Şi’iliğine dair enteresan misaller verir. Meselâ, 580/1184 yılında Musa Kazım’ın türbesini oraya sığınanlara “emn” yapmıştır. Bunun üzerine bazı insanların buraya sığınıp birçok “mefsedet”e sebebiyet verdiklerini (Zehebi, 1998: 571-580, 581; Süyuti, 1996: 517) kaydeder. Hâlbuki İslâm dinine göre bu özellik, yani *“darüleman olma vasfı”* sadece Ka’be’ye hastır. Yine Suyuti’nin İbn Vâsıl’dan aktardığına göre Nasır, *“Atalarının tersine Şi’iliğe heveslenmişti ve İmamiyye mezhebine özenirdi. Hattâ İbnü’l-Cevzi’ye ‘Rasulullah’tan sonra insanların en faziletlisi kimdir?’ diye sorup ‘Kızının nikâhı altında bulunduğu kimsedir.’ dedi de İbnü’l-Cevzi ‘Ebu Bekir’dir.’ diyemedi.”* (Süyuti, 1986: 517).

Bazı çağdaş araştırmacılar, onun Şi’iliğe geçtiğine ikna olmuş gözükmektedirler ve konu hakkında çeşitli yorumlar yapmaktadırlar (Gölpınarlı, 2011).

Ve çok ilginçtir, Halife Nasır Bâtınilerden aşırı İsmâîlî eğilimlerle bile anlaşma yolları aramıştır (İbnü’l-Esîr, XII, 306). Nitekim İsmâîlîlerin büyük reisi III. Hasan imamlık iddialarından vazgeçmiş ve Abbâsî Halifesine sadakat yemini etmiştir (608/1211).

Esasında Celâleddîn-i Hasan [Ebü’l-Ferec’de (1987: II, 494) *“Celâleddîn-i Hüseyin”*] ilginç bir şahsiyettir. Daha velihtlığı sırasında Bâtini akidelerini reddetmiş, babasına cephe almış ve aralarında çıkan ihtilaflar üzerine Halifeye ve civar hükümdarlara *“başa geçince İslâm prensiplerini ihya edeceğini”*

bildirmişti (Cüveynî, 1988: III, 141). Gerçekten başa geçer geçmez mescitler yaptırmaya, Horasan ve Irak'tan fakihler getirtmeye başladı. Bu yüzden "Nev-Müslüman" diye şöhret buldu (Cüveynî, 1988: III, 141-142; Ebü'l-Ferec, 1987: II, 494; İbnü'l-Esîr, 1982: XII, 405).

İbnü'l-Esîr, el-Celal'in işbaşına gelince annesini hacca gönderdiğini de ayrıca kaydeder (İbnü'l-Esîr, XII, 298).

Ebû Şame, bütün bu haberleri doğrulamakla beraber İsmaililerin olumlu davranışlarını ve hilafet merkezine yakınlaşma eğilimlerini samimiyetten uzak, siyasi ve konjonktürel bulur. (Ebû Şame, 1956: 78, 81).

İlişkilerinin ilerleyen döneminde Halifenin Celâleddîn-i Hasan'a bazı tekliflerde bulunduğu, onun fedailerinden birkaç kişi getirttiği ve düşmanlarının (Hârizmşâh'ın Irak valisi Iğlamış veya Oğlmuş ile hac mevsiminde, üstelik arefe gününde öldürülen Mekke emiri gibi) bertaraf etmek için kullandığı da yine kaynaklarda geçen hususlardandır. Nitekim durum, araştırmacıların gözünden kaçmamıştır (Browne, 1906: II, 455-456). Kaynaklar, Oğlmuş'un da hacdan dönen Irak-ı Acem hacılarını karşılamaya çıktığı sırada, hacı kıya-fetine giren Bâtıniler tarafından öldürüldüğünü kaydeder (İbnü'l-Esîr, 1982: XII, 316).

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Nasır, sadece fütüvvet teşkilatını değil İslâm devlet adamlarını da birbirine karşı kullanmaya çalışmıştır. Zaten o dönem İslâm hükümdarları örnekleri bolca görüldüğü üzere aralarında yekdiğerlerine karşı ittifak kurmakta yarış halinde idiler. Hilafet merkezinin de böylesi faaliyet ve çabalar içinde olması ya-

dırğanmamalıdır. Bu anlamda Nasır'ın baş edemeyeceği düşmanlara karşı daha güçlü birilerini devreye sokma çabalarına dair rivayetler meşhurdur.

Fakat Nasır'ın bir elçilik heyeti vasıtasıyla Moğollar'ı müslüman topraklarını işgale çağırdığı iddiası sadece bir tahmin olarak değerlendirilmekte (İbnü'l-Esîr, XII, 440; İbn Kesir, XIII, 106 vd.; Makrizi, I, 218) ve tutarsız bulunmaktadır (Özdemir, 2005: 114-125). Aslında Moğollarda mevcut olan dünya devleti düşüncesi, İslam âleminin zenginliği ve İslam ülkelerinin davetkâr hali (Özdemir, 2005: 53-61, 62-76, 77--113) gibi hususlar onların Harizmşahlardan başlayarak Müslüman diyarlar üzerine yürümesi için gayet yeterli sebepleri oluşturmaktadır.

Nasır, bundan sonra Selahaddin'in haleflerine karşı üstünlük kurmaya yönelik bir mücadele içine girdi. Selahaddin'in ölümünün ardından Abbasiler'le Eyyubiler'in Haçlılar'a karşı birlikte hareket etmeleri fikri bir türlü gerçekleştirilemedi. Kırk beş yıl hilafet makamında kalarak en uzun süre halifelik yapan Abbasi halifesi unvanını alan Nasır-Lidînillah 622 yılı Ramazan ayının son gecesi vefat etti (5 Ekim 1225), yerine oğlu Zahir-Biemrillah (1225-1226) geçti.

Müslümanların Abbasi halifeliğini dünyevi ve ruhani tek merkez olarak tanımaları idealine kendini adayan ve bütün siyasi faaliyetlerini bu hedefe odaklayan Nasır, bu idealini gerçekleştirmek için siyasi ve itikadi açıdan farklı görüşlere sahip çeşitli mezhepleri yakınlaştırmaya, hatta birleştirmeye çalışmıştı. Müslüman ve gayrimüslim hükümdarlarla ittifak oluşturma politikası, idari alanda yap-

tığı reformlar, fütüvvet teşkilatını yeniden düzenleyip kendi kontrolü altına alması (İbnü's-Sâ'î, 1934: 223-226) ve fermanlarının İslam dünyasında sistematik olarak dağıtılması bu hedefe yönelik faaliyetlerdir. Nasır bu faaliyetleri neticesinde hilafet kurumuna eski itibarını kazandırmayı başarmıştır.

Nasır Lidinillah üzerine bir doktora çalışması yapan Hartmann (NewYork, 1975) ilginç tespitler yapar.

Halifenin teşkilatın sufi koluna intisabı ve halkın büyük bir kesiminin onun yolundan gitmesi fütüvvetin bütün ülkede yaygınlaşmasını sağladı. Bu yıllarda Nasır-Lidinillah sosyal hayatı denetim altına almak için girişimlerde bulundu. Mesela atıcılık sporu (ramyü'l-bunduk: bk. Kamil Taha, 2002) için kendisinden izin alınmasını şart koştu (İbnü's-Sâ'î, 1892: 109). Güvercin yetiştirilmesini kontrol ederek haberleşmeyi kendine bağlı hale getirdi. Bütün yetişkin güvercinleri 590 (1194) yılında öldürttü. Böylece halkın sadece kendi yetiştirdiği güvercinleri haberleşmede kullanmasını zorunlu tuttu. Bu güvercinler onun belirlediği rotada uçuyor (Sıbt İbnü'l-Cevzi, VIII/1, 437), her güvercin postası önce onun eline veya güvendiği birinin eline geçiyordu. Halifenin huzuruna kabul edilebilmek için ondan bir güvercin almış olmak gerekiyordu. Bu sebeple Bağdat'ta halifeden bir güvercin almanın, fütüvvete intisap etmenin ve atıcılık yapmanın yalan söylemeyi imkânsız hale getireceğini ifade eden bir deyim ortaya çıkmıştır (el-Melikü'l-Mansur, s. 180). Nasır-Lidinillah, 599/1203 yılından itibaren meliklerin ve valilerin fütüvvet teşkilatına girmelerini emretti (Sıbt İbnü'l-Cevzi, VIII/1, 513).

Böylece kendisinin hukuki ve sınırsız bir şekilde fityanın lideri olduğunu teyit etmiş oldu. Teşkilata katılmaları melik ve valilerin hali feye bağlılığını arttırdı (Hartmann, XXXII, 400).

Bir emirin katılımıyla hâkimiyeti altındaki tebaası da teşkilata kabul edilmiş sayılıyor, böylece İslam toplumunun birlik ve bütünlüğünün sağlanması hedefleniyordu. Halife 604'te (1207) fütüvvet teşkilatını yeniden şekillendiren bir ferman çıkardı. Bu fermenda fütüvvetin temelini Hz. Ali olduğu belirtilmiş, Nasır, bütün hukuki kararların çıkış noktası olan Hz. Ali'nin yolundan giden bir kişi olarak tanımlanmıştır. Dönemin tanığı Şii müellifi Hartebirti, *Tuhfetü'l-vesâyâ* adlı eserinde (vr. 117a-b) Nasır Lidinillah'ın fütüvvetin soyağacını Hz. Âdem'den başlatarak Hz. Peygamber ve Hz. Ali yoluyla kendisine ulaştırdığını, fütüvvet unvanını ve nişanını verme yetkisini sadece kendinde topladığını belirtir (*a.e.*, a.y.).

Kendisini en yüksek otorite olarak tanımlayan Nasır Lidinillah, şeriatla fütüvvet arasında bütün fityan gruplarını bağlayan bir ilişki kurmayı amaçladı. Bunun için Şiiilerle Sünnilerin bir anlaşma zemininde bulunması gerekiyordu. Halife, politikasını iki tarafın ortak yönleri üzerine kurarak kendi aralarında parçalanmış fütüvvet gruplarını kendisine bağlı hilafet merkezli sosyal dayanışma unsuru haline dönüştürmeyi başardı. Böylece hali feligini, İslam dünyasındaki bütün dini ve siyasi gruplar için dünyevi-manevi hâkimiyetin bağlayıcı bir formu olarak kabul edilebilir hale getirdi (*a.e.*, a.y.).

Selçuklular'ın yıkılmasından sonra yabancı hâkimiyetinin de önüne geçmiş oldu. Fütüvvet teşkilâtının yeniden düzenlenmesi, hilafetin ihyasının yanı sıra halifelige daha geniş bir anlam kazandırarak etkili bir şekilde siyaset yapılmasının yolunu açmış, teşkilatın bu yapısı Nâsır'ın halefleri zamanında da devam etmiştir. Hülâgû'nun 656/1258 yılında Bağdat'ı ele geçirmesi ve Abbasi halifeliğinin çökmesi neticesinde devlete bağlı fütüvvet örgütlenmesi de sona ermiştir (*a.e., a.y.*).

İşte Nasır'ın Şihâbeddîn-i Sühreverdî ile birlikte fütüvveti adeta yeniden yapılandığı dönemde Halife, Türkiye Selçuklularıyla Sühreverdî vasıtasıyla irtibata geçmiştir.

Bu dönemde II. Kılıç Arslan'ın (1155-1192) ülkesini 11 oğlu arasında paylaşması (1186) üzerine şehzadeleri arasında başlayan mücadele, vefatının ardından (1192) oğlu I. Gıyâseddîn'in sultanlığıyla biraz durulmuştu. Fakat Sultan, bir süre sonra Konya'yı II. Rükneddîn Süleyman Şah'a teslim ederek geri çekilmek zorunda kalmıştı (1196). I. Gıyâseddîn, Konya'yı terk ettikten sonra 9 yıl gurbette oradan oraya sürüklendi. Sultan, maiyeti ve geleceğin iki sultanı olacak olan oğulları İzzeddîn Keykavus ve Alâeddîn Keykubad ile birlikte önce Kilikya'daki Ermeni krallığının başkenti Sis [Kozan]'e sonra Elbistan Meliki olan kardeşi Muğiseddîn Tuğrulşah'ın yanına gitti. Tuğrulşah bütün topraklarını bir temlikname hazırlayarak kendisine vermek istedi fakat Keyhüsrev bunu kabul etmedi. Ondan sonra Malatya'daki kardeşi Muizzeddîn Kayserşah'a, ardından Halep Eyyubi Melikliği'ne misafir oldu. Sultan Gıyaseddîn, buradan Diyarbakır'daki kız kar-

deşinin, oradan da Ahlât Şahı Balaban'ın yanına gitti. Böylece birçok yeri gezen Gıyaseddîn Keyhüsrev'in uzun süre konuk edilemeyişi, ev sahiplerinin Sultan II. Rükneddîn Süleymanşah'tan çekinmelerine bağlanabilir. Nihayet Karadeniz havalisi [Canik] valisi tarafından da iyi şekilde karşılanan Sultan, buradan kendisine tahsis edilen bir gemiyle İstanbul'a doğru yola çıkmıştır.

Bizans İmparatoru III. Aleksios, Sultanı çok iyi bir şekilde karşılamış ve kendisine maaş bağlamıştır. III. Aleksios Angelos (1195-1203), Haçlılar tarafından tahttan indirilince (1203) imparatorluk hazinesi ile birlikte İstanbul'u terk ederek Trakya'ya geçti. Bu arada Bizans başkentinde sürgün bulunan I. Gıyâseddîn Keyhusrev de oradan ayrılıp Manuel Mavrozomes'in yanına gitti.

İbn Bibi'ye göre ise (1996: I, 70-74) Sultan Gıyâseddîn, İmparator'un huzurunda küstahlığı adet haline getiren azılı ve çok güçlü bir Frenk şövalyesini önce bir yumrukla yere sermiş, daha sonra düelloya davet ederek öldürmüştür. Bunun üzerine imparator, İstanbul'daki Frenklerin intikam almasından korktuğu için olaylar yatışana kadar Sultan'a Mavrozomes'in yanına gitmesini söylemiştir. Sonuçta I. Gıyâseddîn Keyhusrev, öyle yahut böyle İstanbul'dan ayrılarak Mavrozomes'in kalesine veya adasına gitmiştir.

Konya'da ikinci defa Selçuklu tahtına oturuncaya kadar Mavrozomes'in yanında kalan Keyhusrev, bu arada Manuel Mavrozomes'in kızıyla evlenmişti.

Rükneddîn Süleymanşah'ın ölümünün (1204) ardından Selçuklu devlet adamları Gıyâseddîn Keyhüsrev'i yeniden Selçuklu

tahtına geçirmek istediler. Hacib Zekeriya, bir hayli maceradan sonra görüşmeyi başarabildiği Sultan'a durumu ilettili. Sultan Hacib Zekeriya'yı ve iki şehzadesini rehin bırakarak Konya'ya doğru yürüyüşünü başlattı ve tahta oturdu (İbn Bibi, 1996: 97-108).

Gıyâseddîn Keyhusrev, şehzadeliğinde ve saltanatında hocalığını yapan ve devlet yönetiminde görev almış olan fakat tahttan uzaklaştığında ülkeyi terk ederek Şam'a giden hocası Meceddedin-i İshak'ı içli bir şiirle ve duygusal bir üslupla başkent Konya'ya "acil" kaydıyla geri çağırmişti. Bir süre sonra onu Malatya'ya Melik tayin ettiği oğlu İzzeddin Keykavus'a atabek yaptı (İbn Bibi, 1996: I, 45, 111-114).

İzzeddin Keykavus (1211-1220), babasının vefatını müteakiben tahta oturunca Atabeki Meceddedin-i İshak'ı elçilik göreviyle Abbâsî Halifesi Nâsır Lidînellâh'a (1180-1225) göndererek adeta bir manevi kültürel yapılandırılmaya dönüştürülen "fütüvvet" teşkilatına girmeyi yeğlemiştir. Onu bu harekete yönelten sebep, Eyyubi el-Melikü'l-Eşref'in, avladığı bir turna kuşunu geleneklere uyarak bol miktarda hediyelerle hilafet makamına göndermesi üzerine karşılığında hilafet makamından altın, mücevher işlemeli sarık, gemli ve eyerli katırlarla daha başka hediyeler gönderildiğini duyması idi (*a.e.*, I, 175). Anlaşılan o ki, Selçuklu Sultanı rakip olarak gördüğü Eyyubi hükümdarının hilafet kurumu aracılığıyla kazandığı manevi itibarı kendi adına dengelemeyi hedefliyordu.

İbn Bibi'ye göre ise Sultan İzzeddin, Meceddedin-i-i İshak'ı "Sinop'un fethini duyurmak gayesiyle" çok miktarda mücevher,

altın sırmalı Rumi kumaşlar, Medenî atlaslar, Rus ketenleri, Kıbrıs malı kadın giysileri ve örtüleri, çok sayıda erkek ve kadın köleler, İğdişler, Arap atları, rahvan merkepler, Bohtî develeri, altın haçlar ve gümüş tabaklardan meydana gelen çok miktarda hediye ve armağanla göndererek Halife'den bir fütüvvet şalvarı istemiştir (*a.e.*, I, 176).

Mecdüddîn, Bağdat'ta çok iyi karşılandı. Görevini tamamlayınca kendisine Selçuklu Sultanına iletilmek üzere bir fütüvvetname verildi. Fütüvvetname ile birlikte Halife, sultana çok kıymetli bir sarık, özenle dikilmiş bir derviş cübbesi, Rum ülkelerine şeriat hükümlerini yaymayı tavsiye eden bir saltanat menşuru göndermişti. İzzeddin'in hediyelerine karşılık da Hicazî yolcu devesinden, Hicaz ve Şam taraflarının kıymetli emtiasından ve Hint mamulü mallardan meydana gelen çeşitli eşyalar, kıymetli elbiseler, ipekli ve pamuklu kumaşlar, Şusterî-yi Haydari giyecekler, altın işlemeli İskenderi döşemelikler, billur ve akik taşlar, ince nefis örtüler, misk kutuları, amber kaplarıyla dolu sandıklar; yaban eşeği, zürafa, kartal gibi yabani hayvanlar ve Irak'a mahsus diğer şeylerden daha önceki halifelerin hiçbirinin hiçbir padişaha vermediği ölçüde büyük ve değerli armağanlar göndermişti (*a.e.*, I, 179-180).

İbn Bibi'nin verdiği tarihler birbirini tutmamaktadır. O, bu menşurun Sinop'un fethi münasebetiyle gönderildiğini yazar. Sinop, 26 Cemâziyelâhir 611/02 Kasım 1214'de fethedilmiştir. Söz konusu belge ise 608 Ramazanında (Şubat 1212) yazılmış gözükmektedir. Osman Turan'ın da işaret ettiği gibi (1998: 298-299) İbn Bibi eserinde bu gibi

kronolojik hatâları sık sık yapar. Esasen tahta çıkışı münasebetiyle gönderilmesi gereken menşurun bu kadar gecikmesinin sebebini izah etmek zordur. Meceddeddin-i İshak'ın Sinop'un fethi gibi mühim bir hâdise dolayısıyla tekrar Bağdat'a gönderilmesi de mümkündür. Esasen başlığına rağmen İbn Bibi bu bahiste Sinop'un fethi üzerinde değil Sultanın tahta oturması ve fütüvvete girmesi üzerinde durmuş ve halîfenin mektubunda da bu hâdisenin zikri geçmemiştir. Nitekim Anili Kadı Burhaneddin Mes'ûd'un 608 yılında yazıp Sultana ithaf ettiği *Enis ül-kulûb* adlı eserinde (Köprülü, 1943: 468, 484, metin, 516) Halîfenin hükümdarlık menşuru, lâkaplar, çetir, sancak, at, kılıç, hil'at ve hediyeler gönderdiğine dair kayıt bu hususu teyit eder. Bu sebeple menşur ile birlikte *Fütüvvetname*'nin de Sinop fethinden önce gönderildiği kesinleşir.

Bazı araştırmacılara göre (Chittick, 1991: 49-50; Addas, 2004: 235; Küçükaşçı, 2010: 192; Hacıgökmen, 2012: 423, 424) elçilik görevini yerine getiren Meceddeddin-i İshak, o yıl Bağdat üzerinden hacca gitmiştir. Hac görevini ifa ettikten sonra Evhadüddîn-i Kirmânî, İbnü'l-Arabî, Ebü'l-Hasen el-İskenderânî, Cemâlüddîn el-Vâsitî ve Muhammed el-Berzâî misali âlimleri Selçuklu ülkesine getirmiştir.

Adı geçen araştırmacılar, yukarıda isimleri anılan zevatı Anadolu'ya Meceddeddin-i İshak'ın getirdiğinden söz ederken İbn Bibi'yi kaynak gösterirler. Fakat İbn Bibi'de buna ilişkin herhangi bir kayıt yoktur. Muhtemelen bu, tahminlere veya daha başka kaynaklara dayalı bir bilgiden ibarettir. Mesela Kılıç

(1990: XX, 494), İbnü'l-Arabî'nin I. Gıyaseddin Keyhusrev'in Anadolu Selçuklu tahtına ikinci kez çıkışında (1205) Mecedüddin İshak'ı çağırması üzerine Konya'ya onunla beraber geldiğini belirtir. Bu durumda bile İbnü'l-Arabî'nin Selçuklu başkentine gelişi ile Meceddeddin-i İshak'ın Bağdat'a veya hacca gidişi arasında bir ilişki söz konusu değildir. Evhadüddîn-i Kirmânî'nin Anadolu'ya geliş tarihi olarak da yine Meceddeddin-i'in Bağdat ziyaretinden önceki bir tarihe (1204) işaret edilmektedir (Azamat, 1995: XI, 519). Azamat, aynı yerde Evhadüddîn-i Kirmânî'nin İbnü'l-Arabî ile Anadolu'ya gelişinden bir yıl sonra (1205) görüştüğü bilgisine de yer verir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Abbasilerle münasebetleri ilerleyen dönemde yoğunlaşmaya başlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin hilafete karşı kendisini sorumlu hissedenden ve Sünnî dünyanın manevî otoritesine destek ve yardımcı olma ihtiyacı duyan anlayışının uzantısı şeklinde değerlendirilebilecek bu ilgi Bağdat'ın düşüşüne (656/1258) kadar devam etmiştir.

Bu ilişkide en ilginç gelişmelere sahne olan dönem I. Alâeddin Keykubad'ın sultanlığına rastlar. İşte Şihâbeddîn-i Sühreverdî asıl bu aşamadan sonra devreye girmiş gözükmektedir. Gerçi onun yakından tanıdığı, tanıştığı İslam dünyasının büyük âlim ve maneviyat erlerinin Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkim olduğu topraklara akın edercesine gidişinden haberdar olmaması düşünülemez.

Şihâbüddin-i Sühreverdî, Abbâsî Devletin yıkılışına giden dönemin tanığıdır. O,

doksan yıla yaklaşan hayatı süresince Abbâsî halifelerinden altısının hilafet zamanını idrak etmiştir: el-Muktefî Liemrillah (1135-1160)'la başlayan süreç el-Müstencid Billah (1160-1170), el-Mustazî Billah (1170-1179), en-Nâsır Lidinillah (1179-1225), ez-Zâhir Billah (1225-1226)'la devam etmiş ve el-Muntasır Billah (1226-1243)'la sona ermiştir.

Onun yaşadığı çağ, Büyük Selçuklu Devletinin dağıldığı, bazı devletlerin ve bir takım küçük beyliklerin kurulduğu bir dönemdir. Harizmşahlar (1077-1231), Artukoğulları (1102-1409), Şam (Böriiler veya Tuğteginliler. 1104-1155), Musul (1127-1222), Erbil (1163-1232) ve Fars (Salgurlular. 1148-1286) Atabegleri bunlardandır. Bunlar dışında Azerbaycan'ı merkez edinen İldenizliler ile Türkiye Selçuklu Devleti'ne ve Harizmlilere tabi bazı atabeglikler de vardır (Alptekin, 1991: 38-39).

Yine bu dönem haçlı seferlerinin belli aralıklarla devam ettiği bir zaman dilimi olarak göze çarpar. Haçlılara karşı Selçuklular, Zengîler ve Eyyubiler'le Memlükler mücadele etmişlerdir.

Yukarıda bir nebze değinildiği gibi bu geniş zaman diliminde Halife Nâsır'la yakın ilişki içine giren Sühreverdî, devlet işlerinde aktif olarak rol almaktan geri durmamıştır. Sühreverdî, Abbasi Hilafetine Müslüman idarelerle ittifak oluşturmada ve güven tesis etmede hizmet vermiş, adeta bir danışman gibi çalışmıştır. İlmî seviyesi, saygın bir aileden gelmesi ve tasavvufi yetkinliği onu ön plana çıkarmış, devlet mekanizmasında yüksek bir noktaya tırmandırmış ve devletin gücünü

yaymakta sorumluluk sahibi bir konuma yükseltmiştir (Kamer-ul Huda, 2004: 37).

Halife Nâsır sadece teoride değil pratikte de bütün İslam dünyasının halifesi olmak gâyesini güdüyordu. Sühreverdî, halifenin bu amacı doğrultusunda hareket eden danışmanlarından birisi gibiydi (Sühreverdî, XVII). O, dağınık fütüvvet gruplarına ulaşabilecek ve onları söz konusu amaca hizmet edecek şekilde yeniden yapılandırabilecek bir yeteneğe sahip olan ve devrinin tanınmış sevilen bir sūfîsiydi (Çatak, XIII).

Halife, bu uğurda o zamana kadar gayr-ı resmi bir hüviyet taşıyan fütüvvet kurumuna resmi bir hüviyet vererek onu bir anlamda “devletleştirmek” ve bu suretle meşruiyet kazanan bu kurumun siyasi desteğini arkasına almak istiyordu. Böylece o zamana kadar merkezi yönetimin zayıfladığı zamanlarda siyasi otoriteyi tehdit eder durumlara sebebiyet veren bu güçlü kurum devletin yanına çekilmiş olacaktı. Halife bu önemli işi gerçekleştirirken danışman olarak Şihâbeddîn es-Sühreverdî'den büyük yardım görmüş, onu hem fütüvvet kurumunun yeni yapılanmasında teorisyen olarak istihdam etmiş, hem de sahip olduğu büyük manevi güçten geniş ölçüde faydalanmıştır (Uludağ, 1996: XIII, 260).

Sühreverdî değerli bir siyasî ve dini danışmandı. Onun yazdığı *Risaletü'l-fütüvve* tarihinde bilinen hüviyetiyle teşkilatın nizamname niteliği taşıyan ilk örneğidir (Ocak, 1996: XIII, 264).

Aslında Sühreverdî de Nâsır'dan istifade ediyordu. Zira Halifenin fütüvvet düzenlemeleri sayesinde kendi tasavvuf anlayışının ku-

ruma ve geniş bir alana hâkim olmasını sağlıyordu (Altıntaş, 2001: 121).

Sühreverdî, fityân ve mutasavvifinin halifelik çatısı altında birleşmesi gerekliliğini savunuyordu. Buna göre, halifenin altında sûfî tarikatları sonra da tarikatların bir alt kolu olan fityân grupları gelmekteydi. Fütüvvet mensuplarının bu ilkeleri kabul edip içselleştirmesinde, Sühreverdî'nin şeriata ve halifeye itaat etmenin lüzumu fikrini işlemedeki gayretleri büyük rol oynamıştır. (Çatak, 2007: XIV).

Halife Nâsır, düşmanlarının tehdidine karşı ittifak oluşturmak ve ittifak dışındaki grupları halifenin safında yer almaya ikna etmek için Sühreverdî'yi siyâsî elçi olarak değişik ülkelere göndermiştir (*a.e.*, a.y.).

Asr-ı saadet'ten itibaren devam eden zikir silsileleri çevresinde meydana gelen tasavvufi gruplar zamanla değişik isimler altında tarikatları oluşturmuştur. Bir çoğu günümüzdeki adları ve yapılarıyla VI./XII. yüzyıl ve sonrasında oluşan tarikatlar arasında Şihâbeddîn es-Sühreverdî'ye nisbet edilen Sühreverdîyye de önemli bir yer tutar. Kadiriye, Rifaiyye, Kübreviyye, Yeseviyye, Ekberiyeye dönemin diğer önemli tarikatlarıdır (Öngören, Tasavvuf, 2011: XL, 123). Sühreverdî'nin hayatı tarikatların tekevvün dönemine denk gelir. Günümüze ulaşan tarikatların çoğu bugünkü adları ve yapılarıyla; kendilerine has evrad, ezkar, adab, erkân, tekke ve vakıf gibi kurumlarıyla VI/ XIII. yüzyıl ve sonrasında teşekkül etmiş, zamanla her biri onlarca kola ve şubeye ayrılarak dünyanın pek çok yerine yayılmıştır. (Çatak,

2007: XVI; Öngören, Tarikat, 2011: XL, 98-99).

Tarikatların bu kadar yaygınlaşmasında bu yüzyılın siyâsî gelişmeleri olan haçlı seferleri ile Moğol istilasının ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan siyâsî çöküntü ve kargaşa ortamının Müslüman halkı yeni arayışlara itmesi ve pek çok kişinin mutasavvıfların fikirlerini kurtuluş vesilesi olarak görmesi etkenlerden birisidir (Çatak, 2007: XVI).

Ebu Hafs Ömer Şihâbeddîn es-Sühreverdî'ye nisbet edilmekle birlikte esas kurucusunun amcası ve şeyhi Ebü'n-Necib es-Sühreverdî olduğu belirtilen (Öngören, Tarikat, 2011: XL, 99) Sühreverdîyye'nin fütüvvetle bulunduğu, pirinin siyasilerle ve özellikle halifeyle yakınlaşması sayesinde iyiden iyiye etkili olmaya başladığı ve Ebu Hafs Ömer'in İslam dünyasının değişik bölgelerine elçi olarak gidip geldiği dönemde Türkiye Selçuklu Devletinde de önemli gelişmeler meydana geliyordu.

Türkiye Selçuklu Devletinde iktidara geliş biçimlerinden birisi “*devlet adamlarının ve komutanların seçimi ve tercihiyle tahta çıkmak*” şeklinde formüle edilen yöntemdi (Koca, 2009: 3). Sultan I. İzzeddîn Keykâvus beklenmedik bir şekilde genç yaşta ölmüştü (1220). Selçuklu devlet adamları ve komutanları, müteveffa sultanın erkek çocukları, hayatta bulunan erkek kardeşleri ile amcalarından birini tahta oturtmak zorundaydı. Araştırmacılar (*a.e.*, 5) Keykâvus'un ardında erkek çocuk bırakmadan vefat ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumda, Sultanın kardeşleri ve amcaları üzerinde durmak gerekiyordu. Yani kardeşleri Alâeddîn Keykubâd ve

Keyferîdûn'dan yahut amcaları Tuğrul-şâh ve Kayser-şâh'tan birini tercih etmek icab ediyordu. Melik Alâeddin Keykubâd Gezerpirt kalesinde, Melik Keyferîdûn da Koyluhisar kalesinde tutuklu bulunuyordu. Selçuklu tahtı için en uygun aday olarak Melik Alâeddin Keykubâd gözükmekteydi. Sivas'taki toplantıda Alâeddin Keykubad'ın sultanlığı üzerinde karar kılındı (İbn Bîbî, 1996: I, 218-222).

Durumu Alâeddin Keykubad'a bildirmek üzere Seyfeddin Ayaba seçildi ve müstakbel sultanın mahpus bulunduğu Gezerpirt (Güzerpirt) Kalesine doğru yola koyuldu. İbn Bibi'ye göre toplantı mahallinden bir ikinci vakti çıkan kafilе durmadan son sürat yol almış, güneş doğarken hedefine ulaşmıştı (*a.e.*, I, 222-223).

Zaten müstakbel sultan o gece mahpesinde uykuya dalmışken rüyasında "*latif ve nuranî bir pir*" görmüştü. O mübarek zat, "*edepli, vakur, saf, rahmani sıfatlı*" bir kimseydi. Tutuklu sultanın ayağındaki prangayı çözüp, onu koltuğunun altından kavrayarak soykan ve muhteşem bir ata bindirmiş ve "*Ömer-i Muhammed-i Sühreverdî'nin muhabbet himmeti her zaman Sultan Alâeddin Keykubad iledir*" demişti. Buna rağmen süvarileri görünce korkmuş ve hayatından ümidini kesmişti. Gördüğü rüyayı da boş bir hayal olarak nitelemişti (İbn Bibi, 205; 1996, I, 223).

Bazı olaylardan ve konuşmalardan sonra durumu kavrayan Alâeddin Keykubad (1221-1237) kafilеyle birlikte Sivas'a hareket ederek saltanatını ilan etti (İbn Bibi, 1996: I, 227). Keykubâd, Sivas'taki işlerini tamamladıktan sonra, merkez teşkilâtında görevli beyler ve

komutanlarla birlikte başkente doğru yola koyuldu. Kayseri'de sevgi gösterileriyle karşılandı ve Aksaray üzerinden Konya'ya ulaşarak görkemli bir törenle tahta oturdu (*a.e.*, I, 228-238).

Halife katında büyük bir mevkie sahip olduğu gibi diğer Müslüman memleketlerde de saygın bir yer edinmiş Şihâbüddin-i Sühreverdî, bazen dostluk ilişkileri çerçevesinde bazen de barış görüşmeleri yapmak üzere elçilik görevini yerine getirirdi. Bu bağlamda, Şam Eyyübî Sultanı Melik Eşref'le birkaç kez görüşmüştü (Zehebi, 1985: XXII, 375; Zehebi, 1998: 601-610, 21; 631-640, 114). Harizmşâh Muhammed'e Bağdat üzerine yürüdüğü sırada seferden vazgeçmesi için elçi gitmişti (Zehebi, 1985: XXII, 375). Erbil Atabekleri de Sühreverdî'nin elçilik göreviyle ziyarette bulunduğu yöneticilerdendir (İbn Hallikan, 1978: III, 447).

Fütüvvet çerçevesinde Abbasi Devletiyle ilişkileri I. İzzeddin Keykavus başlatmıştı. Ona gönderilen fütüvvetnamede Halife Nasır, Sultanın ölümünden sonra oğlunu vekil tanıyacağını belirtmişti (İbn Bibi, 1996: I, 178).

Bu kez hilafet merkezi kendiliğinden harekete geçti. Anadolu'ya hâkim güçlü yapının meşruiyetinin tanınması anlamına gelen adımı atarken belki de Alâeddin Keykubad'ın İzzeddin Keykavus'un kardeşi olmasının, yani fütüvvetnamedeki vaat ve taahhüde uymayan yakınlığının da etkisi vardı. Kim bilir? Bu konuda İbn Bibi (1996: I, 248), Nasır Lidinillah'ın I. Alâeddin Keykubad'ın yönetimine ilişkin iyi ve güzel haberler üzerine harekete geçtiğini vurgular. Nasır, Selçuklu Sul-

tanını halifelik makamının manevî otoritesiyle bizzat onurlandırıyordu.

Şihâbeddîn-i Sühreverdî, bu kez Türkiye Selçuklularının başkenti Konya'ya doğru yola düştü (618/1221). Nasır Lidinillah, saltanat menşurunu ve Rum ülkesi yönetim naipliğini bir padişahlık hil'ati, bir sultanlık kılıcı, bir sarık, bir mühürle birlikte Alâeddin Keykubad'a tevcih ediyordu. Bu hâkimiyet ve hükümdarlık sembolleriyle beraber ayrıca "yuları, başlığı, üzengisi süslü ve nalı altından olan bir binek atı" ve "içi para dolu tabaklar"dan oluşan hediyeler takdim ediyordu. Halife, bütün bunları Ebû Hafs Ömer b. Muhammed es-Sühreverdî ile birlikte gönderiyordu.

Sultan, Sühreverdî'nin Aksaray'a ulaştığını öğrenince emirlerini onu karşılamaya gönderdi. Zincirli menziline gelişini haber alınca bu defa kadılardan, imamlardan, şeyhlerden, mutasavvıflardan, ayandan, ihvandandan, fityandan oluşan bir topluluğu yola çıkardı. Onlara Şeyh'a izzet ve ikramda kusur etmemelerini emretti. En sonunda kendisi de çok düzenli ve muhteşem bir kafiyle ve seçkin askerlerden oluşan bir birlikle Sühreverdî'yi bizzat istikbal etmek üzere yola koyuldu. Sultan Şihâbeddîn'i görünce "Bu yüz, zindandan kurtulduğum günün gecesinde gördüğüm rüyada ayağımdaki bağı çıkaran, elimden tutup beni ata bindiren ve bana 'Amacına ulaştın, muradına erdin' diyen kimsenin yüzüdür. Onun kerameti sayesinde tutuklu bulunduğum zindan, yerini yüksek bir makama ve iyi bir talihe bıraktı. Benim için huzur ve güven yeniden geldi. Bundan sonra Ömer Muhammed Sühreverdî'nin himmeti hep bizimle olacak"

dedi. Bir süre birbirine bakan Şeyh ve Sultan kucaklaştılar ve sohbete daldılar. Şeyh "Ak-lum o zindan gecesinden beri hep sizi düşünmekle ve merak etmekle meşguldü. Allah'a şükürler olsun ki, ölmeden önce birbirimizi gördük." diyerek karşılaşmadan duyduğu mutluluğu dile getirdi (İbn Bibi, I, 249-250).

Eflaki (1973: I, 134-135) olayı biraz farklı anlatır. Şihâbeddîn-i Sühreverdî Konya'ya ulaştığı sırada Sultan eğlenmek üzere Gavele (Gevale) kalesine gitmişti. Bahâ-i Veled de beraberinde idi. Sultan, adamlarına Sühreverdî'yi kaleye getirmelerini emretti.

Elçilik görevini ifa ettikten sonra Bahâ-i Veled, Şeyhe son derecede izzet ve ikramda bulundu. Çünkü Sühreverdî de Belh'ten ayrılp hacca giderken uğradığı Bağdat'ta Bahâ-i Veled'e hadsiz hesapsız hizmetlerde bulunmuştu. Bahâ-i Veled Sühreverdîlerin Hz. Ebubekir soyundan geldiklerini, yakın akraba olduklarını hatırlattı.

Alâeddin Keykubad o gece acayip bir rüya gördü. Şaşkın bir vaziyette uyandı. Bahâ-i Veled ve Şeyh Sühreverdî'ye rüyasında başını altın, göğsünü ham gümüş, göbeğinden aşağısını tamamiyle tunç, her iki kalçasını kurşun, iki ayağını da kalay olarak gördüğünü anlattı. Tabirciler rüyayı yorumlayamadılar. Şeyh Şihâbeddîn, rüyanın tâbirini Bahâ-i Veled'e havale etti. Sultanü'l-ulemâ, Alâeddin Keykubad dünyada durdukça tebanın rahat, huzurlu yaşayacağını ve altın gibi kıymetli olacağını, ölümünden sonra oğlunun sultanlığının kendi zamanına nispetle gümüş derecesine gerileyeceğini haber verdi. Torunu zamanında ise tunç mertebesine düşeceğini, alçak ve haris insanların baş olacaklarını, sal-

tanatın üçüncü batna geçtiği zaman diliminde her tarafın karışacağını, halk arasında dü-rüstlük, vefa ve şefkat kalmayacağını, dör-düncü ve beşinci batna eriştiği vakit Anado-lu'nun tamamıyla harap olacağını, bütün yöreleleri fesat ehlinin kaplayacağını, Selçuk ailesinin zevale uğrayacağını, dünya nizamı-nın çığırından çıkacağını, küçüklerin hiç yok-tan büyüklerin yerine geçeceğini, önemli işle-rin alçak adamların eline kalacağını belirtti. Peygamberimizin “*Yöneticiler işleri ehli ol-mayan kimselere verirlerse, işte o zaman kı-yametın kopmasına hazır ol*” (Buhârî, rikak 35, ilm 2) buyurduğu veçhile her tarafta Hâri-cilerin çıkacağını, Moğol istilâsının bütün dünyayı harabeye çevireceğini, din bilginleri-nin, vakar sahibi Şeyhlerin eserlerinin yok olacağını, yeryüzünden bereketin kalkacağını ve biçare insanların büyük kıyametin kopma-sını dört gözle bekleyeceklerini söyledi. Bu-nun üzerine İslâm padişahı ve orada bulunan-lar ağlayıp sızlamaya başladılar. O gün İslâm padişahı, Bahâ-i Veled’e ve Şeyh Sühreverdî’ye kıymetli hediyeler verdi. Diğer bilginlerle mutasavvıflara da bahşişler dağıttı ve dua etmelerini istedi. Eflaki ekler: “*Haki-katen bu rüya tabir ettikleri gibi çıktı.*”

Eflaki'nin anlatımında Baha-i Veled'i ön plana çıkarma kaygısı sezilmektedir. Burada sanki Alâeddin Keykubad, Halife'nin elçisi-nin Konya'ya ulaştığından habersizmiş veya olaya önem vermiyormuş da Sultanü'l-ulema'yı yanına alarak eğlenmek üzere kale-ye çekilmiş ve Sühreverdî'nin yanına getiril-mesini emretmiş gibi bir anlatım söz konusudur. Hâlbuki çok önemli bir görevle Halife'yi temsilen gelen böyle büyük bir konuğun kar-

şılanmasının ve ağırlanmasının Selçuklu yö-netimince sıradan bir olaymışçasına görülme-yeyeceği açıktır. Kaldı ki Eflaki'nin anlatımını, hem o günkü devletlerarası protokol kuralları açısından hem de geleneksel Selçuklu teşrifat kaideleri bakımından kabullenmek mümkün değildir. Üstelik taraflar arasında Selçuklu Sultanını Abbasi elçisine, hem de Şihâbeddin-i Sühreverdî gibi şöhret sahibi saygın bir âlim ve mutasavvıfa karşı teşrifat kaidelerini çiğ-neyecek böyle bir davranışa sürükleyebilecek herhangi bir anlaşmazlık yahut husumet yok-tur. Dolayısıyla karşılama ve ağırlama mera-siminin bütün aşamalarına ayrıntılarıyla yer veren ve Selçuklu sarayına yakınlığıyla tanı-nan İbn Bibi'nin anlatımı daha makul gözük-mektedir.

Hal böyle olunca bir araştırmacının (Ça-tak, 2007: 14) bu ziyareti İbn Bibi'nin anlatı-mına başvurmaksızın sadece Eflaki'ye dayalı olarak aktarması yanlış olmuştur. Bir başka araştırmacı ise (Turan, 1999: 330-331) Sul-tanın, Şehâbeddin-i Sühreverdî ile Gavele kale-sine kadar bir gezinti yaptığını, buna Bahâ-ieddin Veled'in de katıldığını söylerken Mev-levi kaynağının haberini nezaketen hafiflet-miştir. Koca ise (1999: 17), muhtemelen İbn Bibi'nin anlatımını daha sağlıklı bulduğu için Eflaki'ninkine değinmemiştir.

İbn Bibi (1996: I, 250), Alâeddin Keykubad'ın Şeyh'in gelişine çok sevindiğini ekler. Yüzünde gülücükler açmıştır. Büyük bir saygı ve tevazuyla selam verdikten sonra Sühreverdî'nin elini öpmeye davranır. Ona olan inancı ve güveni pekişmiştir. Son derece izzet ve ikramda bulunur, saygı ve sevgi gös-terir. Sühreverdî ile görüşmesini Halife tara-

findan kendisine gönderilen hediye ve ikramların en büyüğü sayar. Onu kendisi için en büyük bir nimet ve ilahi bir lütuf bilir. Konuşmaları sırasında Şeyh, Sultan'ın aklından geçenleri okuyor, sormadan cevaplıyordu. Böyle sohbet ederek şehre girdiler. Şeyh Şihâbeddîn dinlenmeye çekildi.

Kaynak ertesi gün Selçuklu sarayında gerçekleştirilen tören hakkında detaylı bilgiler aktarır. Alâeddin Keykubad Şeyh'i makamında kabul etmiştir. Sultan önce Halife'nin gönderdiği hil'ati (*hil'at-i hilafet*) onun huzurunda giyer. Bağdat'ta hazırlanmış ve kenarı Halife'nin imamecileri tarafından örülmüş olan bir imameyi (sarığı) başına geçirir. Adet olduğu üzere Hilafet makamından getirilen kırbaçla Keykubad'a 40 kırbaç vururlar. Ata binmek isteyince kendisi için hilafet makamından (*dâr-i imamet*) gönderilmiş olan murassa yularlı ve başlıklı, üzengisi süslenmiş ve nalı altından olan binek katırı getirilir. Sultan, büyüklerin ve seçkinlerin huzurunda Nasır'ın gönderdiği merkebin tırnağını öper. Darü'l-Hilafe makamından gelmiş olan saçı dolu tabakları orada bulunanların üzerine saçarlar. Sonra Sultan, Şeyhle birlikte yanına çetr, sancak ve mehter takımını (nevbetiyan) alarak gezmeye (*seyran*) çıkmak için ata biner. Herkes Sultanı o halde izler. Kafile geri dönünce çeşitli yiyecek, içecek ve meyvelerle bezenmiş bir sofraya kurulur. Yemekten sonra saray sanatçıları (*kavvalan-i has*) semaa başlarlar. O sırada Şeyh'in yanında bulunan itibarlı müridler, vecden vecde girerler. O gün orada bulunan Sultan, ileri gelenler ve başta Emir Celâleddîn-i Karatayî olmak üzere diğer emirler, kendi istek ve gönül rızalarıyla Şeyh'in

tarikatine girerek ona bağlanırlar (*a.e.*, I, 251).

Görüldüğü gibi hükümdar ve Celâleddîn-i Karatayî başta olmak üzere Selçuklu yönetim kademesinin diğer yetkilileri bu mecliste Şihâbeddîn-i Sühreverdî'ye intisap etmişlerdir.

Alâeddin Keykubad, Konya'da misafir olduğu süre içerisinde Sühreverdî'yi defalarca ziyaret ettiği gibi yaşlı, genç, ayan, ihvan (fityan) bütün Konya'nın ileri gelenleri, Selçuk ülkesinin bütün sıradan ve seçkin kişileri (*avam u havas*) Şeyh'in hırkasını öpme ve ona mürid olma şerefiyle şerefelenmiştir. Herkes yeteneğine göre Şeyh'in kutlu himmetinden sünnet, şeriat, tarikat ve hakikat konularında nasip almıştır. İbn Bibi'nin yaşadığı dönemde bile Sühreverdî'nin etkisi hala devam etmekteydi (*a.e.*, I, 252).

Şihâbeddîn-i Sühreverdî, karşılanmasına denk, hatta belki daha görkemli bir törenle Konya'dan uğurlanmıştır. Hükümdar, Emir Celâleddîn-i Karatay ve Melikü'l-ümera Necmeddîn Ebu'l-Kasım et-Tusi vasıtasıyla 7 bin altın, 5 bin altın sultani dinarı; beş yüzlük, yüz ellilik ve yüzlük miskaller halinde basılmış olan Alai sikkesi, eşya yüklü katırlar, Arap ve iğdiş atlar, Rum köleler (*gulam*), elbise dolu sandıklardan oluşan hediyeler takdim etti. Ertesi gün de veda toplantısının ardından konuğunu Zincirli hanına kadar bizzat uğurladı. Burada Şeyh'ten kusuru varsa affetmesini diledi. Kucaklaştıktan sonra istemeyerek ayrıldılar. Üst düzey Selçuklu yetkilileri Şihâbeddîn-i Sühreverdî'ye Malatya'ya kadar eşlik ettiler (*a.e.*, a.y.).

O günlerde Necmeddîn-i Dâye (Razi) Malatya'da bulunuyordu. Şihâbeddîn-i Sühreverdî'nin huzuruna çıktı ve Alâeddin Keykubad adına yazdığı *Mirsadü'l-ibad* adlı eserini mütalaa için takdim etti. Şeyh, kitabı ve yazarını tanıtan, içeriğini ve üslûbunu öven bir takriz yazdı. Dâye, Malatya'dan Konya'ya Sultan'ın huzuruna varınca Alâeddin Keykubad büyük ilgi gördü, iltifata nail oldu. Sultan, Necmeddîn-i Razi'yi ödüllendirerek Bağdat'a gönderdi.

Sühreverdî, Halife'ye Sultan'ın saygı ve bağlılığını ilettili. O günden itibaren Hilafet makamının Sultan'a manevî desteği günden güne arttı. Her yıl çeşitli rütbe ve unvanlarla taltif edildi (*a.e.*, I, 253).

Kaynaklarda bilgi bulunmamasına rağmen Şihâbeddîn-i Sühreverdî'nin Konya ziyaretinde henüz 14-15 yaşlarında bir delikanlı olan Mevlana ile görüşme ihtimali yüksektir. Hatta ikilinin Bahaeddin-i Veled kafilesinin Bağdat'a uğradıklarında karşılaşmış olma ihtimali de vardır.

Bilindiği gibi Bahaeddin-i Veled memleketi Belh'den ayrılarak batıya doğru hicret ederken önce Nişâbur'a, sonra Bağdat'a uğramıştı (617/1220). Bahaeddin-i Veled Bağdat'a geldiğinde şehrin muhafızları, hangi kavimden olduklarını ve nereden geldiklerini sormak üzere yanlarına gelmişlerdi. Baha Veled başını mahfesinden çıkarıp "*Allah'tan geldik Allah'a gidiyoruz. Allah'tan başka kimsede kuvvet ve kudret yoktur. Biz mekânsızlıktan gelip mekânsızlığa gidiyoruz*" diye cevap verdi. Arap muhafızlar şaşakaldılar. Birini halifeye gönderip durumu bildirdiler ve "*Horasan'dan çoğunu bilgin ve faziletli kişilerin teşkil ettiği kalabalık bir topluluk gelmiştir*" dediler. Halife bu topluluğun durumunu işitince hayrete düştü. Zamanın Şeyhu'ş-şuyuhu Şihâbeddîn-i Sühreverdî'yi çağırtdı. Şihâbeddîn, bu hikâyeyi halifeden işitince "*Bunu ancak Belh'li Bahâ-i'addin Veled söyleyebilir; çünkü bu asırda ondan başka biri ne bu çeşit söz söyler, ne de bu tarzda bir dil kullanabilir?*" dedi (Eflaki, 1973: I, 10).

Bağdat'ın büyükleri ve küçükleri Baha-i Veled'i karşılamaya gittiler. Birbirleriyle karşılaşınca Sühreverdî katırından inip nezaketle Baha-i Veled'in dizini öptü, hizmette bulundu ve kendi hankahına doğru yürüdü. Sultanü'l-ulema "*İmamlara medrese daha münasiptir*" deyip Mustansiriye medresesine indi. Sühreverdî bizzat onun çizmelerini çekerek ölçsüz iltifatta bulundu (*a.e.*, I, 11).

Eflaki, Sahib Şemseddin'den naklen Şihâbeddîn-i Sühreverdî'nin Konya'da bulunduğu sırada Seyyid Burhaneddin-i Muhakkık et-Tirmizi'yi ziyaret etmek istediğini anlatır. Seyyid'den görüşme iznini Sahib Şemseddin almıştır. Sühreverdî, Burhaneddin'in yanına geldiği vakit, onu top- rak üzerine oturmuş bir halde bulur. Seyyid hiç kimildamaz. Sühreverdî, rahatsızlık vermek istemedi Burhaneddin-i Muhakkık'ın uzağına oturur. Aralarında hiç konuşma olmaz. Şihâbeddîn-i Sühreverdî ağlayarak kal- kıp gider. Müritleri kendisine et-Tirmizi ile aralarında konuşma geçmemesinin sebebini sorunca Şeyh "*Hal ehli yanında, 'kal' dili. değil 'hal' dili lazımdır*" cevabını verir (Eflaki, 1973: I, 69).

Sühreverdî, Abdülkadir-i Geylanî (561/1160), Ahmed er-Rifâî (578/1182),

Ahmed-i Yesevî (562/1161), Ebû Medyen el-Mağribî (590/1193), Necmeddîn-i Kübrâ (681/1221) gibi ünlü sufilerle görüşmüştü.

Bunlardan başka Anadolu topraklarıyla ve Türkiye Selçuklu Devletiyle bağlantısı olan Bahaeddin-i Veled (628/1231), Burhaneddin-i Muhakkık-ı Tirmizi (638/1240), Necmeddîn-i Dâye (654/1256) ve muhtemelen daha başka kimselerle görüşmüştür.

Onun bu anlamda görüştüğü isimlerden birisi de İbn Arabî'dir (638/1240). Safedi (2000: IV, 127) İbn Neccar'ın kendisine Muhyiddin b. Arabi ile Şam'daki görüşmeleri sırasında onun Bağdat'a 601/1204-5 yılında giderek 12 gün kaldığını, sonra Mekke'den hac kafilesiyle dönerken 608/1211-2'de tekrar uğradığını haber verdiğinden söz eder. Dolayısıyla araştırmacıların (Çatak, 2007: 16) Şihâbeddîn'in İbn Arabî ile görüştüğü tarihin bilinmediğine ilişkin kanaatleri hatalıdır. Muhtemelen İbn Arabî'nin Bağdat'ı ziyaret ettiği bu iki tarihte görüşmüş olmalıdırlar. Münavi, Yafii'den naklen görüşmenin vuku bulunduğunu ancak konuşmaksızın sadece karşılıklı bakışmayla geçtiğini, İbn Arabî'ye sorulduğunda Sühreverdî için "*Baştan ayağa sünnetle dopdolu*" dediğini, Sühreverdî'ye sorulduğunda ise İbn Arabî hakkında "*hakat deryası bir zat*" diye karşılık verdiğini aktarır (Münavi, 1999: II, 517; Tell, 2009: 161). Molla Cami (1298: 622) de olayı aynı şekilde anlatmıştır. Ayrıca her ikisinin Abdülkadir-i Geylani ile olan yakınlığına da dikkat çekilmiştir (Çatak, 2007: 17).

İbnü'l-Fârız (632/1235) da Sadreddin-i Konevi'nin etkilemesi sebebiyle Türkiye Sel-

çuklu Devletiyle alakadar bir şahsiyetti. İbn Fârız, hac için 628/1230'de Mekke'de bulunduğu sırada Sühreverdî ile görüşmüşlerdir. Hatta aralarında geçen bir olay dolayısıyla Sühreverdî ve yanındakiler İbnü'l-Fârız'a 400 hil'at hediye etmişlerdir (Münavi, 1999: II, 494). Aynı mecliste Sühreverdî'nin İbnü'l-Fârız'ın iki oğluna fütüvvet şalvarı giydirdiği de bilinir (Çatak, 2007: 15).

Türkiye Selçuklu Devletinin önemli kanaat önderlerinden birisi de Evhadüddîn-i Kirmânî'dir (635/1238). O, devrinin tanınmış ilim, fikir ve mutasavvıflarındandır. Öğrenimini Bağdat'ta tamamlamış olan Kirmânî, Sühreverdî'den başka İbnü'l-Arabi ve Şems-i Tebrîzî ile de görüşmüştür. Tasavvufî düşünce Ahmed el-Gazzâlî ve Aynu'l-Kudat Hemedânî'nin görüşlerini benimsemişti. Sühreverdî, onu bidatçi sayar ve pek hoşlanmazdı. Sühreverdî, aynı yıl hacda buldukları halde onunla görüşmekten kaçınmıştır (Azamat, 1995: XI, 518-520).

Hayatı boyunca büyük bir şöhrete kavuşmuş olan Sühreverdî, ömrünün son yıllarını kendisini uzaktan yakından ziyaret ederek duasını almak isteyen, müşküllerini sorarak halletmek isteyen pek çok ziyaretçiyle ilgilenerek geçirmiştir. Sühreverdî, bir asra yaklaşan ömrünün son zamanlarında gözlerini kaybetmiş ve kötürüm olmuştu. Buna rağmen evrad ve ezkarını terk etmediği gibi, ömrünün sonuna değin müridlerinin yardımıyla mahmil (sedye) içinde Cuma vaazlarına çıktı, hatta hacca gitti. Vefatına yakın günlerde ise iyice zayıflayıp dışarı çıkacak takati kalmamıştı. Nihâyet 1 Muharrem 632/26 Kasım 1234 ta-

rihinde vefat etti (Zehebi, 1985: XXII, 375-376; a.mlf., 1998: 631-640, 114, 115).

Cenazesi ertesi gün Kasr Camiinde büyük bir cemaatle kaldırılarak Bağdat surlarının kapı civarındaki Verdiyye Semtinde bulunan tekkesindeki türbeye defnedildi. Daha sonra Selçuklu emiri Celâleddîn-i Karatay tarafından yeniden inşa edilen türbe halkın ziyaretgahı olmuştur.

Zühd hayatı yaşayan Sühreverdî, eline geçen tüm servetini ve kendisine verilen tüm hediye ve atıyyeleri hemen fukara ve dervişlere dağıtırdı. Bu yüzden vefat edince evinde kendisine kefen olacak bir kumaş parçası bile bulunamamıştı.

Sühreverdî'nin belli başlı talebelerine ait bir liste denenmiştir. Buna göre belli başlı talebeleri şunlardır: Muhammed b. Saîd el-Ma'dûl (633/1236), Ebu Bekir Muhammed b. Abdulganî İbn Nokta (629/1232), 3. Ziyaeddin el-Makdisî (643/1245), Zekiyüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf el-Birzâlî el-İşbilî (632/1234), İbnu'n-Neccâr (643/1245), Şihâbüddin Ebu'l-Mehâmid İsmail b. Hamid el-Ensârî el-Hazrecî (653/1255), Ebu'l-Ganâim b. Allân (630/1233), Ebu'l-Abbâs el-Eberkuhî, Hafız Zeyneddin, Münzirî, İbn Asâkir (620/1223), eş-Şems eş-Şirâzî141 (635/1238), El-Kadî el-Hanbelî el-Cema'ayli, Ebu'l-Abbâs el-Vâsıtî (694/1295), Ebu'l-Mehâmid ez-Zencânî (674/1275), Ebu'l-Fadl el-Hılâtî (675/1276), Sa'd b. Muzaffer el-Mutahher (637/1239), İbn Meymûn el-Kaysî (686/1287), Muhammed b. Abdulmünim b. Ebu'l-Feth (690/1291), Muhammed b. Sivar b. İsmail (677/1278), Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed

(677/1278), Hasan b. Celal, Ahmed b. Atar, Ebu'l-Ferec İbnü'z-Zeyn, Raşid b. Ebu'l-Kâsım, Zâhir er-Reyhânî, Kutbüddin Bahtiyâr. (633/1235), İbn İsrâil. (677/1278), İbnü'l-Müstevfî. (637/1239).

Onun çok sayıda halife ve müridi de vardır. Tarikat ve tasavvuf anlayışı Mevlana Halid-i Bağdadi'den itibaren Nakşibendilik içinde devam etmektedir.

KAYNAKÇA

ADDAS, Claude, *İbn Arabî: Kibrit-i Ahmer'in Peşinde*, çev. Atila Ataman, İstanbul 2004.

AKSARAYLI, Mehmed oğlu Kerimüddin Mahmud, 720/1320, *Müsameret ül ahbar: Moğollar zamanında Türkiye Selçukluları*, nşr. Osman Turan, Ankara 1999.

_____, *Müsameretü'l-ahbar*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000.

Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, Târihi-î Âl-i Selçûk, nşr. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara 1952.

ALPTEKİN, Coşkun, "Alptegin", *DİA*, IV, 38-40, İstanbul 1991.

ALTINTAŞ, Ramazan, "İtikadî Açından İbnü'l-Cevzî'nin Tasavvufa Yaklaşımı", *İlmi Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf*, yıl. 3, sy. 7, s. 117-144, Ankara 2001.

AZAMAT, Nihat, "Evhadüddîn-i Kirmânî", *DİA*, XXI, 518-520, İstanbul 1995.

BARTHOLD, Vasiliy Vladimiroviç, *Moğol İstîlâsına Kadar Türkistan*, haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1990.

_____, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, İstanbul 1927.

BAYRAM, Mikail, *Ahi Evren ve Ahi Teş-*

kilâtının Kuruluşu, Konya 1997.

BERG, C. Van Den, “Sühreverdî”, *İA*, İstanbul 1979, IX, 83.

İbn BÎBÎ, Muhammed b. Ali el-Caferi er-Rugadî, 670/1272, *el-Evâmirü'l-'alâ'iyye fi'l-umûri'l-'alâ'iyye*, müstensih: İbrahim b. İsmail el-Kayseri, y.y., t.y.

_____, *el-Evâmirü'l-'alâ'iyye fi'l-umûri'l-'alâ'iyye (Selçuknâme)*, çev. Mürsel Öztürk, I-II, Ankara 1996.

BROWNE, Edward Granville, 1926, *A Literary History of Persia*, II, London 1906.

CAHEN, Claude, “Futuwwa”, *IA²*, II, Leiden 1991, 961-969.

İbnü'l-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali 597/1201, *el-Muntazam fi tarihi'l-müluk ve'l-ümem*, I-XIX, thk. Muhammed Abdülkadir Ahmed Ata, Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut 1992.

CAMÎ, Ebü'l-Berekat Nureddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed, 898/1492, çev. Mahmud b. Osman Lâmiî Çelebi, İstanbul 1298.

CHITTICK, William, “İbn Arabî and His School”, *Islamic Spirituality: Manifestations*, ed.: Sayyed Hosain Nasr, New York 1991, 49-79.

el-CÜVEYNÎ, Alâeddin Atâ Melik (681/1282), *Târih-i Cihângüşâ*, çev. Mürsel Öztürk, I-III, Ankara 1988.

el-CÛZCÂNÎ, Ebü Ömer Minhâcüddîn Osman b. Muhammed (662/1264), *Tabakât-ı Nâsirî*, yay. Abdülhayy-i Habibi, I-II, Tahran 1984.

_____, *Tabakat-ı Nasrî: A General History of the Muhammadan Dynasties of Asia, including Hindustan; From*

A. H. 194 (810 A. D.) to A. H. 658 (1260 A. D.), çev. Major H. G. Raverty, I-II, New Delhi 1970.

ÇATAK, Adem, *Şihâbeddin Sühreverdî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimler (Tasavvuf) Ana Bilim Dalı, Ankara 2007.

İbnü'd-DİMYÂTÎ, Ahmed b. Aybek b. Abdullah, 749/1399, *el-Müstefad min Tarihi Zeyli Bağdad*, thk. Kayser Ebû Ferah-Aziz Bey, Seyyid Abdülkadir es-Sufi, Beyrut 1422/2001.

ed-DÛBEYSÎ, Ebü Abdullah Muhammed b. Said, 637/ 1239, *el-Muhtasarü'l-muhtac ileyhi min Tarihi'l-Hafız Ebî Abdullah*, intika: Ebü Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebi, Beyrut 1985.

_____, Ebü Abdullah Muhammed b. Said, 637/ 1239, *Zeylu Tarihi Medineti's-selam*, thk. Beşşar Avvad Maruf, I-V, Beyrut 1427/2006.

EFLAKÎ, Ârif Ahmed, 762/1360, *Âriflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, I-II, İstanbul 1973.

el-ERBİLÎ, Ebu Muhammed Bedreddin Abdurrahman b. İbrahim b. Sunbut Kanita, *Hülasatü'z-Zehebi'l-mesbuk muhtasar min Siyeri'l-müluk*, tsh. Mekki es-Seyyid Casim, Bağdat t.y.

İbnü'l-ESÎR, İzzüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *el-Kâmil fi't-târih*, yay. Carolus Johannes Tornberg, I-XII, Beyrut 1979, 1982.

EYYUBÎ, Muhammed b. Takıyyüddin

Ömer İbn Şahinşah, 617/1220, *Mizmarü'l-hakaik ve sırrü'l-halaik*, thk. Hasan Habeşi, Kahire 1968.

Ebü'l-FEREC, Gregory (Bar Habreus), 684/1286, *Abu'l-Farac Târîhi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, I-II, Ankara 1987.

İbnü'l-FUVATÎ, Ebü'l-Fazl Kemâleddin Abdürrezzâk b. Ahmed b. Muhammed Şeybani, 723/1323, *el-Havadisü'l-câmia ve't-tecaribü'n-nafla fi'l-mieti's-sabia*, thk. Mehdi en-NECM, Beyrut 1424/2003.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul 2011.

HACIGÖKMEN, M. Ali, "Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddîn İshak", *Bellekten*, c. LXXVI, sy. 276 (Ağustos 2012), Ankara 2012, s. 419-431.

İbn HALLİKAN, Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed, 681/1282, *Vefeyatü'l-a'yan ve enbau ebnai'z-zaman [mimma sebete bi'n-nakl evi's-sema ev esbetehü'l-'ayan*, I-VIII, thk. İhsan Abbas, Beyrut 1398/1978.

HAMEVÎ, Ebü Abdullâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdullah (626/ 1229), *Mu'cemü'l-büldân*, I-V, Beyrut 1397/1977.

HARTMANN, Angelika, "al-Nasır Li-Din Allah", *EP*, VII, Leiden-New York, 996-1003.

_____, "Nâsır-Lidînillah", *DİA*, XXXII, İstanbul

_____, *An-nasir li-din Allah : 1180-1225 politik religion kultur in der spaeten Abbasidenzeit*, Berlin-New York 1975.

HOCAZADE, Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l-*

Evlîya'dan Silsile-i Meşayih-ı Sühreverdiyye ve Kübreviyye, İstanbul 1318.

İbnü'l-İMAD, Ebü'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed 1089/1679, *Şezeratü'z-zeheb fi ahbari men zeheb*, thk. Abdülkadir Arnaut, Mahmûd Arnaut, I-X, Beyrut 1406/1986-1414/1993.

KAMER-UL HUDA, *Şihâbeddîn Ömer Sühreverdi*, çev. Tahir Uluç, İstanbul 2004.

el-KAŞÎ, İzzeddin Mahmud b. Ali b. Muhammed el-Kaşi (el-Kaşani) en-Netanzi, 735/1334, *Misbâhü'l-Hidâye*, Tahran 1323.

KAYAOĞLU, İsmet, "Halife en-Nasır'ın Fütüvveti Girişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu" *AÜİFM*, c. XXV, sy. 1, Ankara 1982, 221-227.

KEHHALE, Ömer Rıza, 1408/1987, *Mu'cemü'l-müellifin, teracimu musannifi'l-kütubi'l-'arabiyye*, I-IV, Beyrut 1414/1993.

İbn KESÎR, Ebü'l-Fidâ 'İmâdüddîn İsmâ'îl b. 'Ömer, 774/1373, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, I-XXI, Cize 1997-1999.

KILIÇ, M. Erol, "İbnü'l-Arabî", *DİA*, İstanbul 1999, XX, 493-515.

KOCA, Salim, "Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddîn Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 25, Bahar 2009, 1-37, Konya 2009.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", *Bellekten*, c. VII, sy. 27 (1943), Ankara 1943.

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, "Konevî'nin Yaşadığı Çağda İktidar-Sufî Çevre İlişkileri", *I. Uluslar Arası Sadreddin*

Konevî Sempozyumu Bildirileri, 183-194.

MAHDÎ, Muhammed Yaser , *Tarihte ve Günümüzde Belh Şehri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Konya 2011, s. 41-43.

MA'RÛF, Beşşar Avvâd, "Ahbaru'z-zühhâd, el-usûr alâ eserin mefkûdin limü'errihî'l-İrâk İbni's-Sâ'î, 593-674", *Mecelletü'l-Mevrid*, yıl: 3, sy. 3, 299-306, Bağdat 1974.

el-MELİKÛ'L-MANSURÎ, bk. Eyyubi, Muhammed b. Takıyyüddin Ömer İbn Şahinşah.

el-MÛNAVÎ, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacülarifin b. Ali, 1031/1622, *el-Kevakibü'd-dürriyye fî teracimi's-sadeti's-sufiyye*, I-V, thk. Muhammed Edib el-Cadir, Beyrut 1999.

el-MÛNZİRÎ, Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdülkavi, 656/1258, *et-Tekmile li-vefeyati'n-nekale*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, I-IV, Beyrut 1401/1981.

İbn NECCÂR, Muhibbüddin Ebu Abdullah Muhammed b. Mahmud el-Bağdadi, 643/1245, *Zeylû Tarihi Bağdad*, I-III, thk. Seyyid Hurşid Ali-Muhammed İmran Kahili-Muhammed İmran el-Azami, Beyrut 1422/2001.

en-NESEVÎ, Şihabüddin Muhammed b. Ahmed (662/1264), *Siratü's-Sultan Celâlidin Mengüberti*, yay. O. Houdas, Paris 1891.

İbn NOKTA, Ebû Bekir Muhammed b. Abdülgani, 629/1232, *Tekmiletü'l-ikmal*, thk. Abdülkayyûm Abdü Rabbinnebiy, I-III, Mekke 1410/1989.

OCAK, A. Yaşar, "Fütüvvetnâme", *DİA*, XIII, 264-265, İstanbul 1996.

ÖNGÖREN, Reşat, "Tarikat", *DİA*, XL, 95-105, İstanbul 2011.

_____, "Tasavvuf", *DİA*, XL, 119-126, İstanbul 2011.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Kılıcarslan II", *DİA*, XXV, İstanbul 399-403.

ÖZDEMİR, H. Ahmet, *Moğol İstilâsı*, İstanbul 2005.

PAKALIN, Mehmet Zeki, 1392/1972, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, Ankara 1983.

PRAWDIN, Michael, *The Mongol Empire, its Rise and Legacy*, çev. E. And-C. Paul, London 1930.

Qamar-UL Huda, *Striving for Divine Union: Spiritual Exercises for Suhraward Sûfîs*, London- New York 2002.

REŞİDÜDDİN ET-TABÎB, Reşîdüddîn b. Fazlullah el-vezir b. İmadüddevele Ebü'l-Hayr Muvaffikuddevele (718/1318), *Câmi'u't-tevârih*, I-II, yay. Behmen-i Kerimi, ys. ts.

SAFEDÎ, Ebü's-Safa Selahaddin Halil b. Aybek b. Abdullah, 764/1363, *el-Vafi bi'l-vefeyat*, thk. Ahmed el-Arna'ud-Türki el-Mustafa, XVIII, Beyrut 1420/2000.

İbnü's-SÂ'Î, Ebû Talib Taceddin Ali b. Eceb b. Osman, 674/1275, *el-Cami'u'l-muhtasar fî unvani't-tevarih ve uyuni's-siyer*, thk. Mustafa Cevad, Bağdat 1934.

_____, *Kitabu muhtasari ahbari'l-hulefa*, Mısır 1309/1892.

SERKİS, Yusuf b. İlyan b. Musa Dımaşki, 1351/1932, *Mu'cemü'l-matbuati'l-Arabiyye ve'l-muarrabe*, I-II, Kahire 1928.

es-SÛBKÎ, Ebû Nasr Taceddin İbnü's-

Sübki Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkafî, 771/1370, *Tabakatü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Mahmûd Muhammed et-Tanahi, I-X, Kahire 1383/1964, 1976, 1992.

es-SÜHREVERDÎ, Ebu Hafs Şehabeddin Ömer b. Muhammed, 632/1234, *Tasavvufun esasları, Avârifü'l-ma'ârif Tercemesi*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, İstanbul ty.

es-SÜYÛTÎ, Celâleddîn-i Abdurrahmân b. Kemâleddîn Ebû Bekir, 911/1505, *Târîhu'l-hulefâ*, thk. Kâsım eş-Şimâ'î-Muhammed el-Osmânî, Beyrut 1986.

Ebû ŞÂME, Abdurrahmân b. İsmâil el-Makdisi, 665/1266, *Terâcimu ricâli'l-karneyni's-sâdis ve's-sâbi' (ez-Zeyl 'alâ Kitâbi'r-ravdateyn fi ahbâri'd-devleteyn)*, Kâhire 1366/1956.

TAESCHNER, Franz, "İslâm Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı", *İÜ. İktisat Fakültesi Mecmuası*, c.XV (1953), 3-32.

_____, "Nâsır Li-dinillah", *İA*, IX, İstanbul 1964, 92-94.

İbn TAGRİBERDÎ, Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf el-Atabekî (874/1469), *en-Nücümü'z-zâhira fi mülûki Mısır ve'l-Kâhira*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn, I-XVI, Beyrut 1992.

et-TELL, Ömer Selim Abdülkadir, *Mutasavvifetü Bağdad fi'l-karni's-sadisi'l-hicri, dirase tarihiyye*, Amman 2009.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1998.

ULUDAĞ, Süleyman, "Fütüvvet", *DİA*, XIII, 259-261, İstanbul 1996.

VASSÂF, Osmanzade Hüseyin,

1348/1929, *Sefîne-i Evliya*, yay. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, I-V, İstanbul 2006.

el-VEYS, Kamil Taha, "Lu'betü ramyi'l-bunduk fi'l-Asri'l-Abbasi", *Mecelletü terbiyeti'r-riyadîyye*, c. XI, sy. 3 (2002), Bağdat 2002, 27-38.

YÂFİ'Î, Afîfüddin Abdullah b. Esad b. Ali el-Yemeni, Ebu Muhammed, 768/1366, *Mir'âtü'l-Cenân ve 'ibretü'l-yakzan fi ma'rifeti ma yu'teberu min havâdisi'z-zemân*, I-IV, thk. Halil el-Mansûr, 1418/1997.

YILMAZ, H. Kamil, "Ebu Hafs Sühreverdî", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, I-X, yay. A. Ali Ural, VII, 107-115.

ez-ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, 748/1348, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut, I-XXII, Beyrut, 1405/1985.

ez-ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, 748/1348, *Tarihü'l-İslâm ve vefeyatü'l-meşahir ve'l-a'lâm*, h.631-640, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî, Beyrut 1419/1998.

ez-ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, 748/1348, *Tezkiretü'l-huffaz*, I-IV, Beyrut 1956.

MOĞOL İSTİLASI DÖNEMİNDE ANADOLU ŞEHİRLERİNİN KORUNMASINDA AHİLER: KONYA VE AHİ AHMED ŞAH *THE ROLE OF AHİS IN THE PROTECTION OF ANATOLIAN CITIES DURING THE MONGOLIAN INVASION: KONYA AND AHİ AHMED SHAH*

Mustafa AKKUŞ *

Dr. Mustafa Akkuş 1975 yılında Konya Hadim Korualan kasabasında dünyaya geldi. 1986'da Karakaya İlkokulunu, 1989'da İsmil Ortaokulunu, 1992'de Konya Selçuklu Lisesini bitirdi. 1993 de başladığı Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1998 yılında mezun oldu. Aynı yıl İslam Tarihi ve Sanatları anabilim dalında "Halil Hamit Paşa'nın Hayatı, Islahatı ve Islahatına Ulemanın Tavrı" konulu teziyle 2001 yılında Yüksek Lisansını tamamladı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi anabilim dalında da "İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyasetleri" isimli teziyle Doktora unvanı aldı.

1999-2011 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığının çeşitli okullarında görev yaptı. 2011 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümüne Yardımcı Doçent olarak atandı. 2005-2006 yılında bir süreyle Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla sağlanan araştırma bursuyla Mısır'da kaldı. Evli ve üç çocuk babası olan Akkuş, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, makkus@konya.edu.tr

ÖZET

Ahilik, Türkiye Selçukluları ile Beylikler döneminde ve Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında iktisadî, dini, siyasi, askeri ve toplumsal rolleri oldukça etkili bir teşkilattır. Bu rolleri Moğolların Anadolu'yu işgal ettiği ve Anadolu'nun bir asra yakın İlhanlı hâkimiyeti altında kaldığı dönemde daha da artmıştır. Ahiler, İstila ve İlhanlı tahakkümü döneminde Anadolu şehirlerinin sosyal ve iktisadi hayatının korunması yanında halkın güven ve emniyetini sağlama noktasında da önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Ahiler, Anadolu'nun en önemli şehri ve Selçuklu payitahtı olan Konya'da yoğun olarak ikamet ediyor; istila ve istilacılara karşı kenti her açıdan korumaya çalışıyorlardı. Fonksiyonel birçok görevler üstlenen Konya ahilerinin bu dönemdeki en önemli liderlerinden biri de Ahi Ahmed Şah idi.

Çalışmada Ahilerin Moğol istilasına bakışı, İlhanlı hâkimiyeti dönemindeki tutumu, İlhanlı dini politikası içerisindeki konumu ve Moğol tahakkümüne karşı oluşunun sebeplerine kısaca değinildikten sonra Moğollara karşı mücadelede ve istila dönemindeki karı-

şıklık ile ortaya çıkan kaos ortamında şehirlerde üstlenmiş oldukları rollere temasla, söz konusu mesele Konya ve Ahi Ahmet Şah örneğiyle izah edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Ahiler, Ahi Ahmed Şah, Moğol, İlhanlı

ABSTRACT

Ahism community is an organization that economic, religious, political, military, and social roles are highly effective in Turkey Seljuks, Principalities and the first years of the Ottoman Empire. These roles have been increased during Mongol's invasion of Anatolia and when Anatolia were under the domination of Ilkhanids close to a century. Ahis, assumed important functions in providing security and safety of the public as well as the protection of social and economic life of Anatolia during the period of the invasion and domination of Ilkhanids. Ahis were residing in Konya which was very important city of Anatolia and the capital city of Seljuks; and they were trying to city against the invasion and the invaders in every respect. Ahmed Shah was one of the most important leader that undertook many functional tasks in Konya Ahis.

In our study, we will touch briefly on Ahi's outlook on Mongol invasion, their attitude on the period of Ilkhanid domination, their position in Ilkhanids religious policy and the reasons their opposition to Mongol invasion and than we will explain the roles undertaken by Ahis in cities in the chaos environment resultant of disturbance during the invasion and struggle against Mongols

with the example of Konya and Ahi Ahmed Shah.

Keywords: Konya, Ahism, Ahi Ahmed Shah, Mongols, Ilkhanids.

GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus döneminde fütüvvetin Selçuklu topraklarına girmesiyle Anadolu'da teşekkül eden bir teşkilat olan Ahiliğin, XIII. yüzyıldan itibaren asırlarca Anadolu tarihinde etkileri ve toplumsal rolleri istilayla beraber daha da önem kazanmıştır. Fütüvvet, Abbâsî Halifesi Nâsır Lidinillah (1180/1225) tarafından hilafet makamına yarar sağlaması amacıyla çeki düzen verilerek sistemli bir şekilde teşkilatlandırılmıştır (Kamer-ul-Huda, 2004: 39-43; Çağatay, 1989: 17-18; Kayaoğlu, 1981: 221). Halife Nâsır Lidinillah, Müslüman devletlerin hükümdarlarına ve fütüvvet ehline, elçiler veya mektuplar göndermek suretiyle fütüvveti her tarafta yaymaya çalışmıştır (İbnü'l-Esir, 1987: 401; Kamer-ul-Huda, 2004: 55).

Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus, 1214'te Sinop'u ele geçirdikten sonra, fethi müjdelemek ve halifenin ihsanına mazhar olmak için hocası Şeyh Mecdüddin İshak'ı, pek çok hediye ile halifeye göndermiş ve halifeden fütüvvet şalvarı istemiştir (İbn Bîbî, 1996: I, 175-176). Şeyh Mecdüddin İshak Bağdad'da çok iyi karşılanmış, Halife pek çok hediye ile birlikte, fütüvvet hırkası, fütüvvet şalvarı ve bir fütüvvet buyrultusu göndermiştir (İbn Bîbî, 1996: I, 176-180). Sonra da Şeyh Sühreverdî'yi, İzzeddin Keykavus'un fütüvvete kabul töreni için Konya'ya gön-

dermiş, Şeyh Sühreverdî, başta İzzeddin Keykavus olmak üzere, bütün devlet büyükleri ve komutanların katıldığı bir törende, sultanın ve diğer devlet ileri gelenlerinin fütüvvete giriş törenlerini icra ederek, âdet gereğince, Keykavus'a fütüvvet elbisesi giydirilmiş ve ka's-ı fütüvvet içirmiştir (Koca, 1997: 65).

I. İzzeddin Keykavus'un fütüvvete dâhil olmasıyla Türkiye Selçuklu Devleti resmen fütüvvet teşkilatına girmiş oluyordu. *Fütüvvet-nâme*'de her ne kadar dinî motiflere ağırlık veriliyorsa da İzzeddin Keykavus'un teşkilata girerken daha ziyade siyasî çıkarlarını ön planda tuttuğu anlaşılmaktadır. Zira bu dönemde sık sık yaşanan kardeş kavgaları, ülkenin bütünlüğüne, siyasî istikrarına zarar vermiştir (Turan, 1999: 225 vd.). İşte, siyasî istikrarı yeniden yakalamayı hedefleyen I. İzzeddin Keykâvus, tıpkı Halife Nâsır'ın izlediği yöntemi izlemiş, siyasî otoritesini yerleştirmede ve yaymada bu dinî ve sosyal dayanışma müessesesini bir vasıta olarak kullanmak istemiştir (Koca, 1997: 61).

I. İzzeddin Keykavus vasıtasıyla fütüvvetin resmen Anadolu'ya girmesi, Türk kültür tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Fütüvvet teşkilatı, ilerleyen dönemlerde, ahilik adıyla bazı Selçuklu sultanları ve Türk beylikleri arasında oldukça rağbet görmüştür. I. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra Türkiye Selçuklu tahtına çıkan I. Alâeddin Keykubad âdet olduğu üzere, halifeye bağlılığını arz edince, Nâsır, yeni yönetimin kurulu düzeni dağıtmayacağına dair garanti almak için, Selçuklu sarayına yine Şeyh Sühreverdî'yi göndermiş, Şeyh, son derece itibar gördüğü iktidar çevresini, başta

Celaleddin Karatay olmak üzere fütüvvet teşkilatına dâhil etmiştir (İbn Bîbî, 1996: I, 248, 251). Böylece halef-selef iki Selçuklu sultanı tarafından da, siyasî veya dinî kaygılar başta olmak üzere çeşitli sebeplerle büyük bir kabul gören teşkilat, sadece iktidar çevreleri arasında yayılma göstermekle kalmamış, fütüvvetle yaklaşık aynı anlama sahip ahilik adı altında tüccarlar, sanatkârlar, âlimler, sufiler ve halk arasında da hızla yayılmıştır.

I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatından kısa bir süre sonra başlayan Moğol istilasının meydana getirdiği kaos ortamı, toplum nezdinde siyasî iktidardan ziyade, ahileri ve ahi liderlerini ön plana çıkarmıştır. Merkezî otoritenin her geçen gün gücünü yitirdiği, 1240'taki Babaîler İsyanı ve 1243'teki Köseadağ yenilgisi sonrası dönemde Anadolu'nun kasaba ve köylerinde merkezi otorite neredeyse tamamen kaybolmuş, bu otorite boşluğunu hemen her yerde kurulan ahi birlikleri doldurmuştur. Birçoğu Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya yerleşen ve daha önce, Harizm, Horasan, Rey, Buhara ve Hoy gibi şehirlerde yaşadıkları dönemlerde esnaf ve sanatkârlıkla uğraşan ahi zümreleri kurdukları zaviyeler sayesinde fikirlerini yaymışlardır (Gordlevski, 1988: 197; Çağatay, 1989: 48).

Anadolu da ahilik denildiği zaman adından en fazla söz ettiren, XIII. yüzyıl başlarında Anadolu'ya gelen ve burada ahilik teşkilatının kurulmasında ve yapılandırılmasında en fazla paya sahip ve ileriki dönemde de ahilerin piri olarak kabul edilen Şeyh Nâsırüddin Mahmud el-Hoyî'dir. Bizzat kendisinin yaşadığı dönemde bu ismi kullanıp kullanmadığı bilinmemekle beraber, ilerleyen dönemde

umumiyetle Ahi Evren adıyla anılan ve aynı zamanda tanınmış bir Türkmen babası da olan Şeyh Nâsirüddin Mahmud el-Hoyî, âdeta ahilikle özdeşleştirilmiştir¹.

AHİLERİN MOĞOL TAHAKKÜMÜNE BAKIŞI

Fütüvvet teşkilatının Anadolu'ya girişini müteakip Mecdüddin İshak'la beraber birçok şeyh ile birlikte Anadolu'ya gelenlerden biri de Ahi Evren'dir. Anadolu'ya gelip Kayseri'de bir süre ikametinden sonra Ahi Evren'in 625/1227 yılında I. Alâeddin Keykubad'ın isteğiyle Konya'ya yerleştiği bilinmektedir (Şahin, 2007: 187). Alâeddin Keykubad'ın Ahi Evren ve çevresindeki Ahilerle son derece iyi ilişkiler içerisinde olması, teşkilatın başta başkent Konya olmak üzere bütün Anadolu'da hızla yayılması ve çok sayıda taraftar toplamasıyla sonuçlanmıştır (Eflâkî, 1989: I, 188-189). Ancak Alâeddin Keykubad'ın öldürülmesi ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta

¹ Ahi Evren, nispetinden de anlaşılacağı gibi, Azerbaycan'ın Hoy kasabasıdır. (Bayram, 1991, 73-74.) Ahi Evren Şeyh Nasirüddin Mahmud, 1171 yılında doğmuş, Horasan ve Maveraünnehir'de eğitim gördükten sonra, 1205 yılında Bağdat'tan yola çıkarak, yanında Muhyiddin-i Arabî, Ebu Ca'fer Muhammed el-Berzaî ve Evhadüddin Hamid el-Kirmanî gibi dönemin önemli sufilere bulunduğu Anadolu'ya gelmiş ve Kayseri'ye yerleşmiştir. (Bayram, 1991, 81) Kayseri'ye yerleştikten sonra burada ahi teşkilatının ilk nüvesini kurarak, meskûn olduğu Külâhdûzlar Mahallesi'ne de bir zaviye, bir mescit ve sanatkarların sanatlarını icra etmeleri için bir sanayi sitesi inşa ettirmiştir. (Bayram, 1987, 37-38.) Bu esnada, yanında bulunan hocası Evhadüddin Hamid el-Kirmanî'nin kızı Fatma Hatun ile evlenerek hocasına damat olmuştur. (Bayram, 1987, 18-24.) Ahi Evren meslek olarak debbağlık (dericilik) yapıyordu. İleride kendisine debbağların pirlîği sıfatını da getirecek olan bu mesleğini icra için Kayseri'de bulunduğu süre boyunca, kurduğunu olduğu sitenin orta yerinde bulunan Debbağlar Çarşısı'nın câmi ve hankâhında mesleğini icra etmiş, bir yandan da çok sayıda çırak ve kalfa yetiştirmiştir. (Bayram, 1991, 82.) Aynı zamanda Türkmen şeyhi olarak sitede tasavvuf hareketinin yayılmasını da sağlamış ve pek çok mürit edinmiştir.

çıkmasıyla işler tersine dönmüştür. Zaten babasına muhalif bir şahsiyet olan yeni sultan, babasının her icraatına karşı olduğu gibi onun dostlarına da pekiyi gözle bakmamış, dolayısıyla her geçen gün biraz daha büyüyen ahilerin nüfuzunu da ortadan kaldırmaya çalışmıştır². II. Gıyaseddin Keyhüsrev bu amaçla tahkikat başlattığı, Ahi Evren ile etrafındaki ahileri tutuklattığı, Türkmen zümreleri üzerinde yoğun bir baskı kurmaya çalıştığı ve çok sayıda Ahi ile Türkmen'i öldürttüğü bilinmektedir (Turan, 1999: 408-409).

Babaîler isyanından yaklaşık üç yıl sonra, 1243'te Türkiye Selçuklu Devleti Köseadağ Savaşın da Moğollara karşı ağır bir hezimete uğrayınca, Anadolu'da idare fiili olarak Moğolların eline geçmiştir. Ahilerle Moğollar arasındaki ilk mücadelede hemen bu savaşın akabinde Kayseri'nin kuşatılması sırasında yaşanmıştır. Bu dönemde tutuklu olan Ahi Evren Moğollarla yaşanan mücadelede yer almasa da öğrencisi ve müntesibi olan pek çok ahi, bu saldırıları sırasında Moğollar tarafından öldürülmüş veya esir edilmişlerdir. Özellikle ahilerin merkezi olan Kayseri'yi zaptedince Moğollar, münhasıran Ahiler ve Bacılara ait işyerlerini, evlerini yağmalayıp, yakıp yıkmışlardır. Ahilere ve Bacılara ait sanayi siteleri yağmalanıp ateşe verilmiştir (İbn Bîbî, 1996: II, 74-75; Muhammed Sivasî, 1994: 71; Ebu'l-Ferec, 1999: II, 542). Moğolların Kayseri'yi ele geçirmeleri ile ilgili bilgi veren Ebu'l-Ferec, istilacıların şehre girdikten

² Bu sultanın zihniyet bakımından Ahilere ve Türkmenlere karşı bir tavır içinde olduğu görülmektedir. İktidara geldiği yıl Eğirdir'de yaptırdığı kervan-sarayın kitabesinde kendisini zamanın Keyhüsrevi ve İskenderi olarak tanımlarken Türkmenleri (Havaric) kahreden, bağilere göz açtırmayan onları ezen sultan olarak vasıflamaktadır. (Bayram, 2005, 204.)

sonra burayı yakıp yıktıklarını, halkı işkence-
lere tabi tuttıklarını, kendilerine karşı şehri
savunan on binlerce insanı öldürdüklerini,
genç erkeklerle genç kızları esir ederek gö-
türdüklerini haber vermektedir (Ebu'l-Ferec,
1999: II, 542). Ahilerin Moğollar tarafından
öldürülerek teşkilatlarının dağıtılması, kur-
dukları düzenlerinin bozulması, birçok arka-
daşlarının Moğollara esir düşmesi ve yapılan
zulümlerin ahiler üzerinde bıraktığı tesirler
Moğollara duydukları nefret ve düşmanlığı
uzun süre canlı tutmuştur.

Moğolların Kayseri'yi zaptı sırasında
esir aldıkları, Ebu'l-Ferec'in de zikrettiği
genç kızlardan biri de bacı teşkilatının lideri
Fatma Bacıdır. Ahi Evren'in karısı olduğu id-
dia edilen, Evhadüddin Kirmani'nin de kızı
olduğu rivayet edilen Fatma Bacı (Kadıncık
Ana) uzun bir süre Moğolların elinde esir
kalmıştır³. Ahi Evren'in en yakınlarından
olan, adı ahi kaynaklarında sık sık anılan ve
Ahiliğin kadınlar kolu Bacı teşkilatının lideri
olan Fatma Bacı'nın yaklaşık 18 yıl Moğolla-
rın elinde esir kalması, Ahilerin Moğollara
bakışını göstermesi açısından daha aydınlatıcı
fikir verebilir.

Anadolu'nun Moğollar tarafından istilası
sırasında hapse bulunan Ahi Evren, 1245'te
II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden son-
ra saltanat naipliğine getirilen Celaleddin Ka-
ratay'ın emriyle, diğer tutuklularla birlikte
serbest bırakılmıştır. Ahi Evren, hapisten çık-

tıktan sonra Denizli'ye gitmiş ancak burada
fazla kalmamış, II. İzzeddin Keykavus'un,
Sadreddin Konevî'yi aracı olarak gönderip,
geri dönmesiyle ilgili teklifini kabul ederek
Konya'ya gelmiştir (Bayram, 1991: 84-85).
Yeni sultanla arası oldukça iyi olduğu anlaşı-
lan ve ona *Letâif-i Hikmet* adlı eserini sunan
Ahi Evren'in Konya'daki ikameti pek uzun
sürmemiş⁴, bir süre sonra Konya'dan ayrıla-
rak Hacı Bektaş-ı Velî'nin de yaşadığı Kırşe-
hir'e yerleşmiştir. Burada fütüvvetnâmelerde
de belirtilen hususlar doğrultusunda yeni
esaslar belirlediği, daha ziyade dinî bir muh-
teva kazandığı "Ahiyân-ı Rum" adı verilen
teşkilatın temellerini atmıştır.

Kırşehir'de yaşantısını sürdüren Ahi Ev-
ren, gerek sufi ve gerekse bir ahi reisi ve eği-
timsisi olarak teşkilatlandığı esnaf ve sa-
natkârlara sanat ve ticaret ahlakını öğretip,
onları tek bir amaç ve tek bir çatı altında top-
lamak suretiyle Moğol istilası altında her ge-
çen gün biraz daha kaosa sürüklenen Anado-
lu'da huzur ve güven ortamı geliştirmeye ça-
lışıp, ahilere yaşama ve direnme gücü aşılar-
ken, (Çağatay, 1989: 84) bundan sonraki ha-
yatını Kırşehir'de ahileri teşkilatlandırmak ve
Moğollara karşı mücadelelerini organize et-
mekle geçirmiştir.

II. Gıyaseddin ölünce yaşları küçük olan
üç oğlu adına Naibu's-saltana makamında bu-
lunan ve onların müşterek saltanat sürmelerini
sağlayan Celaleddin Karatay'ın 1254'de ölü-
müyle II. İzzeddin Keykavus ve kardeşi IV.

³ *Kirmani Menakıpnamesi*'ndeki yirminci hikâyede bu konu hakkında tafsilatlı bilgiler mevcuttur. Menakıpna-
me'ye göre Fatma Bacı, Köseadağ yenilgisinden sonra
Kayseri'nin Moğollar tarafından zaptı sırasında esir
alınmış ve 1259-1260 yılında Sahip Fahreddin Ali'nin
sulh için Hülagu'nun yanında bulunduğu sırada
Hülagu'dan özgür kalmasını istemiş ve Anadolu'ya tek-
rar dönmüştür (Muhammed Sivasî, 2008, 182-184).

⁴ Ahi Evren, Mevlânâ'nın oğlu ve aynı zamanda kendi-
sinin yakın dostu olan Alâeddin Çelebi ve bazı ahilerin
Mevlânâ'nın hocası meşhur sufi Şems-i Tebrîzî'nin
ölüm olayından, sorumlu tutulmaları nedeniyle Kon-
ya'yı terk ederek Kırşehir'e yerleştikleri bilinmektedir
(Bayram, 1991, 84-85)

Rükneddin Kılıçaslan arasında saltanat mücadelesi başladı. 1254'te Konya'da iktidarı ele alıp Moğollar ve Moğollar tarafından destek gören kardeşiyle mücadeleye başlayan II. İzzeddin'in Ahilerinde desteğiyle sürdürdüğü mücadelesi, Sultan Hanı yenilgisiyle (1256) sekteye uğramış ve Ahiler ikinci defa Moğollardan ağır bir darbe yemişlerdir⁵. Sultan Hanı savaşının akabinde Baycu Konya'ya gitmiş ve orada Mevlânâ ile görüşmüş, Mevlânâ'nın himmetiyle -Mevlevî kaynaklara göre- Konya Moğolların yağma ve katliamından kurtulmuştur (Eflâkî, 1989: I, 283-284). Bu sırada Hülâgû Han, Bağdat seferi hazırlıkları içinde olduğu için Anadolu'daki orduyu da çağırmış, Baycu Noyan da Sultan Hanı savaşından sonra Konya'da fazla duramayıp Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmıştır. Bunu fırsat bilen II. İzzeddin Keykavus Moğolların önünden Batı Anadolu'ya kaçmışken tekrar Ahi ve Türkmenlerin desteğiyle Orta Anadolu'ya dönmüş ve Moğollarla mücadeleye başlamıştır. Fakat II. İzzeddin'in Ahilerin büyük desteğiyle gösterdiği mücadele çabaları da boşa gitmiş, Moğol ve Moğol yanlılarının yardımlarıyla IV. Rükneddin Kılıçaslan 1260'da tek başına Konya'da tahta geçmiştir. Bundan sonra Moğol yanlısı olan yeni iktidarın Ahi Evren'e ve Ahilere rahat vermeyeceği tabii idi. Hemen ardından bu yeni iktidar kendisine karşı olan güçlerle, özellikle Ahiler ve Türkmenlerle mücadeleye başlamış (Aksarayî, 2000: 55-56;

⁵ Bu olaylar cereyan ettiği sırada 1257'de II. İzzeddin'e ithaf ettiği *Letâif-i Hikmet* adlı eserinde Ahi Evren, bu sultanı savaşa teşvik etmekte ve onu son ümit olarak görmektedir (Ahi Evren, *Letâif-i Hikmet*, 168b). Ahi Evren aynı eserinde Eyyübi Hanedanı'nın son şehzadesi olup Adıyaman havalisinde hüküm süren Melik Adil'in oğlu Kâmil'i (1260) de övmekte ve zimnen Keykavus'a Moğollara karşı onunla ittifak etmesini öğütlemektedir (Ahi Evren, *Letâif-i Hikmet*, 182a).

İbn Bîbî, 1996: II, 164-165), Moğollara itaat etmeyip karşı çıkan başta Ahi Evren olmak üzere birçok Ahiyi Moğolların Kırşehir valisi olan Cacaoğlu Nureddin eliyle de katlettirmişdir (1261) (Aksarayî, 2000: 56)⁶.

Ahilerin Moğol yanlısı dini ve tasavvufî zümrelere karşı nefret içeren tutumları onların Moğollara bakışını yansıtmaktadır. Özellikle Kalenderî gruplar (Cevlâki, Haydarî, Rufaî) daha Anadolu'nun istilası sırasında Moğolların yanında yer almışlar, savaşlarda onlarla beraber olup yardımcı olmuşlardır. Köseadağ Savaşında Moğol ordusunun ön saflarında Cavlâkî dervişler bulunuyordu. Keza Köseadağ yenilgisinden sonra Moğollar Kayseri'yi muhasara ettikleri zaman Cavlâkî dervişler Moğollarla birlikte şehrin surlarında gedik açmaya çalışıyorlar ve mancınıkları kullanıyorlardı (İbn Bîbî, 1996: II, 73). Hatta İbn Bîbî, Kayseri'nin en muhkem surlarının halkın sağlamlığı ve geçilmezliğine kesin olarak güvendiği, güvenliğini Ahilerin sağladığı dericiler çarşısı tarafındaki bu surlara karşı Moğolların üç mancınık kurduğu ve bu mancınıkları Kalenderîlerin kullanıp 15 gün süreyle bu burçları dövdükleri ve yine Kalenderîlerin yoğun gayretiyle burçlarda büyük delikler açıldığını zikreder (İbn Bîbî, 1996: II, 73). Özellikle Ahilerin büyük kayıp verdiği Kayseri kuşatmasında kalenderilerin tutumu Ahilerin nefretine sebep olmuştur⁷.

⁶ Mikâil Bayram bu sırada 90 küsur yaşında bulunan Ahi Evren Hâce Nâsirüddin ile Mevlânâ'nın oğlu Alâüddin Çelebi de burada şehit edildiklerini zikretmektedir. (Bayram, 2005: 206.)

⁷ Ahilere yakınlığı ile bilinen ve bu dönemde yaşamış, zamanının bütün bu kalenderi şahsiyetlerini tanımış olan *Fustât'ül- Adâle* yazarı İbn'ül-Hatîb eserinde kalenderileri asla makul kişiler olmayıp, İslam dairesinin dışında kalan aşağılık mahlûklardır şeklinde tavsif etmektedir (Turan, 2010, 537-538).

Ahilerin Moğol karşıtı tutum içinde olduklarını gösteren birçok delilin yanında istilayla beraber Anadolu'yu terk etmeleri de gösterilebilir. Çok sayıda ilim ve fikir adamlarının da Mısır ve Suriye'ye göçtükleri zikredilmektedir. Büyük topluluklar halinde Bizans topraklarına göçenler olduğu gibi Karadeniz'in kuzeyine yani Kırım ve Kıpçak iline göçler de olmuştur. İbn Battûta, Ahi Bıçakçı adlı Anadolu bir Ahinin Deşt-i Kıpçak'ta mesleğini yürüttüğünü zikreder (2004: 243). Ayrıca Moğol iktidarının Türkmen ve Ahi çevreler üzerindeki şiddetli fikri, siyasi ve ekonomik baskıları karşısında pek çok Ahi ve Türkmen ileri gelenlerin uç bölgelere göç ettikleri görülmektedir. Müesseseleri ellerinden alınan, davar sürüleri ve servetleri müsadere edilen ve Moğol yanlısı zümrelere bağlanmayı reddeden Ahilerin, devletin takibatının ulaşmadığı uç bölgelere göç etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir⁸.

⁸ Nureddin Caca'nın Kırşehir'de gerçekleştirdiği Ahi katliamından sonra Osman Gazi'nin kayın pederi Edebalı, oğlu Ahi Mahmud, yeğeni Ahi Hasan, Geyüklü Baba ve Abdal Musa'nın da bu katliamdan kurtulup uç bölgelere göçtükleri görülmektedir⁸. Kırşehir'den göçenler, Kırşehir ve çevresinde kalanlarla ilgilerini kesmeyip Nureddin Caca ile mücadelelerini sürdürdükleri de anlaşılmaktadır. Nitekim Ahi Evren Şeyh Nâsîrü'd-din Mahmud'un karısı olduğu söylenen Fatma Ana (Kadıncık Ana), uçlardaki Türkmenlerle irtibat kurduğu Abdal Musa ile gizli siyasi ilişkilerden dolayı Nureddin Caca tarafından takibata uğradığı ve bu siyasi baskılara dayanamayarak Sulucakarahöyük'e göçmek zorunda kaldığı rivayet edilmektedir (Aşıkpaşazade, 1970, 221-222; Tarmı, 1938, 103-105; Elvan Çelebi, 1995, 162 (yp.108b 1907 nolu beyit). Bu bilgileri Eflâkî'de teyit etmekte ve Mevlânâ'ya düşman olan kişilerin göç ettiklerini çeşitli vesilelerle bildirmektedir. Bu cümleden olarak Uç Beyi ve Uç bölgelerde Türkmen ve Ahilerin en büyük koruyucusu durumunda olan Mehmed Bey Hülâgü Han'ın emri ile öldürülmüştür (Aynî, 1987, I, 321-324). Eflâkî'nin eserinde iki yerde adı Ahi Evren Şeyh Nâsîrü'd-Din ile bir arada geçen ve Mevlânâ'nın muarızlarından olduğu belirtilen, Sipehsalar'ın eserinde de adı bir defa anılan Seyyid Şerefü'd-Din'in de Şam'a göçtüğünü Eflâkî bildirmektedir (1989, I, 127-128). Bu da gösteriyor ki Türkmen çevreler sadece Uç bölgelere

Moğolların Ahiler üzerindeki baskılarının artırmasıyla oluşan tehcir hareketi sadece uç bölge ve komşu devletlere göçle sınırlı kalmamış, Moğol baskılarının daha az hissedildiği merkezden uzak köylere de bir kaçışın yaşandığı görülmektedir. Daha ziyade şehirlerde teşkilatlanıp faaliyetlerini sürdüren Ahiler özellikle 1260 yıllarından sonra Moğol tahakkümünün şehirlerde daha çok hissedilmesiyle beraber köylere de yayılmaya başlayıp buralarda da teşkilatlanmışlardır. Ahi Türk'ün kardeşi Ahi Başara Konya'da ikamet etmekteyken 1256 da Moğolların Konya'yı işgal etmesiyle Konya'dan göçtüğü ve bugün Konya'ya 40 km kuzeyinde bulunan Başara köyüne yerleştiği bilinmektedir⁹. Aynı şekilde Niğdeli Kadı Ahmed'de, Türkmenlerin ve Ahilerin köylere kaçmış olduklarını zikreder (Kadı Ahmed, .21b, 108a).

Anadolu'nun istilası ve İlhanlı tahakkümü altına girdiği dönemlerde Moğollara karşı en önemli mücadeleyi veren zümre şüphesiz Ahilerdir. Anadolu'da var olan dini ve tasavvufi zümrelerin Moğollara bakışlarında önemli farklar, fikir ayrılıkları ve değişkenlikler bulunmaktadır. Ancak Ahiler istilanın başlangıcından itibaren Moğol tahakkümüne cephe almış her alanda mücadele etmişlerdir. Ahilerin bu tutumunda birçok önemli sebepler göze çarpmaktadır. İstila döneminde Moğolların Müslüman olmamaları, fütüvvet teşkila-

değil başka yerlere de göçmüşlerdir. Memlûkların Türkmenlerle siyasi ittifakı pek çok kimselerin onların ülkesine sığınmasına yol açmıştır.

⁹ Bayram, 1991, 156. Ayrıca Bayram, Ulu Muhsine ve Keçi Muhsine adlı iki kardeşin Bacı teşkilatına mensup olup Moğollardan kaçarak Konya'nın 20 km kuzeyinde mağaralara saklandıkları ve burada kendi adlarıyla anılan bir köy kurduklarından bahseder. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bayram, 1987, 50.

tının başı sayılan Abbasi halifeliğini yıkarak halifeyi öldürmeleri, İslam dünyasına karşı zalim tutumları ve İlhanlıların ilk dönemlerindeki İslam karşıtı dini siyasetleri gibi birçok dini sebepler sayabiliriz. Bu tutumlarında fütüvvet teşkilatına rabit Selçuklu ailesine olan bağlılıkları, Alâeddin Keykubat ve II. İzzettin Keykavus'un ahilerle olan iyi ilişkileri, Ahi Evren'in Moğollar tarafından öldürülmesi ve halifeliği Mısır'da tekrar ihya ederek Sünni İslam'ın koruyuculuğuna soyunan Memluklerle ilişkileri gibi önemli siyasi sebepler de göz önüne alınmalıdır. Ayrıca Moğolların yağmacı tutumları, halka aşırı vergiler yüklemeleri, İstila ve sonrasında tüccar ve sanatkâr ile Anadolu'nun iktisadi hayatına büyük darbe vurmaları bir esnaf teşkilatı olan Ahilerin istilaya karşı olmalarındaki önemli ekonomik sebeplerdir. Anadolu halkına zalim tutumları, ahiliğin sosyal tabanını oluşturan Türkmen halka karşı zalimce tutumları ve ileri gelen birçok Ahi'yi öldürmeleri gibi sosyal sebepler onların Moğollara düşman olmaları için yeterli sebepler olarak görülebilir.¹⁰

KONYA'NIN KORUNMASINDA AHİLER VE AHİ AHMED ŞAH

XIII. yüzyılın ikinci yansında başta devlet merkezi Konya olmak üzere Selçuklu şehirlerindeki esnaf ve sanatkâr teşekkülleri olan Ahi teşkilatları, istila dönemi ve akabinde İlhanlı tahakkümünün iyice hissedilmesiyle beraber şehirlerin korunması, ticari hayatın idamesi, güven ve huzurun sağlanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. İstilanın ilk

aşamasından itibaren Anadolu şehirlerinin Moğollara karşı korunmasında büyük gayret gösteren ve bu uğurda ağır kayıplar veren yine ahilerdir. Bu şehirlerden biri de Kayseri'dir ki İbn Bibi ve Ebu'l-Ferec yukarıda açıkladığımız gibi şehrin savunmasında ahilerin gayretlerinden bahsederler (İbn Bîbî, 1996: II, 74-75; Ebu'l-Ferec, 1999: II, 542). Moğol istilas döneminde Anadolu'nun savunulmasında daima en ön safta mücadele eden ahiler, Anadolu Selçuklu devletinin Moğol hâkimiyetini kabullendiği dönemlerde de mücadelelerini devam ettirmişler zaman zaman Moğol tahakkümüne kafa tutan sultan, bey veya emirlerin yanında yer almışlardır¹¹.

Ahiler bu görevlerini daha sonraki dönemde de devam ettirmişler, yoğun olarak uç bölgeler olmak üzere Anadolu'nun birçok şehrinde emniyet ve güvenliği onlar sağlamışlardır. Selçuklu iktidarının askeri ve idari gücünün zayıfladığı ve Anadolu'da kaos ortamının hüküm sürdüğü dönemde şehirlerin huzur ve güveni sağlayarak önemli bir fonksiyon icra etmişlerdir. Bu süreçte Anadolu'yu gezen meşhur seyyah İbn Battuta "... *bu ülkenin adetine göre bir şehirde hükümdar bulunmadığı takdirde hükümeti ahiler yönetir*" demektedir (İbn Battuta, 2004: 213). Yine aynı seyyah Ahi liderlerinin her yönleriyle tıpkı bir hükümdar gibi olduklarını zikreder (İbn Battuta, 2004: 213). Mağribli seyyah, Ahilerin birçok vasfını saydıktan sonra yaşadıkları şehirlerdeki zorbaları yola getirdikleri, onlara katılan kötü insanları ortadan kaldıra-

¹⁰ Ahilerin Moğol karşıtı olmaları, Moğollara karşı tutum ve uygulamaları ile bu tutumlarının sosyal, siyasi, iktisadi ve dini sebepleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Akkuş, 2012, 329-344.

¹¹ Ahiler, Moğolların istilaya başladıkları 1243 yılından itibaren Türkmenlerle beraber Moğollarla mücadelenin bayraktarlığını yapmışlardır. Bu uğurda bir çok savaş ve isyan hareketinde en ön safta yer almışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akkuş, 2011, 230-244, 252-260.

rak huzur ve sükûneti sağlamaları cihetiyle Ahilik cemiyetinin dünyada eşi ve benzerinin olmadığını söyler (İbn Battuta, 2004: 204).

Anadolu'da Selçuklu idaresinin olmadığı veya zayıfladığı Moğol tahakkümü döneminde Kayseri'de Ahi Emir Ali, Sivas'ta Ahi Çelebi, Erzurum'da Ahi Duman, Erzincan'da Ahi Nizameddin, Gümüşhane'de Ahi Mecdüddin, Aksaray'da Ahi Şerif Hüseyin, Niğde'de Ahi Çaruk, Denizli'de Ahi Sinan ve Ahi Duman, Bursa'da Ahi Şemseddin, Balıkesir'de Ahi Sinan, Kastamonu'da Ahi Nizameddin, Sinop'ta Ahi İzzettin Çelebi gibi birçok ahi liderleri şehirlerinde asayişin, huzur ve güvenin sağlanmasında mühim rol oynamışlardır. Bu ortamda Selçukluların payitahtı olan Konya'da da başta Ahi Ahmed Şah olmak üzere Ahi Ahmed, Ahi Çoban, Ahi Sıddık, Ahi Muhammed, Ahi Hamid ve Konya'da kadılık da yapan Ahi İbn Kalemşah gibi Ahi liderler yaşadıkları dönemlerde Konya'nın korunması ve savunmasında söz sahibi olmuşlardır. Zikredilen Ahi reislerinin bu devirde Konya'daki etkileri hem esnaf ve sanatkar teşekküllerinin ne kadar ehemmiyet kazandıklarını ve hem de kuvvetli bir dayanışma içinde olduklarını gösterir.

XIII. yüzyılın ikinci yansında Konya'daki ahi reislerinin büyüklerinden biri belki de en büyüğü olan Ahi Ahmed Şah (ö.697/1298) hakkında en teferruatlı bilgiyi dönemin kaynaklarından *Anonim Selçukname* ile Eflâkî'de bulmaktayız. Kaynaklarda Ahi Ahmed Şah, fütüvvetnâmelerde belirtilen yüksek vasıflara haiz, cesur, merhametli, koruyucu, yardımsever, yoksul babası, cömert, asil, zengin, erdemli bir ahi lideri olarak anı-

lır. Dönemin kaynakları onu "kazzâz" lâkabıyla anarlar ki bu da onun servetinin kaynağı ve ipek ticareti veya ipek dokuma sanatıyla uğraşan ahi birliğine mensup lider olduğunu gösterir (*Anonim*, 1952: 40; Eflâkî, 1989: II, 296)¹². Ahi Ahmed Şah Mevlevi kaynaklarında övgü ile anılan nadir ahilerdendir. Eflâkî onun hakkında: "*Fetâların sultanı, zamanın az yetiştirdiği kişilerden olan Ahi Ahmed Şah Konya Darü'l-Mülkünün fütüvvet sahiplerinin başı ve servet sahibi bir kişi idi. Binlerce asker ve rindler topluluğunu eli altında bulundururdu*" ifadelerini kullanmaktadır.

Ahi Ahmed Şah'ın adı kaynaklarda ilk defa Memluk Hükümdarı Baybars'ın Anadolu'ya sefer düzenlediği 1277 yılında vuku bulan olayların zikri sırasında geçer (Sümer, 1990: 3-4). 1277 yılında Baybars'ın Anadolu'ya gelerek Elbistan ovasında İlhanlı ordusunu yok etmesi, İlhanlı Han'ı Abaka'yı kızdırır ve bunun müsebbibi olarak gördüğü Pervane Muinüddîn Süleyman öldürülür. Daha önce Moğollar ve Selçuklu Sultanı adına ülkeyi yöneten Pervane'nin öldürülmesiyle Anadolu tamamen İlhanlı tahakkümü altına girer. Böylece Selçukluların ülke de askeri ve idari gücü büyük oranda azalmış, Anadolu asayiş ve emniyetten yoksun bir hal almış idi.

¹² Eflâkî Kazzaz unvanıyla Tebriz'de tüccar olan Ahi Ahmed Şah adında bir şahıstan bahseder. Eflâkî Ulu Arif Çelebi ile yaptıkları Tebriz yolculuğu sırasında verilen bir yemek davetinde Arif Çelebi'nin kerametine matuf bir hikâye anlatırken Tebriz'in ileri gelenlerinden biri olarak zikrettiği Kazzaz Ahi Ahmed Şah'ın Konya ahilerinin lideri Kazzaz Ahi Ahmed Şah ile aynı kişi olması muhtemeldir. Kaynaklar Ahi Ahmet Şah'ın çok zengin olduğu konusunda hemfikirdir. İlhanlılar yanında da itibarı olduğu Keyhâtu'nun hürmet ve teveccühünü kazandığını yine dönemin kaynaklarından görmekteyiz. Çok zengin bir tüccar olduğuna göre her iki şehirde ticarethanesi olan ve o dönemde uluslararası ticaret yapan bir kişi olması ihtimali daha doğru görülebilir Eflâkî, 1989, II, 296-297.

Bu kaos ortamı şehirlerde ahilerin rollerini ve önemini daha da artırdı. Bu dönemde silahlı güce de sahip olan ahiler yaşadıkları şehrin korunması, huzur ve asayişin sağlanmasında önemli görevler icra etmişlerdir¹³.

Selçukluların başkenti ve Anadolu'nun en büyük şehri olması dolayısıyla da Konya sürekli Moğolların veya çevrede hüküm süren beylerin özellikle de Karamanoğullarının saldırıları ve yağmalarına maruz kalmıştır. *Anonim Selçuknâme*'ye göre, Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ile Sahib Fahreddin Ali'nin Kayseri'ye gitmelerini fırsat bilen Karamanlıların Konya üzerine yürüdükleri haber alınınca başta ahi liderleri Ahi Ahmed Şah ve Ahi Ahmed olmak üzere İğdiş başı Fahreddin ve Konya'nın diğer ileri gelenleri şehrin müdafaa edilmesine karar vermişlerdi. Karamanlılar şehri kuşattılar ise de şehrin kapılarının bir tarafını tutan Ahi Ahmed Şah ve diğer tarafını tutan Ahi Hamid ile ahilerin savunması karşısında bir başarı elde edemeyerek şehrin çevresini harap ederek çekilmek zorunda kalmışlardır. (Safer 678/Haziran 1279) (Anonim, 1952: 40)

Ahi Ahmed Şah ve ahilerin Konya'nın korunması ve huzurun sağlanmasında üstlendikleri rol ile ilgili tek örnek bu değildir. Yine aynı esere göre 17 Ramazan 683/18 Ocak 1284 tarihinde III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in iki oğlu Konya'da Selçuklu tahtına oturdukları

rında, yardımlarını elde etmek için Karaman oğlu Güneri Bey'e beylerbeylik, Eşref oğlu Süleyman Bey'e de saltanat naipliği verilmişti. Adı geçen beylerin şehrin önünde görünmeleri Konyalılar arasında ikilik yaratmış ve kavga çıkmasına sebep olmuştur. III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in hanımına bağlı olan askerler Sahip Fahrettin Ali'nin ehline saldırırsa da ahiler bu kavgayı engellemiş, Ahi Ahmed Şah ve Ahi Ahmed ile şehrin kadısı Kadı Siracüddin de araya girerek olayları yatıştırmışlardır (Anonim, 1952: 44-45).

Muinüddîn Süleyman Pervane'nin ölümünden sonra İlhanlılar kendi mâlî sistemlerini Anadolu'da da tatbik ettiler ve vergilerin tahsil edilmesi için merkezden yüksek mevkiî memurlar gönderdiler. Selçuklu sultanlarının hükümdar olarak sadece bir adları kalmış olup, hanlar tarafından kendilerine tahsis edilen dirliklerin gelirleri ile geçiniyorlardı. Bu yeni durum yeni şehir hayatında ahilerin ehemmiyetini büsbütün artırdı. Onlar artık eskiden olduğu gibi sadece kendi topluluklarının değil, şehirdeki bütün halkın hak ve menfaatlerini koruyan reisler mevkiine yükseldiler. Bu dönemde Konya'daki ahilerin başı olan Ahi Ahmed Şah sadece silahlı mücadelede değil şehrin mali konulardaki sıkıntılarını çözme noktasında da etkili roller üstlenmiştir. 687/1288 yılında Sahip Fahrettin Ali'nin ölümü üzerine vezir olarak Anadolu'nun mâlî idaresine Mücirüddin Emir Şah ile Fahreddin Kazvini memur edildiler. Fahreddin Kazvini Selçuklu ülkesinin batı kesimindeki mâlî işleri üzerine aldı. Fakat Vezir Kazvini dirayetli ve iyi bir maliyeci olmadığından hem vergileri arttırarak hem de yeni

¹³ Silah taşımalarına izin verilen, bir şeyhin yönetimi altında bulunan, yolcu ve misafirlerin ağırılanmasından, yolların güvenliğinin, huzur ve asayişinin sağlanmasına kadar çeşitli görevler üstlenen, esnaf ve sanatkârlardan oluşan Ahilerin kullandıkları silahlar hakkında İbn Battuta az da olsa bilgi verir (2004, 205, 209). Seyyah Denizli ahilerinden bahsederken de "Ahiler son derece güzel giyinip silahlarını tam takım donanmış durumdaydılar" ifadesini kullanır (İbn Battuta, 2004, 209).

vergi çeşitleri koyarak halka zulmetti. Vezirin tutumu Anadolu'nun her tarafında tepkiyle karşılandı ve birçok yerlerde karışıklıklar çıkmasına sebep oldu. Konya ahilerinin reisi Ahi Ahmed Şah yanında kethüda ve civanlarıyla birlikte Sahip Fahreddin Kazvini'nin yanına giderek kanunlara ve teamüllere aykırı (bid'at) vergilerden şikâyet ettiler. Fakat Fahrettin Kazvini, Ahi Ahmed Şah'a dönerek "bu kalabalığı başıma üşüştüren sensin" diyerek sert sözler söyledi. Bunun üzerine Ahi Ahmed Şah: "bunlar yoksul ve çaresiz kimselerdir, Kendilerine tahammüllerinin üstünde yük yükletilmiştir, bu hali arz etmek için gelmişlerdir" dedi. Fahreddin Kazvini'nin kötü uygulamalarına karşılık Ahi Ahmed Şah'ın Konya halkı ve esnafını koruma amaçlı çabaları kısa sürede sonuç vermiş, Kazvini 689/1290 yılında Argun Han'ın buyruğu ile Tebriz meydanında boynu vurularak idam edilmiştir (Anonim, 1952: 52-54).¹⁴

Mevlevi kaynaklarından olan Sipehsalar ve Eflâkî'de Ahi Ahmed Şah'ın Konya halkını Moğol katliamından kurtardığı ile ilgili menkıbeler de zikredilmektedir. Anadolu genel valisi olan şehzade Keyhâtu Anadolu seferi sırasında elli bin kişilik ordusuyla Konya'ya da gelmiştir. Sipehsalar'dan rivayetle Moğol şehzadesi Keyhâtu'nun Konya'yı zapt edip yağmalama isteğini, Mevlânâ'nın şehza-

denin rüyasına girerek engellediğini, Keyhâtu'nun bu fikrinden vazgeçip daha sonra Mevlânâ'nın türbesini ziyaret ettiğini zikreder (Sipehsalar, 1977: 103-104).¹⁵ Keyhâtu bu esnada iki-üç bin kişilik bir gurupla Konya'ya girmiş, ziyaretlerde bulunmuş ve Konya'nın ileri gelenlerinden Ahî Ahmed Şah'ı kendisine Baba edinmiştir. (Turan, 1999: 588). Eflâkî'deki başka bir rivayette de bu anlatılanların yanında Ahi Ahmed Şah'ın Keyhâtu'nun huzuruna çıkarak ona birçok hediyeler sunduğunu zikreder (Eflâkî, 1989: II, 31-34). Nitekim Keyhâtu 1291 de Anadolu'ya gelip pek çok yağma ve tahriplerde bu-

¹⁵ Bu olayı aynen Eflâkî'de zikreder. Eflâkî Sultan Veled'in en yakın müritlerinden olduğunu söylediği Muhammed Sakürçî den rivayetle bu olayı özetle şöyle anlatır: "Moğol şehzadesi Keyhâtu, Mevlânâ Hazretleri'nin vefatından on üç yıl sonra ordusuyla Erzincan'dan kalkarak, Sivas ve Kayseri üzerinden Aksaray'a göç etmişti (1286). Keyhâtu Aksaray'a gelince, Konya halkının kendisini karşılayıp itaat etmeleri için bir elçi göndermiş, fakat birkaç kabadayı bu elçiyi öldürmüştü. Elçinin öldürüldüğü haberi gelince, Keyhâtu fena halde kızarak bütün askerlerine Konya üzerine yürümelerini, şehri kuşatarak bütün ahaliyi öldürmelerini, bütün mal ve mülklerini yağma etmelerini emretti. Bu haberi alan Konya halkı büyük bir korkuya kapıldı. Kendilerini kurtarmak için Hz. Mevlânâ'nın türbesine sığınmaktan başka çare bulamadılar. Orada ağlayıp sızladılar, Allah'a dua ettiler. Keyhâtu, büyük bir ordu (elli bin kişi) ile şehri kuşattığında, Mevlânâ Hazretleri'ni rüyasında gördü: Mevlânâ büyük bir heybetle türbeden çıkarak sarığını başından çözdü, onunla şehrin kalesini kuşattı. Sonra hiddet ve öfkeyle Keyhâtu'nun otağına girip boğazına sarıldı. O da feryat edip Mevlânâ'dan aman diledi. Mevlânâ ona, "Ey gafil adam, bu işten vazgeç, bu askerleri de hemen geri çek! Yoksa canını kurtaramazsın." dedi. Keyhâtu büyük bir korkuyla uyandı, komutanlarını ve yakın adamlarını çağırdı, rüyasını anlattı. Onlar da: "Biz bunu tahmin etmiştik. Bu şehir Mevlânâ'nındır. Bu memlekete kim kastederse onun nesli kurur. Fakat biz başkanımızdan çekindiğimiz için bir şey söyleyemedik." dediler. Sabah olunca Keyhâtu, komutanlarıyla birlikte Hz. Mevlânâ'nın türbesine gidip ziyarette bulundu. Ayrıca Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled Hazretleri'ni de ziyaret ederek ona hürmet ve iltifat gösterdi. Türbe çevresinde bulunan Müslümanlara hediyeler dağıttı, halkın hepsini bağısladı. Böylece Konya'ya gazapla ve katliam niyetiyle gelen Keyhâtu, hürmet ve iyilikle geri döndü. Konya halkı buna çok sevinerek bayram etti, ona çeşitli hediyeler sunarak şehirden uğurladılar." (Eflâkî, 1989, I, s.365-367.)

¹⁴ Anonim Selçukname bu olayı uzun uzun anlatır ve Konya halkının çektikleri ile ilgili şu ifadeyi kullanır: "Kazvinli Sahip Fahreddin'in Konya'da oturması 24 gün idi. Fakat Konya'nın fakir ve biçareleri 24 bin yıl eziyet çekmiş kadar bunalmışlardı." Kaynakta, Sultan Veled'in de, söylediği bir manzume ile Kazvinli'nin zulmünden açıkça şikâyet ettiği bildirilir. Ayrıca eser de Kazvini'nin Anadolu'ya gelişiyle yaşanan uğursuzluklar ve onun ölümüyle ilgili Sultan Veled'in kerametinden de bahseden pasajlarda bulunmaktadır. Bkz. Anonim, 1952, 49-54.

lunmuş; bu arada Konya dışında 18 gün oturmuş, fakat bu 18 gün, *Selçukname*'nin ifadesiyle Konyalılara 18 yıldan daha uzun gelmiştir (*Anonim*, 1952: 62-63). Eflâki'de Ahi Ahmed Şah'ın değerli taşlar ile süslenmiş bir kemer ile soy atlar takdim edip Keyhâtu ile görüştüğü söylendiğine göre, onun Han'ın gönlünü alıp hem şehir halkını yağma ve kıtalden hem de fazla vergi almak için sıkıştırılmaktan vazgeçirmiş olması mümkündür.

Konya'nın her yönüyle korunmasında asayiş ve huzurun sağlanmasında büyük katkısı olan Ahi Ahmed Şah'ın Konya halkı tarafından çok sevildiği de görülmektedir. *Anonim Selçukname*'de anlatıldığı üzere Ahi Ahmed Şah'ın 15 Muharrem 694/4 Ocak 1295 tarihinde kardeşinin ölümü üzerine 15 bine yakın muazzam bir kalabalık, başları açık olarak cenazesinde hazır bulunmuş ve Konyalılar benzeri görülmedik bir yas tutarak kırk gün dükkânlarını açmamışlardır (*Anonim*, 1952: 65).

Ahi Ahmed Şah'ın Konya halkına karşı hizmetleri bunlarla da sınırlı kalmamış, Safer 696/Kasım-Aralık1296 tarihinde Gazan Han'ın Konya'ya gelen elçisinin şehir halkına karşı zalimane tutum takınması, Ahi Ahmed Şah tarafından şehirden kovulmasına sebep olmuştur (*Anonim*, 1952: 66). Belki de hayatına mal olacak bu tutumu şüphesiz Konya halkının teveccühünü kazanmasındaki önemli etkenlerden biri olmuştur. *Selçukname*'de bu olaydan bir yıl sonra yani 17 Şevvâl 697/28 Temmuz 1298 tarihinde Ahi Ahmed Şah'ın Şarâbsâlâr tarafından öldürüldüğü zikredilir. Ancak bu Şarâbsâlâr'ın kim olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Faruk Sümer, onun

Selçuklu hükümdarı II. Gıyâseddin Mesud'un adamlarından biri olması ihtimali üzerinde durur (Sümer, 1990: 5)¹⁶. Gazan Han tarafından azledilen II. Mesud'un yerine Selçuklu tahtına çıkarılan Ferâmürz oğlu Alâeddîn Keykubâd Şarâbsâlâr'ın öldürülmesi hakkında ferman vermiş ve bu emir Konya büyüklerinin ittifakı ve Ahi Çaruk'un eli ile 6 Muharrem 698/14 Ekim 1298 tarihinde yerine getirilmiştir (*Anonim*, 1952: 67).

Ahi Ahmed Şah, Konya halkının ve şehrin korunması ve kollanmasında hiç bir fedakârlıktan kaçınmayan, bu uğurda hayatını vermekten çekinmeyen tam bir fütüvvet erbabı Ahi reisidir. Serkeş ve yağmacıların saldırılarına karşı cesaretle Konya'yı savunmuş, yaptığı haksız uygulama ve ağır vergi yüküyle halka zulmeden zamanın vezirine kafa tutacak kadar da gözü kara bir ahi lideridir. Çok cömert bir kişiliğe sahip olan Ahi Ahmed Şah hakkında *Anonim Selçukname*'de uzun bir hikâye anlatılmaktadır. Rivayete göre Konya'nın yine ünlü reislerinden olan Ahi Ahmed hastalanmıştı. Ahi Ahmed Şah'ın onda 12000 altın alacağı vardı; meslektaşının hasta olduğunu öğrenen Ahi Ahmed Şah Konya eşrafına: "*Ahi Ahmed'e geçmiş olsun demeye gidelim ve onu hastalıktan kurtaralım*" sözlerini söyledikten sonra hep birlikte onun evine

¹⁶ Faruk Sümer'in bahsettiği bu ihtimal biraz zayıf görülmektedir. Şarabsalar Sultan II. Gıyaseddin Mesud'un adamı dahi olsa Ahi Ahmed Şah'ın öldürülmesinde bir emri ve dahli olması ihtimalide uzak görülmektedir. Çünkü II. Gıyaseddin Mesud'un Konya Ahileri tarafından çok sevildiği bilinmektedir. Zira Anonim Selçukname Sultan II. Mesud'un iktidara geçip Konya'da tahta oturmak için gelmesiyle Ahilerin bayram ettiğini, Sultanın da bütün Ahiler ve yiğitlere iltifatlarda bulunarak gönüllerini hoş ettiğini zikreder (*Anonim*, 1952, 51).

gittiler. Ahi Ahmed Şah kapıdan girince Ahi Ahmed'in hastalığı daha da ağırlaşmıştı. Fakat Ahi Ahmed Şah, Ahi Ahmed'in başucuna oturup yüzünü eşraf ve yiğitlere çevirerek: "ey kardeşler ve oğullar, sizler şahit olunuz ben 12 bin altın olan alacağımı Ahi Ahmed'e bağışladım" demişti. Ahi Ahmed Şah'ın bu sözleri oradakilerde sevinç yaratmış ve onun bu asil hareketini bütün Konya halkı takdirle karşılamış, dua ve teveccühlerine mazhar olmuştur (Anonim, 1952: 65).

SONUÇ

Ahiler, Moğol istilasının başlangıcından itibaren Anadolu'daki sosyal ve dini gruplar içerisinde Moğollara en muhalif zümrelerden biridir. Ahiler, Moğol karşıtı birçok dini ve tasavvufî zümrelerden farklı olarak bizzat Moğollarla ön saflarda mücadele ettiler. İstilanın başladığı 1243 yılı ve akabinde İlhanlı tahakkümünün daha ağır hissedilmeye başladığı 1277 yılından sonra vuku bulan olaylar, Selçukluların Anadolu üzerindeki hâkimiyet ve otoritesini tamamen kırdı. Bu durum Anadolu'daki sosyal, iktisadi, dini ve tasavvufî bir zümre olan Ahilerin şehirlerdeki ehemmiyetini daha da arttırarak, Ahi teşekküllerinin aynı zamanda şehirlerin silahlı kuvvetleri haline gelmeleri sonucunu doğurdu.

Anadolu'daki birçok şehrin idare, yönetim ve emniyeti Ahi reislerinin kontrolü altına girdi. Bu dönemde Konya'da etkin Ahi liderleri bulunuyordu. Bunlar içerisinde en çok temayüz eden Ahi Ahmed Şah idi. Konya, Anadolu'nun en büyük ve en müreffeh şehri olması dolayısıyla hem Moğollar hem de çevredeki beylerin hedefleri arasında idi. Onların

Konya ve halkına karşı giriştikleri istila, yağma, talan, aşırı vergi ve zulümlerine karşı başta Ahi Ahmed Şah olmak üzere şehrin Ahi liderleri tedbirler alarak, Konya ve halkını sosyal, iktisadi ve askeri yönden korudu.

KAYNAKÇA

AHİ EVREN, *Letâif-i Hikmet*, Paris Bibliothique Nationale, nr. 2880.

AKKUŞ, Mustafa, 2011: *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____, 2012: "Ahi Evren'in Moğol Tahakkümüne Bakışı ve Ahilerin Moğol Karşıtlığının Sebepleri" *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler I*, Kırşehir, s.325-347.

AKSARAYI, Kerimüddin Mahmud, 2000: *Musameratü'l Ahbar*. çev: Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Anonim Selçuk-Nâme (1952) Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III, çev: Feridun Nafiz Uzluk, Ankara: Uzluk Yayınları

AŞIKPAŞAZADE, 1970: *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

AYNI, G. Mahmut, 1987-89: *İkdü'l Cuman fi- Tarih-i Ehli'z-Zaman*, yay: M. Emin I-II, Kahire.

BAYRAM, Mikail, 1987: *Bacıyan-ı Rum: Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı*, Konya: Selçuklu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

_____, 1991: *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*. Konya: Damla Matbaası.

- _____, 2005: *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- ÇAĞATAY**, Neşet, 1989: *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara: TTK Yayınları.
- EBU'L FEREC**, Gregory, 1999: *Abul Farac Tarihi*, çev: Ö R. Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- EFLÂKÎ**, Ahmet, 1989: *Menakibü'l-Arifîn*, I-II. çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ELVAN**, Çelebi, 1995: *Menakıbu'l-Kutsiyye fi Menasıbu'l-Ünsiyye*. haz: İ. E. Erünsal, A.Y.Ocak. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GORDLEVSKİ**, V., 1988: *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev: Azer Yaran, Ankara: Onur Yayınları.
- HUDA**, Kamer-ül, 2004: *Şihabeddin Ömer Sühreverdi, Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, trc: Tahir Uluç, İstanbul: İnsan Yayınları.
- İBN BATTÛTA**, 2004: Ebû Abdullah Muhammed et-Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. Sait Aykut, c. I-II, 3.b., İstanbul.
- İBN BİBİ**, 1996: *El Evamirül Alaiye Fil Umuril-Alaiye (Selçukname I-II)* çev. Mürsel Öztürk, Ankara: 1000 Temel Eser Kültür Bakanlığı.
- İBNÜ'L ESİR**, 1987: *el-Kamil fit-Tarih*, trc: A. Ağırakça-A.Özaydın. XII İstanbul: Bahar Yayınları.
- KADI AHMED**, en-Nigidî, *el-Veledü's-Şefik ve Hafidü'l-Hâlik*, Süleymaniye Kütüphanesi. Nr. 4518.
- KADI AHMED**, en-Nigidî. (2009) *el-Veledü's-Şefik ve Hafidü'l-Hâlik*, haz. ve trc: Ali Ertuğrul. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAYAOĞLU**, İsmet, 1981: "Halife en-Nâsır'ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara: c.XXV, s.221-227.
- KOCA**, Salim, 1997: *Sultan I. İzzettin Keykavus (1211-1220)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- MUHAMMED SİVASÎ**, (2008): *Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmani ve Menakıb-Namesi*. çev: Mikail Bayram. Konya: NKM Yayınları.
- MUHAMMED SİVASÎ**, 1994: *Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmani'nin Menakıbeleri (İnceleme-Çeviri)*. çev: Fahrettin Çoşkuner. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SİPEHSÂLÂR**, Feridun b. Ahmed, 1977: *Risale: Mevlânâ ve Etrafındakiler*, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- SÜMER**, Faruk, 1990: "XIII. Yüzyılın En Büyük Ahilerinden Ahi Ahmed Şah" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı: 43, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, s.3-6.
- ŞAHİN**, Haşim, 2007: *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

TARIM, Cevat Hakkı, 1938: *Kırşehir Tarihi Üzerinde Araştırmalar*. Kırşehir, Kırşehir Halkevi Kitapsaray Yayın Kolu Neşriyatı.

TURAN, Osman, 1999: *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

_____, 2010: “Selçuk Türkiye’si Din Tarihine Dair Bir Kaynak Fustadül’l Adale Fi Kavaidi’s Saltanata” *Köprülü Armağanı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları. S. 531-564.

HAMDİZADE ABDÜLKADİR ERDOĞAN'IN AHI EVREN HAKKINDA BİR MAKALESİ

*HAMDİZADE ABDULKADİR ERDOĞAN'S
ARTICLE ABOUT AHI EVREN*

Ahmet ÇELİK *

1966'da Konya Güneysınır (Karasınır)'da dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu Güneysınır'da tamamladı. Konya Endüstri Meslek Lisesi'ni bitirdi. 1988 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Edirne Merkez İmam Hatip Lisesi, İçeri Çumra Çok Programlı Lisesi, Meram Dr. Ali Rıza Bahadır İmam Hatip Lisesi'nde görev yaptı. Konya Ansiklopedisi madde yazarlığında bulundu. Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar ile Konya Burada ve Konya Barosu Dergilerinde Konya tarihi, eğitimi ve kültürü üzerine bir çok makalesi yayınlandı. Halen Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Projeler Koordinasyon Biriminde ve Karatay Mevlana İmam Hatip Lisesi'ndeki görevine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Yayınlanmış Çalışmaları

1. *Dini Bilgiler (Komisyon), Konya, 2005.*
2. *İsra ve Miracı Anlamak, Konya, 2006.*
3. *Efendimiz, Konya, 2006.*
4. *Kuran'ı Anlamaya Giriş (Komisyon), Konya, 2007.*
5. *Muhammed Kudsi el-Bozkırî, Konya, 2009.*
6. *Muhtasar Muvatta Hadisleri, Konya, 2011.*
8. *Peygamberimiz Tanyalım ve Anlayalım. Konya, 2013*

* Karatay Mevlana İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni. e-posta: celikahmet66@hotmail.com

ÖZET

Bir kültür tarihçisi olan Abdülkadir Erdoğan (1877-1944), Konya'da yayınlanan Türk Sözü (1917-1918) gazetesinde Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı dönemlerinde yaşayan önemli şahıslar ve inşa edilmiş bazı yapılar hakkında değerli bilgileri ihtiva eden bir dizi makale yayımlamıştı. Abdülkadir Erdoğan'ın günümüz Konya araştırmalarına ışık tutacak, her biri bir belge, araştırma ve gözleme dayanan bu makalelerinden en dikkat çekeni "Ahi Evren" hakkındaki olanıdır. Erdoğan, söz konusu makalesinde tarihi kaynaklardan yararlanarak Trabzon, Kırşehir ve Konya'da Sırçalı Mahallesi'nde İsmet Paşa İlkokulu'nun arkasındaki Tekke'ye defnolunduğu iddia edilen, Anadolu'da XIII. yüzyıldan, XV. yüzyılın sonlarına kadar Türk ticaret hayatına yön veren Ahiliğin kurucusu ve Debbağların piri olarak kabul edilen Ahi Evren'i incelemekte ve onun Trabzon ve Kırşehir'de değil Konya'da medfun bulunduğunu ispatlamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahi, Zâviye, Ahi Evran, Konya

ABSTRACT

Abdülkadir Erdoğan; a culture historian (1877-1944) had written a series of articles, which contained very valuable information about the important buildings built and important people that lived in Selçuklu, Karamanoğulları and Osmanlı (Selljuk, Karamaoglu and Ottoman) periods, in Türk Sözü (Word of the Turkish 1917-1918) newspaper. The most remarkable one of these researches, every single one of which is based on documents, researches and observations, that will enlight the Konya Researches today is "Ahi Evren". Erdogan studies "Ahi Evren" who is burried in the Tekke behind the Ismet Pasha Primary School of the Sırcalı Neighborhood in Konya after Trabzon and Kırsehir and Ahi Evren is also accepted as the sage of the tanners which gave a direction to the Turkish commercial life by the "ahi" community in Anatolia from 13th Century to 15th Century.

Keywords: *Ahi, Zâviye, Ahi Evren, Konya.*

GİRİŞ

Abdülkadir Erdoğan, 1877’de Konya’da doğdu. Babası Ali Efendi’dir. Soyadı kanunu çıkıncaya kadar dedesi Hamdi Efendi’nin adını kullandığından “Hamdizâde” olarak tanındı. Soyadı Kanunu çıkınca bazı yazılarında kullanmakta olduğu “Erdoğan”ı soyadı olarak aldı. Abdülkadir Erdoğan iyi bir medrese tahsili gördü. Sivashlı Ali Kemalî Efendi (1853-1920)’den icazet aldı. Daha sonra Dârülmualimîn’e devam ederek buradan 1895’te mezun oldu. Ayrıca yetişmesinde, o

yıllarda Konya’da sürgünde bulunan Ebüzziyâ Mehmed Tevfik (1849-1913)’in evinde yapılan toplantıların önemli rolü olduğu belirtilmektedir.¹

İlk görevine 1909’da Konya İdadîsi’nde Türkçe öğretmenliği ile başlayan Erdoğan, Konya Sultânîsi’nde, Konya Dârülhilâfe Medresesi’nde Farsça, İslâm Tarihi; Konya Kız Muallim Mektebi’nde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Edebiyat dersi öğretmenliğinde bulundu. 1932 yılında İstanbul’da Süleymaniye Külliyesi imaretinde kurulmuş olan Türk ve İslâm Eserleri Müzesi’ne İbnü’l-Emin Mahmud Kemal (1870-1957)’in yardımcı olarak tayin edilen Erdoğan, 1935’te İbnü’l-Emin’in emekliye ayrılması üzerine aynı müzede müdür vekili, 1937’de de müdür oldu. 1939’da *Türk İslam Eserleri Müzesi Kataloğu* ve 1941’de *Fatih Devrinde İstanbul’da Bir Türk Mütefekkiri, Şeyh Vefa Hayatı ve Eserleri* adlı eserlerini yayımladı. 1943’te yaş haddinden emekliye ayrılan Erdoğan, 1 Aralık 1944’te vefat etti.²

Gençliğinde İttihat ve Terakkî Cemiyeti’nin Konya merkez idare heyeti üyeliği yapan olan Erdoğan, öğretmenlik yıllarında Konya İl İdare Meclisi üyesi olarak çalıştı. Müdürlüğü esnasında müzedeki bilinen en eski tercümenin de yer aldığı dokuz Kur’an tercümesini “Kur’an Tercemelerinin Dil Bakımından Değerleri” adlı makalesiyle ilim âlemine tanıttı. Abdülkadir Erdoğan’ın *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, Türk Sözü,*

¹ Mehmet Ali Uz, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, 18-25; Hüseyin Köroğlu, *Konya Lisesi Tarihi*, s. 102.

² Muhlis Koner, “Büyük Kayıp”, *Ekekon*, 12 Birinci kanun 1944; Mahmut Sural, “50 Yıl Öncesinden Her Yönüyle Konya”, *Yeni Konya*, 22 Eylül 1975.

Babalık, Konya misali dergi ve gazetelerde pek çok makalesi yayımlandı.³

Titiz bir araştırmacı olan Abdülkadir Erdoğan hakkında Muhlis Koner (1886-1957) şu taltiflerde bulunur: “*Yazacağı her yazı üzerinde icabında bütün eski eserler müesseselerini, kabirleri, tekkeleri, evkaf arşivlerini yorulmak bilmez bir azimle dolaştıktan sonra büyük bir itina ve dikkatle makalesine başlar, tekrar okur, meselâ bir kitabede ufak bir şüphesi olursa yaşlılığına rağmen memleketin öbür ucunda o eserin başucuna gider, saatlerce kalırdı.*”⁴

Abdülkadir Erdoğan'ın yayımlanan makaleleri arasında “Ahi Evren” başlıklı yazısı çok dikkat çekicidir. “Ahi Evren” hakkında aşağıda sunacağımız makale, Hamdizade Abdülkadir Erdoğan tarafından Osmanlı Türkçesi ile 4-11 Şubat 1918'de *Türk Sözü Gazetesi*'nin⁵ 40 ve 41. sayılarında iki fasikül halinde yayımlanmıştır.

³ Abdülkadir Erdoğan hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Ali Rıza Akıncı, “Ölümünün Onuncu Yılında Hamdizade Abdülkadir”, *Yeni Meram*, 4-8 Aralık 1954; Uz, *Konya Kültürü*, s. 18-25; Koroğlu, s. 102.

⁴ *Ekekon*, 12 Birincikanun 1944.

⁵ Konya'da yayın hayatına giren *Türk Sözü* gazetesi, *Babalık* gazetesinin devamıdır. İkinci Meşrutiyet döneminin gazetelerinden olan *Babalık* 23 Aralık 1910'da Konya'da yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin adını dönemin Konya Valisi Arif Paşa (1866-1915) vermiştir. *Babalık*, 11 Haziran 1917'de Konya valisi Muammer Bey (1874-1928)'in tavsiyesiyle adını değiştirerek *Türk Sözü* unvanıyla yayın hayatına başlamıştır. Fakat adı geçen valinin görevden ayrılması ve Birinci Dünya Savaşının sonucunda İttihat ve Terakki yönetiminin iktidardan düşmesi ile 30 Teşrinievvel 1918'de kapanarak tekrar eski adıyla (*Babalık*) yayınına devam etmiştir. *Türk Sözü* gazetesinde Süleyman Necati (1889-1944) Mehmet Muhlis, Mithat Bey, Naim Hazım Onat (1889-1953), Mümtaz Bahri (1888-1963), Edip Raşid Usman (1897-1977)'in yazı ve şiirleriyle birlikte Hamdizade Abdülkadir Erdoğan'ın da pek çok makalesi yayımlanmıştır. Erdoğan'ın; Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı döneminde yaşayan önemli şahıslarla inşa edilmiş bazı yapıları incelediği çok değerli bilgileri ihtiva eden bu makaleleri günümüz Konya'sına ve araştırmalarına ışık tutacak özelliktedir denilebilir. *Türk Sözü* hakkında

Hamdizade Abdülkadir Erdoğan'ın *Türk Sözü Gazetesi*'nde yayımlanan “Ahi Evren” hakkındaki makalede kullanılan kaynaklarla bazı açıklayıcı notlar tarafımızdan dipnota ilave edilmek suretiyle aynen aşağıda sunulmuştur.

AHİ EVREN

I.

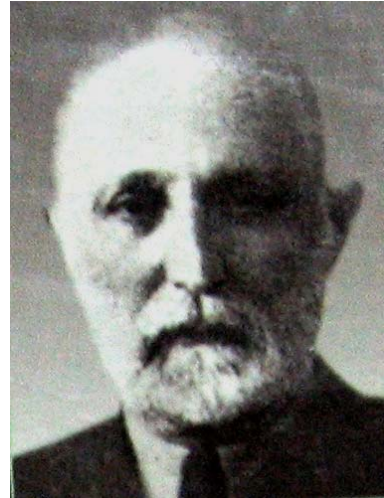
Bu nam ile maruf üç memlekette medfun (şahıs) olduğu(nu) biliyoruz.

Birisi Trabzon'da,

Diğeri Kırşehir'de,

Üçüncüsü ise şehrimizde (yani Konya'da) medfundur.

Osmanlı tarihlerinde Orhan Gazi meşayihinden ma'dud olup terceme-i hali ve hayat-ı hususiyesi muvazzahan gösterilmeyen Ahi Evren⁶ acaba bunlardan hangisidir?

Resim 1 : Abdülkadir Erdoğan

daha ayrıntılı bilgi için bk. Pembe Turgut, “Konya *Türk Sözü* Gazetesi (1917–1918)”, Konya 2010 (S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan tezi), s. 12-74.

⁶ Evran, (evrak)daki (ev) gibi, biçim, endam, tenasüb, tarz manalarında kullanılmaktadır. Evranlı: Yakışıklı

Trabzon Sultan Fatih devrinde feth olunmuş. Ve Orhan Gazi zamanında ise Rum- ların arasında ve tamamıyla Hıristiyanlar elinde bulunmuş olduğundan bir kere oradaki medfun olan zatın daha sonraları zuhur etmiş başka bir “Ahi Evren” olduğuna hükm edil- melidir.⁷

Kırşehir’de medfun olan zata gelince bunun hakkında ufak tefek bazı malumata te- sadüf edilmekle beraber bu malumatın da ta- rih ile terfikiinde bazı müşkilat görülüyor. Ve Orhan Gazi devri meşayihinden olan maruf

Ahi Evren’in bu zat olması da bir türlü kesti- rilemiyor.

Mesela merhum, (*Künhü’l-Ahbar*) (mü- ellifi) yitik beşinci cildinde Kırşehir’de medfun olan Ahi Evren’den bahs ederken: “*Ahi Evren bir zaman Konya’da sakin olmuş- lar ve Şeyh Sadreddîn-i Konevi(1210- 1274)’nin hizmetinde bulunmuşlar, bir aralık Denizli’ye gitmişler ve orada bahçivanlık yapmışlar sonra Kayseri’ye göçmüşler. Daha sonra Kırşehir’de tevattun ederek orada vefat etmişlerdir. Kayseri’de debbağlık ettikleri zaman yedi renkte yedi sahtiyani alıp müşteri herhangi renkten isterse istediği kadar verir- di.*” diyor ve daha bazı kerametini sayıyor.

Âşık Paşazade (1400-1484) ise Orhan Gazi devri meşayihinden olan “Ahi Evren”ın ne terceme-i halinden ne de irtihal ettiği yer- den bahs etmeyerek yalnız Murad-ı evvel devrini idrak eylemiş olduğunu gösteriyor.⁸

Terceme-i Şakayik: “*Arif billâh Şeyh Evren erbab-ı hireften olup debbağlar zümre- si ol azizi pir-i tarikat ittihaz eylediler*”⁹ de- yip geçiyor.

Ekser Osmanlı müverrihleri ise yalnız meşayih meyanında ismini sayıp başka bir şey söylemiyor.

Âlî (1541-1600) merhumun ifadesine göre “Ahi Evren”ın Kırşehir’de medfun oldu- ğu anlaşılıyorsa da fakat Sadreddîn-i Konevi ile muasır olduğuna ve kendilerinin hizmetin- de bulunduğu dair verdiği malumatın ne

⁷ Trabzon’da halk arasında “Ahi Evren Dede” adlandırılan türbe, Trabzon ili, merkez ilçe, Boztepe mahallesi, Erenler sokak Kır Mevkii No: 1’dedir. Türbede Ahi Evren Dede, Hacı Hakkı Baba ile birlikte onun müridi olan iki hanımın mezarı vardır. Türbe, Hacı Hakkı Baba tarafından Ahi Evren Dede adına II. Abdülhamid’in desteği ile Trabzon valisi Kadir Paşa vasıtasıyla 1888 yılında yaptırılmıştır. Türbe, kubbeli, camiye bitişik, taş duvarlı, dört köşeli, dört pencere ve bir kapılıdır. Türbe kapısının sağında bulunan kitabede Ahi Evren Dede hakkında şunlar yazılıdır: “*Asıl adı Hasan Ebu’l-Hakayık olduğu bildirilen Ahi Evren Dede Kırşehir’deki Ahi Evren’in kardeşi veya ahilerden biridir. Ahi Evren Dede Trabzon’a Rum denilen Hıristiyan krallığı döneminde padişah Orhan Gazi (1326-1362) zamanında İslam’ı yaymak için gelmiş olan Ahi tarikatından gönüllü İslam tebliğcisidir. Trabzon’daki putperestlere ve Hıristiyanlara karşı maddi ve manevi sahadaki çalışmalarıyla 1461 yılında gerçekleşen Trabzon’un fethine zemin hazırlamış beş evliyadan biridir. Kaynaklara göre Ahi Evren Dede miladi 1351 yılında 67 yaşında şehit edilmiştir. Kabri maşatlıktaki bir ceviz ağacının altında Hacı Hakkı Baba tarafından manevi olarak tespit edilip alınarak adına yaptırılan türbeye nakledilmiştir.*” Türbe manevi tatmin, şifa dileği, adakta bulunma gibi sebeplerle ziyaret edilmektedir. Halktaki inanca göre, tekke ve zaviyelerin resmen kapatıldıkları dönemde türbedeki zatın manevi gücü türbenin kapatılmasını engellemiştir. Ayrıca Trabzon’un Ruslar tarafından işgali döneminde, Rus topçusunun denizden açtığı ateşten Trabzon’u Ahi Evren Dede’nin korduğuna inanılır. Bk. Yaşar Kalafat, “Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları (Diyaret İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*-XIV, 2003 Güz, s. 182; Ali Çelik, “Trabzon’da Ahilik ve Ahi Evren Dede” *II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, (13-15 Ekim 1999 Kırşehir), Ankara, 1999 s. 81-88; <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/belge/1-68456/turbeler.html>; <http://www.tesob.org.tr/a2.php22.02.2013> (22.02.2013).

⁸ Âşık Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1332, s. 29, 36, 101.

⁹ Taşköprüzade, *Şekayik*, s. 12.

و منهم الشيخ العارف بالله احي اوران : كانت رحمه الله صاحب دعوات مستجابة و انفاص مستطابة و ظهرت منه كرامات سنينة قدس الله سره العزيز.

dereceye kadar doğru olması lazım geleceği bizi pek ziyade düşündürüyor.

673 tarihinde irtihal eden Sadreddîn-i Konevi'nin hizmetinde bulunan bir zatın meşayih-i Selçukiye'den her halde birinci pa-dışahımız Osman Gazi Hazretlerinin devri meşahirinden ma'dud olması iktiza etmez mi?

Halbuki bütün Osmanlı müverrilerinin müttehiden bahs ettikleri bir "Ahi Evren" vardır ki onun Orhan Gazi devri rical-i sufîyesinden olduğunda müttefiklerdir. Kırşehir'de medfun olan bu Ahi Evren'in kitabe-i kabrinin ve yahut mahallince mazbut ve müseccel bir vakfiyesinin mevcut olup olmadığını bilemiyorum. Eğer böyle bir vesika mevcut ise ona göre hakikati bulmak mümkün. Yok ise ya bu Ahi Evren'i meşayih-i Selçukiye'den ad etmek yahut Âlî merhumun adem-i vukufuna haml eylemek lazımdır.

II.

Şehrimizde medfun olan "Ahi Evren"e gelince:

Konya'nın Sırçalı Mahallesi'nde ve Feyziye Medresesi'nin¹⁰ arkasındaki Tekke'de medfun olan bu zata beyne'l-avam "Ahirvan" Veli denmektedir.¹¹ Medfeninin kitabesi ve sicillat veya kuyud-ı vakfiyesi yoktur.¹² Fakat haklarında mahalli birçok

menkulat ve an'anatı mevcuttur ki bunların her biri müşarun ileyhın Orhan Gazi meşayihinden olan Ahi Evren olduğunu teyid etmektedir.¹³

Burasına öteden beri Debbâğ Tekkesi denmesi ve bütün Konya debbağlarının veli müşarun ileyhi pir ittihaz ve şehrimizin bir zamanlar sanat-ı debbağatla iştihar eylemesi ve adetleri yüzlere baliğ olduğu rivayet edilen debbağhanelerin umumiyetle bu semtte bulunması¹⁴ ve "Ahi Babazadeler" namıyla yâd edilen ve bu tekke ile alakadar olan bir ailenin el-yevm Konya'da mevcut olması gösteriyor

---

Vakfiyesi", *Yeni İpek Yolu, Konya II, Özel Sayı*, (Aralık 1999) Konya 1999, s. 65-79.

¹³ Erdoğan'ın yaşadığı devir Konya'sının yöresel aktarım ve geleneklerine dair örnekler vermeyişi büyük eksiklidir.

¹⁴ Konyalı, Ulurmak Hoca Ali Mescidi hakkında şu bilgileri verir: "*Mescid, Ulurmak Mahallesi Karaman Caddesi'ndedir. Mescid, kerpiçle yapılmış, üstü ağaçla örtülmüştür. Binanın hiç bir mimari kıymeti yoktur. Doğuya açılan avlu kapısının üstünde Selçuk sülüsü ile altı satır halinde şu (Arapça) kitabe okunmaktadır: (Tercümesi) "Bu mübarek hanıkahı Emirü'l-Mü'minin'in kasiymi Sultan-ı Muazzam Gıyasü'd-Dünya / ve'd-din Keyhüsrev İbn Keykubad'ın hükümdarlığı zamanında 637 yılında Allah'ın rahmetine muhtaç, zaif köle Şereşah / oğlu Mes'ud yaptı. Ve Hirfet (sanat) ehli olan fakih ve sofilere vakfetti. Burada deri tüylerini koparmak sureti ile elde / edilecek menfaatin aralarında müsavi olarak paylaşılmasını da şart koştu"* Kitabeye göre hanıkah II.Sultan Keyhüsrev b. Keykubad zamanında h.637-m.1239574 yılında Mesud b. Şereşah tarafından yaptırılarak fakih ve sofilere tahsis edilmiştir. Bunlar burada debagat edilecek derilerin yünlerini yolarlar, aldıkları parayı müsavi olarak paylaşırlardı. Konya'nın işlenmiş derisi pek meşhurdur. Dünyanın her tarafına, Frengistan'a bile buradan kösele çıkarılırdı. Vakıf, bu hanıkahı bir ham deri imalâthanesi olarak inşa ve ahilere tahsis etmişti. Burada fakihler ve sofiler gibi münevver bir zümre toplanır ve çalışırlardı. Kitabedeki Arapça "tecrid" kelimesinin manası; derinin tüylerini koparmak ve kavlatmak manasına bir masdardır. Selçuklular devrindeki Ahi faaliyetinin güzel bir örneğini veren bu kitabe fevkalâde mühimdir. Vakıf bu müesseseyi fakih ve sofileri müstehlik ve tufeylî bir zümre olmaktan çıkarmak ve el emekleriyle geçinmeğe alıştırmak gibi yüksek bir gaye ile kurulmuştur. Burada temizlenen deriler şimdiki İsmet Paşa Mektebi'nin bulunduğu yerdeki debbağlara gönderilirdi. Burada da bir Ahi Evren Hanıkahı vardı. Konyalılar bu hanıkaha "Ahirvan" derlerdi." Bk. Konyalı, s. 138-139

¹⁰ Feyziye Medresesi, Sırçalı (Mescid) Mahallesi'nde şimdiki İsmet Paşa İlkokulu binasının bulunduğu yerde idi. Bk. Caner Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 273; İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 138.

¹¹ Konyalı, s. 138.

¹² Erdoğan'ın belirttiği gibi medfenin ilk dönemlere veya en azından Ahi Evren'in vefat tarihine yakın kitabesi, sicillatı ve vakıf kayıtları hâlâ bulunmamıştır. Ne var ki Ahi Evren'in yaşadığı dönemden yaklaşık dört-yüz-dört-yüzelli yıl sonrasına ait bir vakfiyeden anlaşıldığına göre zamanla bu mahal önem kazanarak vakfa dönüşmüş olmalıdır. Bk. Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Ahi Evren Zâviyesi ve 1097 H/ 1686 M Tarihi

ki umum debbağların piri Orhan Gazi devrinin veliy-yi âlî-kadri olan “Ahi Evren” akvayı ihtimale (en kuvvetli ihtimale) göre bu zattır.

Resim 2 : Sırçalı Medrese

Bu tekke maruf olan Ahi Evren’in dabağatla iştil ve debbağların kendilerini pir ittihaz eyledikleri bâlâda arz edildiği vechile *Terceme-yi Şekayık* ve sair kütüb-i tevarihte mezkûrdur. Veli müşarun ileyhin mesleğine sülûk eden Konya debbağlarının imal ettikleri meşin ve sahtiyanların bundan iki yüz sene evvel pek ziyade şöhret bulunduğu(nu) Evliya Çelebi merhum *Seyahatnamesi*’nde şöyle ifade ediyor:

“Amma (Konya’nın) debbağları mülk-i Osmaniye’deki debbağların en mahirleridir. Meram dağlarında bir gûne çiçek hasıl olur ki nilgündür. Debbağlar onun ile debğ-i edim (gön) edüb âsumânî renk, gül, şeftali sarı, turumcu, kırmızı sahtiyan imal ederler ki Arab ve Acem’de maruftur.”¹⁵

Konya’da meşhur erbâb-ı sanayinin her sınıfın şimdi bile kendilerine mahsus usta ve yiğitbaşları ve bunların kalfa ve usta destirleri merasimi vardır. Bunlar evvelce debbağlar şeyhi “Ahi Evren” tekkesinin zâviye-nişini olan Ahi Baba diye yâd olunan müntehab bir zata merbut bulunurlardı ki bu zat esnaf ve ahali arasında son derece haiz-i nüfus olur ve bütün esnaf bu zata kazancından bir kısmını vermeye mecbur tutulurdu.

Ahi Evren tekkesi¹⁶ civarında “Zaviye” namıyla maruf pek muazzam bir daireleri bulunurdu ki şehrimize vürûd eden bütün seyyâhîni (yolcuları) oraya misafir ederler ve icap eden masraf esnaf sandığından tesviye edilerek misafirlerin istirahatlarına son derece çalışılırdı. İşte o zamanlardan kalma büyük kazanların ve daha birçok bakır kapların mezkûr Ahi Evren tekkesinde hıfz edile geldiği Konyalılarca malumdur.

Ahi Evren tekkesi civarında bu gün yalnız bir debbağhane kalmıştır ki derûnunda eski zaviye teferruatından bir dairenin kısmen mevcut olduğu görülüyor. Ve la-

¹⁶ Doğan Yörük, “XV. Yüzyılda Karaman Topraklarında Ahiler ve Ahi Vakıfları”, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl: 2008 sy. 20/671: “Ahi Evren’in Kayseri’den sonra yerleştiği ve faaliyette bulunduğu şehir, Anadolu Selçuklu payitahtı Konya’dır. Bu dönemde, Lala Hankâhı, Ziya Hankâhı, Ahi Gühertaş Tekkesi ve Mesud b. Şereşşah Hankâhı olmak üzere dört ayrı zâviye ahiler tarafından idare edilmektedir. 1476-1500 tarihleri arasında Konya’daki ahi vakıfları Ahi Ali, Ahi Hoca Ali, Ahi Câhken Zâviyesi ve Ahi Velîyüddin Türbesi’dir. Öte yandan başkaları tarafından kurulmuş olan vakıflar da zaman zaman ahiler tarafından idare edilmiştir. Örneğin, Hoca Fakih, İlaldı Hâtun Dârülhuffâzî ile Şâdi Bey Mescidi ve Zâviyesi, Ahi Ali oğlu, Şeyh Ali Zâviyesi Ahi Yusuf ve Ahi Hacı, Şems-i Tebrizî Zâviyesi de Ahi Ali oğlu Mehmed Çelebi eliyle yönetilmiştir.” Konya’daki ahilik ve ahiler hakkında bk. Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Konya 1998, s. 84-92; Yusuf Küçükdağ, “Osmanlı Döneminde Konya’da Ahilik ve Ahiler”, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri (13-15 Ekim 1999 Kırşehir), Ankara 1999, s.216- 224.

¹⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, III/23.

ekall iki yüz senelik tahmin olunan bu bina-
nın baki kalan bazı tezyinatla duvarlarındaki
o güzel talik yazıların muhafazası lüzumuna
maattessüf hiç ehemmiyet verilmiyor.

Bu zaviyeler yalnız Konya'da değil ev-
velce Anadolu'nun birçok kasabalarında te-
sis ve "Ahi Evren" teşkilatı oralara da teşmil
edilmiş idi. Fakat hepsinin merkezi umumisi
yine Konya ve menba-ı feyz ve intişarı yine
Konya'daki Ahi Evren¹⁷ tekkesi idi.

Âşık Paşazade'nin: "Rum'da dört taife
vardır ki misafirler içinde kalır. Biri gaziyân-
ı Rûm, biri ahîyân-ı Rum, biri abdalân-ı
Rum ve biri baciyân-ı Rûm diye ta'dâd ettiği
dört taifeden ikincisiyle makalemizin mev-
zuunu teşkil eden Ahi Evren'e mensup
umum kafiye-i esnafın murad edildiğini zann
eylemekteyiz. (Hamdizade Abdülkadir)

SONUÇ

Ahiliğin Anadolu'da ilk teşkilatlandığı
şehirlere birisi de Konya'dır. Debbağ esna-
fını Ahilik teşkilatı altında birleştiren pir ise
Ahi Evren'dir. Konya'da bir müddet yaşayan

¹⁷ Bu Ahi Evren tekkesine Tabak (Debbağ) tekkesi de
denir. Burası Konya'da bilinen tabağ illetinin yegâne
tedavi hanesi kabul edilir. Gerek insan gerek hayvanlar-
da meydana gelen bir çeşit cilt hastalığından kurtula-
bilmek için Cumartesi günleri avam-ı halk bu tekkeye
koşarlar ve oradaki mevcut eski debbağ kuyusunun içi-
ne ayaklarını uzatırlar. Ve kuyudan biraz çamur alarak
ağrıyan yerlerine sürerler. Eğer tabak hastalığı hayvan-
larda zuhur etmiş ise bir cumartesi günü hasta hayvanı
oraya götürürler. Debbağların mazı, sumak, palamut,
şap, kireç gibi şeylerle gönleri pişirdikten ve yıkadıktan
sonra orada suların toplanmış olduğu bir çukurda hasta
hayvanın sokarlar ve bu suretle hayvanın sıhhatini temin
etmiş olurlar. Esasen cildi bir hastalık için maddi bir te-
daviden ibaret olan bu itikat mürur-ı zamanla manevi
bir şekil almış günümüzde "Ahi Evren" tekkesinde
mevcut olan eski bir debbağ kuyusunun başına toplan-
mak ve oradan alelade çamurlar alarak her ağrıyan yere
yapıştırmak suretiyle kutsiyetine itikat edilmeye baş-
lanmıştır.

ve hakkında bazı bilgiler bulunan Ahi Evren,
bu şehirde birçok tekke ve zaviye de açmıştır.

Abdülkadir Erdoğan, yaptığı inceleme
ve araştırmayla, Orhan Gazi dönemi
meşayihinden olan ve debbağların piri kabul
edilen Ahi Evren'in Trabzon veya Kırşehir'de
değil Konya'da medfun olduğu sonucuna
ulaşmıştır. Fakat bunu ispat edecek bir kita-
beye, sicil kaydına yahut vakfiyeye ulaşama-
mıştır. Onun Ahi Evren hakkındaki bu yazısı
tarihi kaynaklarla birlikte daha çok ağızdan
ağıza nakl edilen mahalli bilgilere ve yaptığı
kişisel gözlemlere dayanmaktadır.

Resim 3: Ahi Debbağhane Kuyusu

Resim 4: Ahi Debbağhane Kuyusu

Resim 5: Ahi Debbağhane Kuyusu

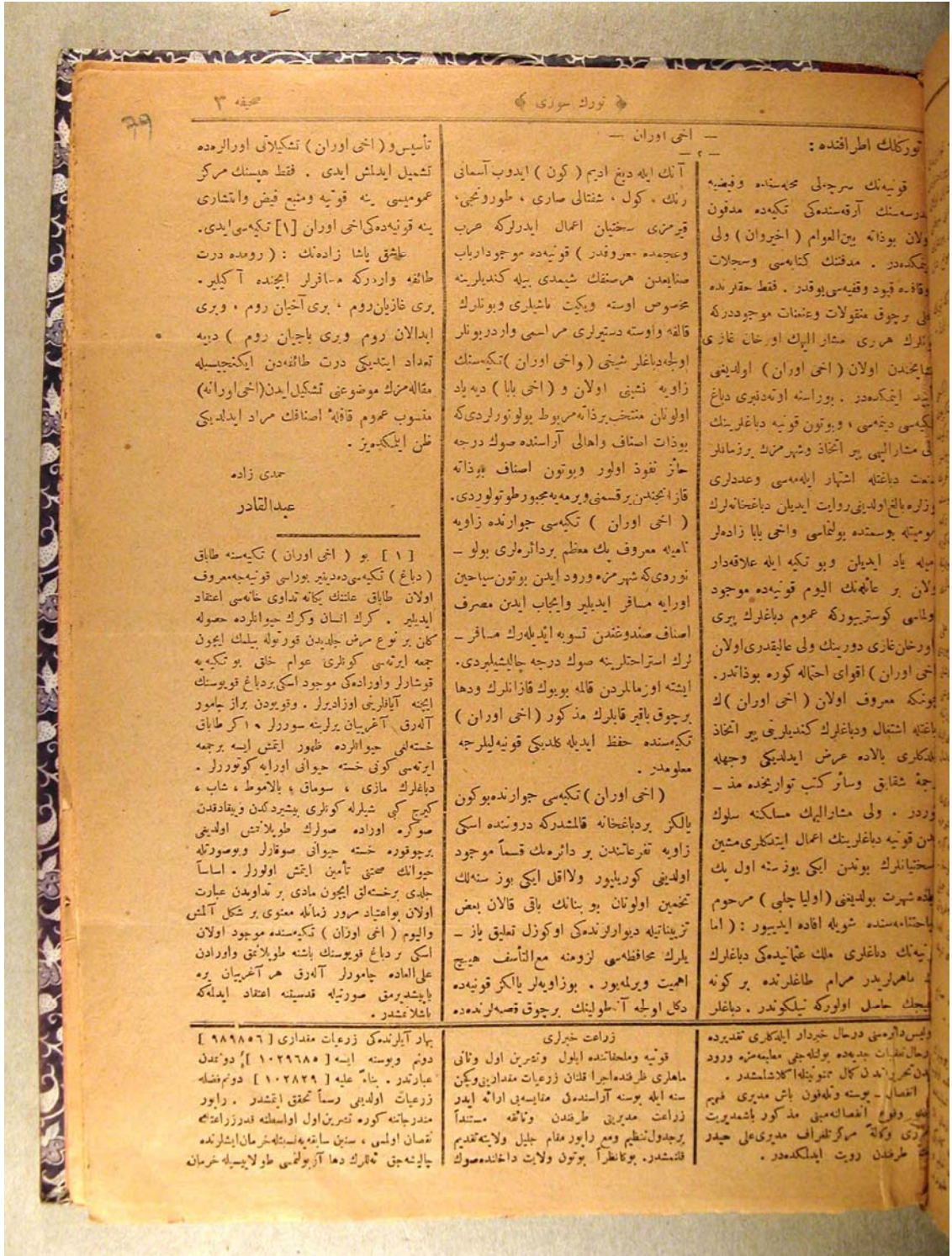
Resim 6: Ahi Debbaghane Sırçalı Mescid

Resim 7: Ahi İsmet Paşa İlkokulu

Resim 8: Ahi Evran Makale

Resim 9: Ahi Evran Makale

KAYNAKÇA

- AKINCI**, Ali Rıza, “Ölümünün Onuncu Yılında Hamdizade Abdülkadir”, *Yeni Me-ram*, 4-8 Aralık 1954.
- ARABACI**, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)*, Konya 1998.
- ÂŞIK PAŞAZADE**, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1332.
- ÇELİK**, Ali, ““Trabzon”da Ahilik ve Ahi Evren Dede”” *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri (13-15 Ekim 1999 Kırşehir)*, Ankara 1999.
- EVLİYA ÇELEBİ**, *Seyahatname*, İstanbul 1313. (Hangi cilt?)
- KALAFAT**, Yaşar, “Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları (Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR) -XIV-*, 2003-Güz.
- KONER**, Muhlis, “Büyük Kayıp”, *Ekekon*, 12 Birincikanun, 1944.
- KONYALI**, İbrahim Hakkı, *Konya Tarihi*, Konya 2007.
- KÖROĞLU**, Hüseyin, *Konya Lisesi Tarihi*, Konya 1989.
- KÜÇÜKDAĞ**, Yusuf, “Ahîliğin Konya’da Kuruluşu ve Türk Tasavvufuna Getirdiği Yeni Boyut””, *Konya’da Düşünce ve Edebiyat*, Konya 2003.
- _____, Konya’da Ahî Evren Zâviyesi ve 1097 H/ 1686 M Tarihli Vakfıyesi””, *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya II, Özel Sayı*, (Aralık 1999), Konya 1999..
- SURAL**, Mahmut, “50 Yıl Öncesinden Her Yönüyle Konya”, *Yeni Konya*, 22 Eylül 1975.
- TAŞKÖPRÜZADE**, Ebü'l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi, 968/1561, *eş-Şekaiku'n-nu'maniyye fî ulemai'd-devleti'l-Osmaniy+ye Şekayik*, Beyrut 1395/1975.
- TURGUT**, Pembe, “Konya “Türk Sözü” Gazetesi (1917–1918)”, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi), Konya 2010.
- Türk Sözü*, 4 Şubat 1918, Yıl: Yedi7, s. 433-40.
- Türk Sözü*, 11 Şubat 1918, Yıl: Yedi7, s. 433-41.
- UZ**, Mehmet Ali, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, Konya 2003.
- YÖRÜK**, Doğan, ““XV. Yüzyılda Karaman Topraklarında Ahiler ve Ahi Vakıfları””, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2008, sy. 20.

AHI ZAVİYELERİNDEN ÖRNEKLER

EXAMPLES FROM AHI ZAWIYAHS

Haşim KARPUZ*

1949 yılında Akçaabat'ın Taşocağı köyünde doğdu; Gökçeler İlkokulu ve Akçaabat Ortaokulunda okudu. Trabzon Lisesini (1967), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klâsik Arkeoloji Bölümünü bitirdi (1972). Bir müddet vekil öğretmenlik yaptıktan sonra Erzurum Müzesi asistanlığına atandı, kazılara katıldı. Erzurum ve Trabzon Müzelerinde asistanlık ve yöneticilik görevlerinde bulundu.

Atatürk Üniversitesinde, "Erzurum Evlerinin Türk-İslâm Mimarisindeki Yeri" konulu doktora tezini hazırladı. 1983 yılında Selçuk Üniversitesine yardımcı doçent olarak atandı. 1988 yılında doçent, 1994 yılında profesör oldu. Üniversitede değişik idari görevlerde bulundu, halen Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesidir. Anabilim dalıyla ilgili kitapları ve ulusal-uluslar arası yayınları bulunmaktadır.

* Prof. Dr. Haşim KARPUS, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Konya

ÖZET

Zaviye, tarikat mensuplarının eğitim ve ibadet için yaşadıkları tenha yer anlamına gelir. Ahi zaviyeleri, Ahi Evren tarafından kurulmuştur. Anadolu'nun fethinde, Türk ve İslamlaşmasında önemli rol oynamışlardır. Özellikle şehirlerde zanaatkarlar arasında yaygın olan bu tarikat kaliteli mal üretimini ve sosyal dayanışmayı sağlamaktaydı.

Ahi zaviyeleri mimarlık tarihi bakımından önemlidir. Plan olarak eken devir zaviyeleri Osmanlı camilerine kaynaklık etmişlerdir. Çok azı günümüze gelmiştir. Burada bunlardan beş Ahi Evren Zaviyesi tanıtılmaktadır: Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Kayseri Ahi Evren Zaviyesi, Tokat Ahi Muttalıp Tekkesi, Ereğli Şeyh Şıhabüddin Zaviyesi ve Çorum Elvan Çelebi Zaviyesi.

Anahtar kelimeler; Ahi zaviyeleri, zanaatkarlar

Anahtar Kelimeler; Ahi zaviyeleri, zanaatkarlar.

ABSTRACT

Zawiyah is a place where sect members of a religious order live for training and worship; it also means an isolated place. Ahi zawiyahs were founded by Ahi Evren. They played an important role in conquest, Turkization and Islamisation of Anatolia. This sect, of which members were particularly artisans in cities, ensured production of high-

qualified goods and social solidarity.

Ahi zawiyaahs are of importance in terms of architectural history. Plans of zawiyaahs from early periods set a model for Ottoman mosques. A few of zawiyaahs have survived to present. Five Ahi Zawiyaahs of them shall be introduced in this paper: Kırşehir Ahi Evren Zawiyaah, Kayseri Ahi Evran Zawiyaah, Tokat Ahi Muttalip Dervish Lodge, Ereğli Şeyh Şihabüddin Zawiyaah and Çorum Elvan Çelebi Zawwiyaah.

Keywords; *Ahi Zawiyaahs, Artisans.*

GİRİŞ

Zaviye; köşe, bucak veya bir tarikat mensubunun ibadet için çekildiği تنها yer anlamına gelir. Genelde tarikatların kasaba veya köylerde mensuplarının barındığı, ibadet ettiği; yolcuların misafir edildiği, halkın eğitildiği tarım arazileri olan tarikat yapılarıdır. Ahi Zaviyeleri şehirlerde, kasabalarda ve köylerde kurulmuştur. Bu zaviyelerin Anadolu'nun fethinde topraklarının Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rolü olmuştur.

Ahi Zaviyelerinin çok azı günümüze gelebilmiştir. Bu araştırmada İç Anadolu Bölgesi'nden tespit ettiğimiz beş Ahi tekkesi'ni tanıtmaya çalışacağız. 13.-14. yy'da Anadolu'da inşaa edilen tekke ve zaviyeler merkezi planlı, dört eyvanlı ve köşe odalı tiptedir (Akın,1990). bu plan Büyük Selçuklu Mimarisi'nde Merv ve Tirmiz'deki Selçuklu evlerinde görülmektedir. Anadolu'da özellikle tekke ve zaviyelerde kullanılarak Erken Osmanlı mimarisindek zaviyeli camilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Doğan, 1977,...-Kuran, 1964,...). İncelediğimiz örneklerde

görüleceği gibi bu zaviyelerin ana binalarında; ortada avlu (toplantı, semah için) köşe hücreleri de eğitim, barınma için kullanılabilir. Bu binalardan ayrı olarak ahır, hamam, mutfak, kiler, kahve ocağı gibi mekânlar da gereklidir (Doğan, 1977,245). 15. yy'a ait Nasırî Fütüvvetnamesi'nde Ahi Zaviyesi'nin kısmi tasviri yapılmaktadır:

“O yerin dört tarafı açık Kabe gibi pek iyi, pek güzel bulunması gerekir.

Havuzu da olur, oradan ibrik ve testi doldurulursa daha âlâdır.

Ay ve Güneş gibi aydın olması için bütün duvarlarının beyaz olması lazımdır.

Bunda herkes ittifak etmiştir ki orayı iyice silip süpürmek, sulayıp arıtmak ve orada herkesi suvarmak gerekir.

Kapısında bir de kapıcı bulunmalı ki kapıya kimse öküz, eşek bağlamasın.

Oraya kilim yahut yün keçe döşemeli, her ikisi de iyidir.

Ahî yüceyse, şerefliyse halısının Kıbrıs halısı olması da caizdir.

Fakat kapısına perde takmamalıdır. Çünkü bu ululuk alâmetidir, onun kapısına yaraşmaz.” (Doğan,1977,246)

Ahi Evren'in (1236-1329) kurduğu Ahi zaviyelerinin iki temel görevi vardır (Res. 1):

1. Eğitim Kurumu olarak görev yaparlar. Ahiler, bekâr ve sanat erbabı gençler ve büyükler arasından kurdukları topluluğa fütüvvet (gençlik) adı verilir. Bunların yöneticisine de Ahi denir. Burada meslek ilkeleri, fütüvvet prensipleri öğretilir. Bazı zamanlarda da yer içer müzik eşliğinde rakslar ederler, türküler söylerler (Doğan, 1977, 242).

Zaviyenin yönetiminde muhtelif görevliler bulunmaktadır: Ahi Baba, Kethüda, Yiğitbaşı, Duacı, Usta, Kalfa, Çırak, Sancaktar ve Alem-dar, Süpendi Kethüdası (süpürgeci), Fekke (hizmetli) (Hacıgökmen, 2009, 253-257).

2. Yolcuların, gariplerin misafir edilmesi, “Ayende ve revende” (gelip gideni) ağırlamak. İbn-i Batuta 1330 yılında Anadolu’ya geldiğinde Ahi Zaviyeleri’nde kalmış ve bu kurumlardan övgü ile söz etmiştir:

“ Onlar Anadolu’ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, şehir kasa-ba ve köylerde bulunmaktadırlar. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini içeceklerini yatacaklarını sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir. Kardeşler gündüzleri geçimini sağlayacak kazançları elde etmek üzere çalışırlar ve o gün kazandıkları parayı ikindiden sonra topluca getirip öndere verirler. Bu para ile zaviyenin ihtiyaçları karşılanır, topluca yaşamak için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınır. Mesela o sıralarda beldeye bir yolcu gelmişse onu zaviyede misafir ederler, alınan yiyeceklerden ikram ederler. Bu tutum yolcunun ayrılışına kadar sürer gider. Bir misafir olmasa bile yemek zamanında yine hepsi bir araya gelip topluca yerler, rakslar ederler, türküler çağırırlar ve erte-

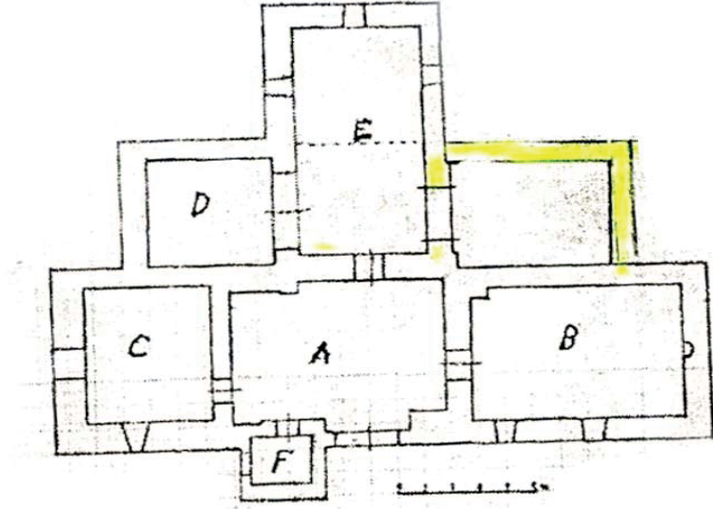
si sabah işlerine giderek ikindiden sonra elde ettikleri kazançlarla önderlerinin yanlarına dönerler. Bunlar Fityan-gençler, önderlerine ise daha önce söylediğimiz gibi Ahi-Kardeş adı verilir. Ben dünyada onlardan daha ahlaklı ve erdemli-sini görmedim” (Aykut, 2000, 403-404).

Şehir ve kasabalarda Ahi Kurumu üyelerinin en büyük görevi kaliteli mal üretiminin temini ile iş ahlakını sağlamak, meslek ve zanaat erbabının haklarını korumaktır. Üretici tüketici ilişkilerini ayarlamak çeşitli sanat dallarındaki gruplar arasındaki iş birliğini temin etmektir. Ahiler şehirdeki zanaatkârlardan 32 iş kolunu denetleyebiliyordu. Tanpınar, Erzurum’da bunları şöyle sıralamıştır:

“ Eski Erzurum’da bu ticaret hayatı ve ker-van yolu 32 san’atı besledi. Tabaklar, saraçlar, semerciler, dikiciler, çarıkcılar, mesciler, kürkçüler, kevelciler, kunduracılar, kazazlar, arabacılar, keçeciler, çadırcılar, culfacılar, ipçiler, demirciler, bakırcılar, kılıççılar, bıçakçılar, kuyumcular, zarcılar, sandıkçılar, kaşıkçılar, tarakçılar, marancılar, boyacılar, dülgeler, yapıcılar, sabun-cular, mumcular, takımçılar” (Tanpınar, 1991, 81).

18.yy’dan sonra Ahilerin fütüvvet örgütünün etkisinin azalması Ahi Zaviyeleri’nin de kapanmasına yol açtı. Konya’da mevcut iki Ahi Zaviyesi Ahi Evren ve Ahi Tarık Zaviyelerinden hiçbir iz kalmamıştır (Küçükdağ,2003,173). Fütüvvet Örgütü yerine Gedik Organizasyonu ortaya çıktı (Doğan, 1977, 251). Bununla birlikte Ahi gelenekleri, usta yetişen kişilere peştamal bağlama, şet törenleri günümüze geldi. Ayrıca kasaba ve köylerde Ahi (Fütüvvet- Kardeşlik) gelenekleri yâren toplantılarında yaşatılmaktadır (Çağatay, 1981, 162-171).

AHİ ZAVİYELERİNDEN ÖRNEKLER VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Kırşehir'de Ahi Evren'in Kutsal mekânının plânı

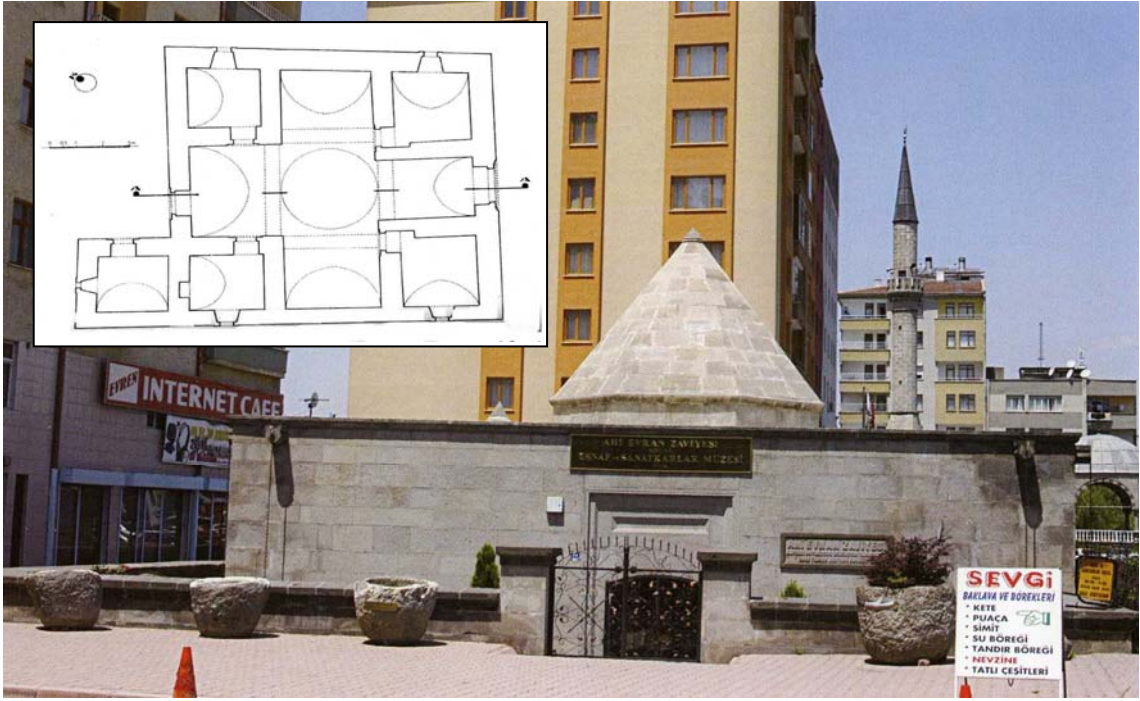
- A. Ön Oda
- B. Mescid
- C. Tekke ya da Zaviye
- D. Ahi Evren Türbesi
- E. İkinci Türbe ve Üzeri Kubbe ile örtülü Avlu Odası
- F. Minare

1. Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi (Res.2-3):

Zaviyenin 1329'da Ahi Evren'in buraya gömülmesiyle kurulmuş olduğu anlaşılıyor. 1450 yılında Emir Hasan Bey türbenin üzerine bir bina kurmuş 1561 yılında Alaüddeve bu binayı genişletmiştir. Yapının ilaveleri ve geçirdiği evreler hakkında fazla bilgi yoktur.

haline getirilmiş olmalıdır. Kuzeydeki kubbeli hücre Ahi Evren'in türbesidir. Ahi Evren'in türbesi içten yüksek kasnaklı bir kubbe, dıştan piramidal bir külahla örtülüdür. Kalemişleri yenidir. Önceden burada mevcut olan Şeyh Erzurumî'ye ait olan ahşap sanduka Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğüne getirilmiştir.

2. Kayseri Ahi Evren Zaviyesi (Res. 4-5):

Yapıya batı cephesinin ortasındaki kapıdan girilir. Kapının bitişiğinde minare bulunur. Giriş bölümü kubbe ile örtülüdür güneyinde mescit kuzeyinde divanhane odası vardır. Buradan doğudaki kapı ile türbe kısmına geçilir.

Türbe kısmı ortadaki sofa kısmı ve karşılıklı iki hücreden meydana gelir. Güneydeki oda temel izlerine göre sonradan yapılmış ve üzerine kubbe örtülmüştür. Sofa kısmı da kubbe ile örtülüdür. Esasında mescit olan doğudaki eyvan şeklindeki kısım sonradan türbe

Doğudaki eyvanda kime ait olduğu bilinmeyen mezarlar bulunmaktadır. Bir bütünlük göstermeyen Ahi Evren Zaviyesi bugünkü haliyle erken Osmanlı döneminde yaygınlaşan zaviyeli camilere benzemektedir.

Kayseri il merkezinde Talas Caddesi üzerinde Döner Kümbet yakınında yer almaktadır. Zaviye merkezi planlı 13. yy'a tarihlenen bir tarikat yapısıdır.

Yapı harap halde iken bir kısım duvarları kazılarla ortaya çıkarılmış ve restore edile-

rek müze haline getirilmiştir (Eravşar, 2002).

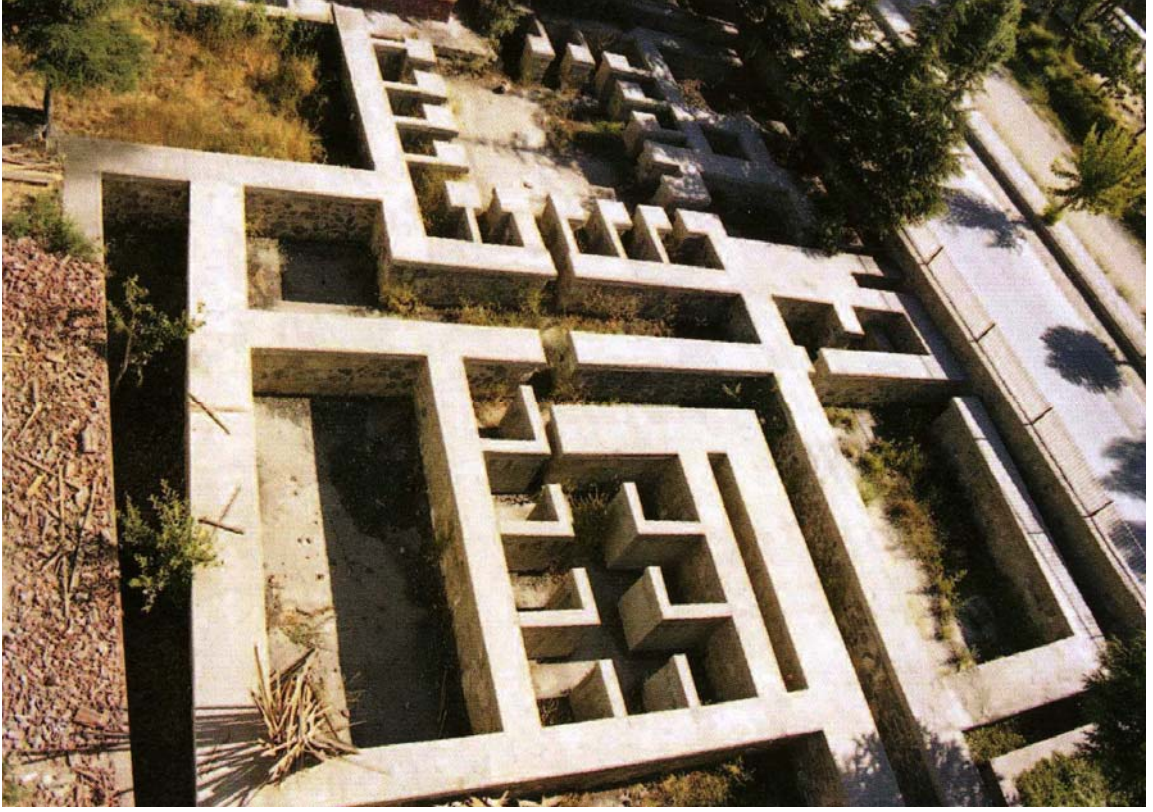
Zaviyenin esas kapısı kuzey cephesinde bulunmaktadır. Kuzey eyvanının iki yandaki odalarından dışarıya açılan tali kapıları vardır. Esas plan ortadaki kubbeli avluya açılan dört eyvan ve köşe odalarından meydana gelmektedir. Eyvanlar ve köşe odaları beşik tonozla örtülmüştür.

Burada Orta Asya merkezi mekân geleneğinin tekrarlandığını görüyoruz. Sahip Ata (Konya), Niksar Çöreğibüyük, Elvan Çelebi (Çorum) Zaviyeleri de benzer planlıdır. Ahi Evren'e izafe edilen zaviye 13. yy'a tarihlenmektedir, (Özbek-Arslan, 2008, 477-478).

Mehmet Paşa Mahallesi'nde Behzat Deresi'ne açılan çıkmaz sokak üzerindedir. Kitabelerinden anlaşıldığı gibi 1317 yılında Abdullah bin Muhyî tarafından yaptırılmıştır. Giriş kapısı kuzey cephedendir. Ortada merkezi avlu, avluya açılan ana eyvan, yan odalar ve türbeden meydana gelmektedir. Yapıda moloz taş, üst örtüde tuğla malzeme kullanılmıştır. Avlunun kubbesine geçişte Türk uçgenlerine yer verilmiştir. Tekkenin içerisinde İlhanlı Dönemi'ne ait çini süslemeler ve Osmanlı Dönemi'ne ait kalemişi süslemeler yer almaktadır (Gündoğdu, 2006, 189-195).

3. Tokat Ahi Muttalip Tekkesi (Res. 6):

4. Ereğli Şeyh Şihabüddin Sühreverdi Zaviyesi (Res.7) :

Ereğli ilçe merkezinde türbe mahallesinde devlet hastanesinin bitişiğindedir. Mescit, türbe zaviye ve açık türbeden meydana gelmektedir. Mescit ve türbe Karamanoğlu Dönemi'nde 1391 yılında yapılmıştır.

Zaviye: Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı tarafından 1985 yılının sonuna kadar batı bölümünde devam eden kazılarda zaviye bölümünün temel izleri ortaya çıkarılmış ve dondurulmuştur. Doğu batı yönünde uzanan bir koridorun iki yanında sıralanmış çeşitli mekânlar bulunmaktadır. Bu koridorun kuzeyinde çeşitli mekanlar ve ortada bir holün iki yanında yer alan 8 hücreli bölüm ve tanımlanamayan dikdörtgen bir mekan ortaya çıkmıştır. Güneyde ise aşevi tandırlar ve bir ocak etrafı sıralanmış 17 odalı derviş hücreleri yer almaktadır.

Bu bölümün batısında 2. kapıdan basamaklarla dışarı çıkılmakta, burada da yine çeşitli mekânlar ve bir kuyu yer almaktadır. Yapıda genelde moloz taş, kireç harç kullanılmıştır. Yer yer kesme taş izleri ile de karşılaşılır. Duvar kaplamalarında alçı malzeme dekoratif amaçla kullanılmıştır. Buradaki alçı malzeme üzerindeki bitkisel ve hayvan figürleri Konya Kılıç Aslan Köşkü ile benzerlik gösterir. Bu sebeple zaviyesi 13. yy'ın ortalarına tarihlenir. Ereğli Müzesi'ndeki kitabeye göre zaviye ve imaret H.793-1391 yılında Karamanoğlu Süleyman Bey'in kızı Nasiha Hatun tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Öyle anlaşılıyor ki Selçuklular zamanındaki zaviye-mescit harap olunca Karamanlı Nasiha Hatun tarafından onarılmış ve yapıya kendisi ve yakınları için türbe ilave edilmiştir. Son araştırmalara göre

bu zaviye iki Ahi Kardeş Sihabüddin Makbul ve Şeyh Bedrüddin tarafından kurulmuştur (Hacıgökmen,2010,110-111).

şemaya göre inşa edilmiş olduğu açıktır. Plan ana çizgileri ile Niksar Çöreğibüyük (Res.10) ve Konya Sahip Ata Hanikâhına benzemektedir.

5. Çorum Mecitözü Elvan Çelebi Zaviyesi (Res.8) :

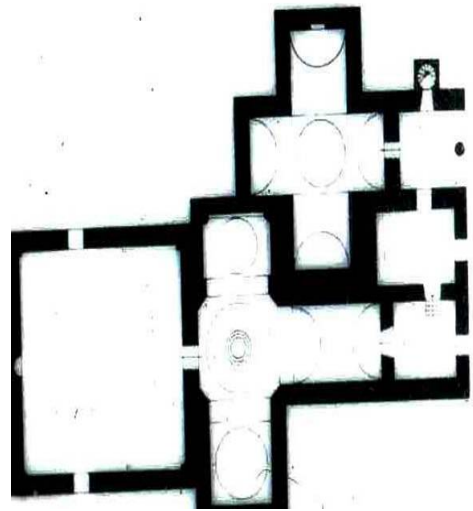
Mecitözü'ne bağlı Tekke Köyü'nde yer alır. Etraflıca incelenmiş bir yapıdır. 1283 yılında eski bir Hristiyan mezarı üzerinde kurulduğu sanılmaktadır. Elvan Çelebi büyük ihtimalle 1240 yılında Selçuklu ordusuyla çatışan Baba İshak Horosani'nin torunlarından- dır. Zaviye plan bakımından üç kısımdan meydana gelmektedir.(Eyice,1969,211-246). Ancak daha sonra Ahilerin bu zaviyede faaliyet gösterdikleri muhtemeldir.

1. Sağ tarafta haçvari planlı türbe: Bu türbenin giriş holü sağındaki minare yenidir.

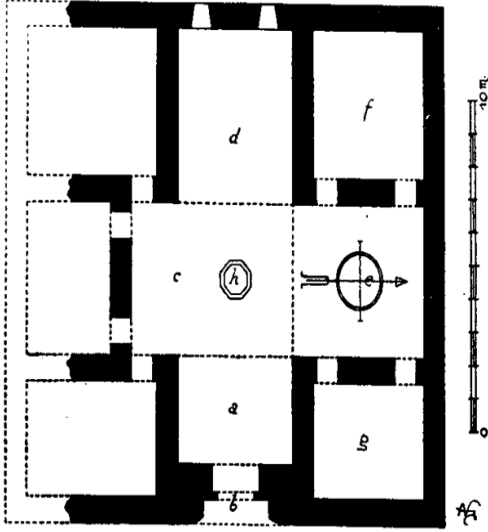
2. Üç eyvanlı ortası kubbeli şadırvanlı avlu

3. Dördüncü eyvanın yerinde bulunan cami kısmı.

1555 yılında zaviyenin bir krokisini çizen H. Dernschwam yapıyı dört eyvanlı olarak göstermiştir. Yapının dört eyvanlı plan

6. Çorum Mecitözü Elvan Çelebi Zaviyesi (Res.9) :

7.Nıksar Çöregi Büyük Tekkesi (A. Gabriel'den)
(Res.10):

SONUÇ

Ahi Teşkilatının Esnaf ve Zanaatkarlar üzerindeki kontrolü kalkınca Ahi Zaviyeleri yıkılıp yok olmuştur. Günümüze gelebilen örnekler bir elin parmakları kadardır. Ahi Zaviyelerinin ekonomi, üretim ve ticaret tarihi bakımından önemi büyüktür. Temel görevleri kaliteli eşya üretimini gerçekleştirmek, bilgili, yetenekli ustalar yetiştirmektir. Ahilerin bütün çarşı zanaatkarlarını denetlediklerini görüyoruz.

Ahi zaviyelerinin mimarlık ve sanat tarihi bakımından önemi Bursa Tipi, Ters T planlı olarak da tanımlanan Zaviyeli Camiler'e kaynaklık etmiş olmalarıdır. İncelediğimiz örnekler gibi ortadaki kubbeli-şadırvanlı avluda toplanılıyor. Eyvanlarda sohbet ediliyor, eğlenceler düzenleniyor. Köşelerdeki odalarda yatılıyordu.

Tanpınar'ın Erzurum'da saydığı 32 Ahi zanaatı- el sanatının bir kısmı Konya'da ya-

şamaktadır. Bu sanatlar hem örgütsüz kalmış hem de teknolojiye yenik düşmüşlerdir.

Ahi gelenekleriyle tarihi ve kültürel bağları tespit edilen yâren toplantıların Anadolu'da Isparta, Eğirdir, Akşehir gibi yerleşmelerimizde devam etmektedir (Çağatay, 1981, 162-171) (Cenikoğlu, 1998, 33-34). Ahiler bir zamanlar şehirlerde çarşının denetimini elinde tutmuş, ilginç törenlerin eğlencelerin yapıldığı zaviyeler yok olmuştur. Buna rağmen günümüze kalan zaviye örnekleri, yazılı kaynak bilgileri mimarlık tarihi ve sosyal tarihimize ışık tutmaktadır

BİBLİYOGRAFYA

- AKIN**, G. 1990: *Asya Merkezi Mekan Gele-neği*, Ankara.
- AYKUT**, A. (2000): *Sayit, İbn-i Batuta Seyahatnamesi 1*, İstanbul YKY.
- BAYRAM**, M. (1994): "Ereğli ve Medfun Olan Şeyh Şihabud'-Din Makbul Kimdir?", *III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya, s. 119-126.
- CENİKOĞLU**, Tarıman, (1998): "Akşehir Halk Kültürü", *Sanatsal Mozaik*, sy. 33, İstanbul, s. 33-34.
- ÇAĞATAY**, N., (1981): *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, Konya, (2. Baskı).
- DERNSCHWAM**, H., (1987): *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (Çev. Yaşar Önen) Ankara.
- DOĞAN**, A. I., (1977): *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, İstanbul, İTÜ, 1977.

- ERAVŞAR**, O. (2002): “Kayseri Ahi Evren Zaviyesi”, *Ortaçağ'da Anadolu*, Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan, Ankara.
- EYİCE**, S. (1969): “Çorum Mecitözü Aşıkpaşaoğlu Elvan Çelebi Zaviyesi”, *Türkiyat Mecmuası*, sy. 15, İstanbul, s.211-246.
- HACIGÖKMEN**, M., A., (2009): “Ahi Secere-name ve Futuvvet-namelerine Göre Ahi Zaviyeleri”, *Selçuklu'dan Osmanlı'ya*, Mikail Bayram'a Armağan, Konya, s.251-261.
- HACIGÖKMEN**, M. A. (2010): “Selçuklular Zamanında Ereğli'de Ahiler Hakkında Bir Araştırma”, *Tarihin Peşinde*, Sayı: 4, Konya, s. 105-120.
- KÜÇÜKDAĞ**, Y. (2003): “Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler”, *Osmanlı Döneminde Konya*, Konya, s.171-182.
- KARAMAĞARALI**, B. (1990): “Ereğli Şihabud'- Din Sühreverdi Külliyesi Kazısı”, *VII. Vakfı Kitabı*, Ankara,.
- KONYALI**, İ.H. (1970): *Abideleri ve Kitabeleri İle Ereğli Tarihi*, İstanbul, s.496-502
- KURAN**, A. (1964): *İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami*, Ankara, ODTÜ Mimarlık, 1964.
- ÖNGE**, Y., (1988): “Ahi Evren Zaviyesi”, **DİA**, C.1, İstanbul, s. 530-531.
- ÖZBEK**, Y. – Arslan, C. (2008): *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, Kayseri.
- TAESCHNER**, F., (1969): “Geç Selçuklu Dönemi Sonrasına Ait Bir Kültür Mirası Kırşehir”, *Necati Lugal Armağanı*, Ankara, , s.577-600.
- TANPINAR**, A.H. (1999): *Beş Şehir*, İstanbul, s.81.
- ÜLGEN**, A. S. (1974): “Kırşehirde Türk Eserleri” *Vakıflar Dergisi*, c.II, İstanbul, s.260-261.

AHI ŞECERE-NÂME VE FÜTÜVVET NÂMELERİNE GÖRE AHI ZAVİYELERİ

ACHI ZAWIYAS ACCORDING TO THE PEDIGREES AND THE RULES AND REGULATIONS OF TURKISH-ISLAMIC GUILD

Mehmet Ali HACIGÖKMEN*

Antalya ili Alanya ilçesinde doğdu (1967). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu (1989). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Alaiyye'de Vakıflar" başlığıyla Yüksek Lisans Tezi hazırladı (1994). "Ahi Sinan bin Ahi Mesud ve Şecere-nâmesi", adlı doktora tezini Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2001 yılında tamamladı. Farsça ve Almanca bilmektedir. Çok sayıda yayını vardır. Selçuklu Tarihi ile Kültür Tarihi ilgi alanına girmektedir.

* Doç. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

Zaviyeler, İslâm ahlakının, dinî eğitim ve öğretimin yapıldığı, tatbik edildiği müesseselerdir. Ahi zaviyeleri dinî bir kurum olmadığı için bilinen bu durumdan biraz daha farklıdır. Bu teşkilat fütüvvet adıyla siyasî bir mahiyet arz ederken, zamanla XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da esnaf teşkilatı haline gelmiştir. Böylece zaviyeler, XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu'nun şehirlerinde, kasabalarında teşkilatlanan esnaf gruplarının merkezi olmuştur. Ahi teşkilatının dolayısıyla esnaf gruplarının belirli kurallarını açıklayan, Ahi fütüvvet-nâmeleri ve şecere-nâmelerinde bu zaviyelerinin fizikî durumlarına kadar bilgiler içermektedir. Çalışmamız Ahi fütüvvet ve şecere-namelerine dayanarak Ahi zaviyelerinin özelliklerini ve burada bulunan görevliler hakkında bilgiler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahi, Fütüvvet-name, Şecere-name, Zaviye

ABSTRACT

Zawiyas were the organizations where the Islamic ethics, religious education and training were given and applied. Ahi zawiyas were a bit different from them. Ahi Community was not a religious institution. Initially, this community posed a political

essence; however, it became a guild in the process of time. So, being organized in the cities and towns in Anatolia, it became the centre of a lot of artisan groups in 13th and 14th centuries. The pedigrees and the rules and regulations of Turkish-Islamic guild which described the specific rules of Ahi community and occupational groups also gave information about the physical conditions of zawiya. In our study, we have tried to explain the features and employees of Ahi zawiya based on the pedigrees and the rules and regulations of Turkish-Islamic guild.

Keywords: Achi, the rules and regulations of Turkish-Islamic guild, the pedigree, zawiya

GİRİŞ

AHI ŞECERE-NÂME VE FÜTÜVVET NÂMELERİNE GÖRE AHI ZAVİYELERİ

Zaviyeler, Ahilerin bir araya gelip toplandıkları ve ortak faaliyet icra ettikleri mekânlardır. Ahi Zaviyelerinin ilk örnekleri, Türkiye Selçukluları döneminde ortaya çıkmıştır. *Evhadüddin-i Kirmanî* ve *Ahi Evren Şeyh Nasırüddin Mahmud* 1205 yılında Anadolu'ya gelip Kayseri'ye yerleştiğinde, Ahi Zaviyelerinin ilk şekilleri burada ortaya çıkmış olmalıdır. *Evhadüddin-i Kirmanî menakıb-nâmesinde* ve *Ahi Evren'in Letâîf-i Hikmet* adlı eserinde, toplumun mutluluk ve refahı için sanatın ve sanat kollarının gerekli olduğu savunulmuştur. Ahi Evren burada sanat erbabının belli bir yere toplanması ve orada sanatlarını icra etmelerini de öğütlemektedir. Şehirlerde, sanayi çarşılarının kurulması

fikrinin mevcut olduğunu görüyoruz. Ahi Evren'in Kayseri'de kurulan sanayi sitesinden, başka zaviyesi de bulunduğu anlaşılmaktadır. Ahi Evren ve Evhadüddin Kirmanî'nin düşüncelerinin devlet tarafından benimsenip uygulanmaya konmasıyla Ahi Teşkilâtı gibi, Ahi Zaviyeleri de Anadolu'nun diğer şehir ve kasabalarına yayılmıştır. Ahi zaviyeleri önce Selçuklu, sonra Osmanlı topraklarında yayılmışlar, diğer zaviyelerden farklı fonksiyonlar icra etmişlerdir..

1. AHI ZAVİYESİNİN DİĞER ZAVİYE- LERDEN AYRILAN ÖZELLİKLERİ

a. Ahi Zaviyeleri Bir Nevi Misafirhane Görevi Görmüştür

Ahi zaviyesini diğer zaviyelerden ayıran en önemli özellik, XIII-XIV. asırda, şehirden köye kurulduğu hemen her yerleşim biriminde “ayende ve revende”ye (gelene ve gidene) hizmet vermesidir. Yani Ahi zaviyeleri diğer zaviyelerden farklı olarak bir nevi konukevi görevi icra etmişlerdir. İbn Battuta Ahi zaviyelerinin bu özelliğini *Seyahatnamesinde* anlatır. İbn Battûta'nın uğrayıp konakladığı zaviyeler ise, Denizli'de Ahi Sinan ve Ahi Duman, Peçin'de Ahi Ali, Niğde de Ahi Çaruk, Kayseri'de Ahi Emir Ali, Sivas'ta Ahi Bıçakçı Ahmet ve Ahi Çelebi, Gümüşhane'de Ahi Meceddin, Erzincan'da Ahi Nizameddin, Erzurum'da, Ahi Duman, Tire'de Ahi Mehmed, Balıkesir'de Ahi Sinan, Bursa'da Ahi Şemseddin, Kastamonu'da Ahi Nizameddin, Sinop'ta Ahi İzzeddin Çelebi zaviyeleridir.

b. Ahi Zaviyeleri Esnaf Teşkilâtının Yönetim Merkezleri ve Şubeleridir.

Ahi zaviyelerinin bir özelliği de esnaf grupları tarafından kurulmuş olmasıdır. Yani her meslek grubunun kendine ait bir zaviyesi bulunmaktadır. Ahi Zaviyelerinin bu özelliğinden dolayı şüphesiz iktisadî alanda üretici-tüketici ilişkilerini, Fütüvvet ilkelerini ayarlayan, Fütüvvet ilkelerince çeşitli sanat dallarındaki zümrenin organizasyonunu düzenleyen Ahi esnaf teşkilâtının yönetim merkezleri ve şubeleri olmalarıdır. Buna en güzel örnek *Ahi Sinan Türkçe Şecere-nâmesi*'nde geçen bilgilerdir. Burada geçen bilgiler Ahi Zaviyelerinin, zamanında birer “Borsa” görevini üstlendiklerini göstermektedir: “*Tüccarlar gelince ocaklı esnafta lüzumlu olan malları zaviye kapısına indirir. Ahi Baba, Kethüda, Yiğitbaşı ve Tekkenişin tüccarla pazarlık ederler. Ve malı teslim alırlar. Bu mallar belirlenmiş esaslara göre Yiğitler tarafından ocaklı esnafa dağıtılır. Buna “taksim-i guremâ” denir. Eğer bir usta izin almadan bu mallardan almaya kalkarsa tonları çıkarılıp ocaktan uzaklaştırılır. Tarikata göre onlara tecdid-i iman ve tecdid-i nikâh gerekir. Onlar zalimdir. Bir de sair diyardan gelen bazı üstadların bu malları ziyade paha ile aldıkları işitiliyormuş. Bu kesinlikle yasaktır. Onlar hakkında şeriat hükümleri uygulanır. “Ahiler böylelikle üretici ve tüketici ilişkisini düzenleyerek piyasayı kontrolleri altına almayı başarmışlardır. Dağıtım işi bittikten sonra loncada tekye-nişin gülbang-ı Muhammedi çeker ki ve selâmetle dağılırlar”.*

Buna benzer diğer bir örnek de Tosya debbağlar esnafına ait özel bir koleksiyonda bulunup yayınlanan *Şecere-nâme*'de yer alır:

“...*Pirlerin taksim-i gureması budur ki, Ahi Baba 3 hisse ala, muhalefet olunmaya. Kethüda 2 ala, muhalefet olunmaya. Yiğit başı 2 hisse ala, muhalefet olunmaya. Otuz yıllık üstadlar ikişer hisse alalar ve yirmi yıllık üstadlar ikişer hisse alalar... ve onbeş yıllık üstadlar birer hisse alalar. On yıllık üstaplara hissennün dörtte birini vereler ve sairleri bu tertip üzere halli halince teselli olunup ....malum oluna ki, cemî'-i bilâd-ı İslâmiyede vaki' hanemize lâyük olan deriyi ve eğer mazı eğer yaprak vesair şeyler gelip Zaviye kapısına yükler indirip, Ahi Baba ve Kethüda ve Yiğitbaşı ve Tekye-nişin ellerine teslim oluna.*

Sonra yiğitbaşuları cümle üstadları davet edip, sonra herkes hizmetine gideler. Onlar gittikten sonra Ahi Baba ve Kethüda ve Yiğitbaşı ve Tekyinişin pazarlık edip parasını versin ve sonra taksim oluna, Pirlerin buyurduğu gibi. Üstadlar, herkes paylarını dükkânlarına götürerler. Herkes halli halince teselli olunup... Şaban 1107h/Mart 1695 m”.

Buna benzer biçimde, çeşitli zanaat ve ticaret dallarında Ahi Zaviyelerinin ve zaviyedârların “bilirkişi” olarak görev yaptıkları, üretici ve tüketici ilişkilerini denetledikleri görülmektedir. Yukarıda anlatılan bilgiler Ahi zaviyelerini diğer zaviyelerden ayıran en önemli özelliklerden birisi olarak görülebilir.

2. AHI ZAVİYESİNDEKİ GÖREVLİLER

a. Ahi Baba

Ahi Baba, büyük merkezlerde ahilerin tabii oldukları en büyük şeyhidir. Bir şehirde ne kadar esnaf teşekkülü varsa her birinin ayrı reisleri olup en büyüğüne Ahi Baba denirdi. Loncalara geçildikten sonra Kâhya, Mütevellî yerini almıştır. Ahi Babaların tayini belli usuller çerçevesinde olurdu. Ahi Baba'nın her yerde esnaftan olması şart değildi. Esnaftan, ekâbirden, umerâdan, ulemâdan da Ahi Baba seçilirdi. Konya'daki Ahi Baba Kadı idi. Bu makam, hiçbir zaman babadan oğula intikal etmezdi. Böyle olmasına rağmen Ahi Baba ölünce yerine bu hizmeti yürütebilecek bir oğlu varsa o getirilir, yoksa esnafın oy birliği ile dürüst, tecrübeli birisi seçilir, bu kişi Kadı'nın arzı üzerine Padişahın berâtıyla tasdik edilirdi. Seçilen Ahi Baba, Ahi Evren Zaviyesi şeyhini temsil ettiğinden ve onun adına vazife yaptığından, ondan bir de icâzet-nâme almaktaydı. 1279 (1862) tarihli bir fermanla Ahi Babaların icâzet ve inâbelerinin Kırşehir'deki Ahi Evren Tekkesi şeyhlerince verildiği belirtilmektedir. Ahi Babalar, reisleri buldukları bütün esnaf teşekküllerinin sistemli şekilde çalışmasını temin etmek, şikâyetleri devlete iletmek ve mesleğe yeni girenlere “şedd bağlatmak” gibi yetkilere sahipti. Osmanlı ülkesindeki bütün Müslüman sanatkarlar, Ahi Babalardan ve onların yetki verdiği kişilerden aldıkları izin belgesiyle iş görür, sanat icra eder ve satış yapabilirlerdi. Ayrıca Ahi Babalar, emirlerindeki idareciler vasıtasıyla esnaflığa aykırı hareketlerde bulunanları kontrol eder ve cezalandırırlardı. Ahi Babalar devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde,

Sultanın ya da emirin bulunmadığı yerlerde idareyi ele alırlardı. Ahi Babalar da tarikat şeyhleri gibi keramet sahibi olarak kabul ediliyordu.

b. Kethüda

Kethüdalar, XVI. yüzyıl sonlarında Ahi Babalığın yerini almışlardır. Teşkilâtın çözümlü döneminde Ahi Baba geleneği yerini yavaş yavaş Kethüdalık denilen daha çok devletin müdâhalesine açık kuruluşlara terk etmeye başlamıştır. Kethüdalık, görünenin tam tersine Ahi Babalık statüsünün değişik bir ad altında yaşatılması anlamına gelmemektedir. Ahi Babalık, geleneklerinden doğmuş bağımsız bir kurumun ahlâkî, dinî ve siyasî liderliği olduğu halde, Kethüdalık yarı resmî bir memuriyettir. Farkı şöyle de ifade edebiliriz: Ahi Babalıkla ilgili görevler gelenek tarafından belirlenmekte, Kethüdalık ise görev yetkilerini siyasî otoriteden almaktadır. XVI. yüzyıl sonlarından itibaren ortaya çıkan bu yeni statünün Ahi Birliklerince ne derece benimsendiği anlaşılmamakta beraber, bu birliklerle ilgili fermanların hemen hemen çoğunda Yiğitbaşı ile birlikte, Kethüda'dan, söz edilmektedir. Kethüdaların görevleri hakkında şunları söyleyebiliriz: Ahi birlikleri tarafından tespit edilen hammadde ve üretilen eşyaların fiyatlarını hükümetin tasvibine sunmakta, birlik içi ilişkileri aşan anlaşmazlıkları, istek ve şikâyetleri Kadı'ya iletmektedir. Ayrıca Kethüdaların birliğin orta sandığına ait vergi ve aidatları toplamak, çeşitli vakıfları idare etmek, birlik adına ihtiyacı olanlara yardımda bulunmak, zaviyenin ihtiyaçlarını karşılamak, toplantılara başkanlık etmek, çıraklık, ustalık törenlerini düzenlemek gibi görevleri bulun-

maktadır.

c. Yiğitbaşı

Yiğitbaşı, esnafın sözü geçen, herkesin teveccühünü kazanmış olanları arasından seçilirdi. Esnafın hepsi bu zata derin bir saygı beslerdi. Kethüdanın yardımcısı durumundaydı. Esnafın meselelerini ve şikâyetlerini halletmeye çalışan ilk merci' Yiğitbaşı'dır. Onun halledemediği meseleler Kethüda'ya iletilirdi. Çırakların yetiştirilmesi, esnaf arasındaki rütbelerin tespiti, hammadenin dağıtımı, disiplin konuları, cezaların uygulanması, ustaların peştamal kuşanma törenleri ve orta sandığın idaresi gibi işlerle uğraşırlardı. Bu vazifeleri şu şekilde sıralayabiliriz: Kethüda ile esnaf arasındaki işleri takip etmek Esnafı kontrol edip, ihtilâf ve problemleriyle meşgul olmak. İlk plânda esnafın karşılaştığı meseleleri halletmek. Esnafı, Kethüda ile beraber mahkemede temsil etmek. Ceza verilen esnafın cezasını infaz etmek. Kendi esnafına alınan malzemeyi esnaf arasında taksim etmek. Usta olacak kalfaları tespit etmek ve onların usta olabilmeleri için müspet kanaat bildirmek. Ustalık merasimlerinde Kethüdaya yardımcı olmak. Kethüda olmadığı zamanlarda onun işlerini yapmak. Yiğitbaşılık kendi içinde gruplara ayrılabilirdi. Hatta Baş Paşa Yiğit diye bir gruba da rastlanmaktadır. Ancak bu Yiğitbaşı'dan daha aşağı statüdeydi.

d. Duacı

Her esnafın bir duacısı vardı. Dükkânlar açılmadan ve merasimlerde dua eder, gülbank çeker, sanatın pirini ve ulularını anardı. Duacının esnaftan olması şart değildi. Güvenilir ve doğru bir kimse olarak tanınan din bilgin-

leri arasından seçilir ve kendisine teşkilât tarafından ücret ödenirdi.

e. Usta

Aşık Paşa'nın "*hizmet edilecek beş kapıdan biri*" olarak gösterdiği Usta unvanına sahip olmak, kendi hesabına dükkân açmak demektir. Ustaların teşkilât içerisinde ayrı bir yeri vardır. Çünkü Ustası belli olmayanlar zaviyelere giremezdi. Ustası öğrettiği sanatı helâl etmez ve çırağı takdim ederken ondan memnun olduğunu göstermezse böyleleri, zaviyelere giremez ve kardeş olamazlardı. Ustalar da kendi aralarında Ustazâdeler, Ustakârlar diye ayrılmaktaydı. İsimlerinden anlaşılacağı üzere Ustazâdeler daha kıdemli idiler.

Ustazâdelerin en kıdemlisi ise 40 yıllık olanlarıydı. Hatta bu Ustazâdeler ihtiyarlarla bir tutulurdu.

f. Kalfa

Ahi Birliklerine sonradan katılmış bir ara statü olan Kalfalık, çıraklık ve ustalık gibi ekonomik gerekçelere bağlı olarak bir kısım sınırlamalara uğramıştır. Önceleri çıraklık dönemini başarı ile bitirenler hemen kendilerine bir dükkân açıp usta olabildiklerinden, eski kaynaklarda kalfalıktan hemen hiç söz edilmemektedir.

g. Çırak

Ahi birlikleri içerisinde hiyerarşik açıdan en alt statü çıraklıktır. Çıraklık herhangi bir sanata girmek isteyen gencin, o sanatın çırak çalıştırma hakkına sahip ustalardan birinin yanına yardımcı olarak verilmesiyle başlamaktadır. Çırak adayının Ahi ahlâkının

öngördüğü üstün niteliklere sahip olması ve bu duruma aynı meslekte çalışan iki çırağın “yol kardeşi” tanıklığı etmesi şarttır. Bir çırak adayında aranan üstün nitelikleri şöyle sıralayabiliriz:

- * Sözü yerli yerinde söylemek,
- * Vefa yolunda sabit kadem durmak,
- * Ehli kerem ve cömert olmak,
- * Güler yüzlü olmak,
- * Tatlı dilli olmak,
- * Kimse hakkında dedikodu etmemek ve kibirli olmamak.

Bunun dışında çırağın yükümlülükleri ile ilgili olarak, Fütüvvet-nâme ve Şecere-nâmelerde herhangi bir kayda rastlanmıyor. Büyük bir ihtimalle, çıraklar velileri tarafından günümüze kadar gelen “*eti senin kemiği benim*” prensibiyle herhangi bir mesleğe verilmekte, yükümlülükleri hususundaki takdir hakkı ustalara bırakılmaktadır. Ahi birliklerinde çıraklık, her sanata o sanatın özelliği gereği değişen süreli bir görevdir. Bir çok sanatlarda “bin bir gün” olan bu süre kuyumculuk gibi daha çok maharete dayanan işlerde yirmi yıla kadar uzanmaktadır. Ayrıca, çıraklık süresi boyunca hiçbir ücret almamakta “yevmi birer pare yemeklik ile” yani boğazı tokluğuna çalıştırılmaktadır. Ahi Evren zaviyesi tarafından Anadolu’da Ahi Babalara dağıtılan, Şecere-nâmelerde herhangi bir Ustanın çırak almasının birliğin iznine bağlı olduğu belirtiliyor. Ama yine de üretimin belli taleple dengelenmesinden sonra çırak sayısının sınırlandırılması yoluna gidildiği muhakkaktır. Çıraklık süresini dolduran ve çalıştıkları iş kolunun gerektirdiği bütün inceliklerini öğrenmiş olduğu birlik ileri gelenlerince kabul edilen

kimseler, bir dükkân-atölye açma imkânı bulunca kendiliğinden ustalığa yükselmektedir. Ne var ki ustalığa yükselme imkanı da tıpkı çıraklık gibi sosyo- ekonomik ortamın değişmesine paralel olarak sınırlandırılmaktadır.

h. Sancakdâr ve Alemdar

Herhangi bir esnaf teşkilâtına mensup Ahi birlikleri çeşitli vesilelerle yapılan törenlerde sancak ve alem kullanırlardı. Bu törenlerde bunları taşıyana ise sancakdâr ve alemdar denirdi. Sancak ve alem, meslek zümresinin şeyhine verilmiştir. Fütüvvet ehlinin törenlerinden bahseden Fütüvvet-nâmelerde, “*tuğ ve alem vermek*” zikredilmiştir. Yine Hz. Peygamber’in sahabelerden on iki kişiye tuğ ve alem vererek savaşa gönderdiği bir Fütüvvet-nâmede kaydedilmiştir. Eski Türk kültüründe tuğ ve alem bağımsızlık işaretidir. Zaviyelerde kullanılan alem ve sancak, tac ve hırka gibi batını yorum getirmek daha doğru olur. Bunların da çırakları bulunmaktaydı. Buna da Bayrak Çırakları deniyordu.

i. Süpendî Kethüdası

Her esnaf grubunun kâr-hânelerinin (dükkânlarının) önünü temizleyen Süpendî adı verilen temizlikçileri vardı. Bunların başına da Süpendî Kethüdası denirdi. İcazet merasiminde Çârub’u (süpürge) o kullanırdı. Mahfil tamamlanıp, yemek yendikten, sofrta kaldırıldıktan sonra, ortalığı süpürme işini o yapardı.

k. Fekke

Devamlı zaviyede bulunan, burasının hizmetlerini düzenleyen kişidir. Fekke, önem-

li ve saygın bir kişidir. Çünkü, Şecere-nâmelerde Ahi Baba ile beraber anılmaktadır. Zaviyeye gelen malları Kethüda ve Yiğit başı ile taksim eden kişidir. Hatta 30 yıllık ustalardan bile Kethüda ile Fekke'nin önünde ayakta durmaları istenmektedir. Bütün bunlar Fekke'nin Ahi Zaviyelerindeki yerini göstermektedir.

m. Kara Kollukçu

Esnaf grubu içinde, kim serkeşlik edecek olursa verilen cezayı (ta'zir-i hakikat) o uygular ve takip ederdi. Bugün kullandığımız Karakol ismi, Kara Kollukçu isminden gelmiştir.

3. AHI ZAVİYESİNDE MÜŞTEMİLÂT

Ahi Zaviyelerinin önemli özelliklerinden birinin, gezginleri, düşünleri, “âyende ve revendeyi” konaklatmak ve ağırlamak üzere inşa olunmuş sosyal kuruluş niteliğinde yapılar olduğunu yukarıda söylemiştik. Yani buralar aynı zamanda birer misafirhane idiler. Ahi Zaviyeleri ile ilgili hemen her kaynakta yapıların bu niteliği özellikle belirtilmiştir. Ahi Zaviyelerinde topluca sohbet edilen “oturma” bölümünden başka yatakhane, gusülhâne, ahır, vb., birimleri, ziyafetlerin düzenlenebilmesi içinse mutfak, kiler ve kahve ocağı kısımları mevcut idi. Hakikaten *Ereğlili Şeyh Şihabü'd-din Sühreverdi* zaviyesi kazı sonuçlarında mutfak ve bu mutfağa bağlı ikisi büyük, ikisi küçük tandır, alçıdan yapılmış bir delikli taş bulunmuştur. Ayrıca geniş kare şeklinde bir alana ulaşılmıştır. Ancak bu mekânın içinde bir hole açılan ve ard arda sıralanan küçük bölmeler vardır. Bu hücreler temizlendiğinde

kandil v.s. koymak için bir niş ve su içmek için de bir kap bulunduğu meydana çıkarılmıştır. Buraya halvethane denilmektedir. Müridlerin bir kısmı burada halvete çekilmektedir. Görevliler ise onların su ihtiyaçlarını karşılamakta, kandillerle onların bu hücrelerde aydınlanmalarını sağlamakta idiler. *Şeyh Evhadü'd-din-i Kirmani Menakıb-namesinde* bununla ilgili birçok olay anlatılır. Şeyh bir gün hankahda otururken omuzunda heybeyle birisi geldi ve şeyhi sordu. Şeyhten kendisini müritliğe kabul etmesini istedi. Şeyh Evhadüddin'in bir âdeti vardı. Birisi mürit olmak isterse, yıllarca onun hakkında tereddüt eder ve onu gözlerdi. Şeyh ona hırkasını giydirerek onu halvethane'de bulunan bir hücreye götürdü ve ona dedi ki: “*Ashabından 10 kişi halvettedir. Senin vazifen suyu kullanılıp boşalan su testilerini tekrar doldurup yerlerine koyman ve zikirle meşgul olmandır*”.

Zaviyede genellikle bir de kuyu bulunmakta idi. Ereğli'de bulunan Şihabü'd-din Sühreverdi zaviyesinde bir avlu kuyusu bulunmuştur. Ahi Evren'in şeyhi Evhadüddin-i Kirmânî'nin Malatya'daki halifesi Şeyh Fahu'd-din Hasan, bir zaviye yaptırmış, zaviyeye su temin etmek için de bir kuyu inşa ettirmiştir. Evhadüddin-i Kirmânî'nin kuyuyu görünce çok beğenmiş olduğunu biliyoruz. Bu bilgiler Şecere-nâme ve Fütüvvet-nâmelerde verilen bilgilere uymaktadır. *Nasırı Fütüvvet-nâmesinde* “*Ahi'nin asitânesinde çeşit olmalı*” başlığı altında şu bilgi verilir: “*O yerin dört tarafı açık, Kabe gibi pek iyi, pek güzel bulunması gerekir. Havuzu da olur. Oradan ibrik ve testi dolduru-*

lursa daha aladır. Ay ve güneş gibi aydın olması için bütün duvarların beyaz olması lâzımdır. Bunda herkes ittifak etmiştir ki, orayı iyice silip süpürmek, sulayıp arıtmak ve orada herkesi suvarmak gerekir. Kapısında bir de kapıcı bulunmalı ki, kapıya kimse öküz, eşek bağlamasın. Oraya ya kilim, yahut yün keçe döşenmeli, her ikisi de iyidir. Ahi yüceyse, şerefliyse, halısının Kıbrıs halısı olması da caizdir. Fakat kapısına perde takmamalıdır. Çünkü bu ululuk alâmetidir. Onun kapısına yaraşmaz". Bu bilgilere ilâveten Ahi'nin zaviyesinin bahçesinde mutlaka incir ağacı yetiştirmesi gerektiği belirtilir. İbn Battûta'nın verdiği bilgiler bunu destekler. O, Alâiyye'de misafir kaldığı ahi zaviyesini şöyle tavsif eder: "Burası Anadolu'nun en güzel halı ve kilimleriyle döşenmiş, Irak camından yapılmış sayısız avizelerle aydınlatılmış pırıl pırıl bir yerdi. Oturma salonunda beş adet beysus vardı. Beysus, bakırdan yapılan, üç ayaklı bir çeşit şamdana denir ki, baş tarafında yine bakırdan yapılmış cam gibi parlak ve ince bir boru bulunmaktadır. Burası arınmış iç yağ ile doldurulur, yanı başında yine yağ ile dolu bakır kaplar bulunur. Ayrıca fitili düzeltmek için bir makas da vardır. Ahilerden biri bu şamdanın bakımıyla vazifeli olup ona "çerağcı" denir. Oturma salonunun orta yerinde misafirlere ayrılmış bir peyke bulunmaktadır".

4. AHI ZAVİYELERİNDE MUSİKÎ VE SEMÂ'

Ahi Zaviyelerinde bir de semahane bulunurdu. Burası genellikle toplantı yeri olurdu. Konya'da Sadr-ı Hakim zaviyesinde Şeyh Zeynüddin Sadaka'nın gelişi üzerine bir

sema düzenlendi. Bütün Konyalılar buraya davet edildi. Hatta hanım dervişler de (fakiregân) duymuşlar ve onlar da zaviyeye gitme kararı almışlardı. Bahçe tarafında bir kapı vardı. Oradan içeri süzülüp toplantı yerine girmişlerdi. Müridler sema sırasında bellelerine üçgen şeklinde bir şal bağlarlardı. Ayrıca sema ayinleri mûsikî eşliğinde yapılırdı. Ahi Zaviyelerinde semanın musiksiz yapılmadığı görülür.

5. AHI ZAVİYESİNDE EĞİTİM

İbn Battûta bir Ahi zaviyesini şöyle anlatır: "*Kastamonu'dan yola çıkarak bu çevre köylerinin birinde, bu bölgede gördüğüm zaviyelerin en güzellerinden biri olan büyük bir zaviyeye indik. Bunu Fahrettin adında ulu bir emir yaptırmış. Bu kişi, bu yapı içinde oturacak yoksullar hakkında bakım ve denetleme işine oğlunu görevlendirmiş ve köyün gelirini bu zaviyeye vakfetmiştir. Zaviyenin karşısında bir de hamam yaptırmış, gelip geçenler, hiçbir para ödemediği yıkanırlar. Bir de çarşı kurdurup gelirini camiye vakfetmiş, Mekke, Medine ya da Şam, Mısır, İrakeyn, Horasan vb. yerlerden gelecek her yoksul için zaviyenin evkafından bir kat elbise ile geldiği gün 100 dirhem, ayrılırken 300 dirhem ve kaldığı günlerde geçimi için ekmek, et, yağ ile pirinç pilavı ve tatlılar ve Anadolu halkından her fakire 10 dirhem ile üç gün ziyafet tayin etmiştir". Hatta İbn Battûta, bu zaviyelerin şehre gelen misafirlerin ağırlanmasıyla birbirleriyle rekabet ettiklerini de haber vermektedir.*

İbn Battûta seyahat-nâmesinde bu zaviyelerin Ahiler tarafından yapıldığını, idaresinin kendi aralarından seçtikleri Ahi şeyhi tarafından yürütüldüğünü, Ahilerin günlük ka-

zançlarını ikindiden sonra bu şeyhe getirdiklerini ve gerekli tedarik görüldükten sonra gece de yiyip- içme, sohbet ve semân yapıldığını haber verir. Büyük şehir merkezlerinde ise zaviyeler, her meslek grubuna ait olmak üzere birden fazla miktardaydı.

Ayrıca M. Cevdet ve Ömer Lütfi Barkan'ın araştırmalarında, Ahi Zaviyelerinin diğer sosyal güvenlik müesseseleri gibi vakfiyelere sahip olduğunu, çeşitli akarlarının bulunduğunu ve zaviye hakkında detaylı bilgilerin verildiğine değinilir. Bu dönemde farklı zümrelere ait zaviyeler müşterek fonksiyonları yanında, özel vazifeleri de yerine getirmiştir. Ahi Zaviyeleri de memleket sathında yaygın teşkilâtlanmalarıyla Anadolu'ya yeni göç edenlerin iâşe ve ibatesini temin, Müslüman esnaf ve zanaat erbabının yerli esnafa karşı korunması ve rekabet gücünün artırılması, siyâsî istikrarsızlık halinde asayiş ve güvenin sağlanması, dinî irşat ve tebliğ faaliyetlerinin sürdürülmesi gibi siyasî, sosyal, ekonomik ve dinî vazifeleri yerine getirmiştir. Yine bir takım Fütüvvet-nâmelerle Şecere-nâmelerde Ahi Zaviyelerinin özel bir eğitim kurumu vazifesini yerine getirdiği görülür. Zaviyelerde, çoğu kez Cuma akşamları yapılan toplantılarda, Fütüvvet törenlerinin arkasından seçme kitaplar okunmakta, bu sayede gençlerin eğitimine devam edilmektedir. Okunanlar arasında çeşitli dinî ve tarihî konuların yanı sıra hikâye ve şiirler de vardır. Böylece adeta bir nevi edebiyat sohbeti düzenlenmiş olmaktadır. Ahi terbiyesi alabilmek için, o kişinin doğru ve yetenekli olduğuna dair bir üstadın, çırağı için tanıklık etmesi gerekirdi. Yanında yetiştirdiği üstad belli olmayanlar zaviyelere gi-

remediği gibi, üstadı öğrettiği sanatı helâl etmez ve çırağı takdim ederek ondan memnun olduğunu göstermez ise, böyleleri de zaviyelere giremezdi. Bu koşulları yerine getiren çıraklar zaten sanat terbiyesini üstaddan almış olarak geldiklerinden, zaviyeler bu gençlerin yalnız edebî, ahlakî ve sosyal yöndeki eğitimi ile uğramışlardır.

SONUÇ

Sonuç olarak Ahi zaviyeleri, XIII.-XIV. asırda, şehirden köye kuruldukları hemen bütün yerleşim birimlerinde “ayende ve revende”ye hizmet vermişler, böylece Anadolu'nun Türkleşmesinde, beylikler ve Osmanlı devletinin kurulmasında, gelişmesinde önemli roller oynamışlardır. Ahi zaviyeleri bir nevi konukevi görevini üstlenmiş sanat, ticaret ve eğitim ocakları olmuşlardır. Burası aynı zamanda hammaddelerin toplanıp esnafa taksim edildiği yerlerdir. Burada hem eğitim hem de sanat ihtisası yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Anonim Fütüvvet-nâme*, Ankara II Halk ktp., A. Ötüken, 355/2). vr. 56a.
- Anonim Fütüvvet-nâme* :(DTCF Ktp., M. Con, A. 352).
- BARKAN**, Ömer Lütfi, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *V/D*, II/1-4, Ankara 1942.
- BAYRAM**, Mikail, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya 1990.
- _____, *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid el-Kirmanî ve Menakıb- Nâmesi*, (*Menakıb-nâme*) Konya 2005.

- _____, “Anadolu Selçukluları Zamanında Bilimsel Zihniyet ve Bilimin İşe (Üretime) Dönüştürülmesi Anlayışı Ve Uygulanması” *Ahilik Kültürü Haftası 1995 Yılı İstanbul Paneli Bildirileri*, İst. Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği yay. İstanbul 1996.
- _____, “*al-Ahiyya el-fityân et- Türkiyye*” *fi er-rıhleti İbn Battûta*, İstanbul 1351/1932.
- CEVDET, M.**, “ Ahilerde Ocak Teşkilâtı “ *Büyük Mec*, Nu. VIII.
- CUNBUR, M.**, “14. Yüzyıl Başlarında Edebiyatımızda Ahilik” *Milli Kültür*, IH/2, İstanbul 1981.
- COŞKUNER, F.**, *Şeyh Evhadî'd-din Hamid el-Kirmânî'nin Menkabeleri, (İnceleme-Çeviri)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1994.
- ÇAĞATAY, N.**, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ank. 1989.
- DALSAR, F.**, “Geçmiş Yüzyıllarda Dokumacı Ustası Nasıl Yetiştirdi?”, *Çalışma*, 1/ 2.
- DANVERENLİ, A.** Ulvi., “ Tabaklarda Peştamal Kuşanma” *İnanç*, Yıl:V/ 49, Denizli 1949.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif**, “Anadolu’da Ahi Zâviyeleri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, V, İzmir 2000.
- ERSOY, M.**, “ Fütüvvet-nâmeler”, *Konya*, Yıl:V/39, 3.
- FURUZAN-FER, B.**, *Menakıb-ı Evhadü'd-din Kirmanî*, Tahran 1969.
- GÖKÇEN, İ.**, *Manisa’da XVI. ve XVII. Yüzyıl Deri Sanatları Tarihi*, İstanbul 1945.
- GÖLPINARLI, A. B.**, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*, *İÜFM*, C. XI/1-4 (Ekim 1949-1950) s. 2-254. Ayrı basımı İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1952.
- _____, “Burgazî ve Fütüvvet-nâmesi”, *İÜFM*, XV/ 1-4, İstanbul 1953-54.
- GÜLLÜLÜ, S.**, *Ahi Birlikleri*, İstanbul 1992.
- HACIGÖKMEN, M. Ali**, “Ankara’da Ahi Hakimiyeti” *Türkler Ansiklopedisi*, VI, Ankara 2002.
- _____,”Ahi Şecere-Namelelerinin Tarihî Temeli ve Yazılış Sebepleri” *S.Ü. İlahiyat Der.* 23/bahar 2007.
- İbni Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, (haz. İ. Parmaksızoğlu.), İstanbul, 1989.
- İBN-İ BATUTA**, *Seyahat-nâme* (trc. Mehmet Şerif), II, İstanbul 1333-1335.
- Kara, M.** *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler Zaviyeler*, İstanbul 1979
- KARAMAĞARALI, Beyhan** “ Ereğli Şeyh Şihabü'd-din Sühreverdi Külliyesi Kazısı” *VII. Vakıf Haftası*, (Türk Vakıf Medeniyetinde Vakıf Eski Eserlerin Restorasyonu Seminerleri, Ankara 5-7 Aralık 1989), Ankara 1990.
- KAZICI, Ziya**, “Ahi Baba”, *DİA*, I, İstanbul 1989.
- KÜÇÜK, Hasan**, *Osmanlı Devletini Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden biri: Tarikatler ve Türkler Üzerindeki Müspet Tesirleri*, İstanbul 1976.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat**, “ Osmanlı esnafında Oto-Kontrol Müessesesi”, *Ahilik ve Esnaf Tebliğler*, İstanbul 1986.
- Nasırı Fütüvvet-nâmesi, İstanbul, Köprülü Ktp. Mecmuası, No: 1597,s. 40b.
- OCAK, Ahmet Yaşar**, “Zaviye”, *Vakıflar Dergisi*, XII, 1978.

Radavî Fütüvvet-nâmesi, :(Millet Ktp. Şeriyye 902),vr. 62b.

Radavî Fütüvvet-nâmesi :(Selim Ağa Ktp., Kemankeş 491), vr. 86b.

SOYKUT, R. *İnsanlık Bilimi Ahilik*, Ankara 1971.

ŞAHİN, İ., “Osmanlı Devrinde Ahi Evran Zaviyesinin Hususiyetine Dair Bazı Mülâhazalar ve Vesikaları” *Ahilik ve Esnaf*, İst. 1986.

TARIM, C. H., *Tarihte Kırsehri, Kırşehir Tarihi Ürerine Araştırmalar*, Kırşehir 1938.

_____, *Kırşehir Tarihi, Tarihte Kırşehir, Gülşehri*, İstanbul 19482.

TAESCHNER, F., “Akhi Baba”, *EI*, I, 325.

TÜRKDOĞAN, O., *Milli Kültür- Modernleşme ve İslâm*, İstanbul 1983.

ULUDAĞ, O. Ş., “İş Ahlâkı ve Kökleri”, *Çalışma*, Yıl: 1, Sa.3.

BİR EĞİTİM KURUMU OLARAK AHI ZÂVİYELERİ VE İŞYERLERİ

AKHY'S ZAWIYAHS (DERVISH LODGES) AND WORKSHOPS AS AN EDUCATIONAL INSTITUTION

Semih ÇEKER*

Konya'nın Çumra ilçesi Arıkören Köyü'nde 1983 yılında doğdu. İlkokulu Cumhuriyet Ahmet Haşhaş İlkokulu'nda, ortaokul ve liseyi ise Mehmet Akif Ersoy Lisesi'nde tamamladı. 2005 yılında Konya Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Aksaray'ın Eskişehir ilçesinde öğretmenliğe ve Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitime başladı. "Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları" isimli teziyle 2008 yılında yüksek lisansını tamamladı. 2011 yılında Konya'nın Çumra ilçesine tayin oldu. Halen bu ilçedeki görevine müdür yardımcısı olarak devam etmektedir.

* Öğretmen, MEB.

ÖZET

Ahi zâviyeleri Selçuklular tarafından kurulmuştur. Osmanlılar döneminde de yenileri yapılarak işlevlerini devam ettirmiştir. Ahi teşkilatı, zâviyelerde ve işyerlerinde üyelerine dinî, ahlâkî, meslekî ve askerî eğitim vererek halkın eğitimine katkı sağlamıştır. Zâviyelerde eğitim-öğretim sadece teorik bir şekilde yapılmayıp pratiğe önem verilmiştir. Zâviyeler eğitim-öğretimin dışında misafir ağırlama fonksiyonunu da yerine getirmiştir. Ahi zâviyeleri eğitimin gelişmesine, insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma duygusunun gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Ahi, zâviye, çırak, usta, muallim, müderris

ABSTRACT

Akhi Lodges were founded by the Seljuks. New lodges were made and their functions maintained during the period of Ottomans. Akhi organizations contributed to the education of people in lodges and workplaces by providing its members religious, moral, vocational and military education. In the lodges, education and training were not only provided theoretically, but practice was also attached importance.

Excepting the education and training, lodges also implement the function of entertaining a guest. Akhi lodges greatly contributed to the development of education and also sense of interhuman help and solidarity.

Keywords : *Education, akhi, lodge, apprentice, master, teacher, mudarris*

GİRİŞ

Eğitim, insan davranışlarına tesir etme sanatıdır. Eğitim, davranış değiştirme ve geliştirme yoluyla bireyin kişisel, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden gelişmesine yardım etme görevini üstlenir. Daha çok insanın davranışlarına tesir etme sanatı olarak kabul edilen eğitimin amacı ferdin kendine, ferdin topluma ve toplumun kendi içine yönelik davranışları ile başka toplumlara yönelik davranış kalıplarını belirleme ve kabullendirmedir. Dolayısıyla eğitim, iyi insan yetiştirme amacına hizmet etmektedir .

Eğitim çoğu kez öğretim ile birlikte anılmaktadır. Kişinin kendi kendine genellikle taklit yoluyla edindiği davranışları eğitim belirlerken; öğretim kendi dışından gelen etkenlerle edindiği bilgi ve beceri kazanma ve kazandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ikisi de kişinin davranışlarını düzenleme, bilgi kazandırma, davranış ve duygularını tanzim etmeyi amaçlamaktadır.

AHİLİKTE EĞİTİM ÖĞRETİMİN AMAÇLARI VE GENEL ÖZELLİKLER

Ahi birliklerinin en önemli özelliklerinden birisi, üyelerine bir meslek ve ortak davranışlar örüntüsü kazandırmayı hedefleyen kurumlar olmalarıdır. Bu özelliklerle

riyle Türk eğitim tarihinde öncelikli bir yer almışlardır. Ahi birliklerinin ortaya çıkışlarından başlayarak eğitim ve öğretim faaliyetlerinde buldukları ve üyelerini eğittikleri bilinmektedir. Ahilik tespit ettiği hedefe, sağlam bir teşkilatlanma modeli yanında, köklü bir eğitim sistemi ile ulaşmaya çalışmıştır. Bir taraftan esnaf ve sanatkârlara işyerlerinde mesleklerinin incelikleri öğretilirken, diğer taraftan aksamları toplum içinde nasıl bir tutum ve davranış sergilemeleri gerektiği hakkında bilgi verilmiştir. Ahilik sisteminde karşılaştığımız bu eğitim ve öğretim yaklaşımı günümüzde tartışılmaya devam edilen ilgili meslek alanlarının kendi emekçisini kendisi yetiştirmelidir konusunun XII. yüzyılda uygulamada olduğunu göstermektedir.

Ahilik müessesesinin amacı, toplumu kendi yapısı ve düşünce sistemi içinde şekillendirmek, benimsediği normları topluma telkin etmektir. Amaç, toplumu meydana getiren bütün katmanlara mensup insanları, sanatkâr, esnaf, müderris, öğretmen, kadı, hatip, hatta emir ve hükümdarları da eğitimden geçirmek; insanın kendi nefsinin hiçbir zaman üstün tutmadan halka hizmet etmesini ve yararlı olmasını sağlamaktır. Toplumun katmanları arasındaki dengenin korunmasını sağlamak, kişiyi eğitim ve öğretim yoluyla üretici kılmak ve nihayet iyi ahlâkla ahlâklandırılmış bir toplum oluşturmak asıl amaçtır. Sülemî bu amacı su ifadelerle anlatır: “Fütüvvet, Allah’ın emirlerine uyma, güzel ibadet, her kötülüğü bırakma, zahiren ve bâttin ahlâkın en güzeline sarılmadır. Fütüvvetin gereği, kötülüğü iyilik ile karşılamak, kabahati cezalandırmamaktır.” Ahiler bu amaçlarını gerçekleştirmek için eği-

tim ve öğretim faaliyetlerini çeşitli şekillerde ortaya koymuşlardır.

Ahilik, İslâm inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştıran bir düşünce sistemi olarak insanı her şeyin üzerinde tutmuş ve “insan-ı kâmil” denilen bir ideal insan tipi meydana getirmek istemiştir.

Temel misyonu mükemmel fertler yetiştirerek mükemmel topluluklara ulamsak olan Ahilik, âlemi nizama sokma yoluna yapışmak ve bu şekilde insanlara ve insanlığa hizmet edebilme amacındadır. Âleme nizam ve hizmet verme iddiasında olan Ahiler, misyonlarını yerine getirebilmenin yolunun önce kendilerinin mükemmel olmalarından geçtiğinin şuurundadırlar.

İnsan-ı kâmil yani mükemmel insan yetiştirme gayesinde olan Ahilik bireyde bulunması gereken özellikleri şöyle sıralamaktadır:

Ahi; huyları güzel olan, namaza devam eden, zekatını veren, babasına ihsanda ve itaatte bulunan, komşusunu ağırlayan, eline geçeni veren, işlerini güzelleştiren, sözlerinde doğru olan, amellerini en güzel bir hale getirmeye çalışan, sırlarını saklayan, ahdi koruyan, sevgiye riayet eden, doğrulukta, arılıkta, muamelede bulunan, yalanı veri yayı atan, helal kazanca koyulan, ulaşmak için arılsan, haramı bırakan, halka ihsan eden, kendisinden çekilenleri dolasan, ona vermeyene veren, zulmedeni bağışlayan, kötülük edene iyilik eden, şeraite mülayemette bulunan, hakikate giren, kardeşlerinin haklarını eda eden, komşularına karşı müsamahada bulunan, ihsanlarla keremler eyleyen, onlardan uzak olanı so-

ran, yakındakini dolasan, hastayı ziyaret edip halini hatırını soran kişidir.

Ahi birlikleri eğitim faaliyetlerini, İslam dininin eğitim konusunda belirlediği amaçlara uygun olarak yürütmüşlerdir. İslâmiyet’in benimsemiş olduğu bu amaçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Bireye kendini tanıma yolunu göstermek.
- İnsanın fitratını korumak.
- İyi insan yetiştirmek.
- Bireydeki gizli yetenekleri ortaya çıkarmak ve yeteneklere yön vermek.

Ahi birliklerinin eğitim gayelerinden birisi çocuğu hayata hazırlamaktır. Böylece bireye başkasına muhtaç olmadan hayatını devam ettirebilecek bilgi ve becerileri kazandırarak, bu bilgi ve becerileri uygulamasını sağlamışlardır. Üyelerinin çevreye uyum sağlayabilmelerini amaçları arasında gören Ahilik, davranışlarında dengeli hareket etmesini bilen ve başkalarının haklarına riayet eden insan yetiştirme gayreti içinde olmuştur.

Günümüz dünyasında da aranan ve Ahilik eğitiminde bulunan genel özellikleri şöyle özetlemek mümkündür:

- İnsan bir bütün olarak ele alınır, meslekî, dinî ve içtimaî bilgi aynı anda verilir.
- İş basında yapılan eğitimin, is dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanır.
- Eğitim ömür boyu sürdürülen bir faaliyet olarak görülür.
- Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.
- Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.

Ahilik, eğitimde insanı bir bütün olarak ele almış, sadece genel ve meslekî eğitimi değil, kişinin serbest zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini de organize etmiştir. Yaren sohbetleri, çeşitli toplantılar ve eğlenceler ile üyelerinin eğitimlerini bir bütünlük içinde geliştirerek serbest zamanları değerlendirme hususunda günümüze ışık tutmuştur. Eğitim ile birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı bir bütün olarak ele alıp insanların her yönüyle bunlara uyum sağlayacak yönde yetiştirmiştir.

Ahiler eğitimi kişinin doğumuyla başlayan ve hayat boyunca devam eden bir süreç olarak görmüşlerdir. Böylece günümüzde hayat boyu eğitim şeklinde tanımlanan eğitim anlayışı yüzyıllar önce Ahi birlikleri tarafından uygulanmıştır. Bunun yanında Ahilik, eğitimde bugün önemi herkes tarafından kabul edilmiş olan yaparak-yasayarak öğrenme ilkesini asırlar öncesinden başarıyla uygulamıştır. Ahi eğitiminde bilenin bilmeyenin elinden tutması esas alınmıştır.

Ahiler eğitilebilir durumda olan her bireye eğitim hizmetlerinin götürülmesi gerektiğine inanmışlardır. Bu açıdan Ahiler kötü davranışlar ortaya koyan insanların da eğitilebileceğine inanan iyimser bir eğitim anlayışına sahip olmuşlardır. Ahi zâviyelerinde suçluların eğitilerek topluma kazandırıldıkları bilinmektedir.

Ahi eğitiminin genel özelliklerinden birisi de ezberciliğin olmamasıdır. Anadolu'da Ahi teşkilatının kurucusu olarak tanınan Ahi Evren eserlerinde sık sık ilmi, is ve sanat alanında kullanmak gerektiğini belirtmiştir. İlmin amelden önce geldiğini ilimsiz amelin

fayda sağlamayacağını, kişinin ilmini uyguladığı ölçüde makbul olacağını savunmuştur. O, insan ruhunda teorik (nazarî) ve pratik (amelî) güçler bulunduğunu bu iki gücün birlikteliğini vurgulayarak, ilimle oluşan ruhtaki irade ve kudretin pratik gücü meydana getirdiğini ve bunun is ve üretime yönlendirilmesi fikrini benimsemiştir. Zaten Anadolu'da Ahi teşkilatının kuruluş amaçlarından biri de ilmi çeşitli sanat alanlarında uygulamaya koyarak toplumu bundan yararlandırma gayesini pratiğe dönüştürmektir.

Ahi birliklerinde verilen eğitim sadece gençlere yönelik değil, her yastan ve toplumun her kesiminden insanların istifade edebileceği bir özelliكتedir.

Ahilikteki eğitim-öğretim faaliyetleri toplum açısından su faydaları sağlamıştır:

- Toplumda dürüst, namuslu, üretken vatandaşlar yetişmiştir.
- Hazır yiyicilik gibi bir alışkanlıktan uzak, meslek ve sanat becerisi olan insanlar yetişmiştir.
- Vatanın savunması ve otorite boşluğunun doldurulması için her zaman hazır durumda olan askerî güç niteliğindeki birlikler bulunmuştur.

EĞİTİM ÖĞRETİM PROGRAMI

Ahilikte gençlere ahlâk ve meslek eğitimine ait usûl ve âdâp kuralları eğitim müfredatına göre düzenlenirdi. Gençlere yaşlarına ve öğrenim sürelerine göre verilecek bilgiler de programlanmıştı. Öğrenci olgunlaştıkça ve sanattaki yetenekleri arttıkça bilgiler belirlenen ölçülerde tedrici bir şekilde artırılırdı.

Bu şekilde kademeli olarak devam eden Ahi eğitiminde üyelere en basta fütüvvetnâmelerde bulunan 740 toplu yasam kurallarından en az 124'ü öğretilir, üçü açık üçü kapalı diye nitelenen altı iyi ahlak ve insanlık kuralı benimsetilirdi. Teşkilat içerisindeki hiyerarşi içinde yükselen ferdin öğrendiği toplu yasama kuralları da giderek artar ve en üst dereceye ulasan üye 740 kuralın tamamını bilirdi.

Ahiler daha önce belirttiğimiz dokuz basamağı kazandıkları davranışlara göre sırasıyla kastederlerdi. Ahilerin meslekî alanda terfi etmeleri de programlanmıştı.

Bu basamaklarda asgarî ve azamî bekleme süreleri şöyle tespit edilmişti:

- * Yamaklık Dönemi (2 yıl).
- * Çıraklık Dönemi. (1001 gün. Bazı mesleklerde özellikle kuyumculukta 20 yıla kadar uzayabilirdi).
- * Kalfalık Dönemi (3 yıl).
- * Ustalık Dönemi.

Ahilikte öğretimin ilk aşamasında okuma-yazma, matematik, Türkçe, tarih, Kur'ân ve fütüvvetnâmeler okutulurdu. İkinci aşamada ise yazın, yasam öyküleri, tasavvuf, Arapça, Farsça, müzik ve oyun öğretilirdi. Bu aşamada ordu eğitimi de başlardı.

Silah bilgisi ve sporu öğrenmek için üyelere su üç koşul aranırdı: Ahi görmek, şeyh görmek, genci yani bir adayı eğitmiş ve yetiştirmiş olmak. Demek ki bu konuda eğitim ve öğretim yeteneği bulunmayanlar silahlı eğitime alınmazlardı.

Üçüncü aşamada ise müritten benliğini öldürmesi, ululara hizmet etmesi ve cahil insanların laf atması karşısında sükût etmesi

istenirdi. Ahilik anayasasına göre ancak bunların tamamlanmasından sonra Hakikat'e ulaşılması ve insanın kemale ermesi mümkün olurdu.

Üyelere Ahi Evren'in kitapları ve fütüvvetnâmeler dışında eski Türk kültürünün kaynakları olan eserler de okutulur ve öğretilirdi. Çünkü bu eserler kahramanlık, Alplik, erlik, doğruluk, bilgelik, cömertlik, misafirperverlik, vatan sevgisi, bir tehlikeye karşı birlikte mücadele, fedakârlık, kadına saygı, yardımlaşma, din, adalet, vicdan hürriyeti, insan hakları gibi konularda Türk milletinin inançlarını, düşüncelerini, karakterini yansıtan kültür değerleri ile yüklü eserlerdi..

Zâviyelerde düzenlenen Ahi sohbetlerinde Kur'ân, hadis, menâkıb, muâmelât-ı hukemâ, evsaf-ı müzekkâ, sergüzeşt-i şühedâ, nisbet-i ahıbbâ, letaif-i zurefâ, esrâr-ı fukara, sülûk-i evliyâ ve belâgât-ı şuarâ'nın okunduğu nakledilmektedir. Bu, Ahilerin aldığı eğitimde tasavvufun özel bir yerinin olduğunu, tasavvufi seyr ü sülûkun ayrı bir önem arz ettiğini göstermektedir.

Ahi sohbetlerinde üretimin artırılması için gerekli olan teknikler gibi bazı konularda tartışmalar da yapılmış, musiki icra olunup, ilahiler okunmuştur. Bu, Ahilerin din ile dünya işlerini bir arada yürüten kişiler olduğunu göstermektedir. Aksama kadar zihnen ve bedenen çalışan Ahinin, ertesi gün aynı istekle işini sürdürebilmesi için maddî ve manevî destek sağlanarak, bilgi ve tecrübelerini artırarak, zaviyelerde stresini atması, ertesi gün büyük bir moralle motive

olarak ise başlamasının sağlandığı görülmektedir.

AHİLİKTE EĞİTİM ÖĞRETİM TÜRLERİ

a. Dinî ve Ahlâkî Eğitim

Ahilikte eğitimin bir boyutunu ahlâk oluşturmaktadır. Teşkilata yeni giren bir birey yamaklıktan ustalığa kadar, toplumsal ve meslekî ahlâk ilkelerini öğrenirdi. Bireylere etkin bir ahlâk eğitiminin verilmesi için Ahi zâviyeleri yaygın olarak kullanılmıştır. Ahilikte gündüzleri is yerinde meslekî eğitim akşamları ise zâviyelerde ahlâk eğitimi verilmiştir. Bu ahlâk ilkelerinin temelini ise fütüvvetnâmeler oluşturmuştur. Yetişen bireylerin her şeyden önce iyi bir insan daha sonra iyi bir usta olmasına özen gösterilmiştir. Son yıllarda hakkında çok fazla sayıda araştırma yapılan etik anlayışı ve eğitiminin Ahilik teşkilatında uzun zaman önce sistemleştirildiği görülmektedir. Ahi birliklerinde fetâlara kazandırılmaya çalışılan ahlâk, İslâm ahlâkıdır. Birliklerde fetâlar dinî bilgi ve tatbikata tâbi tutularak belli bir kıvama getirilmeye çalışılmaktaydı.

Fütüvvet şartlarına baktığımızda çok özel ahlâkî vasıflar görmekteyiz. Bunlardan bazıları, insanların başkalarının kendisine nasıl işlem yapılmasını istiyorsa o şekilde davranması, insanın kendi nefsinin hesabına çekmesi, gücü yeterken affetmek, başkalarının kusurlarını bırakıp kendi kusurlarıyla meşgul olmak, halka güzel zan besleyip, onlara saygıyı muhafaza etmek, bela gelince şikayet etmeyip sabretmek, dünya tamahına düşmemek gibi daha birçok maddeyi sıralamak mümkündür.

Burgazî tarafından XIII. yüzyılda kaleme alınan fütüvvetnâmede Ahi ahlâkını meydana getiren fütüvvet kuralları öğrencilere anlayacakları tarzda öğretilmiştir. Bu kurallardan bazıları şöyledir:

- * İyi huylu ve güzel ahlâklı olmak.
- * İsinde ve hayatında doğru, güvenilir olmak.
- * Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak.
- * Sözü bilmek, sözünde durmak.
- * Hizmette ayırım yapmamak.
- * Yaptığı iyilikten karşılık beklememek.
- * Güler yüzlü olmak.
- * Tatlı dilli olmak.
- * Hataları yüze vurmamak.
- * Dostluğa önem vermek.
- * Kötülük edenlere iyilikte bulunmak.
- * Tevazu sahibi olmak.
- * Hiç kimseyi azarlamamak.
- * Anaya ve ataya hürmet etmek.
- * Dedikoduyu terk etmek.
- * Komşularına iyilik etmek.
- * İnsanların islerini içten, gönülden ve güler yüzlü yapmak.
- * Başkasının malına hıyanet etmemek.
- * Sabır ehli olmak.
- * Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak.
- * Daima hakkı kullanmak.
- * Öfkesine hâkim olmak.
- * Suçluya yumuşak davranmak.
- * Sır saklamak.
- * Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek.
- * İçi, dışı, özü, sözü bir olmak.
- * Kötü söz ve hareketlerden sakınmak.

* Mahiyetinde ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek.

İnsanların maddî ve manevî arayış içerisinde olduğu günümüzde çözüm yolları gösterecek, insanları huzura erdirecek fırsatların sunulması gerekmektedir. Kötü ve yanlış örneklerin sayısızca sergilendiği toplum hayatında güzelliklerin de olduğu insanlara unutturulmamalıdır. Güven duygusunun yok olduğu insanların hep şüphe içerisinde olduğu gerçeği günümüz toplumunun durumunu ortaya koymaktadır. Fütüvvet ve Ahi kuruluşları insanlara verdikleri ahlâkî eğitim ile nasıl örnek vatandaş olunur bunun portresini insanlara çizmiştir. İnsanın sadece kendisi için yaşamadığı, yeri geldiğinde başkaları için de kendi haklarından fedakârlık etmeleri gerektiği üyelere ve dolaylı olarak tüm halka anlatılmıştır.

Halk bu tip örnek insanları görerek kendi hayatına bir düzen vermeyi istemiştir. Sosyal çevrede örnek insanların çok olduğu bir toplumda kötü davranışlar her zaman azalma eğilimi göstermiştir. Kötü bireyler insanı yanlış davranışlara sürüklediği gibi iyi bireyler de insanı güzel davranışlara sevk etmiştir. İşte Ahilik vermiş olduğu ahlâkî eğitim ile topluma örnek olacak iyi vatandaşlar yetiştirerek, halkın ahlâkî seviyesini yükseltmiş ve toplumdaki kötü davranışları azaltmıştır. Günümüz toplumunun durumu göze alınırsa, Ahilik gibi kurumlara geçmişte nasıl ihtiyaç varsa, bugün daha da fazla ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ahilik, bireylere ahlâk eğitimi kazandırmak için, dönemin şartlarına uygun

metotlar uygulamıştır. Bunlardan biri tedriç metodu denilen tümevarımdır. Tedriç metodu ile verilen bilgiler, basitten karmaşığa, kolaydan zora, azdan çoğa doğru parça parça verilmiştir. Ahi ocaklarına giren kişiler, basta en basit bilgileri öğrenirler, basit işlerden başlarlardı. Tedriç metodu hem teorik hem pratikte uygulanmıştır. Diğer bir metoda ise soru-cevap metodudur. Muhatabın dikkatini konu üzerinde yoğunlaştırmak, bilgisini ölçmek, eksikliğini tespit ve tamamlamak maksadıyla uygulanmıştır. Örnek alma metodu ise daha çok insan davranışlarında ve davranışları olgunlaştırmada takip edilmiştir. Hz. Muhammed ölçü alınarak dört halife ve Ahi pîrlerinin davranışları benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu da başlangıçta taklit etme ve derece edinme yoluyla kazanılan davranışlar şeklinde meyvesini vermiştir.

Nasihat etme metodu kötü olarak görülen bir hatanın düzeltilmesi gerektiğini belirtmek için kullanılmıştır. Telkin metodu ise iknaya dayanır ve bir davranışın ne kadar tekrar edilirse o derecede alışkanlık haline geleceğinden yola çıkarak uygulanır. Darb-ı mesel denilen metot ise temsil ve benzetmeler yoluyla konunun anlatılmasına dayanır. Emr-i bi'l-maruf, nehy-i ani'l-münker yani iyiliği emretme, kötülükten sakındırma metodu da Ahi ahlâk eğitiminde kullanılmaktadır. Sema ve musiki icrasının da bir eğitim metodu olarak Ahilikte kullanıldığı görülür. Bununla Ahilerin gönül rahatlığına ermeleri sağlanmaktadır.

b. Askerî Eğitim

Hareketli bir hayata sahip olan XIII. yüzyıl Türkiye'si, bir taraftan iç, bir taraftan dış mücadelelere sahne olmuştur. Savunmak vasıtasıyla varlığını devam ettirme kendi sesi taşıyan toplumda savaş eğitimi mecburî hale gelmiştir. İslâmiyet'ten önceki dönem Türk toplum hayatı ile İslâmî dönem Türk toplum hayatında benzer durumlarda aynı faaliyetlerin varlığı bilinmektedir. Alplik teşkilatlanması ve alp eğitimi, Memlûklularda gördüğümüz savaş oyunları ile ilgili eğitim; Manas, Dede Korkut, Köroğlu, Oğuz Kağan gibi destan ve hikayelerimizde görülen eğitim tarzı, bir yandan savaş oyunlarını ihtiva ederken, bir yandan da kişinin şahsiyet kazanmasını sağlamıştır. Ahiliğin yoğun olarak askerî eğitim verdiği dönem, Türkiye Selçukluları ve Osmanlı'nın kuruluş yıllarına rastlar. I. Murad döneminde Ahiliğin "eli bayraklı, beli kuşaklı" diye tabir edilen kesiminin yeniçerilerin temelini teşkil etmesiyle Ahiliğin askerî fonksiyonu sona ermiştir. Bundan başka Anadolu'nun fethinin ilk yıllarında Reisü'l-Fityânlar'ın idaresinde savaşçı ve fetâ teşkilatına bağlı gençlerin varlığı bilinmektedir. Ahilerin seyfi kolunun amblemi bıçaktır. Bunların bellerinde 130 cm. uzunluğunda bıçak taşıdıkları tarihî kayıtlardan öğrenilmektedir.

Ahilik, yurt savunmasında önemli görevleri üstlendiği için askerî eğitime büyük önem vermiştir. Çırak ve kalfaları eğitimleri süresince kılıç kullanmak, ata binmek, ok atmak gibi sportif mânâda eğitime tâbi tutmuştur. Bu eğitimi alacaklarda da Ahi görmek, şeyh görmek, bir adayı yetiştirmek

gibi şartlara sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir. Yani Ahi ve şeyh gözetiminde eğitim almayanlar bu bölüğe alınmamışlardır. Bütün bu eğitimleri başarıyla tamamlayan kalfa ustalığa yükselmek için imtihana girebilmiştir. Bir başka deyişle kalfanın usta olabilmesi için devrin sporlarını da başarılı bir şekilde tamamlaması gerekmiştir.

Ahi birliklerinde askerî eğitimlerde silah kullanma dışında haberleşme şekilleri, destek ve ikmal hizmetleri, açlığa ve susuzluğa dayanma, sır saklama vs. konular da öğretilmiştir. Kısaca iyi bir asker olmayı sağlayan ve gerektiren bütün davranışların kazandırılması hedeflenmiştir. Askerî eğitimde daha çok tedriç ve usta-çırak metotları uygulanmıştır.

Ahilik yurt savunmasında askerî ve sportif gelenekleri her zaman canlı tutmuştur. Bu geleneklerden güreş ve okçuluk Türklerin sosyal yaşantısında önemli yeri olan sporlardandır. İslâmiyet'in kabulünden sonra ok ve yay'a dinî anlam eklenmiş olup, sünnet hatta farz-ı kifâye sayılmıştır. Din adamları ve Ahiler ok meydanlarında ok atıp menzil taşı dikmişlerdir ki bu menzillerden birisinin adı "Ahi Menzili"dir.

Güreş sporunda da Ahiler bazı törenlere yer vermişlerdir. Güreşe giriş ve çıkışlarda, pehlivanların davranışlarında bunlar kendini göstermektedir. Sporcular abdestsiz kispet giymezler, yay tutmazlardı. Ok atışlarına ve güreşe besmele ile başlanırdı. Güreşte de Ahiler tıpkı mesleklerinde oldukları gibi aşama aşama yükseliyorlardı. Pehlivanlıkta çırak, miyander ve şeyh olmak üzere üç aşama bulunmaktaydı. Okçulukta da kademeli

sistem mevcuttu. Ahiler okçulukta yükseldiklerini göstermek için Küçük Kabza ve Büyük Kabza törenleri düzenlerlerdi. Bunlar Ahilerin meslekî yükselmelerinde yaptıkları törenlere benzemektedir.

c. Meslekî Eğitim

Ahilik bir yönüyle dinî bir müessese sayılırken, bir yönüyle de sosyo-kültürel ve ekonomik yapıyı düzenleyen bir müessesedir. Günümüzde bir esnaf birliği şeklinde olduğu da kabul edilen Ahilik, insanın önce meslek sahibi olmasını esas alır. Ahilik, insanın çalışmasını, üretmesini ve kendi emeği ile geçimini temin etmeyi öğütler. Ahi eğitiminde, ihtiyaca göre üretimi temin etmek, bu yönde eğitim vermek gerekmektedir. İslâmiyet'teki ihtiyaca göre üretim fikrinin hâkim olduğu bu görüş, her üreticinin kendi sahasında gerekli malı üretmesini ve mala pazar bulmasını getirmektedir. Zira din, toplumun kültürel ve ekonomik hayatından ayrı düşünülmemektedir. Meslek ve iş eğitiminden geçen Ahilere yönelik olarak, sanat ve meslek erbabı ile tüketici kesimini koruyan nizamnâmeler tertip edilerek, bu süreçte bu kurallar da Ahilere öğretilmiştir.

Ahilik genel eğitimle meslek eğitimini bir bütünlük içerisinde ele almıştır. Başka bir ifade ile bir terbiye ocağı olan zâviyelerde genel eğitim yapılırken, çalımsa hayatında da meslek eğitimi sürdürülmüştür. Meslek eğitimi is yeri ve atölyelerde verilmiştir. Bu nedenle kuramsal bilgilerden ziyade uygulamalı bir meslek eğitimi yapılmıştır. Her çırak ustasını izleyerek, bakarak, onu taklit ederek öğrenmiştir. Bu öğretim yaparak

ve yasayarak bir öğrenmedir. Ahilikteki bu anlayış, bugün Montessori'nin yaşayarak öğrenme anlayışı ile büyük benzerlik göstermektedir. Bugünkü anlayışta “*okul gerçek hayatın küçük bir örneği olmak zorundadır*”, “*çocuğa nasıl yapılacağını göstermeden bekleyemezsin*” gibi prensipler, Ahiliğin yüzyıllar önce benimseyip geliştirdiği prensiplerle benzerlik taşımaktadır.

Ahilikte meslek eğitiminin aşamaları şu şekilde idi:

d. Yamaklık Dönemi

Ahi birliklerinde bir gencin meslek yaşamının ilk kademesi yamaklıktır. Bir esnafa yamak olabilmenin şartları ise şunlardır:

- * 10 yaşından küçük olmak.
- * İş devamının velisi tarafından sağlanması.
- * İki yıl parasız ve sürekli çalışmak.

Bu süreyi tamamlayanlar özel bir törenle çıraklığa yükselirdi.

Yamaklar is yerinde meslekî eğitim görürken, zâviyelerde de dinî ve sosyal bilgileri alarak eğitimlerini bir bütünlük içinde devam ettirirlerdi. Yamaklara öncelikle teşkilatın âdâp ve erkânı ile kaçınmaları gereken tutum ve davranışlar öğretilirdi. Fütüvvetnâmelerde yiğidi yiğitlikten, Ahiyi Ahilikten çıkaran davranışlar şöyle sıralanırdı:

Şarap içmek, zina, livata, gammazlık, dedikodu ve iftira, münafıklık, gururlanmak, kibirlenmek, sert ve merhametsiz olmak, haset etmek, kin tutmak, affedici olmamak,

sözünde durmamak, yalan söylemek, emanete hıyanet, kadınlara şehvetle, kötü gözle bakmak, insanların ayıbını açığa çıkarmak, cimrili, gıybet, hırsızlık.

İşe yeni başlayan yamağın eğitimi için ustasından başka iki tane kalfa yani yol kardeşi (yiğitbaşı) seçilirdi. Yol kardeşliği gençlerin ömürleri boyunca sürerdi. Bu süre içerisinde gençlerin Ahilik kaidelerine bağlılıkları kontrol edilirdi. Gençler arasında Ahilik prensiplerini ihmal edenler veya hatalı davranışlarda bulunanlar birbirinden sorumlu tutulurdu.

e. Çıraklık Dönemi

Çıraklığa giriş için en az 12 yaşında olmak gereklidir. Çırak adayına bu dönemde ustası sanatının en küçük inceliklerini öğretmek, onu karanlıktan aydınlığa götürecek ilme sahip kılmakla yükümlüdür. Çırak da ustasının dediklerine uymak, ona itiraz etmemek ve istediklerini yapmak, onun yanında uygunsuz hareket etmemek, ondan utanmak ve korkmakla sorumludur²⁹¹. İş yerinde temizlik işlerini yapmak, haber götürmek, öteberi taşımak, dükkâna ve zâviyeye düzenli devam etmek, öğretilen sanatı ve dersleri iyi öğrenmek de çırağın görevleri arasındadır. Çıraklar ustanın manevî evladı olur ve usta çırağın hem meslek hayatından hem de sosyal hayatından sorumlu tutulurdu. Çıraklar, ücretsiz çalışmakla beraber yemekleri ustaları tarafından verilirdi. Usta çırağın bütün haklarını gözetir, onu sömürmeyi asla düşünmezdi. Aksi takdirde ustaya bir daha çırak verilmezdi. Çıraklık

dönemi 1001 gündü. Kuyumculukta ise bu süre 20 yıldır.

İş basındaki meslekî eğitimde çıraklığa alınan gence, bilgiler maharetler, hünerler ve ahlâkî değerler basitten zora doğru uzanan bir yöntemle kazandırılmaya çalışılırdı. Öğrenci olgunlaştıkça ve yetenekleri arttıkça bilgiler belirlenen ölçülerde artırılırdı. Mesela, çıraklıkta 124 kuralın bilinmesi gerekirken, ustalıkta 740 kuralın bilinmesi gerekirdi. Çıraklıkta ustayı gözleme ve model alma yoluyla öğrenme önemli bir meslekî ve ahlâkî eğitim seklidir. Çırak iş yerindeki eğitime şakirt görmeyince öğrenmez kuralı gereğince üstadıyla birlikte katılır ve onu kendine örnek alarak ahlâkî ve meslekî açıdan kemale ererdi. Çırağa ahlâkî değerlerin öğretilmesinde ilişkilere dayalı bir öğrenme anlayışı vardı. Çünkü bu tür öğrenme sekinde öğrencilerin bir grup içinde olmalarıyla şekillenen sosyal çevre, ders konularının öğrenilmesiyle meydana getirilen etkiden daha olumlu tesirler yaparak, öğrenilenlerin daha kalıcı olmasını sağlıyordu.

Çıraklık bir kurum olarak bugün de varlığını korumaktadır. Okul iş yeri işbirliğini en ileri düzeyde gerçekleştirdiği, eğitimin maliyetini büyük ölçüde düşürdüğü, gerçek üretim koşullarında yapıldığı, iş organizasyonları ve insan ilişkilerinin en iyi şekilde öğrenilmesini sağladığı için çıraklık eğitiminin daha uzun yıllar önemli bir meslek eğitim biçimi ve aynı zamanda bir hayat

fakültesi olarak varlığını devam ettireceği bir gerçektir.

f. Kalfalık Dönemi

Kalfalar, usta olmaya aday ve henüz sermayesi bulunmayan ücretli işçilerdir. Kalfa, ustanın bulunmadığı zamanlarda onun yetkisine sahip olarak her türlü işi yürütürdü. Kalfalık dönemi bütün meslekler için üç yıldır. Bu süreyi ahlâk ve meslek kurallarına uygun olarak tamamlayan, spor ve askerî eğitimleri başarı ile bitiren, en az üç tane de çırak yetiştiren kalfa kendi sanatıyla ilgili hazırladığı eseri ustalar meclisine sunar ve ustaları önünde ciddi bir imtihandan geçerdi. Daha sonra yapılan törenle ustası tarafından kalfalık peştamalı çıkarılır ve ustalık peştamalı takılırdı. Kalfalıktan ustalığa geçen kişiye orta sandığından yardım yapıldığı gibi kendi ustası tarafından da yardım yapılırdı. Ustalığa yükselen kalfaya Ahi Baba tarafından su nasihat yapılırdı:

“Harama bakma, haram yeme, haram içme. Doğru, sabırlı, dayanıklı ol. Yalan söyleme. Büyüklerden önce söze başlama. Kimseyi kandırma. Kanaatkâr ol. Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma. Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil ve kendin muhtaç iken bile başkalarına verecek kadar cömert ol.”

g. Ustalık Dönemi

Usta unvanı kazananlar, kendi hesaplarına iş yeri açma yetkisini kazanmış olurlardı. Bunlar isterlerse ustalarının yanında çalışmaya devam ederler, isterlerse de bağımsız iş yeri açarlardı. İş hayatı Ahi ilkelerine

göre düzenlenip, eğitimin üretim içerisinde değerlendirilmesi prensip haline getirilmişti. Ustaların alacakları çırak sayısı ile üretecekleri mallar da standartlara bağlanmıştı.

BİR EĞİTİM YERİ OLARAK AHI ZÂVİYELERİ VE İŞYERLERİ

Ahi zâviyeleri, özet ve yalın bir ifadeyle Selçuklular zamanında tesis edilerek işlerlik kazanan ve Osmanlılar döneminde geliştirilip sürdürülen, buldukları yerleşim biriminden gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek ve yatacak yer sağlayan misafirhaneler olarak tanımlanabilir.

Ahi zâviyelerinde iki sınıf insan bulunmaktadır. Bunlardan bir grubu, buralardan misafir olarak yararlanan gelip geçici kişiler, diğer grup ise zâviye mensuplarıdır. Zâviyenin daimi mensupları olan Ahiler, İbn Battûta'nın verdiği bilgilere göre, gündüz geçimlerini sağlama yolunda çalışırlardı. İkindiden sonra kazançlarını reislerine verirler. Bununla meyve, yiyecek ve zâviyede ihtiyaç duyulan diğer maddeler satın alınırdı. O gün beldeye bir yabancı gelirse zâviyede konuk edilirdi. Alınan yiyecek ve içeceklerle ziyafet çekilirdi. O kimse ayrılıncaya kadar o zâviyede misafir olurdu. Misafir gelmediği zamanlarda ise, bu kez kendi aralarında toplanır, yer içer, musiki icra eder ve sema yaparlardı. Sabahleyin de yine çalışıp kazanmak üzere işyerlerine giderek, ikindiden sonra yine hepsi kazançlarını reislerine verirlerdi.

Ahi teşkilatının ocağı olan zâviyeler görgüsülere görgü, bilgisizlere bilgi ve gençlere İslâm edebi öğretirdi. Zâviyelerde

çırak, kalfa, usta, sanatkâr, muallim, müderris, kadı, hoca, tüccar, bey ve sultanlar beraber bulunur, sohbetlere katılırlardı. Zâviyelerde üç çeşit öğretici bulunurdu:

1. Kültür hocaları.
2. Zanaat ustaları.
3. Askerî eğitim, tatbikat ve tabiye hocaları.

Zâviyelerde eğitim ve öğretim sadece kitapla olmazdı. Zâviyeler, teorik bilimlerini medreselere ve diğer örgün eğitim kurumlarına bırakıp sadece insan olma idealini aşılama yarayan enstrüman ve araçları kullanmakla yetiniyorlardı. İnsanlık noktasında, yardım ve şefkat duygularında ve yedirip içirmede oldukça ileri gitmişlerdi.

İbn Battûta, Ahi zâviyelerinde ağırlanan misafirlere mükemmel bir ziyafetin düzenlendiğini, gelen misafirin hamama götürülme âdetinin de bulunduğunu bildirmektedir. Ayrıca Ahilerin gelen misafire at ve giyecek hediye ettiklerini belirtmektedir. Bu konuda Kastamonu civarındaki Ahi zâviyesinin vakıf şartları arasında Hicaz, Suriye, Mısır, Irak, İran, Horasan ve diğer yerlerden gelen misafirlere gelişlerinde yüz dirhem, ayrılışlarında ise üç yüz dirhem; Anadolu'nun diğer yerlerinden gelen misafirlere ise üç gün ziyafet ile on dirhem para verilmesi yer almış bulunmaktadır.

Ahi zâviyeleri müştemilat bakımından da mükemmel zenginlikte idi. Bu yerler Anadolu'nun en güzel halı ve kilimleri ile döşenmiş, lamba ve avizelerle aydınlatılmıştı. Oturma salonunda bakırdan yapılmış üçayaklı bir çeşit şamdan bulunurdu. Zâviyelerde

Ahilerden biri bu şamdanın bakımı ile vazifeli olup, kendisine çıracı ya da çerağcı denilirdi. İbn Battûta, oturma salonlarında bulunan Ahilerin kıyafetleri hakkında da bilgiler vermektedir. Ahiler sırtlarına kaba giymiş, ayaklarında mest olan ve bellerini ortasında bir hançer asılı iki arşın uzunluğunda kemerle bağlayan, başlarını her biri bir arşın uzunluğunda ve iki parmak eninde softan yapılmış beyaz sarıklarla örtten kişilerdi. Oturma salonunda toplanan gençler sarıklarını çıkartarak ince ve şeffaf ipekten yapılmış zerduhani denilen veya buna benzer bir takye (takke) ile örtmekte idiler. Oturma salonunun orta yerinde misafirlere ayrılmış bir peyke de bulunmaktaydı.

Medreselerde ahlâk gözetmenleri az olduğu halde, Ahi zâviyelerinde söz konusu görevi üstlenen birçok gözetmen bulunmaktadır. Zâviyede pîrler önünde musiki icra edilir ve ilahiler okunur, oyunlar oynanırdı. Oysa medrese yaşantısında bunlar pek makbul sayılmazdı. Medresede belli, hemen hepsi teorik dersler dışında öğrenci ile hoca arasında sıcak, yakın ve eğlenceli ilişkiler, genel konuşmalar ve tartışmalar bulunduğu gibi zâviyelerde de iç açıcı eğlenceler, konuşmalar olurdu. Hatta bazen bunların daha ağır bastığı bir eğitim biçimi gözetilirdi. Gençlerin, öğretmenler, pîrler, üstatlar, nakipler, şeyhler önünde yaptıkları bu tür toplantılar medrese derslerinin teorik düzeyde önelediği ahlâkî parlaklığı ve olgunlaşmayı pratik anlamda ruhlara işliyor ve daha çok genç bekârlardan oluşan Ahileri hayata olduğu kadar ahlak ve edebe daha bir bağlıyordu. Böyle bir programla kendilerini gençlerin eğitimine adayan

pîrler, onları sanatkâr insanlar olarak aşama aşama olgunlaştırıyorlardı.

Dönemin kaynaklarına göre Türkiye Selçukluları Devleti'nde mutasavvıflar gibi sanat ehlinin örgütlenme merkezi tekke, zâviye ve hankâhlardı. Bu dönemde Ahi Evren, Konyalı Ahileri bir merkezde toplama düşüncesiyle şehrin ilk Ahi zâviyelerini kurmuştu. Eflâkî'nin anlattıklarından Konya'nın XIII. yüzyılın ilk yarısında Ahiliğin merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır. Konya Ahilerinin tekke, zâviye ve hankâhlarda ilk örgütlenmelerinin, I. Alâeddin Keykubâd döneminde bu sultanın desteğiyle olduğu bilinmektedir. XIII. yüzyılın ilk yarısında Konya'da dört Ahi zâviyesi bulunmaktadır. Bunlardan Hankâh-ı Ziyâ ile Hankâh-ı Lâlâ'nın şeyhliğini bizzat Ahi Evren'in yürüttüğü söylenmektedir. Kaynaklarda diğer iki zâviye ise Ahi Gühertaş Tekkesi ve Mes'ud b. Şerefşah Hankâhı olarak zikredilmektedir. Bunların dışında İbn Battûta 1333'te Konya'ya geldiğinde Konya kadısı İbn Kalemsâh'ın zâviyesine misafir olduğunu söylemekte, fakat bu zâviyenin adını vermemektedir.

Türkiye Selçukluları döneminde köy konuk odalarından ayrı olarak, köylerde ve kasabalarda türlü yaş gruplarındaki kişilerin düzenli ve sürekli olarak gittikleri ve Ahi zâviyelerinin, konuk ağırlamaktan başka, gençleri eğitime görevini de üzerine almış küçük örnekleri olan yaran odaları da bulunmaktaydı. İbn Battûta'nın Ahi örgütünün bulunduğunu bildirdiği illerin köylerinde bulunan yaran odaları 1950'li yıllara dek bütün özellikleri ve kuralları ile sürmekteydi.

Ulaşım ve haberleşme imkânlarının son derece kısıtlı olduğu dönemlerde, meslekleri gereği seyahat etmek zorunda olanlar için bu odaların önemi son derece büyüktür. Köye gelen misafirlerin yeme, içme, konaklama vb. her türlü hizmetlerinin ücretsiz bir şekilde karşılandığı bu odaların bunların dışında da pek çok görevleri vardır. Yaran odaları da tıpkı Ahi zâviyeleri gibi eğitimin gelişmesine, insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma duygusunun yerleşmesine önemli katkılar sağlardı. Yaran odalarında özellikle uzun kış gecelerinde yapılan toplantılarda köyün ve köylünün sorunları konuşulduğu gibi, dinî ve millî içerikli kitaplar okunur, meslekî ve ahlâkî konularda sohbetler edilirdi. Okula gidecek öğrencinin, askere gidecek gencin, evlenecek kişinin problemleri bu odalarda masaya yatırılır ve çözüldü.

Ahilikte eğitim mekânlarından biri de işyerleri ve çarşılardır. Bu yerler ferdin meslekî yönden yetişmesi için gerekli bütün özellikler düşünülerek hazırlanmıştır. Ahiler zâviye ve işyerleri dışında sohbet meclisleri vasıtasıyla gerçekleştirilen şifâhî eğitim için kullanılan her yeri eğitim mekânı olarak kabul etmiştir.

SONUÇ

Türkler yerleşik hayata geçmeden daha ziyade askerî eğitime önem veriyorlardı. Yerleşik hayata geçişle birlikte örgün eğitim hızlandı. Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Ahiler, eğitim alanında çok önemli görevler üstlendiler. İslâm inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştıran bir yapılanma olarak Ahilik, insan-ı kâmil terimiyle formüle edilen

bir ideal insan tipi oluşturmaya çalıştı. Bu amaç doğrultusunda üyelerine dinî, meslekî, ahlâkî ve askerî yönde eğitim verdi.

Ahiler günümüzde önemi herkes tarafından kabul edilmiş olan yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesini asırlar öncesinden benimsemişler ve başarıyla uygulamışlardır. Bu sayede teorik bilgiyi pratiğe dönüştürerek, bireyleri ezbercilikten uzaklaştırmışlardır. Günümüz şartları dikkate alındığında Ahilik gibi sosyal kurumlara ne denli ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

AKÇA, Gürsoy, *Ahilik Gelenegi ve Günümüz Fethiye Esnafı*, (Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.), Konya, 2003.

ATÇEKEN, Zeki, “Ahilik, Ahiligin Kültürümüze Etkileri ve Anadolu Selçukluları Zamanında Konya’da Ahi Teskilatı”, *Yeni İpek Yolu*, sy. 136, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya, 1999.

BAYRAM, Mikail, “Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiligin Dogusuna Etkisi”, *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 260-261.

BIYIKLI, Yaşar, *Ahilik*, Trabzon Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği Yayınları, Trabzon, 2000.

BURAK, Durdu Mehmet-Nazmi Özçelik, “Ahilik Eğitim Anlayışının Cumhuriyet Dönemi Meslek Eğitimine Yansıması”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Arastirmaları Sempozyumu*, I, G.Ü. Ahilik Kültürünü Arastırma Merkezi Yayınları, Kırsehir, 2005.

ÇAĞATAY, Neşet, *Ahilik Nedir?*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

ÇALIŞKAN, Yaşar-Lütfi İkiz, *Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

DEMİR, Ahmet “Fütüvvet Teskilatının Kökeni, Tesekkülü ve Türkiye Selçuklularındaki Durumu”, *Türkler*, VII, 387-398, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

EKİNCİ, Yusuf, “Ahilik ve Esnaf Ahlakı (1)”, *Standart Dergisi*, sy. 350, Sistem Ofset, Ankara, 1991

ERDEN, Orhan, “Ahilik Kültürünün Endüstriyel Kalite Kontrolüne Yansımaları”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Arastirmaları Sempozyumu*, I, G.Ü. Ahilik Kültürünü Arastırma Merkezi Yayınları, Kırsehir, 2005

ERKEN, Veysi, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, Berikan Basım, Ankara, 2002.

GÜLERMAN, Adnan, *Ahi Teşkilâtının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 194, Ankara 1993.

GÜLVAHABOĞLU, Adil, *Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahi Evran Velî ve Ahilik*, Memleket Yayınları, Ankara, 1991.

GÜVEN, Özbay Geleneksel Okçuluk ve Güres Sporunda Ahiligin Etkileri”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

İBN BATTÛTA, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Abdullah, 770/1368, *İbni Batûta Seyahatnâmesi*, (Şerif Paşa tercümesinden sadeleştiren: Mümin Çevik), I, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1993.

İKİZ, Lütfi-Yaşar Çalışkan, *Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

İRMİŞ, Ayşe, “Bir Örgüt Kültürü Örneği Olarak Türk Millî Kültüründe Ahilik”, *Türk Yurdu*, XVIII, sy. 126, Evren Yayıncılık, Ankara, 1998.

KILAVUZ, M. Akif, “Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, II, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005

KÖKSAL, Mustafa, *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*, Yayınevi yok, Ankara, 2005.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Osmanlı Döneminde Konya’da Ahilik ve Ahiler”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

ÖZAYDIN, Murat, “Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlâkı”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, II, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005

ÖZCELİK, Nazmi- Durdu Mehmet Burak, “Ahilik Eğitim Anlayışının Cumhuriyet Dönemi Meslek Eğitimine Yansımaları”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, I, G.Ü. Ahilik

Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005.

ÖZKÖSE, Kadir, “Ahiligin Tasavvufî Boyutu”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, II, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005.

SOYSALDI, İhsan, “Fütüvvet ve Ahilik Eksenin Günümüze Bir Bakış”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, I, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005.

SUCU, Mustafa, *Ahi Ocakları ve Bir Ahilik Belgesi*, İnönü Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1996

ŞİMŞEK, Muhittin *Ahilik: TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2002.

TATAR, Taner, *Türk _man ve Fikir Zemininde Yeseren Kurum Ahilik*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, Basım yılı yok.

TEKİN, Mustafa, “Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikler”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, II, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005.

TURHAN, Muhammed “Toplam Kalite Yönetiminin Temel İlkeleri Bağlamında Ahilik Teskilatı”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, I, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005.

Semih ÇEKER

YÜCEL, Ayşe, “Ahîlikte Eğitim ve Amaçları”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

AHİLİKTEN OKUL MÜFREDATLARINA SANAT VE MESLEK EĞİTİMİ (KONYA ÖRNEĞİ)

*FROM AHI'SHIP TO ART AND VOCATIONAL TRAINING SCHOOL
CURRICULA, EXAMPLE KONYA*

Seyit TAŞER*

Konya'da 1981 yılında dünyaya geldi. İlk, orta ve yükseköğrenimini Konya'da tamamladı. Yüksek lisansı 2006'da, doktorayı 2010 senesinde bitirdi. 2004 senesinde Selçuk Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2013 senesinde Yarıdancı Doçent olarak atandı. Şu anda Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde görevine devam etmektedir. Yakın tarihle ilgili olarak, eğitim tarihi ve tarih eğitimi konularında olmak üzere üç kitabı vardır. Bunun dışında çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleleri ile ulusal ve uluslararası alanda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi.

ÖZET

Osmanlı Devleti yenileşme dönemi, hem ahilik teşkilatında hem de eğitim alanında bir takım değişiklikler getirmişti. Bu dönemde mesleki eğitim yeni tarzda açılmış eğitim kurumları olan mekteplerde verilmeye başlanmıştı. İlköğretim kademesindeki mekteplerde mesleki dersler müfredata serpiştirilmiş, ilerleyen aşamada ise amaca yönelik olarak sırf mesleki eğitim veren mektepler açılmıştı. Dolayısıyla Konya'da da ilköğretim kademesinde doğrudan doğruya sanat ve mesleki eğitim veren kurumlar açılmamış, onun yerine bu eksiklik ilk mekteplerin müfredatlarında sanat, teknik ve mesleki eğitim içeren derslerle giderilmeye çalışılmıştı. Diğer taraftan ilk öğretim kademesinden sonraki eğitim kurumları arasında ticaret ve sanayi mekteplerinin açılmasına hız verilmişti. Bu çalışmada mesleki eğitimin müfredattaki durumundan, Konya mekteplerindeki yer ve öneminden bahs edilecek ve konuya ilişkin bazı görseller takdim olunacaktır.

Anahtar Kavramlar: Konya, Mesleki Eğitim, Ahi, Çırak Eğitimi, Müfredat

ABSTRACT

Renewal period of the Ottoman Empire, brought with Ahi organization and change in the field of education. Thus, a new type of art education in educational institutions opened, school began to be given. Konya, the first art school in the field of education, rather than directly to the educational institutions, which, in general, the first courses with institutions providing education and technical education curricula to include art also in question. In this paper, mentioning education, training was given on the implementation of some of the visuals.

Keywords: *Konya, Vocational Education, Ahi, Apprentice Training, Curriculum*

GİRİŞ

Ahilik kurumları, Osmanlı Devleti döneminde meslek veya sanat eğitiminin verildiği eğitim kurumları olarak da tanımlanır. Aday, bu eğitimde mesleğin inceliklerini öğrenerek, meslek veya sanat sahibi oluyordu. Ahilik teşkilatında verilen eğitim, bu teşkilattaki mesleklere ne kadar önem verildiğini de göstermektedir.

Bireyin yaşamını idame ettirebilmesi için de, bir sanat veya meslek sahibi olması gerekir. Peygamberlerin her birinin ayrı sanat ve mesleklere vakıf oldukları anlaşılır. Örneğin Hz. Adem-Rençber, Nuh-Tacir, Hud-Tacir, Salih-Deveci, İbrahim-Sütçü ve Neccar, İsmail-Avcı, İshak-Çoban, Yusuf-Saatçi, Musa-Çoban, Zülküfl-Fırıncı, Lût-Müverrih, Üzeyr-Bağcı, İlyas-Dokumacı,

Davud-Zırhçı, Lokman-Hekim, Yunus-Balıkçı, İsa-Seyyah, Hz. Muhammed Hayvan yetiştiricisi ve Tacir idi (Tarus,1947: 27). Ahi Evren'in eğitimci vasfı, Ahi Teşkilatı'nın kurulmasında önemli rol oynamıştır. Eserleri ders kitabı olarak ahi ocaklarında okunmuş ve okutulmuştur. Ahi Evren, insanların mesleklerle yöneltilmesi gerektiğini söylerken, devletin vatandaşın eğitimi ile yakından ilgilenmesi ve bunu kendine vazife edinmesi gerektiğini belirtiyordu (Bayram, 1991: 139)

Osmanlı Devleti yenileşme döneminde, sanat eğitimi öncelikle, doğrudan mesleki eğitim veren kurumlarda yürütülmüştü. Diğer eğitim kurumlarındaki talebenin el maharetlerinin geliştirilmesi için de gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmişti. Bu sayede mesleki eğitim veren mekteplerde okumayan talebe de yaşam boyu eğitim hedefi doğrultusunda hayatının farklı alanlarında işine yarayacak bilgileri öğrenecekti. Bu gayeyle, okul müfredatına amaca yönelik dersler konuldu. El işleri, bahçe işleri, fen ve tabiat bilimleri kapsamında düzenlenecek doğa incelemeleri bunlar arasında yer almakta idi. Diğer taraftan yatılı şehir mekteplerinde marangozluk, tesviye, oymacılık vb. alanlarda uygulamalı derslerin 20. yüzyıl başlarında düzenli olarak verildiği görülür. Bu okullarda derslerin uygulanışı ile ilgili görsellere ekler bölümünde yer verilmiştir. Burada sözü edilen yatılı şehir mekteplerinde “vilayet” ismi geçmez. Fakat bu okullarda mesleki eğitimin yoğun olarak verildiğinin gösterilmesi amacıyla buraya “vilayet” ismi özellikle eklenmiştir.

1. AHİLİK VE MESLEKİ EĞİTİM

Ahilik teşkilatı aracılığıyla atölyelerde ve tezgâh başında mesleki beceri ve yeteneklerini geliştiren meslek erbabı, akşamları zaviyelerde verilen eğitimle ahlaki olgunluk kazanarak ve belli aşamalardan geçerek hem sanat becerisi ediniyor hem de ahlâken olgunlaşıyordu (Çağatay, 1981: 177).

Ahilik, eğitimde İslâm ahlakını prensip edinmiştir. Temel ahlaki ilkeler, cömertlik, edep-hayâ, ibadete ağırlık vermek, dünyaya düşkün olmamak, nefsinin esaretine girmek, iyiliği tavsiye kötülüğü engellemek, helalinden kazanmak şeklinde sıralanır. Ahilik iş dışında ve iş başında eğitim prensibi üzerine hareket etmiştir. Hayat boyu eğitim ilkesi belki de ilk kez ahilikte kullanılmış ve geçerli olmuştur. Ahilerin muallim ahi ve pir denen öğreticileri vardı. Muallim ahiler veya pirlerin eğitiminde sabır, sadakat, sevgi, sır tutma, samimiyet, güler yüzlü olma, güven, kanaat, yol kardeşliği, saygı-icazet alma, uzun süreli istihdam-eğitim, iş başında eğitim, yalınlık, affedici olma, öfkelenmeme, doğruluk ve helal kazanma hususları yer alıyordu (Ceylan, 2012: 68, 69). Eğitim öğretim ikilisinde eğitimin alması gereken önem ahilikte ön planda olmakla beraber yakın döneme doğru öğretim daha fazla önem kazanmıştır denilebilir.

Ahilikte iş başındaki eğitim kalfa ve ustalar tarafından veriliyordu. Akşamları teorik eğitim verilir ve bu eğitim iş hayatında uygulanırdı. Diğer taraftan esnafın belli usul ve kaidelerle bir düzen içinde çalışması ve bunu alışkanlık haline getirmesi gerekiyordu. Ahilikte aynı zamanda askeri eğitim de veriliyordu. Bu kapsamda, silah kullanma, haberleş-

me, destek ve ikmal hizmetleri, sır saklama, dayanıklılık gibi konulara eğiliniyordu. Ahilikte eğitim kolaydan zora doğru gerçekleşiyor ve soru-cevap, örnek olma metodu gibi farklı yöntemler uygulanıyordu (Ceylan, 2012: 70,71).

Ahilikte eğitime verilen önem, bu konudaki tavizsizlikten anlaşılır. Ahi teşkilatında çok sermayesi olanlar ile teşkilatın en büyüklerinin varisi veya oğlu olanların da işe çıraklık eğitimi ile başlamalarının şart olması bunun göstergesidir (Tarus, 1947: 10). Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar meslek eğitimi çıraklık sistemiyle yürütülüyordu (Alkan, 1980: 41) Çıraklara yiğit adı da verilmişti. Bunların eğitiminde yol arkadaşı, yol atası, üstadı ve piri çok önemli bir rol üstleniyordu (Öcal, 2012: 210). Çıraklık eğitimi döneminde usta ve çırak arasında bir bağ oluşur ve bu süreçte usta ve çırak birbirinin hakkını gözetirlerdi. Ahiler yanlarındaki çırak ve kalfaları kullanma düşüncesiyle hareket etmezdi. Yetiştirmeyi ve topluma faydalı kılmayı amaçlardı (Şimşek, 2002: 168)

Ahilikte verilen eğitim sonrasında ehliyet dereceleri çırak, kalfa, üstad ve üstadlar üstadı şeklindedir (Turan, 1992: 28). Ahilikte meslek eğitimi yamaklıkla başlar, çıraklık ve kalfalıkla devam eder, ustalık veya üstadlıkla son bulurdu. Yamaklara müptedi de deniliyordu. Yamaklar, iş yerinde sanat öğrenirler, ilgili iş kolunun zaviyesinde diğer konularda eğitim alırlardı. İki yıl sonunda çırak olunabiliyordu (Duman, 2012: 187). Esnafın ilk öğrenimi zaviye içinde yapılırdı (Gündüz, 2012: 235). Medresede ders saatleri dışında öğrenci ve hoca arasında ders dışı bir konuşma ve bir

konu üzerinde tartışma pek yapılmazken, zaviyelerde bu hususla sıkça karşılaşılır (Çağatay, 1981: 143).

Aynı zamanda kişinin toplumdaki yerine göre yiğitlik, ahilik, halife, şeyh ve şeyhülmeşayih gibi rütbelere aldığı görülür. Çocuk, üstadının aracılığı ile zaviyeye gidebilmekte idi ve burada fütüvvetname veya yönetmelik, Kur'an, tarih ve biyografiler, tasavvuf, Türkçe, Farsça, Arapça, edebiyat ve raks öğretimi yapılırdı (Turan, 1992: 29). Zaviyeler, esnaf ve sanatkârların akşamları toplandıkları ve adeta halk eğitim merkezi gibi işlevi olan bir yerdi. Burada teorik ve pratik eğitim dışında, dini ve ahlaki değerler verilmeye çalışılırdı (Duman, 2012: 185). Ahi zaviyelerinde, yemek yemek, su vermek, bir şey içmek, hizmet etmek, misafir olmak, mezar ziyareti gibi hayatın farklı alanlarında sosyal eğitim veriliyordu (Öcal, 2012: 211) Adab-ı muaşeret birçok dersten önce verilmesi gereken bir eğitim olsa dahi bu konu, istisnaları olmakla beraber günümüzde ihmal edilmektedir.

Ahilik bir eğitim kurumu olarak, insanı daha mükemmel hale getirmek, hayata hazırlamak, davranışlarında dengeli, başkalarının haklarına saygılı bireyler yetiştirmek gibi amaçlara sahipti (Duman, 2012: 182). Ahilik bireye kendini tanıma yolunu gösterir. Aynı zamanda insanın fitratını ve dolayısıyla insana ait değerlerin korunmasını amaçlar. Yine eğitim sırasında kişinin gizli yeteneklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olunur. Kabiliyetler keşfedilir. Gençler uygun bir mesleğe yöneltilir (Ekinci, 2012: 193-195). İş başında eğitimle gençlerin yönlendirilmesi daha ko-

lay, kalıcı ve faydalı olacaktır. Teorik bir takım bilgilerin ölçülmesi ile yapılan yönlendirmeler ise yetersiz olacak ve dolayısıyla kişi istemediği veya sevmediği bir mesleğe yönelebilecektir.

Ahilik meslek eğitimi yanı sıra, dini-ahlaki, sosyal ve kültürel bir eğitim veriyordu. Ahilikte, ahlaki eğitim ise, iyi insan yetiştirme amacı taşırdı (Duman, 2012: 185) Bu noktada ahlakın ders olarak okutulması veya bunun not olarak değerlendirilmesi, örgün eğitim tarihinde örnekleri olan bir durumdur.

Ahiler arasından yönetici, tabip, vali, komutan, müderris ve kadı gibi çeşitli sınıflarda önemli meslek adamları yetiştirilmişti (Duman, 2012: 186). Mesela, ahilik teşkilatından yetişen büyük divan şairi Baki saraç çıraklığından gelmişti (Gündüz, 2012: 259).

Ahilikte verilen eğitimin özellikleri değerlendirildiğinde bu eğitimin köylere kadar ulaşan geniş bir teşkilat ile yapıldığı anlaşılır. Ahilik prensiplerine uymayı kabul eden kimselere açık bir sistemdir. İnsanların hem dünya hem ahiret mutluluğunu kazanması amacıyla yönelmiştir. Diğer taraftan verilen eğitim ücretsizdir. Herkesin istifadesine sunulmuştur. Mesleki eğitim, genel eğitimle bütünleştirilerek hayat boyu devam edecek faaliyetleri içerir. Günümüzde veya yakın tarihte bu yönde bir eğilim görülür. Genel eğitim ile meslek eğitimi birleşerek, bireyin yalnız iş hayatı için değil, iş hayatı dışında geçecek zaman dilimi için de yetiştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır (Ekinci, 2012: 194).

Sanayi devrimi sonrasında, makineleşme ile çıraklık eğitimindeki gibi uzun bir zamana ihtiyaç kalmıyordu. Bu nedenle çocukların

tam bir tecrübe veya olgunlaşma kazanmaksızın iş hayatına girmesi neticesi ortaya çıktı (Alkan, 1980: 40).

2. MESLEK EĞİTİMİNİN MEKTEP OLARAK TESİSİ

Mektepler, medrese veya yaygın eğitimden farklı olarak yenileşme sürecinde kurulan örgün eğitim kurumlarına karşılık gelir.

Ahilik örgün eğitim ile yaygın eğitimin bütünleştirilmesi olarak da görülür. Yalnız genel ve meslek eğitimi ile sınırlı kalınmaz, aynı zamanda bu eğitim haricindeki süre de, iyi ve faal bir şekilde değerlendirilirdi (Ekinçi, 2012: 196). 18. yüzyıl sonlarına doğru meslek eğitimini doğrudan veren mektepler tesis edilmeye başlamıştı. Mühendishane-i Berr-i Hümayun (1773) ve Mühendishane-i Bahr-ı Hümayun (1793) açılmıştı

1842 yılında Alman bir uzmandan istifade edilerek Askeri Baytar Mektebi açılmıştı. 1847'de ise, İstanbul'da uygulamalı tarım okulu açılır. Yine ormancılık alanında 1857'de bir orman mektebi açılır. 1874'de açılan Maadin Mektebi, maden uzmanları yetiştirmeyi amaçlar. 1848'de erkek sanayi mektebi kurulması konusunda çalışmalar yürütülür. 1868'de kurulabilen sanayi mektebinde demircilik, dökmeçilik, makinecilik, mimarlık, marangozluk, terzilik, kunduracılık, ciltçilik gibi sanat kolları vardı (Akyüz, 2009: 171,172) Bu okullar mesleki eğitim alanında yenileşme döneminde açılmışlardır.

30 Mart 1864 tarihinde Maliye Nazırı Yusuf Ziya Bey, Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Vidinli Tevfik Paşa, Ali Naki Efendi gibi devlet adamları Cem'iyet-i Tedrisiyye-i

İslâmiyye'yi kurmuşlardı. Cemiyet, çırakların çarşıdaki vazifeleri öncesinde onlara yazma, hesap, ahlaki ve toplumsal esaslar öğretmeyi hedeflemiş ve bu doğrultuda çırak okulu açılmıştı (Öcal, 2012: 212,213). Reşat Ekrem Koçu, çıraklık mektebinin açılışını izah ederken, 1864'te üç aydın gencin (Yusuf Ziya Bey, Ahmet Muhtar Bey ve Tevfik Bey) çarşı boyları ve dükkân kapıları önünde, Büyük Kapalıçarşı kapılarında, ustalarından önce koşup gelen çırakların çarşı faaliyete başlayana kadar boşa zaman geçirmelerini önlemek amacıyla Cem'iyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye'nin kurulmasından bahseder. Bu cemiyet Bayezid'de Çırak Mektebi açmıştı. Bu okulun daha sonra Bahçekapısı'nda Çiçekpazarı'nda bir binaya nakledildiği anlaşılır ve okulda verilen eğitim 1926'ya kadar devam etmişti .(Koçu, 2002: 265)

Tanzimat döneminde açılan meslek okulları arasında Ebe Mektebi, Lisan Mektebi, Telgraf Mektebi, Eczacı Mektebi ile Kaptan ve Çarkçı Mektebi de yer alır (Ergin, 1977: 540-668). *Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin* (1869) yayınlanması ardından ıslahhane adıyla, sanat okulları öncesinde meslek eğitimi veren kurumların açılmış olduğu görülür (Turan, 1992: 35). Islahhanelerde terzilik, kunduracılık, matbaacılık, tabbaklık, dokumacılık gibi iş kolları öğretiliyordu (Akyüz, 2009: 172). Ahiliğin meslek eğitiminin ikinci aşaması ıslahhaneler olarak bilinir. Tuna'da bir örneği vardır (Özkaya, 2012: 253,254).

İstanbul'da sanat okulunda, ahilik benzeri bir sistem görülür ve birinci sınıf sınavını kazananlara çıraklık, iki, üç ve dördüncü sını-

fi bitirenlere kalfalık, son sınıfı tamamlayanlara da ustalık hakkı verilmişti. İstanbul'da Kız Sanat Okulu olarak Cevri Kalfa Mektebi 1859'da açılmıştı. Ticaret alanında ise 1883 senesinde İstanbul'da Hamidiye Ticaret Mekteb-i Alisi açıldı (Turan, 1992: 35-37).

Sultan II. Abdülhamid zamanında açılan, Sanayi-i Nefise Mektebi (1882), Hendese-i Mülkiye Mektebi (1883), Lisan Mektebi (1883), Ticaret Mektebi (1884), Fenn-i Resim ve Mimari Mektebi (1887), Bağ ve Aşı Ameliyat Mektebi (1887), Ameli Ziraat Mektepleri (1887), Polis Dershanesi (1889), Aşı Memurları Mektebi (1892), Gümrük Memurları Mektebi, Tüccar Kaptan Mektepleri (1886), Aşiret Mektebi (1892), Çoban Mektebi (1898), Darülhayr-ı Âli (1903) gibi okullar sanat ve meslek eğitimi alanında sıralanır (Akyüz, 2009: 238-240).

19. yüzyılda, Avrupa'daki sanayileşmenin tesiriyle fabrikalar kurulurken buralarda yabancı uzmanlar çalıştırılıyordu. Bunun için kalifiye gençlerin yetiştirilmesi ihtiyacı doğdu. Bu amaçla 1907'de açılan Usta Mektebi veya Sanat Okulu, cumhuriyet dönemine kadar usta ve kalifiye işçi yetiştirdi (Alkan, 1980: 42,43).

II. Meşrutiyet döneminde ise, açılan mesleki eğitim kurumlarından biri Kondüktör Mektebi (1911) idi. Bu mektebin açılma amacı, *“Memalik-i Osmaniyyede memurin-i fenniyyeye olan ihtiyaç yalnız mühendis sıfatıyla tehvin edilemeyeceğinden hem mühendislerle muavenet etmek ve hem de inşaat ve ameliyatın takrir eden proje ve keşfiyyatı mucibince tabdik-i icrasına memur olmak üzere...”* şeklinde ifade edilir (Babalık, 1327, 1).

İlköğretimde sanat ve meslek eğitiminin II. Meşrutiyet döneminde el işleri ve ihtiraf mektepleri ile gece ve çırak okullarında verildiği anlaşılır. İlkokullardan çıkan çocukların sınaî kabiliyetlerini geliştirmek üzere el işleri talimi yapılmakta idi (Ergün, 1982: 19).

Bu dönemde erkek ve kız sanayi mektepleri geliştirilmeye çalışılmış, 1914'te Çırak Mektepleri açılmıştır. Darülelhan (1916), Şimendifer Memurları Mektebi gibi okullar sanat ve mesleki eğitim alanında açılmıştır (Akyüz, 2009: 275,276).

Cumhuriyet döneminde ise, mesleki eğitime devam edilebilmesi için, Avrupa'dan getirilen öğretmenlerden istifade edilmesi yoluna gidilir.1927-1938 yılları arasında bu amaçla, moda, biçki-dikiş, ev ekonomisi yemek pişirme, mesleki resim, tesviyecilik, demircilik, marangozluk, dökümcülük gibi alanlarda öğretmen ihtiyacı karşılanmaya çalışılır (Alkan, 1980: 46). Anlaşılacağı üzere, ahilik sürecindeki çıraklık eğitimi ve buna bağlı olarak gelişen meslekler zamanla etkisini kaybettiği veya ahilik sistemi bozulduğu için, bu alanda yetişmiş elemanların veya öğreticilerin dışarıdan karşılanması yoluna gidilmiştir.

Teknik elemana olan ihtiyaçla beraber, eğitim uzmanları getirilmiş, 1927'de Mesleki ve Teknik Öğretim Müdürlüğü kurulmuş, Avrupa'ya öğrenci gönderilmiştir (Turan, 1996: 17).

1936'da mesleki alandaki ihtiyacı karşılamak üzere, çıraklık okulları, akşam sanat okulları, gezici ve geçici kurslar, orta meslek okulları, tekniker okulları ve mühendis okulları kurulmak istenmişti (Alkan, 1980: 47).

Cumhuriyet döneminde mesleki eğitim sınırları belirlenerek yapılmış, ahlak, edeb ve terbiye gibi dersler bu sınırlara dâhil olamamıştır. 1977’de Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu çıkarılmıştı. Bu kanun 1986’da Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu adıyla ve 2001 senesinde yeniden düzenlendi. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesindeki Çıraklık Eğitim Merkezleri, Mesleki Eğitim Merkezine dönüştürüldü. Buraya ilkokul mezunları devam edebilmekteydi. Mesleki eğitim merkezlerinde 31 alanda 155 dalda çıraklık ve mesleki eğitim yaptırılmaktaydı. İş ve meslek ahlakı gibi dersler de müfredata konmuştur (Öcal, 2012: 218-220).

3. MESLEK EĞİTİMİNİN MÜFREDATTA YER ALMASI VE KONYA’DAKİ EĞİTİM KURUMLARI

Öncelikle İstanbul’da kurulmuş olan meslek okulları, taşrada da yaygınlaşmıştı. Edirne, Konya, Bolu, Kastamonu sanayi mektepleri bunlar arasında yer alır. Ortaöğretimde teknik eğitimin 20. yüzyıl başlarında Konya’da Sanayi Mektebi vasıtasıyla verilmekte olduğu anlaşılır.

Konya’da basit sanayi için uygulamalı bir Sanayi Mektebi vardı. Burada dökmeçilik, tornacılık, tesviyecilik, demircilik, kunduracılık, marangozculuk, terzi ve örgücülük bölümleri mevcuttur. Bu okuldan olabildiğince istifade edilmesi planlanmıştı (İhsan, 1339: 36,37).

Konya Sanayi Mektebi’nde 1926 yılında, Kur’ân-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Hitabet, Türkçe, Hüsn-ü Hat, Hesap, Cebir, Hendese, Tarih, Coğrafya, Malumat-ı Fenniyye, Malu-

mat-ı Medeniyye, Resim, Muzıka, Musiki, Hikmet, Mukavemet, Kimya, Mihanik (Mekanik), Malzeme, Fransızca, Hendese-i Resmiyye dersleri okutuluyordu (Turan, 1992: 39,40). Bu dersler, değerlendirilecek olursa, mesleki eğitim veren bir kurumda mesleki derslerin sınırlı olduğu söylenebilir. Bu kapsamda, yalnız Mihanik, Resim, Musiki ve Mukavemet dersleri yer alır.

Meslek eğitimi veren kurumlarda eğitim görmeyen öğrencilerin, ileride bir meslek alanına intisab ederek orada kendini yetiştirmesi ve uzmanlık kazanması düşünülmekteydi. Bu durumun, meslek veya sanat eğitiminde göz önünde bulundurulması gerekirdi. Ayrıca böyle olmasa dahi, herhangi bir sanat eğitiminin tüm eğitim kurumlarında belli oranlarda müfredatta yer alması ile birey hayatta karşılaşılabileceği farklı veya olağanüstü durumlarda bir takım tecrübelerle hareket edecektir. Dolayısıyla bireyin tek boyutlu ve sınırlı bir çerçevede yetiştirilmesi hayatın diğer alanlarında onu eksik kılacaktır. Çok yönlü eğitimin verilmesi ise, doğrudan meslek eğitimi vermeyen kurumlarda ancak müfredata konabilecek bu yöndeki derslerle mümkün olacaktır.

Sanat veya el işleri eğitiminin okullarda programa alınması, bireyin bir bütün olarak yetişmesi amacına yönelik olarak gerçekleşmişti. Okul müfredatı kapsamında verilen eğitim mesleki eğitimden ayrı düşünülmüştür. Programda yer alan dersler bireyin meslek sahibi olmasından ziyade, hayatta başarılı olabilmeleri için genel bilgi ve beceriyi kazandırmayı hedef almıştı. Bu dersler arasında, Endüstriyel Sanatlar, Genel Ev Ekonomisi, Genel Ticaret, Tarım vb. yer alır Önceleri gü-

zel sanatlar okullarında, daha sonra ilk ve ortaokullarda el sanatları ve endüstri sanatları okutulmaya başlamıştı el sanatları eğitimi çocukların gelişmesi için doğal ortam oluşturuyordu. Aynı zamanda iş ve okul arasında ilişki kuruluyordu (Alkan, 1980: 34-39)

Sanat veya meslek eğitiminin müfredattaki yeri, eğitimin ilk basamağından itibaren incelenebilir. Bu grupta ilk anda Sıbyan Mektepleri yer alır.

Sıbyan Mektepleri müfredatında sanat eğitimi ile ilgili olan ders El İşleri dersidir. 1923 senesinde Mustafa Kemal'in Eskişehir'de Maarif Müdürü ile yaptığı konuşma da, bunu teyit eder. Mustafa Kemal, Maarif Müdüründen, İbtidai mekteplerinin programı hakkında bilgi istemiş, o da Ulûm-i Diniye, Hesap, Hendese, Kozmografya ve Ulûm-i İktisadiye derslerini sıralamıştır. Öğrencilerin çiftçiliğe dair bir şey öğrenip öğrenmedikleri sorusuna ise, Maarif Müdürü Doğramacılık, Kağıt İşleri ve El İşleri cevabını vermişti. Bu çocukların mektepten çıktıktan sonra mesleki anlamda bir yerde çalışamayacakları ifade edildikten sonra, bu derslerin yetersiz olduğu söylenmişti ve Sanayi Mekteplerinin kurulması gerekli görülmüştü.(Batır, 2007: 213,214).

Konya Yatılı İdadisi'nde ise, Sultan II. Abdülhamid döneminde, Kitabet-i Resmiye ve Fransızca, Kavanin, İm_i Servet, Hesap ve Malumat-ı Nafia, Hıfzısihha, Makine ve Resim, Coğrafya, Tarih Hendese, Hikmet-i Tabiiyye, Usul Defteri, Müsellesat, Ulum-ı Terbiyye, Arabi ve Cebir, n a Edebiyat ve Arabi, Türkçe ve Kimya, Mevalid, Farisi, Hüsn-i Hat gibi derslerin okutuldu u anlaşılır

(Orhan, 2006: 77). Bunlar arasında Makine ve Resim ile Hüsn-ü Hat dersleri sanat ve mesleki e itim alanında sayılabilir.

1916'da dadi programında düzenlemeye gidilerek meslek e itimi artırıldı. Fakat ders araç-gereçleri ile atölye ve yenilikleri uygulayabilecek nitelikte ö retmen yoklu u, bu eğitimin geliştirilmesinde engel teşkil etti. (Turan, 1996: 55).

1925 senesinde kabul edilen Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnâmesi'ne göre, odalar, Ticarî ve Sınâî meslek mektepleri açma yetkisine sahip olmuşlardır. Odalar, eğitim kurumu açma yanında dersane açmak, konferans, kütüphane gibi hizmetleri de yapabiliyordu. Bu kapsamda Konya Ticaret ve Sanayi Odası bir Ticaret Mektebi açar. Bu okuldaki dersler arasında, Yazı Makinesi (Daktilo), Muhasebe ve Dil dersleri vardı. Bu mektep, 1927-28 eğitim yılında alınan bir kararla kapatılmış, 1943'te tekrar açılmıştır (Arabacı, 1999: 166-170,175).

SONUÇ

Ahiliğin başarısında verilen eğitimin niteliği önem taşır. Bu işin belli bir plan, kaide, ciddiyet ve disiplin çerçevesinde yapıldığı görülür. Ahiliğin ortaya koyduğu eğitim prensipleri, günümüzde eğitimde yeni anlayışlar başlığı altında yeniden sunulmaktadır. İş başında eğitim, hayat boyu eğitim olarak nitelendirilebilecek bir takım prensiplerle hareket etmiş olan Ahilik Teşkilatı örneğine rağmen yıllar önce ahilikte ortaya konulanlar günümüzde tekrar ama bu kez farklı söylemlerle yinelenmektedir.

Cumhuriyet dönemine girilirken sanat veya sanayi mekteplerinin sayısının az olması nedeniyle, ilk veya ortaöğretimde sanat eğitimi ile ilgili derslere ağırlık verilmişti. Bu durumu, çalışmanın ekler kısmında sunulan görsellerden anlamak mümkündür. Bir kısmı Konya'daki eğitim kurumlarına ait olan görseller, farklı tarzda mesleki eğitimle, öğrencilerin doğayı ve hayatı yakından tanınmasını, aynı zamanda öğrencilere el becerisi kazandırılmasının amaçlandığını ortaya koymaktadır. Fakat ilerleyen dönemde Sanayi Mekteplerinin, Ticaret Okullarının, farklı alanlarda farklı Meslek Liselerinin tesis edildiği anlaşılır. Böylece daha önce programda yer bulan meslek derslerinin daha çok sanat ve meslek eğitimi veren kurumlarda yoğunlaştırılması söz konusu olmuştur.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Yahya, 2009: *Türk Eğitim Tarihi*, Pegemakademi Yay., Ankara.

ALKAN, Cevat vd., 1980: *Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., Ankara.

ARABACI, Caner, 1999: *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası (1882-1999)*, Konya Ticaret Odası Eğitim ve Kültür Yay., Konya.

Babalık, 29 Cemaziyelahir 1329-13 Haziran 1327

BATIR, Betül, 2007: *İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid-i Tedrisat'a Türkiye'de İlköğretim*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

BAYRAM, Mikail, 1991: *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kurulması*, Konya.

CEYLAN, Kâzım, 2012: *Ahilik-Türk İslâm Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem*, T.C.Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yay., Kırşehir.

ÇAĞATAY, Neşet, 1981: *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

DUMAN, Tayyip, 2012: "Ahiliğin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları", 2. *Uluslar arası Ahilik Sempozyumu*, cilt:1, 19-20 Eylül 2012: Kırşehir.

EKİNCİ, Yusuf, 2012: "Ahilik ve Eğitim", 2. *Uluslar arası Ahilik Sempozyumu*, c. 1, 19-20 Eylül 2012: Kırşehir.

ERGİN, Osman, 1977: *Türk Maarif Tarihi*, c.2, Eser Matbaası, İstanbul.

ERGÜN, Mustafa, 1982: "Emrullah Efendi, Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 30, sy.,1.2, Ankara.

GÜNDÜZ, Ahmet, 2012: "Ahilerin Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devri Türk Toplum Hayatında Oynadığı Roller", 2. *Uluslar arası Ahilik Sempozyumu*, cilt:1, 19-20 Eylül 2012: Kırşehir.

KOÇU, Reşad Ekrem, 2002: *Tarihte İstanbul Esnafı*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Konya Rehberi, 1339: Ahmed İhsân ve Şürekası, Matbaacılık Osmanlı Şirketi.

Maarif Albümü, 1928: Devlet Matbaası, İstanbul.

ORHAN, Muzaffer, 2006: Osmanlı Devleti'nde Vilayet Yatılı İdadileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana

Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitim Bilim Dalı,
Niğde.

ÖCAL, Mustafa, 2012: “Ahilerden Günümüze Esnaf Ahlakı ve Çırak Yetiştirme Yöntemi”, 2. *Uluslar arası Ahilik Sempozyumu*, cilt:1, 19-20 Eylül 2012: Kırşehir.

ÖZKAYA, Remzi, 2012: “Ahilikten Günümüze Çıraklık Eğitimi”, 2. *Uluslar arası Ahilik Sempozyumu*, cilt:1, 19-20 Eylül Kırşehir.

ŞİMŞEK, Muhittin, 2002: *Ahilik-TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması*, Hayat Yay., İstanbul, 2002.

TARUS, İlhan, 1947: *Ahiler*, T.C.Çalışma Bakanlığı Yay., Ankara.

TURAN, Kemal, 1992: *Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

TURAN, Kemal, 1996: *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, M.Ü. İlahiyat Fak.Yay., İstanbul.

EKLER

Ek.1-Konya'da Bir İlk Mektebin El İşleri Atelyesi (*Maarif Albümü*, 1928, s. 34)

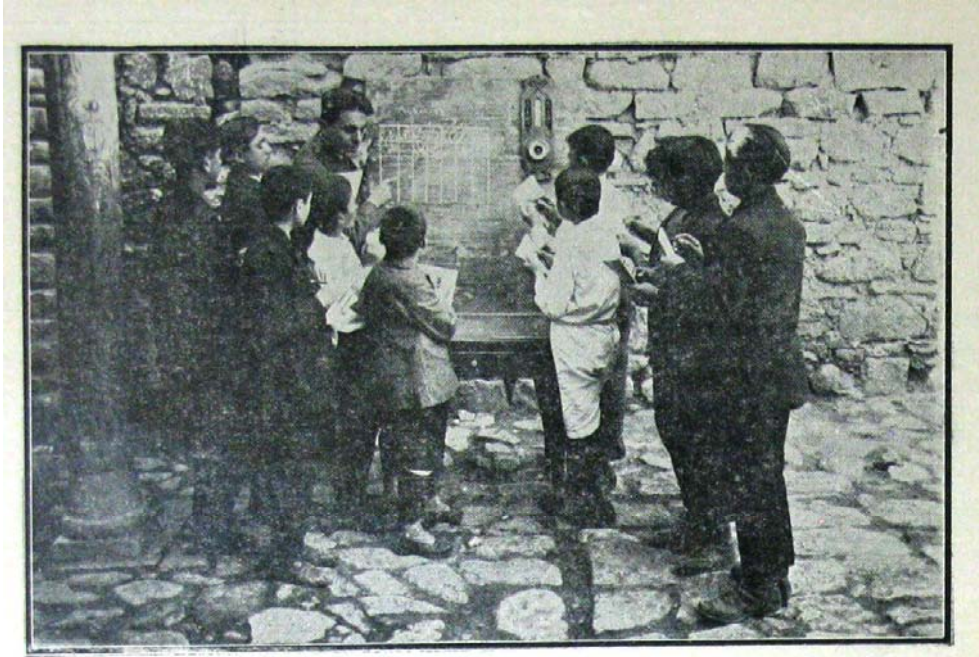
66 — قونیه ده برابك مکتبک ال اشلء آتءلء

Ek 2. Şehr-i Yatı Mektebi Talebesi Tabiat Tetkiki Dersinde (*Maarif Albümü*, 1928, s. 28)

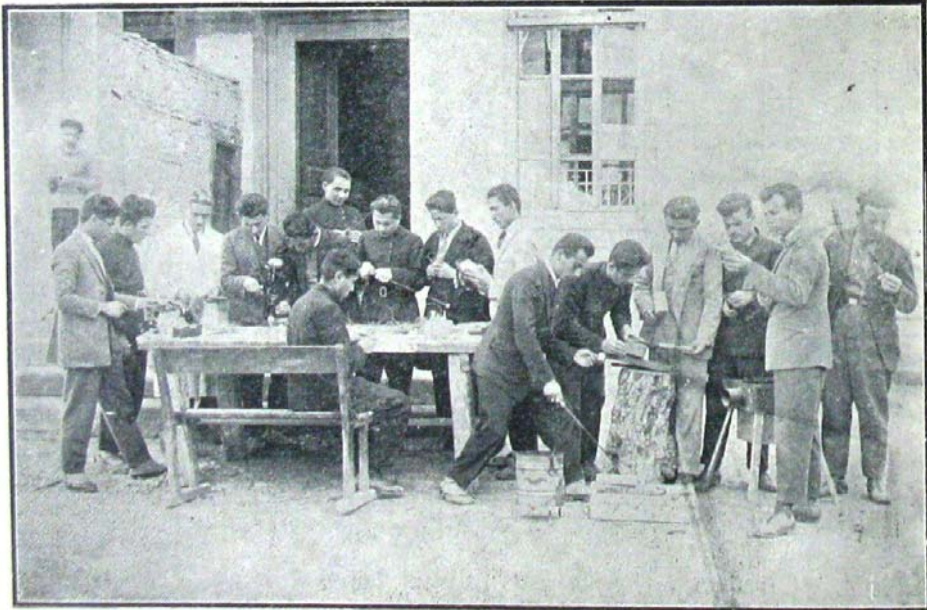

55 — شهر یاتی مکتبی طابءسی طبیعت تدقیق درسئده

Ek 3. Konya'da İlk Mektep Talebesi Hava Tarassudâtı* Esnasında (Maarif Albümü, 1928, s. 34)

67 - قونیه ده اپلاک مکتب طلبه سی هوا ترصداتی اناسنده

68 - قونیه ازکک معلم مکتبی ال ایشلری درسی

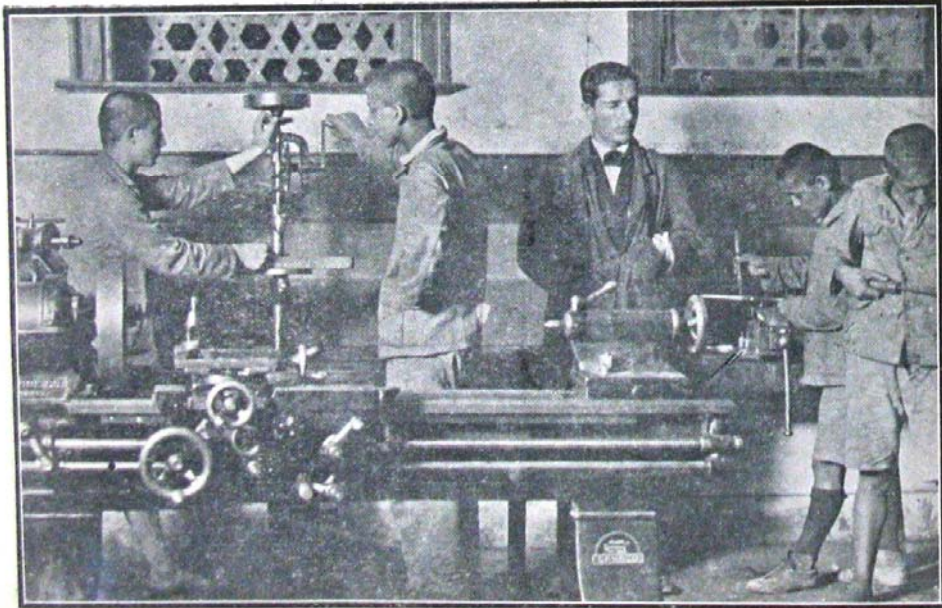
Ek 4. Konya Erkek Muallim Mektebi El İşleri Dersi (Maarif Albümü, 1928, s. 34)

*Tarassudât: Gözlemler

Ek 5. Şehr-i Yatı Mektebi-Sanat Yurdu-Tesviye Atelyesi (*Maarif Albumu*, 1928, s.36)

71 — شهر یاتی مکتبی - صنعت پردی - نسوبه آتله بی

72 — شهر یاتی مکتبی - صنعت پردی - نسوبه آتله بی

Ek 6. Şehr-i Yatı Mektebi-Sanat Yurdu-Tesviye Atelyesi (*Maarif Albümü*), 1928, s.36)

Ek 7. Şehr-i Yatı Mektebi – Marangozluk Atelyesi, (Maarif Albümü, 1928, s.37).

73 – Şehr-i Yatı Mektebi – Marangozluk Atelyesi

74 – Şehr-i Yatı Mektebi – Oymacılık Atelyesi

Ek 8. Şehr-i Yatı Mektebi – Oymacılık Atelyesi, (Maarif Albümü, 1928, s.37).

Ek 9. Şehr-i Yatı Mekteplerinden Birinde Bağçe İşleri (*Maarif Albumu*, 1928, s. 52).

103 — Şehr-i Yatı Mekteplerinden Birinde Bağçe İşleri

Ek 10. Konya'da Rehber-i Hürriyet Mektebi Talebesi Bahçe İşlerinde (*Maarif Albumu*, 1928, s. 52)

102 — Konyede «Rehber-i Hürriyet» Mektebi Talebesi Bağçe İşlerinde

AHİLİK, KONYA'DA AHİLİK TEŞKİLATI VE ZÂVİYE EVLERİ

AKHÎ COMMUNITY, AKHÎ COMMUNITY IN KONYA AND A SMAIL ISLÂMIC MONATERIES

Melâhat ÜRKMEZ *

1959 yılında Konya'nın Hadim kazasında doğdu. NEÜ Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümü ve Anadolu Üniversitesi Halkla İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 1976-79 yıllarında Türkiye Halk Bankası'nda memur olarak görev yaptı. Evlenince istifa etti. 2004 yılından bu yana Konya Postası Gazetesi'nde ve skyturk.net internet sayfasında köşe yazarlığı yapıyor. Konya Postası Gazetesi'nde bir yıl kültür-sanat sayfası hazırladı, zaman zaman haber ve röportajlar yaptı. Aynı gazetede yurtiçi-yurtdışı, bildiri, konferans ve seyahatlerini "Gezi Sayfası" olarak yayınlıyor, kamuoyu ile paylaşıyor. 2005-2013 yılları arasında yerel televizyon kanalları olan suntv'de "Kültür İklimi", konyatv'de "Kültür Yağmuru", kontv'de "Kültür Pınarı" adlı programları yapıp sundu. Halen kontv'de "Kültür Pınarı" ve "Yaşanmış Yıllar" programlarını yapıyor. Yazarlık hayatına, 2003 yılında Kültür Bakanlığı ve Türk Edebiyatı Vakfı'nın ortaklaşa düzenlediği Ömer Seyfettin Hikâye Yarışması'nda "Buzkaşı" isimli ilk hikâyesinin, ödül almasıyla başladı. İpek Yolu, Vizyon, Ardiç Kuşu, Çalı, Balkan Evi, Gözyaşı, Gülistan, Tefekkür, Ihlamur, Anadolu ... Pek çok dergide şiir, deneme, gezi, makale ve hikâyeleri yayımlandı. Bunlardan bazıları: Uluslararası hakemli bir dergi olan, "Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi"nin 2008 yılı, 6. sayısında, "Büyük Türk Mutasavvıfı Yânus Emre" başlıklı makalesi, TYS Aalen-Antakya Kültür Derneğinin düzenlediği, 3. Uluslararası Kültür Sanat ve Edebiyat Günleri'nde sunulan bildirilerin kitaplaştırıldığı *Antiocheia Orontes* isimli kitapta "Cemil Meriç'in Fikri Gelişim Süreci" başlıklı bildirisi, Tarık Buğra Hikâye Yarışması'nda ilk 40'a giren hikâyelerin kitaplaştırıldığı kitapta "Ahıskalı Korkut Ana" isimli hikâyesi yer aldı. Yaptığı televizyon programları, yayımlanan kitapları, sunduğu bildiriler, katıldığı paneller dolayısıyla Konya Kültürüne katkılarından dolayı çeşitli resmi kurum, kuruluş ve Sivil Toplum Örgütleri'nden pek çok ödül ve plâket aldı. Üç çocuk annesidir.

Kıtapları

Sözcüklerin Nefesinde Ateizmden Allah'a (Roman)
Gönül Bahçesinde Mevlâna (Roman) ((Japoncaya çevrildi, Hollanda UETD tarafından basılıp, yayımlandı)
Diyar-ı Aşk / İlâhi Ulak Şems-i Tebrizî (Roman)
Mevlâna'da Aşk Sırrı ve Nihai Bütünleşme (Araştırma-İnceleme)
Şems-i Tebrizî (Araştırma-İnceleme)
e-posta; melahaturkmez@hotmail.com

* Araştırmacı Yazar

ÖZET

Ahî sözcüğünün Türkçede anlamı, "cömertlik, eli açıklık" demektir. Ahîlik Teşkilatı adını buradan almıştır. Sanat, zanaat ve ahlâkın ahenkli birleşimidir. İlk temelleri M.Ö. 1000'li yıllara kadar iner. IX. yüzyıldan itibaren İslâm düşüncesiyle uyuşması itibarıyla bütün İslam âleminde kabul görmüştür. Ahîliğin nizamnameleri olan, Fütüvvetname'lerde Ahîliğin esasları ve ticaret kuralları yazılıdır. Teşkilata girecek olan üye belirtilen dini ve ahlaki normlara uymak zorundadır. Ahî birliklerinin yönetiminde bir başkan ve beş kişiden oluşan yönetim kurulu bulunurdu. Bu kurulun "anahtar bırakma" eyleminden de anlaşılacağı üzere devlet üzerinde etkili bir güce sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ahîliğin asıl amacı, insanların dünya ve âhirette huzur içinde olmalarını sağlamaktır. Ahî reislerinin 1205'ten önce Konya'da bulunduğu dair kayıtlar vardır. Alâeddin Keykubât, Ahîlere tekkeler tahsis etmiştir. Ahîler ülkenin dört bir yanına, köylere, dağ başlarına kadar yayılan zâviye evleri örgütü kurdular. Anadolu'da ilk zâviye evlerinden dört adedi Konya'da kurulmuştur. Türklerin Anadolu'da bin yıldan fazla bir zamandır varlığını korumasındaki sır Ahîlik anlayış ve prensiplerine uymalarından ileri gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahîlik, Ahî Teşkilatı, Fütüvvetname, esnaf ve sanatkarlar, zâviye evleri

ABSTRACT

The meaning of 'Ahi' is generosity and openhandedness in Turkish. The name of ahi community is based on generosity. It is the combination of Art, Craft and Ethic. The history of which goes back 1.000 before Christ. Owing to the fact that it had coincided with Islamic Thought, It had been accepted in whole Islam World since XI. century. The basics of Ahi Community and rules of trade are written in 'Rules and Regulations of Islamic Guild'. The member that will be accepted by the organization, has to respect religious and ethic rules. There had been a chair person and board of managers that had been consisted of 5 people. As it is also understood from 'Action of Leaving The Key' of the board , it has an effective power over government. The main purpose of Ahi Commission is to provide people to be in peace both in this world and underworld. It is registered that the chief of Ahi Commission had been in Konya before 1205. Alaattin Keykubat had allocated Islamic Monasteries to members of Turkish- Islamic guild. Members had established Small Islamic Monasteries in villages and remote places in the country. The first four small İslamic monasteries had been established in Konya. The secret of existence of Turkish more than a thousand year in Anatolia results from they adapt themselves to sense and principles of Ahi Community.

Keywords: *Turkish-Islamic guild, Ahi Community, Rules and Regulations of Islamic Guild, Tradesmen and Craftsmen, Small Islamic Monasteries.*

GİRİŞ

“Ahî” kelimesi Arapça bir sözcüktür. “Kardeşim” anlamına gelir. Türkçede anlamı, cömert, eli açık demektir. XIII. yüzyılda Anadolu’da Türkler tarafından kurulmuş olan Ahîlik Teşkilatı, adını bu anlama gelen “Akı” sözcüğünün terimleşmesinden alır. Esnaf ve sanatkarlar birliğini ifade eder.

Ahîlik, sanat ile ahlâkın ahenkli bileşimi olarak da tanımlanabilir. İlk temelleri, düşünce ve yapı yönüyle cahiliye dönemine kadar iner. “*Mezopotamya başta olmak üzere İran kültürünün hâkimiyetindeki sahalarda daha Zerdüş öncesi devirlerde (M.Ö.1000’li yıllar) bekar gençlerden oluşan ve Fütüvvet Teşkilatı’na çok benzeyen Mairya denilen teşkilatların bulunduğu gösteriyorlar*” (Ocak, 1996: 184) Ahmet Yaşar Ocak bu kültürün ilk defa eski İran kültürünün beşiği olan Irak’ta (Mezopotamya) ve Horasan’da ortaya çıktığı kanaatinde dir.

Ahîlik, İslâmiyet sonrasında, IX. yüzyıldan itibaren esnaf birlikleri oluşmaya başlamıştır. Kur’an-ı Kerim ve Hz.Peygamber’in sünnetine dayanarak, İslâm düşüncesiyle uyuşması sebebiyle bütün İslâm dünyasında kabul görmüştür. En-Nâsır Lidinillâh (1179-1225) tarafından Abbasî halifeliğinin hâkimiyetini yeniden sağlamak için Fütüvvet Teşkilatı¹ oluşturulmuştur. Fütüvvet Arapça bir ke-

¹ Fütüvvet Teşkilatı: Dini ve mesleki birlik, esnaf teşkilatı

limerdir. Tekil olarak “feta” delikanlı, yiğit, eli açık, gözü pek, iyi huylu demektir. Çoğulu “fityan”dır. “Fütüvve” eli açık, yiğit, başkasına yardım eden olgun kişi anlamına gelir. *“İmam Kuşeyri (986-1072) kendi adı ile anılan Kuşeyri Risalesi’ndeki fütüvvet bölümünde, ‘Onlar Rablerine iman etmiş gençler (fetalar) idiler. Biz onların doğru yolda gitme yeteneklerini artırdık’ der, (XVIII; 13) âyeti ile başlayarak fütüvvetin tariflerini şöyle sıralıyor: ‘Fütüvvetin aslı, kişinin başkasının işinde olması ve onların işini güdüp, gözetmesidir’ Hadiste: ‘Kul Müslüman kardeşine yardım ettikçe Tanrı da ona yardım eder’ buyurulmuştur. Cüneyd-i Bağdadî: ‘Fütüvvet, Şam’da; dil (fasahat), Irak’ta; doğruluk, Horasan’dadır’ der ve kulun kendi nefsinin başkasınıninkinden üstün ve değerli görmemesidir, diye tanımlar”* (Çağatay, 1981:5)

Fütüvvet Teşkilatı, X. yüzyıldan başlayarak örgütlenmiştir. İslâmi prensiplere doğrudan bağlı olan Ahîlik Teşkilatı’nın Anadolu’da kurulmasında Fütüvvet Teşkilatı’nın önemi oldukça büyük olmuştur. Fütüvvetçilik, aynı zamanda İslâmiyet’in yayılmasıyla birlikte Suriye, İran, Irak, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır’da da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygınlaşmıştır. Türkler, İslâmiyet’i kabul ettikten ve Anadolu’ya yerleştikten sonra fütüvvet anlayışını tamamen benimsemişlerdir.

“Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan ahîliğin nizamnamelerine, ‘Fütüvvetname’ adı veriliyordu. Ahîliğin esasları, ticaret kuralları bu kitaplarda yazılıydı. Teşkilata girecek olan kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dini ve ahlaki normlara

uyumak zorunda idi. Fütüvvetnamelere göre teşkilat mensuplarında genel olarak bulunması gereken hususlar şunlardır:

*Doğruluk

*Emniyet

*Cömertlik

*Tevazu

*Arkadaşlarına nasihat etme, onları doğru yola sevk etme

*Affedici olma

*Bencil olmama

*Realizm (uyanıklık)” (Öztürk, 1984: 4)

Üyelerine fütüvvetnamelerdeki 740 toplu yaşam kurallarından en az 124’ü öğretilirdi. Bu kurallardan üçü kapalı; üçü açık diye nitelenerek, altı kural benimsetilirdi.

“Kapalı olan üç kural;

1- Eline: Hırsızlık, zorbalık ve kötülük etmemek için

2- Diline: Yalan, iftira, koğuculuk, küfür ve hakaret yapmamak

3- Beline: Başkalarının namusuna, onuruna dokunmamak

Açık olacak öteki üç şey de:

1- Eli açık olacak: Düşkünlere yardım için.

2- Kapısı açık olacak: Konuk ya da bir şey istemeye gelenler için.

3- Sofrası açık olacak: Fakirlere, muhtaçlara yemek yedirmek için.

Ahîler kız çocuklarına da şu üç öğüdü verirler ve benimsetirler:

1- İşine dikkatli ol.

2- Aşına dikkatli ol.

3- Eşine dikkatli ol.” (Çağatay, 1983: 288)

XI. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu'ya göçlerin hızlanmasıyla göçebe bir hayattan yerleşik hayata geçiş arttı. Anadolu'daki yerli halk sanat, zanaat ve ticaretle uğraşıyordu. Gelen Türkler kendi sanatlarını da bu sanat, zanaat ve ticarete katarak canlılık kazandırdılar. Türk esnaf ve sanatkârları böylece toplum ekonomisinde söz sahibi olarak imtiyazlı bir duruma geçtiler.

Diğer yandan Anadolu'ya gelenlerin hepsi atlı göçebe topluluklar değildi. XIII. yüzyıl başlarında ortaya çıkan Moğol saldırıları ve işgalleri yüzünden Türkistan'ın uygar şehirlerinden, Semerkand, Merv, Buhara, Taşkent'ten kaçabilen esnaf ve sanatkârların da çoğu Anadolu'ya gelip yerleştiler.

Bu gelenler yerli esnaf ve sanatkârlara karşı örgütlenmek zorundaydılar ve Ahî Teşkilatı'nı kurdular.

ÜYELİK VE TEŞKİLATLANMA

Ahî Teşkilatı'na üyelikte çeşitli şartlar aranır. Bir gencin bu teşkilata kabulüne çok önem verilirdi. Teşkilata girmek isteyen bir gence "tâlip" denirdi. Tâlip, bir aslı azaya müracaat eder, müracaat ettiği aslı azaya da "matlup" denilirdi. Genç kabul edilmeden önce titiz ve uzun bir araştırmaya tâbi tutulurdu. En küçük bir şüphede üyeliğe kesinlikle kabul edilmezdi. Bu kabul edilmeyenler kafirler, münafıklar, iftiracılar, falcılar, madrabazlar, müneccimler, şarap içenler ve işini-mesleğini kötüye kullananlardı.

Ahî Teşkilatı'na girecek kişi araştırmalar neticesinde kaidelere uyuyorsa, durumu zâviyede görüşülür, bir törenle üyeliğe kabul edilirdi. Bu üyeye "çırak" denilir, "Çırağın 'Ahî

Kardeşi' olan ustanın dışında aynı meslekle uğraşan iki kalfayı da yol kardeşliğine seçmesi lâzımdı. Çırak, Zâviye Reisi'nin izninden sonra bu üç sanatkârın gözetiminde çalışmaya başlardı" (Ekinci, 1989: 37) Ustası çırağa öğrettiği sanatı helâl etmez, takdim etmez ve memnuniyetini göstermezse bunlar zâviyeye giremezdi.

Ahî Teşkilatları'nda, "Dahililer" ve "Hariciler olmak üzere iki grup üye bulunurdu.

Dahili Grup: yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalar. -Seçimlerde sadece ustaların oy hakkı vardı.

Harici Grup: emekliler, güçsüzler, sakatlar ve hastalar.

Ahî birliklerinin "Esnaf Kesesi", "Esnaf Vakfı", "Orta Sandığı" denilen yardımlaşma sandığı ile üyelerin sosyal güvenlikleri sağlanır, tefecilerden korunurdu.

"Ahî birliklerinin hazinesi demek olan orta sandığında altı kese(torba) bulunurdu. Bunlardan;

*Atlas kesede, sandığa ait her türlü yazışma evrakı,

*Yeşil kesede esnafa ait mülklerin tapu ve senetleri,

*Örme kesede sandığın nakit paraları,

*Ak kesede her türlü giderlere ait senetler ve vesikalarla geçmiş yıllara ait hesap hülsaları,

*Kara kesede vadesinde tahsil edilmiş alacaklara ait senetler ve bunlarla ilgili diğer evraklar saklanırdı" (Ekinci, 1989: 39)

YÖNETİM

Ahî birliklerinin yönetiminde bir başkan ve beş kişiden oluşan yönetim kurulu bulu-

nurdu. Başkana aynı zamanda “Esnaf Şeyhi” denirdi ve teşkilat içinde önemli bir yeri ve görevi vardı.

Esnaf Şeyhi: bütün üyeleri koruyan, kollayan, gözeten; mesleki, ahlâkî, siyasi ve dini liderdi. Kendisine itimat edilir, sayılır sevilirdi. Esnaf Şeyhleri geniş yetki ve sorumluluğa sahiptiler. Üyelerin meslekî problemlerini halletmek, orta sandığını idare etmek, teşkilata ait binaların bakım, onarım, kiraya verme, amaçlarına uygun kullandırma, Esnafın meslek hayatındaki tutum ve davranışlarını takip etme, usta-kalfa-çırak törenleri düzenleme, üyeleri toplantıya çağırma, büyük meclis toplantılarına katılma gibi görev ve sorumlulukları vardı. Yönetim Kurulu istediği zaman Esnaf Şeyhi'nin malî denetimini ve orta sandığının kontrolünü yapabiliyordu. Esnaf Şeyhi'nin yaptığı işler büyük meclis tarafından teftiş edilirdi. Buradan da anlaşılıyor ki, Ahîlik Teşkilatı'nda işleyiş, Esnaf Şeyhi'nin ‘ben yaptım oldu’ şeklinde bireysel değil, yöneticilerin yönetenler tarafından denetlendiği demokratik bir kurum olduğudur.

Yönetim Kurulu: Kararların uygulanmasında Esnaf Şeyhi'ne yardımcı olan, beş kişiden oluşan ana karar organıydı. Birinci üye; esnafın genel eğitimiyle ilgilenir, onsuз toplantı gerçekleşmezdi. İkinci üye (Yiğitbaşı); esnaf arasında rütbelerin tespiti, esnafa hammadde dağılımı, esnafın disiplini ve disiplin cezalarının uygulanması, ustaların peştamal kuşanma törenleri, orta sandığının idaresi gibi konularda Esnaf Şeyhi'nin yardımcıydı. Üçüncü üye (İşçibaşı); üretilen ürünlerin kontrolü, kalitesiz üretilmiş malların imhası, kalitenin korunması gibi hususlarla ilgi-

lenirdi. Dördüncü ve beşinci üye(Ehl-i Hibre); esnafı idare arasında veya idare kurulu içinde meydana gelen anlaşmazlıklara hakemlik ederlerdi. Esnaf arasında en çok sevilen kişilerdi.

Yönetim kurulu her ayın birinci ve üçüncü Cuma günleri Esnaf Şeyhi'nin başkanlığında toplanır, toplantıda Esnaf Şeyhi on beş gün içinde yaşanmış olan esnafa ilgili olayları anlatır, on beş gün önce alınmış olan kararların uygulanması ve sonuçları hakkında bilgi verir, gerekli gördüğü hususları görüşmeye sunar.

Büyük Meclis: Ahî birliklerinin en yetkili organıydı. O yerleşim yerindeki bütün Esnaf Şeyhlerinin toplanmasıyla meydana gelir ve içinde Büyük Meclis'in içinden seçtiği, “Ahî Baba Vekili” adında bir başkan bulunurdu.

“Büyük Meclis'in başlıca görevleri şunlardı.

-Esnaf Şeyhlerinin esnafa karşı olan tutum ve davranışlarını takip etmek,

-Esnaf kolları yönetim kurullarının düzenli toplanıp toplanmadıklarını kontrol etmek,

-Esnaf kolları yönetim kurullarınca verilen cezaları incelemek, uygun olanları onaylamak, uygulamalarını denetlemek,

-Esnaf yönetim kurullarınca karara bağlanamayan veya esnaf şeyhleri tarafından meclise getirilen konuları incelemek, karara bağlamak,

-Esnaf şeyhlerinin yıllık hesaplarını incelemek, uygun olanlarını onaylamak, usulsüzlük var ise bunlar hakkında gerekli işlemi yapmak,

Esnaf ile ilgili konularda hükümet yetkilileriyle temas kurarak problemlerin çözüme kavuşturulmasını sağlamak,

-Hükümet tarafından alınan kararların esnafın menfaatine olup olmadığını incelemek, esnaf adına hükümet yetkililerinden istekte bulunmak,

-Ahî Baba Vekili'nce görüşülüp karara bağlanması istenilen konuları karara bağlamak.” (Ekinci, 1989: 45)

Ahî Baba Vekili lüzum gördüğü taktirde ‘olağanüstü toplantı’ yapar, Büyük Meclis üyeleri ile birlikte her meslek kolundan üç usta davet edilirdi. Toplantıda alınan kararlar o yerin en üst mülki amirine iletildi. Devlet yetkilileriyle yapılan görüşmede anlaşma sağlanamazsa ertesi gün, ‘Memleket Toplantısı’ yapılırdı. Bu toplantıya ustalar, kadı, müftü, ulemâ, eşraf davet edilir, Ahî Baba Vekili büyük bir meydanda yapılan bu toplantıda toplantı sebebini, anlaşma sağlamak için yapılan çalışmaları anlatır ve genel görüşmeye açardı.

Toplantıda alınan karar kabul edilirse, “Küçüğümüze acıyıp koruyan, büyüğümüze saygı ve itibar göstermeyenler bizim cemiye-timize mensup olamazlar” bâbındaki hadis-i şerif okunur, padişaha itaat ve sadakat belirtilir ve konunun karara bağlanması için yetkililere teklif götürülürdü. İsteğin kabul edilmesi halinde dükkanların kapatılacağı yetkililere bildirilirdi. “Padişaktan ilâm isteriz. O'nun emirlerine karşı boynumuz kıldan incedir. Ne yolda ferman gelirse ona boyun eğeriz. O vakte kadar kararınızın ertelenmesini rica ediyoruz. Buna razı olmaz, esnaf ve ahaliye acımaz iseniz Allah'ın gazabı üzerini-

ze olsun. Esnafın dükkanlarını açmayacaklar, işte anahtarlar” (Ekinci, 1989: 47) Buradan da anlaşılıyor ki Ahî Teşkilatlarının devlet üzerinde de güç ve etkinliği oldukça ağırlıklıdır. İnce nüanslarla isteklerinin kabul edilmemesi halinde greve gidebileceklerini dile getirerek bütün çarşı esnafının dükkanlarının anahtarını bırakarak nazikçe bir meydan okuma davranışına girmekte oldukları anlaşılıyor. Burada Ahîleri güçlü, söz sahibi kılan dini ve sosyolojik açıdan haklı olmaları ve oldukça büyük ve önemli bir teşkilata sahip olmalarıdır. Anahtar bırakma davranışından sonra şikayete konu olan kararın geri alınmasına karar verirse Ahî Baba Vekili anahtarları geri alır, esnaf da işine geri dönerdi. Şikayet konusunun padişaha iletilmesi ancak kararın uygulanmasının ertelenmesi gibi bir karar alınırsa Ahî Baba Vekili kadıya baş vurur, kadıdan çıkacak kararın sonucuna göre hareket ederdi.

Ahî Baba'nın yargı yoluna başvurmasına bir örnek de, “5 Şevval 1130/ 1Eylül 1718'de Ahî Baba el-Hâc Süleyman b. Mustafa ve bir grup debbağ, mahkemeye başvurarak Konya sûru dışında bulunan iki adet kireç ocağının kireççilikten bîhaber, ehliyetsiz kimselerin ellerine geçtiğinden kireç üretiminin durduğunu, bunun sonucunda dericiler ve diğer kirece ihtiyacı olanların sıkıntıya düştüklerini ve zarar gördüklerini, kireççilik sanatında mâhîr olduğu herkesçe bilinen, Ahmed b. el-Hâc Hasan ve es-Seyyid Ali b. el-Hâc İbrahim adlı kişilerin bu işi yürüteceklerini söylemişlerdir. Hâkim Ahî Baba'nın önerdiği kişilerin kireççilik yapması hususunu karar altına alarak tescil etmiştir” (Küçükdağ, 2005: 30)

Ahî Teşkilatı, Anadolu'da XIII. yüzyıldan itibaren yaklaşık 500 yıl, hatta XX. yüzyıla kadar etkisini devam ettirmiş bir teşkilattır, denilebilir. Ahîlik Türk zanaatı, ticaret, sosyal, ekonomik, ahlaki, eğitim, askeri ve siyasal alanlarda oldukça etkili olurken, kurdukları medrese, mescit ve zâviyelerle toplumda önemli bir yere sahip olmuştur.

“Ahî Teşkilâtı aynı zamanda bir eğitim ve öğretim ocağıdır. Bu durumda sadece san'atkâr yetiştirmek eğitim ve öğretim sürdürülemez. Aynı zamanda mal üretmek ve topluma hizmet sunmanın usul ve erkânı da ta'lim edilir.” (Bayram, 1995: 56)

Ahîler, eğitim faaliyetlerini İslâm dininin esaslarına göre düzenlemişlerdi. Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için; yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalışılmasını emreden İslâm dininde eğitimin gâye itibarıyla özelliklerini şöyle sıralayabiliriz;

- a- Ferde kendini tanıma yolunu göstermek
- b- İnsanın fitratını korumak
- c- İyi insan yetiştirmek
- d- Fertteki gizli kabiliyetleri ortaya çıkarmak ve bu kabiliyetlere yön vermek” (Ekinci, 1989: 92)

Ahîler, kurdukları zâviye evlerinde başka köy, şehir ve kasabalardan gelen konukları ağırlamanın yanı sıra üyelerini toplu yaşam kuralları âdâb-ı muaşeret, yurttaşlık görevi, askerlik görevi gibi genel bilgiler yönünden eğitilirdi.

“Ahî Baba'nın başkanlığında haftanın belli günlerinde, Peygamber'in yaşantısına, ibâdete, İslâm kurallarına dair eserler okunur, bilgiler verilirdi. Fütüvvetnamelerde, ‘Kelam-ı

kadim okuna, Kıssas-ı Enbiya okuna, Menakıb-ı Evliya okuna’ diye geçmektedir” (Çağatay, 1983: 288)

Ahîlik Teşkilatı, günümüzdeki esnaf ve sanatkar kooperatiflerinin, sosyal güvenlik kuruluşlarının, sendikaların bütün bunların da ötesinde iş ahlakının temellerini o zamanlarda atan, şekillendiren bir teşkilat olarak önemli işlevler görmüştür.

Anadolu'da XIII. yüzyılın başlarında, Anadolu Selçuklular döneminden itibaren Kayseri, Konya, Kırşehir, Sivas, Tokat, Niğde, Aksaray, Beyşehir, Akşehir, Larende(Karaman), Ereğli gibi merkezlerde esnaf birlikleri olarak teşekkül etmiş, faaliyet göstermişlerdir.

AHİLİĞİN AMACI

Ahîlik Teşkilatı'nın kuruluş amacı, zengin ile fakir, üretici ile tüketici, halk ile devlet, emek ile sermaye arasında düzgün ve sağlıklı ilişkiler kurmak, sosyal adaleti sağlamaktır. Bununla birlikte o yüzyılda önemli bir sorun teşkil eden, göçerlikten yerleşik hayata geçiş sürecinde birbirleriyle çatışma içerisinde olan yerleşik ve aşiret gruplarını uzlaştırmak, toplumun asayiş ve huzurunu temin etmektir.

“Ahîliğin asıl amacı, insanların dünya ve âhirette huzur içinde olmalarını sağlamaktır. Bu anlayış ahîlerin dünya için, âhiretini; âhireti için de, dünyasını terketmeyen dengeli bir hayat anlayışı geliştirmesini sağlamıştır” (Ekinci, 1989: 29)

Ahîlik Teşkilatı amacına ulaşmak için sağlıklı bir teşkilatlanmanın yanı sıra iyi bir eğitim sistemi oluşturmaya çalışmıştır. Ayrıca

toplumda belli bir zümrenin, üst tabakanın hüküm sürmesine değil, toplumun orta tabakasının, genelinin kalkınmasına öncelik veren bir teşkilatlanma olmuştur.

Ahîlik dört temel alanda işlevini yerine getirmiştir:

- 1-Ahlâki
- 2-Ekonomik
- 3-Sosyal
- 4-Siyasi ve Askeri

AHİLİĞİN KURULUŞU

Orta Asya'dan göç eden Türklerin ikinci anayurdu Anadolu olmuştur. Büyük Selçuklular 1040 yılından sonra İran'ı ele geçirip şimdiki adı Tahran olan Rey şehrini kendilerine başkent yapmışlardır. Türklerin bir kısmı İran'da kalıp bir kısmı 1071 yılında Bizanslılarla yapılan savaşı kazandıktan sonra Anadolu'nun içlerine doğru yürümeye başlamışlardır. Bu durum sürüp giderken, Çin'in kuzey ve kuzey batısında ortaya çıkan, dünya siyasi haritasını değiştiren Timuçin (Cengiz Han 1155-1227) idaresindeki Moğollar önce Çin İmparatorluğu'nu ortadan kaldırıp batıya yöneldi. Türkistan ve Horasan bölgesine hâkim olan Harizmşahlara saldırdı. O zamanın en uygar şehirlerinden olan Semerkand, Buhara, Taşkent gibi gelişmiş şehirleri kılıçtan geçirip, yerle bir etti. Bu saldırlardan kaçanların bir kısmı Selçukluların hâkimiyetinde olan İran'da temelli ya da geçici olarak kalırken diğerleri Anadolu'ya geldiler. Bu gelenlerin büyük bir kısmı esnaf ve sanatkârdı. Zira bu göç olayından sonra İran ve Anadolu'da sanat ve zanaatta canlanma olması gelenlerin esnaf ve sanatkâr olmasının bir teyididir.

Anadolu'ya gelen bu Türkler halkın ve kendilerinin güvenliği için devlet yönetimi ve

yaşantının düzene girmesini istiyorlardı. O sırada eğlenceye düşkün, dirayetsiz ve beceriksiz olarak tarihe geçen II.Keyhüsrev (1236-1246) Selçuklu sultanıydı. Türkler, Anadolu'ya birlikte geldikleri Baba İshak Horasanî başkanlığında ayaklandılar.

Diğer yandan Anadolu'ya gelen bu esnaf, sanatkâr ve tüccar Türklerin yerli esnaf, sanatkar ve tüccarlar karşısında tutunabilmeleri ve onlarla rekabet edebilmeleri, kaliteli mal üretip pazarlayabilmeleri için bir teşkilat kurarak dayanışmayı sağlamaları gerekiyordu. Bilimsel kesinliği olmamakla beraber deri işçilerinin ve ahiliğin önderi, üstadı olarak bilinen Ahî Evran(?-1261)'in da Anadolu'ya gelenlerin arasında olduğu ve ahiliğin kurucusu olduğu kaydedilir. Onun hakkında Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* adlı kitabında Ahi Evran hakkında, "Kişiliği üzerinde 'gerçek mi, hayali mi?' diye tartışmaların yapıldığı Ahî Evran'ın hayatı ve kişiliği tarih boyunca karanlıkta kalmıştır. Kırşehir'de kendi adını taşıyan mahalledeki Ahî Evran Camii'ne bitişik olan türbesinde yattığı bilinen Ahî Evran Şeyh Nasirüddin Mahmud'un 200 seneye varan zaman farkı içinde yaşadığı devir dahi saptanamamıştır" (Çağatay, 1981: 57) der.

Ahmet Yaşar Ocak da, Ahî Evran konusunda bilimsel fikirler ortaya koyan, Fuat Köprülü ve Gölpınarlı gibi araştırmacıların Ahîliğin kurucusunun Ahî Evran olmadığını belirttiklerini kaydederek, onlara katılır ve Ahî Evran'ın Ahîliğin pîri olduğuna ilişkin genel bilginin bir iddiadan öte gitmediğini, tarihi gerçeklerle ilgisi olmadığını öne sürer. O, bu konudaki kanaatini şöylece netleştirir:

“Ahî Evran'ı bu kurumun kurucusu olmaktan çok 13. yüzyıl Anadolu'sunda debbağların reisi olarak Anadolu Ahîliği'ni belki yeniden sağlam bir teşkilâta kavuşturan bir şahsiyet olarak kabul etmek bizce vâkıya daha uygun düşecektir.” (Ocak, 1996: 184).

Konu yeterince bilimsel netliğe kavuşturulamamıştır. Anakronik hatalarla maluldür. Ahî Evran'ın ne zaman ve hangi isim altında bulunduğu kesinleşmemiştir. Fakat yine de onun, Ahîliğin bir tür kurucusu veya en azından önemli önderlerinden birisi olduğu söylenebilir. Tam tersini iddia eden bazı araştırmacılar da vardır.

Anadolu'da çıkan ayaklanmalar ve Moğolların baskısı milleti canından bezdirirken Mevlâna Celâleddin-i Rûmî Konya'da halka ve yöneticilere ahlâk ve hoşgörü telkin ederek; Hacı Bektaş-ı Velî göçebelerin ve yerleşik halkın arasına karışıp dil, şiir, müzik, ahlâk gibi kültür unsurlarıyla ilgilenererek; Ahî Evran esnaf ve sanatkarları bir birlik altında toplayarak yaşama ve ayakta kalma gücü aşıladılar.

Kurulan Ahîlik Teşkilatı Türk halkına başkalarına el açmadan kendi alın teriyle, şerefiyle kazanmanın, ekonomik durumlarını yükseltmenin, bir sanat, meslek sahibi olmanın yollarını gösteriyordu.

Ahî Evran işe debbağ, ayakkabıcı, saraç mesleğinden olan esnafı çevresinde toplayıp örgütleyerek başladı. Ahlâkı, dürüstlüğü, sağlamlığı, becerisi ve adaleti, hakseverliği ile çok saygın bir üne ulaştı. Kurulan örgütün “Ahî Baba”sı yani başkanı oldu. Bu deri işçiliği zamanla otuz iki kola ayrıldı.

Ahîlik zamanla köylere kadar yayıldı. Gençleri boş gezmekten ve çeşitli kötü akımlardan korudu. Ahî kuruluşları ayrıca devletin ihtiyacı olan askeri güce katkı sağlamak için gençleri orduya katılmaya hazır hale getirdi.

Ahîlik teşkilatı. esnaf ve sanatkarlık alanında çırak-kalfa-usta hiyerarşisini kullanarak kalbi bağlar kurup sağlam ahlâki ve mesleki temellere oturttu. “Bir Ahî işyerinde belirlenen kaidelere tam riayet sağlamak için o işyerinde san'at öğrenmeye talip olan çırak, yamak ve kalfalar, başlarındaki ustaya bir müridin şeyhe intisap etmesi gibi intisap etmek durumunda idiler. Bu itibarla her ahî işyerinde bir üstad (şeyh) ve o şeyhe bağlanan kalfa, çırak ve yamaklar arasında sarsılmaz bir hiyerarşi bulunmaktadır. Tasavvuf eğitiminde olduğu gibi, ahî işyerindeki eğitimde de çırak, yamak ve kalfalar dini ve ahlâki bilgilerle teçhiz edilir ve bunun uygulanmasına titizlikle riayet edilirdi” (Bayram, 1995: 56)

Ahîlikte çalışmak ibadet sayılır, dolayısıyla ahîlerin çalıştıkları işyerleri ibadet yeri, Hakk kapısı olarak kabul edilirdi. İşyerinin kapısından samimiyet, saygı ve hürmetle girilir, aynı şekilde çıkılırdı. Başat öge helâl kazançtı. Malının ederinden fazla fiyat istemesine Ahîlik müsaade etmezdi. Kolay kazanç Ahî ahlâkına uygun değildi.

Ahîlik, esnaf ve sanatkârların üretici-tüketici konusundaki çelişkilerini bir sürtüşmeye vardırmayacak şekilde ayarladı.

“Ahîlik, kişinin alın terini değerlendirmiş, ticaret ve üretim alanında kaliteyi amaçlamıştır. İşçi, ürettiği meta ile neredeyse özdeşleşmiş onunla kaynaşmıştır. Kalitesiz ve bozuk mal üretimi yasaklanmıştır. Sosyal da-

yanışmaları Ortak Sandığı'yla kurulmuştur. İş alanı, üretim, insanın aynası haline getirilmiştir” (Öztürk, 1984: 5)

KONYA'DA AHÎ TEŞKİLÂTI'NIN KURULUŞU

“Dönemin kaynaklarında Ahîlerin ve Ahî reislerinin 1205'ten önce Konya'da bulunduğu dair kayıtlara rastlanmaktadır. Ahî Evran 1200'lerin başında henüz emekleme aşamasındaki Konya Ahî örgütünü, yeni kurallara bağlayarak sağlam temellere oturtmuş, açtığı Ahî zaviyelerini de bu teşkilatın merkezi yapmıştır.” (Küçükdağ, 2005: 5)

Anadolu'ya gelen mutasavvıflar, hemen hemen her tarafa dağılmışlar, görüş ve inançlarını yaymışlar, Türk insanının Müslüman kimliği kazanmasında büyük rol oynamışlardır. Elbette başkent Konya bunların en önemli faaliyet alanı olmuştur. *“XII. yüzyılın ikinci yarısında çarşı-pazar örgütlenmesini, vakfiyelerde imâlat ve ticaretle ilgili bazı yapılara dair verilen bilgilerden hareketle Anadolu Selçuklu başkenti Konya'da ana hatlarıyla tespit etmek mümkün olmaktadır. 1202 tarihli Şemseddin Altun Aba vakfiyesine göre Konya'da bulunan Roma ve Bizans dönemi kalenin dışında, İplikçi Camii'nin kible tarafındaki Altun Aba Medresesi'nin bitişiğindeki bir han ile çevresinde dükkânlar; yine aynı kalenin dışında Eski Pazar, Yeni Pazar ve Al-lâme Pazarı'nda çok sayıda dükkân bulunuyordu. Debbaghâne de İç Kale'nin kuzeydoğu yönünde bir tarafı Hatuniye toprağı olan Meydanî Mahallesi'nin kenarında yer alıyordu”* (Küçükdağ, 2005: 1) 1221'de ikinci surun inşasıyla çarşı-pazarda ileri bir yapılan-

maya gidilmiş, ikinci sura doğru her esnaf grubu için ayrı ayrı çarşılar kurulmuş, Debbaghâne surun dışına taşınmıştır. Konya'da bir esnaf teşkilâtı olan Ahîlik Teşkilatı'nın kurulması şehirdeki bu fiziki değişimle paralellik göstermiştir.

Alâeddin Keykubât, Konya'da faaliyetlerini sürdürmeleri için Ahîlere tekkeler tahsis etmiştir. Ahî Evran'ın XIII. yüzyıl başlarında Konya'ya gelip Ahî Teşkilâtı'nın başına geçtiği, sur dışına yapılan ve İç Debbaghâne adı verilen yerde kendisine ait dükkânda debbaglık yaptığı nakledilir.

Ahî Teşkilâtı'nda esnaf tarafından seçimle işbaşına Ahî Baba adı verilen şeyh getirilirdi. Konya'da bu gelenek XIX. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. Konya'daki Ahî Evran Zâviyesi'ni Ahî Baba'nın yaptırdığı tahmin edilmektedir.

Selçuklular zamanında fütüvvet örnek alınarak, tasavvuf kurallarına uygun şekilde organize edilen aynı zamanda ticaretle uğraşan ahîler bu yolla büyük mal ve para kazanmışlar, Ahîlik Teşkilatı, Osmanlı'nın kuruluşunda da büyük rol oynamıştır.

ZÂVİYE EVLERİ

Ahîler teşkilatlandıkça ülkenin dört bir yanına, köylere, dağ başlarına kadar yayılan zâviye evleri örgütü kurdular. Orta Asya'dan Anadolu'ya yüzyıllarca süren göçlerle gelen Türklere her türlü sıkıntılarında kucak açarak kurdukları bu zâviye evlerinde konuk ettiler.

Hemen hemen her Anadolu köyüne kurulan ve yakın zamana kadar işlevi süren bu konuk evlerinde odanın bir köşesinde yüklük denilen bir yer bulunur. Burada beş-on kişiye

yetecek kadar yatak-yorgan-yastık olur, kilerinde odun, su, su kabı, yiyecek, içecek pişirme kapları bulunurdu.

Zâviye evlerini başkan yaptırır, burayı halı, kilimle döşer, kandiller astırırdı. Ancak akşam üzeri olunca o zaviyeye bağlı esnaf ve sanatkârlar zaviyeye gelerek o günkü kazançlarının bir miktarını başkana getirir bu para ile yiyecek ve gerekli ihtiyaçlar temin edilirdi.

Akşamları yemekten sonra bu zâviyelerde dini ve ahlâki kitaplar okunur, sohbetler yapılır, semâ, raks edilirdi.

Kurdıkları zâviye evlerini konuk evi, toplantı yeri olarak kullanmaktan başka buralara çırak-kalfa -ustalardan başka, müderrisler, vaizler, kadılar, hatipler ve o bölgenin önemli kişileri de devam ederlerdi. Ahîliğe kabul edilme şartı cömertlik, yardımseverlik, temiz ahlaklılık, iyilikseverlik olduğu için müdâvimleri temiz ve saygın kişilerdi. Dolayısıyla ahîler arasından valiler, komutanlar, tabipler, kadılar, müderrisler yetişiyor, bu yüksek sıradaki kişilerin çoğu han, hamam, medrese, zâviye yaptırıp bakımları için buralara zengin vakıflar bağlıyorlardı.

“Ülkenin zengin ve saygılı kişileri olan ilk ahilik kurucuları, bütün güçlerini ve çabalarını, ülkenin türlü sanat erbabını bir örgüt etrafında toplayıp onları zaviyelere bağlayarak mânevî ve ahlâki yönden yüceltmek istemişler, bunda da çok başarılı olmuşlardır” (Çağayay, 1981: 102)

Ahî Babası, esnaf ve sanatkârlar tarafından seçilirdi. Ahî Babası'nın bütün buyruk ve yasaklarına kesinlikle uyulurdu. Bu başkanlar ayrıca sultan ya da emirin bulunmadığı yerlerde sultan ya da emirin bütün yö-

netim işlerini üstlenir, o sebepten davranış ve hareketleri, buyruklarındaki protokol kuralları hükümdarları gibi olurdu.

Berberî gezgin İbn-i Battuta'nın Anadolu'daki Ahi teşkilatı hakkında verdiği bilgiler bu konuda yeterince doyurucu malumat vermektedir. Hatta Kırım Hanlığı'na kadar gittiğini, Anadolu'da gördüğü ahî zaviyelerinden oralarda da mevcut olduğunu aktarır.

“Tasavvuf tarikatlarında tarikat mensuplarının; pirlerin, mürşitlerin, derviş ve muhiplerin içinde barındıkları, hizmet sundukları, ayin icra ettikleri tapım ve tören evlerine tekke (Tekye) veya dergâh denir. Tekkelerin küçüklerine zaviye büyüklerine ise âsitâne veya hânkah (hanekah) denir. Selçuklu ve Osmanlı döneminde genellikle yol üzerlerinde kurulan ve vakıf niteliğini taşıyan; büyük çiftliklere, bağ, bahçe ve arazilere sahip tekke veya zaviyelerde, sadece tarikat mensuplarına değil, gelip geçen yolculara da bedava konaklama ve barınma imkanı sağlanırdı” (Gülçiçek, 2000: 1)

KONYA'DA İLK ZÂVİYE EVLERİ

Anadolu'da ilk zâviye evlerinden dört adedi Konya'da kurulmuştur. Hânkah-ı Ziya, Hankâh-ı Lâlâ, Ahî Gühertaş Tekkesi, Mes'ud b. Şerefhan Hankâhı. Teşkilatlanmalarını kısa sürede tamamladıktan sonra mutasavvıf ve sanat ehlinin örgütlenme yeri olarak ve Ahîlerin belli bir merkezde toplanmasını gerçekleştirmek amacıyla Ahî Baba'nın yaptırdığı zâviyeler kullanılmıştır. Bu durum I.Alâeddin Keykubat zamanında başlamış, Osmanlı'nın son zamanlarına kadar sürmüştür.

“Osmanlı döneminde Konya Ahî zâviyelerinden olduğu bilinen Selçuklu yapısı Mes’ud b. Şerefşah Hânkahı’nın ‘Hânkah-ı Şeref Mes’ud’ adıyla hizmet vermeye devam ettiği belgelerden anlaşılmaktadır” bilgisini veren Küçükdağ, bu bilgiye rağmen buranın o zaman bir Ahî Zâviyesi olduğuna dair bir belgeye rastlanmadığını, XVIII. yüzyıl başlarında “Şeref Mes’ud Buk’ası” denildiğinden dolayı buranın medrese olarak kullanıldığını kaydetmekte, Konya’da bir Ahî Tarîk/ Ahî Tarîk Nurullah Merkadi Zâviyesi, bir diğeri de Ahî Evran Zâviyesi olmak üzere iki zaviyenin bulunduğunu belirtmektedir. Daha önceleri esnafın tümünü içine alan Ahîliğin, Osmanlı döneminde sadece debbağları temsil eder duruma geldiğini eklemekte, diğer esnaf, sanatkâr ve ticaret erbabının ayrı çatılar altında toplanma yönüne gittiklerini aktarmaktadır. Küçükdağ, bu durumda Ahî Tarîk / Ahî Tarîk Nurullah Merkadi Zâviyesinin debbağlarla ilgisinin olmayabileceği tahminini yürütmektedir. Ona göre yakın tarihimize kadar, “İsmet Paşa İlkokulu’nun bulunduğu yerde iken 1930’lu yıllarda ortadan kaldırılan kerpiç ve kara dam örtülü Ahî Evran / Debbağhâne Zâviyesi geniş bir avlu içinde bulunuyordu. 1925’te tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar debbağlar tarafından kullanılmıştır. Banisi bilinmeyen zâviye, muhtemelen XVII. yüzyıl başlarında inşa edilmiştir.” (Küçükdağ, 2005: 35-36)

“İbn-i Battuta, 1333’te Konya’ya uğradığında Ahîlerden olan Konya Kadısı İbn Kalemşâh’ın zâviyesinde kalmış ve ağırlandı. Seyyah’ın anlattıkları doğru ise İbn Kalemşâh Zâviyesi, Konya’da hizmet veren

zâviyelerin en büyüğü idi. Buraya inen misafirler diğer zâviyelerden daha çok ikram ediliyordu” (Küçükdağ, 2005: 46)

Konya’da bulunan diğer Ahî zâviyelerinden birisi de Mes’ud b. Şerefşah Hânkahıdır (Vakf-ı Ahî). Bu hânkah Osmanlılar zamanında Hânkah-ı Şeref Mes’ud adıyla hizmet vermeye devam etmiştir. “Konya Anadolu Selçuklu Devleti’nin başkenti iken başta debbağlık olmak üzere ülkenin san’at ve ticaretinin nabzını tutan bir şehirdi. Eyalet merkezi olarak Osmanlılar’da diğer meslek dallarına göre, debbağlığın Konya’da oldukça geliştiği bilinmektedir. Büyük bir iş potansiyeline sahip olan debbağ esnafının Konya’da Selçuklular’daki gibi Osmanlılar’da da bir çok Ahî zaviyesinin bulunması gerekir. Ahî Evran/Debbağhâne Zâviyesi’nden başka, Konya’da tespit edilebilen Ahî zâviyelerinden biri de Ahî Tarîk/Ahî Tarîk Nurullah Merkadi Zâviyesi’dir” (Küçükdağ, 2005: 7)

İbn-i Battuta’nın da bahsettiği gibi XIII. yüzyılda Konya’da bir esnaf örgütü hüviyeti kazanan ve zâviye evleriyle de kurumlaşan Ahîlik örgütü, XIX. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmüştür. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi zâviye evlerini o şehrin Ahî Baba’sının yaptırması âdettendi.

“Konya’daki Ahî Evran Zâviyesi’ni de Ahî Baba’nın inşa ettirdiği tahmin edilmektedir. Ahî Baba’nın zaviyeye vakıflar tahsis ettiğine dair belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1097H/1687 M tarihli Konya Ahî Evran Zâviyesi vakfiyesinde şahitler arasında Ahî Baba es-Seyyid Mehmed Çelebi b. el-Hâc Yusuf’un bulunması, zâviye’ye vakıf sağlanmasında Ahî Baba’nın etkili olduğu söylene-

bilir. Çoğu zaman zâviye'nin vakıf mütevellîğini de Ahî Baba yürütüyordu. 1093H/1682 M tarihli bir belgeye göre Konya Ahî Evran Zâviyesi'nin mütevellîğine Ahî Baba el-Hâc Süleyman b. Abdi Beşe getirilmiştir. Bütün bu örnekler, Ahî baba olarak seçilen kişinin debbağlar hırfetine âit zâviyede hizmet etme geleneğini devam ettirdiğini göstermektedir.” (Küçükdağ, 2005: 29-30)

SONUÇ

Ahîler yüzyıllar önce toplumların ortak değerlerini koruması ve birlik beraberliklerini devam ettirmesi halinde varlıklarını sürdürebileceklerinin farkına varmışlardı. Dolayısıyla toplumu birbirine bağlayan önemli bağların ortak değerler olduğu üzerinde durarak kurallarını buna göre koymuşlardı.

Türklerin Anadolu'da bin yıldan fazla bir zamandır varlığını korumasındaki sırlardan biri de Ahîlik anlayış ve prensiplerine uymak ve saygı duymakla gerçekleşmiştir. Prensipere riayet etmek ise, teşkilatın her bir ferdine ayrıcalık göstermeden eşit davranılmasından, hak ve adaletin ölçü kabul edilmesinden, herkesin hak ettiğiinden ne fazlasını ne eksikliğini almasından ileri gelmiştir.

Ahîlikte asıl amaç bütün toplumun kalkınması, orta tabakanın oranca yüksek olduğu bir düzenin kurulması, hak ve adaletin tesisi, bireyler arasında ayrıcalık gözetilmemesidir. Ahîliğin gerektiği zaman “anahtar bırakma” eylemiyle devlet üzerinde de etki ve ağırlığı olan saygın bir kuruluş olduğunu anlıyoruz. Dolayısıyla orta tabakanın oranını yükselten bir düzendir. Zengin olanlar kazançlarının büyük bir kısmıyla zâviye evleri, vakıflar ku-

ruyor, yol, köprü gibi halkın ihtiyaçlarını karşıyorlardı. Ahîlik Teşkilatı, günümüzdeki esnaf ve sanatkar kooperatiflerinin, sosyal güvenlik kuruluşlarının, sendikaların, belki de bütün bunların ötesinde iş ahlakının temellerini atan ve şekillendiren bir teşkilat olarak mazide önemli işlevler görmüştür.

KAYNAKÇA

BAYRAM, Mikail, 1995: *Ahî evren Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ÇAĞATAY, Neşet, (1981) : *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Konya; Selçuk Üniversitesi Yayınları.

_____ (1983): *Makaleler ve İncelemeler*, Konya; Selçuk Üniversitesi Yayınları.

EKİNCİ, Yusuf, 1989: *Ahîlik*, Ankara; Sistem Ofset.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, 2005: *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya: Çizgi Kitabevi.

OCAK, Ahmet Yaşar, 1996: *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul; İletişim Yayınları.

İnternet Kaynakları:

ÖZTÜRK, Nurettin, 1984; “Ahîlik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. VII, (Aralık 2002), s. 43-56,. Web sayfası için ayrıca bk <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/7/43.pdf> (24.02.2013).

GÜLÇİÇEK, Ali Duran, 2000: “Anadolu ve Balkanlar'daki Alevi Bektaşî Dergâhları (Tekke, zaviye ve Türbeler) (13.-19.yy)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. XVI (2000), s. 212-217. Web sayfası için ayrıca bk.

www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/16-07-42T.pdf (24.02.2013).

İBN BATTÛTA'NIN ANADOLU SEYAHATI VE AHİLERLE KARŞILAŞMASI

*IBN BATTÛTA'S TRAVEL IN ANATOLIA AND HIS
ENCOUNTER WITH AHI COMMUNITY*

Nadir BAŞTÛRK*

1986 yılında Balıkesir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Balıkesir'de, lisans ve yüksek lisans öğrenimini, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı'nda tamamladı. 2011 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi'nde İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Halen aynı bilim dalında görevine ve doktora eğitimine devam etmektedir.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Araştırma Görevlisi.

ÖZET

Devrinin en önemli seyyahı olan İbn Battûta (1304-1369), Tanca'dan hac niyetiyle yola çıktığında henüz 22 yaşındaydı. Yakındoğu seyahatine, “Hiçbir yoldan iki kez geçmeme” kuralını benimseyerek devam etme kararı vermiş ve dünyanın olabildiğince çok yerini gezme, yeni ülkeler ve halklar tanıma düşüncesi ile yollara düşmüştür. Battûta'nın 1332'de Alanya'dan başlayarak Sinop'ta sonlandığı Anadolu seyahati, XIII. yüzyılın ortasından, XIV. yüzyılın ilk yarısına kadar Anadolu'nun siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamına ışık tutmaktadır. Özellikle de, “Dünyada bir eşi daha bulunmayan bir cemiyet” olarak nitelendirdiği Ahi Teşkilatı, İbn Battûta'da hayretler uyandırmıştır. Türkmenlerin yaşadıkları her yerde bulunan ve sanat sahiplerini buluşturan bir tür cemiyet olan Ahilerin, birbirleriyle çok sıkı bir dayanışma içerisinde hareket ettiklerini ve her birinin halk arasında itibarlı bir mesleği olduğunu belirtmektedir. Battûta, ayrıca Ahilerin memleketlerine gelen yabancılara yakın ilgi gösterdiklerini, onların yiyecek ve içeceklerini temin ettiklerini ve misafirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için ellerinden geleni yaptıklarını söylemektedir. İbn Battûta, Ana-

dolu gezisinin her safhasında Ahilere rastlamış ve onlardan övgüyle bahsetmiştir.

Bu çalışmamızda; *Seyahatnâmesinden* yola çıkarak, onun Anadolu'daki sosyal-kültürel yapının yanı sıra siyasi ve idari yapıyı, özellikle de Ahi Teşkilatı'nı, İbn Battûta'nın gözlemleriyle irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İbn Battûta Seyahatnâmesi ve Ahi Teşkilatı

ABSTRACT

Ibn Battûta who is the most important traveler of the 13th century (1304-1369) was just 22 years old when he set out from Tangier with the intention of pilgrimage. He decided to go on his Near East trip by adopting the principle "not to exceed two times in a way" and set forth with the idea of visiting as much places as possible and recognition of new countries and people. Battûta's travel in Anatolia (1332), which he started in Antalya and ended in Sinop, sheds light on the political, social, cultural, and economic life of Anatolia until the first half of the 14th century. Especially, Ahi Organization which Ibn Battûta described as "a unique society in the world", aroused amazement for him. He mentioned that Ahi Community, a kind of community composed of young people living in the same places as Turkomans, shows tight solidarity with each other and that each has a highly respectable job. Besides, Battûta suggests that Ahi people pay close attention to the foreigners who visit their countries, provide them with food and beverages, and do their best to meet the needs

of their guests. Ibn Battûta comes across Ahi people at every stage of his Anatolian trip and praises them.

This study aims to investigate the political and administrative structure as well as socio-cultural structure in Anatolia, especially Ahi Community, based on the travelogue of Ibn Battûta.

Keywords: *Travelogue of Ibn Battûta and Ahi Community*

GİRİŞ

Doğum yeri Kuzey Afrika'dan başlayarak; İspanya'dan, Hindistan'a ve Çin'e kadar birçok ülkeyi gezen İbn Battûta, Ortaçağın en büyük seyyahı ve *Rihletü İbn Battûta* isimli seyahatnâmenin sahibidir. Seyyahın uzun adı; Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim et-Tancı'dir. Ama seyyah, İbn Battûta ismiyle meşhur olmuştur. 17 Recep 703'te Fas'ın Tanca şehrinde doğan İbn Battûta'nın ailesi Berberi Levâte kabilesine mensup olup, Berka'dan buraya göç etmiş ve onun seyahatnâmesinde yer alan, "*Kaza ve meşihat benim ve atalarımın mesleğidir*" cümlesinden anlaşıldığına göre çok kadı ve şeyhülislam yetiştirmiştir. Nitekim kendisi de çeşitli yerlerde kadılık yapmış ve Tâmesna kadısı iken ölmüştür. Seyahatnâmeden anlaşıldığına göre, o, Mağrip Ebu Said el-Merini döneminde, 13 Haziran 1325'de Tanca'dan hac niyetiyle yola çıkıp ve Yakınoğu seyahatine başlamaktadır (Aykut, 1999: 361; Şeker, 1993: 9).

Seyahat-nâme-i İbn Battûta veya *Rihle* olarak da bilinen seyyahın notları, *Tuhfetü'n nuzzâr fî garâibi'l-emsar ve 'acâ'ibi'l-esfâr*

adıyla, Sultan Ebu İnan'ın arzusu üzere İbn Cüvey el-Kelbî tarafından, 756/1355 yılında kaleme alınmıştır (Şeker, 1993: 9; İbn Battûta, 2004: 28). Seyahatnâmenin dili genelde sadedir. Ama yine de üç farklı anlatım yoluna gidilmiştir. Esere canlılık veren kısa cümleler ve yalın tasvirler, İbn Battûta'nın kaleminden çıkmış olmalıdır. İbn Battûta, bazı araştırmacılara göre klasik eğitimden geçmesine rağmen halktan biridir ve bazen kaba tasvirlerde de bulunmuştur. Diğer bir unsur, Battûta'nın kâtibi İbn Cüvey'in etkisidir. Kâtibin arada bir yaptığı açıklamalar ya manzumdur, ya da ilgili beldenin hatırlattığı bir detaydır. Yani, İbn Battûta'nın verdiği bilgileri düzeltir. Ayrıntıları asla atlamayan Battûta, eserinde en fazla insan unsuruna yer veren seyyahtır. Hindistan'da iken haydutlar tarafından soyulması ve bir defasında da gemisinin batması nedeniyle bilgileri kaybetmiştir. Şu an ki mevcut eser ise, onun hafızasında kalan olayları, memleketine döndükten sonra kâtip İbn Cüzeyy el-Kelbi'ye aktarması ve İbn Cüzeyy'in bazen ihtisar edip bazen küçük ilavelerde bulunmasıyla meydana gelmiştir. Eser, çeşitli toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve ticari özellikleri hakkında bilgiler vermektedir. İnsan unsuruna verdiği önemden dolayı, önemli antropologlar tarafından ilk antropolog olarak da anılmaktadır (Aykut, 1999: 363; İbn Battûta, 2004: 28). Özellikle de Anadolu seyahati sırasında, hem toplumsal hem de iktisadi bir teşkilat olan Ahi Teşkilatı'na geniş yer vermesi eseri Türk toplumu için önemli kılmaktadır.

Bu çalışmada önce Ahilik Teşkilatı'ndan ve bu teşkilatın temellerinden bahsedilecek

sonra Anadolu'da Ahilik Teşkilatı'nın nasıl kurulduğu konusunda kısa bilgiler verilecektir. Son olarak *İbn Battûta Seyahatnâme-si*'nden yola çıkarak İbn Battûta'nın Anadolu seyahatine, ve Ahilik Teşkilatı'na dair gözlemlerine yer verilmeye çalışılacaktır.

1-AHİLİK TEŞKİLATI

Ahilik, XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Anadolu'daki esnaf ve sanatkâr birliklerine verilen addır. Arapça bir kelime olan Ahilik, sözlük anlamı olarak kardeşim demektir. Yüzyıllarca Anadolu'da ve Arap-İslam âleminde "*fütüvve*" şeklinde eski Arapça adıyla anılırken, Selçuklu Devrinden itibaren Anadolu'da adeta başka bir niteliğe bürünerek ve bir Müslüman Türk kuruluşuna dönüşerek o zamana kadar bilinen adının yerine "*Ahi*" şeklindeki başka bir Arapça kelimeyle anılmıştır (Çağatay, 1989: 44). Konuyu inceleyen oryantalistler de, Ahiliğin kökenini, doğuda, özellikle XI. yüzyılda Müslüman Araplar arasında başlayan ve gelişen Fütüvvet hareketine dayandırırılar. Lâkin Ahiliğin, Fütüvvetten daha farklı ve Anadolu Türklerinin yeni bir kalıba soktuğu apayrı bir kuruluş olduğu sonucuna varırlar (Şimşek, 2002: 17).

"*Fetâ*" sözlükte genç, yiğit, cömert; "*Fütüvvet*" kelimesi ise gençlik, kahramanlık, cömertlik anlamına gelir. Tasavvuf kaynaklarında, VIII. yüzyıldan itibaren sûfilerin, fütüvvet kelimesini tasavvufî bir terin olarak kullanmaya başladıkları kaydedilir (Ocak, 1998, 259). "*Ahi*" kelimesi ise, görünüşte Arapça kardeş manasına gelen "*Ah*" kelimesinin, nispet eki olan "*ya*" ile kullanımından ibarettir. Anadolu'da bu kelime Fars kültürünün etkisiyle Farsça çoğul eki elif-nun'un ek-

lenmesiyle “*Ahiyan*” (Ahiler) şeklinde de kullanılmıştır (Çağatay, 1989: 1; Bayram, 1999: 3). Esasında, “*Ahi*” teriminin tam olarak nereden kaynaklandığı üzerinde tam bir görüş birliğine varılmış değildir. Yani Arapça kardeşim manasına gelen “*Ahi*” kelimesinden mi, yoksa Orta Asya Türklerinin kullandığı kardeşim anlamına gelen “*Aki*” kelimesinden mi geldiği tartışılmıştır. Fakat kelimenin kaynağı ne olursa olsun, her iki görüşe göre Ahilik kardeşlik demektir (Şimşek, 2002: 18). Terim anlam olarak Ahilik, belli bir devrede esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade eder. Örgüt olarak, XIII. yüzyılın ilk yarısından başlayarak XX. yüzyılın başlarına kadar Anadolu şehir, kasaba ve hatta köylerindeki esnaf ve sanatkâr kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurum olarak tanımlanabilir (Çağatay, 1989: 1).

Bu teşkilat; Anadolu’nun sosyal, siyasi, kültürel ve ticari şartları içinde ve bu şartların etkisi ile İslâm Dünyası’nın başka yerlerindeki örneklerinden farklı bir şekil ve istikamette gelişme göstererek tekemmül etmiş, bir esnaf ve sanatkârlar teşkilatı haline dönüşmüştür (Bayram, 1999: 5). Elbette arada benzeşen yönler de vardır. Nitekim önceki fütüvetnamelerde nitelikleri anlatılan Fütüvvetçilik, Ahilikten önce ortaya çıkmış bir kuruluştur. Anadolu’daki Ahilik de doğudaki Fütüvvetçiliğe benzer bir kuruluş halinde faaliyetlerde bulunuyordu. Daha açık bir ifade ile bu kuruluş Ahilik adını almadan önce Anadolu’da Fütüvvetçilik örgütü halinde faaliyette bulunuyordu (Çağatay, 1989: 2). Ahilik, Anadolu’da yerleşen Türklerin Fütüvvet esaslarına bağlı kalarak kurup

yürüttükleri bir toplum düzeni olmuş fakat mistik manada bir tarikat olmaktan uzaklaşarak sosyal, kültürel ve iktisadi bir teşkilat haline dönüşmüştür (Soykut, 1972: 83).

2-ANADOLU’DA AHI TEŞKİLATI’NIN KURULUŞU

Türklerin, Orta Asya’dan Moğol Baskısı ile Anadolu’ya kitleler halinde göçleri XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayıp, XIII. yüzyıla kadar sürer. Moğolların bu baskısı, Anadolu gibi muazzam bir kıtanın İslamlaşması ve Türkleşmesi açısından tarihî bir önem taşımaktadır (Özdemir, 2011, 313). Bu göç hareketiyle esnaf, tüccar ve sanatkârların çoğu parça parça Anadolu’ya gelmiştir. Bu esnaf ve sanatkâr zümresi Anadolu’nun sosyal ve ekonomik yapısına etki ederek, o zamana kadar göçebe yaşayan Türkmenlerin şehirlere yerleşmelerine neden olmuştur. Bu olay Anadolu’da sanat ve ticaretin canlılık kazanmasına sebep olmuştur. Anadolu’nun dört köşesini süsleyen han, hamam, kervansaray, tekke ve zaviyelerin çoğunun XIII. yüzyılda inşa edilmiş olması bunun en açık göstergesidir (Şimşek, 2002: 21).

Anadolu’da Ahilik hareketi, Abbasi Halifesi en-Nâsır Lidinillah (1180-1225) ile siyasi ve kültürel temasa geçilmesiyle başlamıştır. Bu siyasi ve kültürel temas ise, Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in (1205-1211) ikinci saltanatı zamanında olmuştur (Bayram, 1999: 27). Keyhüsrev, hocası Mecdüddin İshak’ı (Sadreddin Konevî’nin babası) Bağdat’a Halife Nâsır’a elçi olarak göndermiştir. Mecdüddin İshak dönüşünde, Sultan I. Gıyâseddin’in isteği üzerine Halife Nâsır tara-

findan gönderilen Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Şeyh Nasîrüddin Mahmûd el-Hoyî (Ahi Evran) gibi büyük mürşit ve mutasavvıfları Anadolu'ya getirmiştir (Hızlı, 2011: 19). Fütüvvet Teşkilatı'na mensup pek çok şeyh ve dervişin Anadolu'ya yayılarak faaliyet göstermeleri ve Anadolu Selçuklu Sultanlarının bu şeyhleri himaye etmesi sonucu Fütüvvet Anadolu'da yayılmıştır (Bayram, 1999: 28). İşte Abbasiler döneminde Fütüvvet, ilerleyen dönemde Anadolu'da Ahilik olarak adlandırılan bu teşkilat, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Abbasilerle siyasi ve kültürel münasebetleri sonucunda bu topraklarda da kurulmuştur (Bayram, 1999: 30). Bazı tarihi olaylar bu teşkilatın kuruluşu hakkında fikir vermektedir. Örneğin, I. Alâeddin Keykubad'ın (1220-1237), oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev (1237-1246) tarafından öldürülmesi üzerine, Ahiler ile Türkmenlerin yeni sultana karşı direnişe geçtiği bilinmektedir. Bu olay, Ahi Birliklerinin XIII. yüzyılın ilk yarısında güçlü ve yaygın bir teşkilata ve yetkinliğe ulaştığını ortaya koymaktadır (Ekinci, 1993: 6).

Anadolu'da Ahiliğin doğuşunu, gelişimini ve özelliğini; Türk tarihinin derinlikleri ile İslâm dininin esaslarında aramak gerekir. Çünkü Ahilik bu ikisinin katkıları sonucu doğmuştur. Biri olmadan diğeri; ruhu olmayan bedene veya bedeni olmayan ruha benzer. Bir bakıma Ahilik'te Türklük beden ise, İslâmiyet o bedene canlılık veren ruh olmuştur (Soykut, 1971: 66).

3-İBN BATTÛTA'NIN ANADOLU SEYAHATI

İbn Battûta hac ziyareti amacıyla yola çıktığında Kuzey Afrika sahillerini takip ederek İskenderiye'ye varır. İskendireye'den Kahire'ye, oradan da daha güneye yönelip Yukarı Mısır diye bilinen Said bölgesine gider. Battûta deniz yoluyla Cidde'ye varmayı planlamışken bölgedeki siyasi karışıklıklar nedeniyle Kahire'ye döner. Kahire'de de fazla kalamayan seyyah 1326'da Biladu's-Şam'a bugünkü adlandırmalarıyla Lübnan ve Suriye taraflarına doğru yola koyulur. Oradan da Dımaşk'a varan seyyah Ramazan'ı burada geçirir. Ağustos 1326'da Şam'dan hareket eden kabileyle Hicaz'a gelir ve ilk haccını yapar (İbn Battûta, 2004: 28).

Mekke'den Kasım 1326'da çıkarak Irak üzerinden İsfahan'a varır. Oradan da Şiraz'a geçer. Tekrar Bağdat'a dönen seyyah 1327-1330 yılları arasında Arap şehirlerinde kalmış ve bu esnada üç kez hacca gitmiştir. Mekke'den çıkarak Hindistan'a niyetlenip Cidde limanına yollanan seyyah, Kızıldeniz'in fırtınalarında ölümle burun buruna gelir. Re'süddevair burnundan karaya çıkar. Oradan da Lazkiye'ye varır. Lazkiye'de Martelmin adlı bir Cenevizlinin büyük ticaret gemisine binerek Alanya'ya varır ve 1332'de Anadolu'yu gezmeye başlar. Antalya, Akşehir, Isparta, Denizli, Tavas, Muğla ve Barçın'a uzandıktan sonra Konya ve Erzurum Seyahatini yapar. Barçın'dan sonra Konya'ya uzanması, oradan da Sivas, Erzincan, Erzurum gibi yerleri gezdikten sonra tekrar Birgi'ye gelmesi hayret uyandırmış hatta "*bu güzergâhta hiç dolaşmadığı, sadece işittiklerini yazdığı*" şeklinde yorumlanmıştır. Ancak Erzurum'dan sonra ansızın Batı'ya uzanması anılan bölgelerde seyahat etmediği anlamında yorumlanamaz. Bu durum, belki de katib İbn Cüzeyy'in kitabın düzenine müdahalesinden kaynaklanmış olabilir (İbn Battûta, 2004: 28-30).

Harita 1: İbn Battûta'nın Seyahat Yolu Haritası (Anadolu, Deşt-i Kıpçak ve İstanbul)

İbn Battûta, Alanya'dan Antalya'ya geçtiğinde Ahilerle karşılaşır. Antalya'ya geldiğinde onu Ahi gençlerinden biri ile Şeyh Şihabeddin-i Hamevi karşılar. Ahi genci İbn

Anadolu, Deşt-i Kıpçak ve İstanbul seyahati. Kesik çizgiler muhtemel güzergâhı gösterir.

Kaynak: Gibb; Muvahhid.

4- İBN BATTÛTA'NIN ANADOLU GÖZLEMLERİ VE AHİLERLE KARŞILAŞMASI

Ahiler, Anadolu'ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadırlar. İbn Battûta'ya göre Ahiler, şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme gibi konularda dünyada eşine rastlanmaz işlevler üstlenmektedirler (İbn Battûta, 2004: 404). İbn Battûta'nın Alanya'ya çıktıktan sonra hareket güzergâhına bağlı kalarak sırayla gezdiği Anadolu'nun muhtelif şehir ve kasabalarında Ahiler hakkındaki gözlemleri şöylece özetlenebilir.

Battûta ve arkadaşlarını yemeğe davet eder. Türkçe bilmeyen İbn Battûta, Şeyhin yardımıyla davete iştirak eder. Ahi genci oradan ayrılınca şeyhe döner:

"Bu adam yoksul birine benziyor, bizi ağırlayacak gücü yoktur; onu zor durumda bırakmak istemiyoruz!" der. Bunun üzerine şeyh güler şu cevabı verir: *"Bu adam, Ahi yiğitlerin önderlerindedir. Kendisi derici tayfasının ustalarından cömertliğiyle tanınmış biri. Zanaatkârlar arasında aşağı yukarı iki yüz adamı var. Onlar kendisini önderliğe seçtiler, bir tekke yapturdular. Şimdi gündüz kazandıklarını geceleyin orada harcıyorlar."* der (İbn Battûta, 2004: 404-405).

İbn Battûta, Ahilerin meclisine vardığında sırtlarında "kaba" (kaban) ayaklarında mest bulunan, bellerine iki arşın uzunluğunda

bıçak asan, başlarını altta yün bir takke, onun üzerinde de bir arşın uzunluğunda iki parmak genişliğinde uzun serpuşlarla örten bir grup delikanlı ile karşılaşır. Meclisin tam ortasında misafirlere ayrılmış bir yer bulunmaktadır. Misafirlere çeşit çeşit yemek, meyve sunulur. Ahi gençleri yemekten sonra türkü söylemeye, raks etmeye başlarlar. Gençlerin güzel davranışları ve ikramları İbn Battûta'yı şaşırır. Gecenin bitiminde İbn Battûta ve kâtibi onları tekkelerinde bırakıp ayrılırlar (İbn Battûta, 2004: 405).

Antalya'dan Eğirdir'e geçen İbn Battûta'yı, orada hocalık yapan molla Muslihiddin karşılaşır. Müslihiddin, Mısır ve Suriye'de eğitim görmüş bir molla'ydı. Bir süre de Irak'ta kalan Muslihiddin gayet güzel ve akıcı Arapça konuşur ve zamanın önde gelen erdemli, nükteli ve bilgin insanlarından. İbn Battûta'ya çok iltifat ederek, mükemmel bir şekilde ağırır (İbn Battûta, 2004: 406). Oradan da Gölhisar'a geçer. Burada Ahi yiğitlerinden birinin tekkesinde konaklar (İbn Battûta, 2004: 407).

Lâdik (Denizli) şehrine girdikleri zaman, çarşıdan geçerken dükkânlardan çıkan bazı insanlar İbn Battûta ile maiyetindekileri hayvanlarını çevirerek dizginlerine sarılarak durdururlar. Başka bir grup da çıkıp onları durdurur ve çekişmeye başlarlar. Aralarındaki münakaşa uzayınca bazıları hançerlerini çekip ötekilere saldırmaya kalkışır. İbn Battûta korkar ve bu adamların yol kesen eşkıya Germiyanlılar olduğunu düşünür. Sonra, hacca gitmiş bir adam gelir. Ona, bunlar ne istiyor diye sorarlar. Adam şöyle cevap verir: *"Bu adamlar yiğit Ahilerden! Bizimle ilk kar-*

şılaşanlar Ahi Sinan'ın adamları, sonradan onları durduranlar ise, Ahi Tilman'ın gençle-riymiş. Her iki taraf da bizim kendi yanlarında konuk olmamızı istiyorlar, bu yüzden çekişiyorlarmış." der. Gösterdikleri yüksek misafirperverliğe İbn Battûta çok şaşırır. Sonunda işi kur'a çekmek suretiyle hallederler ve barışılır. Kim kazanırsa önce o tarafın tekkesine konuk olunmasına karar verilir. Kur'a, Ahi Sinan'ın takımına düşer.

Ahi Sinan, bunu haber alınca kendi yoldaşlarından bir grupla İbn Battûta'yı karşılar. Beraberce onun tekkesine giderler. Hemen yiyecek sunulur. Dinlendikten sonra Ahi Sinan onları hamama götürür. İbn Battûta'nın bütün hizmetini Ahi Sinan'ın bizzat kendisi görür. Hamamdan çıkınca tekrar büyük bir sofraya kurarlar. Çeşitli meyveler, tatlılar, ikram ederler. Lâkin tekkeye döndükleri zaman Ahi Tilman ile yoldaşları orada onları beklemekteydi. Onlarla birlikte diğer tekkeye giderler. onlar da ötekiler gibi yemek ikram ederler, hamama götürürler. Yine Ahi Sinan'ın yaptığı gibi meyve, tatlı, nefis yiyecekler ikram ettiler. Ziyafetten sonra Kur'an'dan bazı bölümler okunur, raks ve sema edilir (İbn Battûta, 2004: 410).

Anadolu'nun ileri gelen beylerinden Lâdik hükümdarı Sultan Yınanç Bey, Ahi Sinan'ın tekkesinde konakladıkları vakit, yanlarına erdemli bilgin Alâeddin Kastamoni'yi gönderir, sayılarınca da at yollar. İbn Battûta ve maiyeti Sultan Yınanç Bey'in huzuruna giderek kendisine selam verir. Bu ülke beylerinin adetleri arasında yolculara ilgi göstermek, onlarla tatlı dilli konuşmak, ufak tefek hediyeler vermek vardır. Bu yüzden akşam

namazını sultanla beraber kırlarlar. Ramazan ayı olduğu için, beraber iftar ettikten sonra yanından ayrılırlar. Sultan Yınanç Bey, onlara biraz para verir. Sonra oğlu Murad Bey onlarla tanışmak ister. Babasının yaptığı gibi o da at göndererek onları çağırır. Onun bağına gidip, geceyi orada geçirirler. O gece yanlarında bulunan bir bilgin aralarında tercümanlık yapar (İbn Battûta, 2004: 410).

Lâdik'ten Muğla'ya vardıklarında Şeyh efendilerden birinin tekkesinde konaklarlar. Bu adam iyi kalpli, cömert bir kişidir. Onları sık sık ziyaret eder, yiyecek, meyve yahut tatlı hazırlayarak yanlarına gider. Bu şehirde, Milas hâkiminin oğlu İbrahim Bey ile görüşürler. İbrahim Bey İbn Battûta ve maiyetine çeşit çeşit ikramlarda bulunur ve bir kat elbise hediye eder (İbn Battûta, 2004: 411). Muğla'dan Milas'a doğru yola çıkarlar. Burası Anadolu ülkesinin en güzel, en büyük şehirlerinden biridir. Suyu, meyvesi, bahçesi boldur. Orada Ahi yiğitlerinden birinin tekkesine giderler. Bu tekkedeki Ahiler ikram, iltifat, ziyafet, temizliğe gösterdikleri dikkat ve hamama götürme konusundaki ısrarları ile diğerlerini geçerler; İbn Battûta'ya ve yanındakilere çok hürmet ederler. Seyahat ekibi Milas'tan sonra Konya'ya geçer (İbn Battûta, 2004: 411).

İbn Battûta'ya göre Konya büyük ve güzel bir şehirdir. Meyvesi boldur. Şehirde sayısız nehir ve çay, eşsiz bahçeler vardır. Burada "Kameruddin" denilen çok lezzetli bir kayısı türü yetiştirilip, Mısır ve Suriye'ye ihraç edilmektedir. Kentin caddeleri geniş, çarşıları da muntazam ve şirindir. Her zanaatın erbabı çarşıda belirli bir yerde toplanmıştır. Buranın

Büyük İskender tarafından kurulduğuna dair söylentiler vardır. Konya, Karamanoğlu Sultan Bedreddin'e ait şehirlerden biridir. Topraklarının Irak hükümdarının ülkesine yakın olması, zaman zaman onun hâkimiyeti altına girmesine sebep olmuştur. Bu şehirde kendisi de Ahi yiğitlerinden olan ve büyük bir tekkenin postnişinliğini yapan İbn Kalemşah adlı belde kadısının dergâhında konaklarlar. Bu adamın kalabalık bir öğrenci topluluğu vardır. Onlar, Fütüvvette kendilerini müminlerin emiri Ali b. Ebu Talib'e dayandırırılar. Sufiler nasıl hırka giyme töresine sahipse, bunlar da şalvar giymektedirler. Konya'dan çıkıp, art arda sıralanan bahçeleri ve gür suları ile ünlenen Larend'e doğru yola koyulurlar (İbn Battûta, 2004: 412).

İbn Battûta, Larend'e Sultan Bedreddin'le av dönüşü şehir dışında karşılaşır. Atından iner; Sultan Bedreddin de atından iner. Selamlaşp kucaklaşırlar. Bu ülkede hükümdarların şöyle bir âdeti vardır. Uzaktan gelen biri onunla karşılaştığında, beriki bineğinden iniyorsa, o da iner. Gelen yolcunun gösterdiği saygı, bu sultanların da saygılı davranmalarını gerektirecek bir memnuniyete kapı aralar. Selamın at üzerinde verilmesi iyi karşılanmaz. Memnuniyetsizliğe, ardından da yolcunun felaketine sebep olur. Sultan selam verdikten sonra atına biner, İbn Battûta da atına biner. Sulta ona nereden geldiğini sorar. Hal hatır faslından sonra şehre birlikte girerler. Sultan, İbn Battûta'nın en güzel şekilde ağırlanması için çevresindekilere emirler yağdırır. Gümüş tabaklar içerisinde lezzetli yemekler, nefis meyveler ve hoş tatlılardan başka; mum, elbise, binek hayvanı ve çeşitli ar-

mağanlar gönderilir. Fakat İbn Battûta ve maiyeti Larende'de fazla kalmaz ve Aksaray'a doğru yola çıkar (İbn Battûta, 2004: 414).

Aksaray, Irak hükümdarına bağlı şehirlerdendir. Anadolu topraklarında ele geçirilen yerleri Irak hükümdarı adına yöneten Ertena Bey'in vekili Şerif Hüseyin bu şehrin hâkimi olduğu için onun evinde konaklarlar. Şerif Hüseyin de aslında ahidir; onun da yoldaşları çoktur. Onlara sınırsız ikramlarda bulunur (İbn Battûta, 2004: 414-415).

İbn Battûta ve maiyeti, Aksaray'dan Niğde'ye vardığında, şehrin büyüklerinden olan Ahi Cârûk onları Ahilerin âdeti gereğince en güzel şekilde ağırladı. Üç gün orada kalırlar. Sonrasında Niğde'den Kayseri'ye doğru yola çıkarlar (İbn Battûta, 2004: 415).

Kayseri'de, şehrin Ahilerinden Emir Ali'nin tekkesinde konaklar. Bu adam çevredeki Ahilerin önde gelenlerindedir. Aynı zamanda şanlı bir beydir. Şehrin nüfuz sahibi ayan takımından bir grubu vardır. Tekkesi sağlam yapılı bir binadır. Yiyeceklerinin bolluğu, kandilleri ve döşemeleriyle zaviyelerin en güzellerinden biridir. Dergâh mensupları veya başkaları her gece Emir Ali'nin yanında toplanır, bu yolda olanların gösterdikleri ilginin iki katını gösterirler. Yörenin törelerinden biri de hükümdar bulunmadığı takdirde şehirde Ahilerin idareyi ellerine almaları, bir nevi hükümet etmeleridir. Ahi, gücü ölçüsünde gelen gideni ağırlar, giydirir, misafirin altına binek verir. Davranışları, buyrukları ve ata binişleriyle tıpkı bir hükümdar gibi hareket ederler. Kayseri'den sonra İbn Battûta ve

maiyeti Sivas'a hareket eder (İbn Battûta, 2004: 414).

Bu şehir de Irak'a bağlıdır. Irak ülkesinin en büyük şehirlerinden biridir. Şehre yaklaştıkları zaman İbn Battûta'yı, Ahi Bıçakçı Ahmed'in yoldaşları karşılar. Bunlar, kimi yaya, kimi atlı olup kalabalık bir grup halindeydiler. Onlardan sonra Ahi Çelebi'nin yoldaşları karşılarına çıkar. Ahi Çelebi, Ahilerin ileri gelenlerinden olup rütbece Bıçakçı'dan üstündür. Bunlar kendilerinde misafir olmalarını istedilerse de ilk gelenlerin önceliği ve ricasından ötürü bu isteği kabul etmediler. Hepsi de misafir ağırlamakla övünürler. Hele Ahi Bıçakçı Ahmed'in yoldaşları, İbn Battûta kendi tekkelerinde misafir oluşundan dolayı sevinç duyarlar. Öteki Ahi dergâhlarında yapıldığı gibi yatacak yerleri, yiyecekleri ve hamamları hazırlanır. En güzel şekilde misafir edilirler ve orada üç gün kalırlar. Bu esnada Sivas kadısı, öğrencileri ile beraber İbn Battûta'nın ziyaretine gelir. Ertesi gün Irak Sultanı'nın Anadolu ülkelerindeki vekili Alâeddin Ertena Bek'in gönderdiği atlar getirilir; onlara binip Amasya'ya doğru yola çıkarlar (İbn Battûta, 2004: 416).

Amasya, büyük bir ırmak kenarında, çevresi bağ ve bostanlarla kaplı, meyvelik ve ağaçlık bir şehirdir. Irmak üzerine kurulan dolaplarla çekilen su, evleri ve bostanları sulamaktadır. Cadde ve çarşıları gayet geniştir. Burada Şeyh Yahya tekkesinde kalırlar. Sonra, yine Irak hükümdarının hükmü altındaki şehirlerden birine, Gümüşhane'ye varırlar. Burası da gayet bakımlı ve büyük bir şehirdir. Irak ve Suriye'den tüccarlar buraya gelerek mal alırlar. Burada gümüş madeni vardır.

Gümüşhane’de Ahi Mecdüddin’in tekkesinde üç gün misafir kalırlar. Öteki zaviyelerde karşılandıkları gibi karşılanırlar (İbn Battûta, 2004: 418). Gümüşhane’den hareketle Erzincan’a ulaşırlar. Erzincan da Irak Sultanı’na bağlı şehirlerden biridir. Bakımlı ve büyüktür. Halkının çoğunluğunu Ermeniler oluşturmaktadır. Müslümanlar Türkçe konuşmaktadır. Burada Ahi Nizameddin’in tekkesinde kalırlar. Nizameddin’in tekkesi, benzerleri arasında en güzel olanıdır. Zaten Nizameddin de Ahiler arasında en ileri ve ulu kişi olarak tanınmaktadır. Onları çok iyi ağırlarlar. İbn Battûta sonra Erzurum’a geçer. Yine Irak hükümdarının hükmü altında bulunan bu şehir geniş bir alana yayılmıştır. Ama iki Türkmen grubu arasında baş gösteren uzun savaşlar yüzünden her yanı harap olmuştur. Erzurum’da Ahi Tûmân’ın zaviyesine kalırlar (İbn Battûta, 2004: 418). İbn Battûta’nın Erzurum’dan ayrılarak tekrar Birgi’ye dönmesi hayret uyandırmış ve gerçekte buralara gitmediği yorumu yapılmıştır. Lâkin bu, yukarıda açıklandığı üzere İbn Battûta’nın buralara gitmediği anlamına gelmez.

İbn Battûta eserinde Erzurum’dan sonra Birgi’ye gider. Birgi’ye vardığında, yolda halktan bir adamla karşılaşarak Ahilerin dergâhını sorarlar. Sonra Kadı İzzeddin Feriştâ denen adam oraya gelir. Bu adam temiz ahlakı, saflığı, erdemi ve melek tabiatıyla bu unvanı hak etmiş biridir. Kadı onları medreseye götürür. Müderris önce temel ilimlerle başlar, sonra branşlara girerek ders anlatır. Ders bitince kalkar, medrese içinde bir odanın onlar için döşenmesi emrini verir. Daha sonra onlara mükellef bir sofrâ hazırlattırır. Müderris,

İbn Battûta’nın oraya gelişini övgü dolu ifadelerle bölgenin hükümdarına bildirmiş. Fakat Birgi hükümdarı, o günlerde şiddetli sıcaklar nedeniyle civardaki yaylalardan birine çıkmış. Bu yüzden İbn Battûta, Birgi hükümdarı ile görüşmemiştir. İbn Battûta ve maiyeti, yine Aydınoglu Muhammed’e bağlı şehirlerden biri olan Tire’ye gitmek üzere yola çıkarlar (İbn Battûta, 2004: 419). Tire, bağlık, bahçelik sulak bir şehirdir. Orada ömrü boyunca oruç tutan Ahi Muhammed’in zaviyesinde konaklarlar. Bu adam altın kalpli biridir. Dünyaya önem vermez, dindarlıkta eşi ve benzeri yoktur. Ahi Muhammed onlara yemek sunarak, hayır dua eder. İbn Battûta oradan da Ayasuluk’a (Selçuk) geçer (İbn Battûta, 2004: 424).

Ayasuluk (Selçuk), Rumlar nezdinde kutlu görülen, eskimi eski ve büyük bir şehirdir. İri kesme taşlarla inşa edilmiş muazzam bir kilisesi vardır. İbn Battûta, burada gördüğü büyük camiyi güzellik ve sanat bakımından dünyada örneği bulunmayan bir eser olarak anlatır. Eskiden kilise olan cami, Rumların inançlarına göre mukaddes olduğundan vaktiyle buraya dört bir yandan ziyaretçi gelirmiş, ama şehri Müslümanlar fethedince onu Cuma mescidine çevrilmiştir. İbn Battûta, sonra İzmir şehrine gider (İbn Battûta, 2004: 425).

Deniz kenarına kurulmuş olan İzmir, Ahmediye tarikatı şeyhlerinden dindar ve kâmil bir insanın yanında, Şeyh Ya’kub’un zaviyesinde konaklarlar. Tekke dışında ise gezgin dervişlerden yüz kadarı ile beraber dolaşan meşhur Ahlatlızade ve Şeyh İzzeddin Rifai konaklamışlardı. Şehrin valisi, onlar için

çadırlar kurdu muşt u. İzmir şehrinin hâkimi daha Aydın oğlu Sultan Muhammed'in oğlu Ömer Bey'dir. Ömer Bey (Umur Bey) tekkeye uğrayıp İbn Battûta'yı selamlar ve onları kalesinde ağırlar. Ömer Bey'in imamlığını yapan hoca efendinin söylediğine göre; Ömer Bey, dindar olduğu kadar cömert, bir o kadar da cihat ehli; yiğit ve cesur bir sultanmış. Gaza için kurduğu donanmayla İstanbul kapılarına dek akınlar yapmaktaymış. Topladığı ganimeti rahatça dağıtır, tekrar gaza niyetiyle denize açılırmış. İbn Battûta, İzmir'den Manisa'ya doğru hareket eder. Bayramdan bir gün önce Manisa'da Ahilerden birinin tekkesinde konaklar. Ertesi gün de yola koyularak Bergama'ya varırlar. Filozof Eflatun'un bu belde ahalisinden olduğu, oturduğu evinin hala bilinmekte olduğu şeklinde bir söylenti vardır. Şehirde Ahmediye tarikatına bağlı dervişlerden birinin tekkesinde konaklarlar (İbn Battûta, 2004: 425-426).

İbn Battûta ve maiyeti, Bergama'dan Balıkesir'e geçer. İbn Battûta, Balıkesir şehrinin kalabalık bir nüfusa, zengin ve şirin çarşılarına sahip, ama halkın Cuma namazlarını kılacadı büyük bir camisi olmadığından bahseder. Şehrin ileri gelenlerinden Ahi Sinan'ın zaviyesinde konaklarlar. Şehrin kadılığını ve hatipliğini yapan fıkıh bilgini Musa da onların ziyaretine gelir. Balıkesir'in sultanı Demirhan'dır. Bu şehri kuran da onun babasıdır. Sultan Demirhan zamanında şehir gelişmiş ve nüfusu çoğalmıştır (İbn Battûta, 2004: 428).

Balıkesir'den sonra Bursa şehrine varırlar. Bu şehirde, Ahi yiğitlerin büyüklerinden Ahi Şemseddin'in zaviyesinde konaklarlar. Akşamleyin büyük bir ziyafet düzenlenir. Or-

dunun kurmayları ve şehrin halkı şölene davet edilir ve beraberce iftar edilir. Güzel sesli hafızlar Kur'an okurlar. Vaiz Mecdüddin-i Konevi'nin orada bulunanlara nasihat ve öğütler içeren etkili vaazından sonra semaa başlanır. Mecdüddin-i Konevi'nin sırtına giydiği elbisenin dışında ne malı ne de mülkü vardır. Meclislerde öğüt verir, her vaazında bir grup günahkâr onun önünde tövbe eder. İbn Battûta, kendisiyle görüşmek istese de buna imkan bulamaz. Söylendiğine göre ortalıkta kimsecikler kalmayınca, herkes çekilip gidince kabristana varırmış (İbn Battûta, 2004: 429).

İbn Battûta, Bursa'dan sonra İznik şehrine yönelir. Şehre varmadan önce gece Gürle kasabasında bir Ahi yiğidinin zaviyesinde konaklar. Tekrar yola çıkarak iki tarafı tatlı ve ekşi nar ağaçlarıyla kaplı bir ırmak boyunca tam gün ilerleyerek İznik şehrine varır. Bu şehirde saray hizmetkârlarından birkaçı ve sultanın hanımı Nilüfer Hatun oturmaktadır. Nilüfer Hatun, şehir ahalisine hükümlanlık eden erdemli, iyi yürekli bir kadındır (İbn Battûta, 2004: 430). Bu şehirde fıkıh bilgini, Hacı Alâeddin Sultan Öyki'nin yanında kalırlar. Sonra bilgin İbn Battûta'ta ve maiyetini, Nilüfer Hatun'a götürür. Sultan onlara ikramda ve yardımlarda bulunur. İbn Battûta'nın atı hasta olduğu için, burada kırk gün civarında kalırlar. İkametler uzayınca nihayet atı bırakıp üç arkadaşı, cariyesi ve birkaç kölesi yola çıkar. Tercümanları İznik'te onlardan ayrıldığı için yanlarında Türkçeyi düzgün konuşan kimse kalmamıştır (İbn Battûta, 2004: 431).

İznik'ten Bolu şehrine yaklaşırken uzaktan zayıf görünen bir dereyle karşılaşırlar.

Ancak şehrin giriş yerinde bu derenin şiddetli akan, coşkun bir ırmak olduğunu anlarlar. Bolu'da Ahi yiğitlerinden birinin tekkesinde konaklayan İbn Battûta ve maiyeti oradan Saffranbolu'ya giderler. Burası tepe üzerinde kurulmuş küçük bir şehirdir. Sonra onları şehrin emiri Ali Bey huzuruna çağırır. Ali Bey, cömert ve iyiliksever Kastamonu hükümdarı Süleyman Sultan'ın oğludur. Ali Bey, İbn Battûta'yı yanı başına oturtup yolculuklarını sorar ve bir süre sohbet ederler. Yemeye meşhur şehrin kadılığını ve Ali Bey'in kâtipliğini yapan Hacı Alâeddin Muhammed de gelir. Bütün davetlilerle beraber yemek yedikten sonra hafızlar göz yaşartan yanık sesleri ve hayranlık uyandıran makamlarıyla Kur'an-ı Kerim okurlar. Meclis, bu şekilde sona erer ve oradan ayrılırlar (İbn Battûta, 2004: 437-438).

Ertesi gün Kastamonu yönelirler. Bu şehir Anadolu'nun en güzel, en büyük beldelerindendir. Kulağı ağır işittiği için Atruş diye adlandırılan bir şeyhin zaviyesine giderler. İbn Battûta burada Fenikeli Sadreddin Süleyman ile de karşılaşır. Bu adam hatırı sayılır derinlikte bir müderristir. Onu, at pazarındaki medresesinde misafir eder. Aynı zamanda altın yürekli Dada Emir Ali ile de burada karşılaşmıştır. Dada Emir Ali konuşuyorken çok temiz ve düzgün bir Arapça kullanması İbn Battûta'nın dikkatini çeker (İbn Battûta, 2004: 439)..

İbn Battûta ve maiyeti, Anadolu seyahatinin son şehri olan Sinop'a gelir. Burası gayet kalabalık ve büyük bir şehir; güzellik ve sağlamlık bir aradadır. Doğu yönü hariç, çevre denizle kuşatılmış. Doğuda bulunan

tek kapısından da hükümdarın izniyle girilebilir. Şehrin beyi Süleyman Paşa'nın oğlu İbrahim Bey'dir. Onlar için gereken izin çıkarıldıktan sonra şehre girerler; Ahi İzzeddin Çelebi'nin deniz kapısı civarında bulunan dergâhında konaklarlar. Dağlara çıkıldığında eteklerindeki bağlar, bahçeler ve gürül gürül akan sular görülür. Dağın eteklerinde ise Peygamberimizin mübarek neslinden Seyit Bilal'in mezarı mevcuttur.

Tekkede misafirlere ve gelen geçen yemek verilir. Sinop'un büyük camisi, mabetlerin en güzelleri arasındadır. Bu mabedi, Sultan Alâeddin-i Rumi'nin oğlu Pervaneye yaptırmıştır. Ardından oğlu Gazi Çelebi, Gazi Çelebi vefat ettikten sonra Süleyman Şah, Sinop'a egemen olmuştur. İbn Battûta Deşt-i Kıpçak'a gidebilmek için Sinop'ta kırk gün bekler ve bir Rum gemisi kiralar, lâkin uygun rüzgârı yakalayabilmek için de on gün beklemek zorunda kalmıştır (İbn Battûta, 2004: 442). İbn Battûta, seyahatine Anadolu'dan sonra Deşt-i Kıpçak'ta (Kırım) devam etmektedir. Kırım seyahatinden sonra Balkanlar'dan geçerek, tekrar Anadolu'ya İstanbul'dan giriş yapsa da, o dönemde İstanbul'un Bizans himayesinde olduğu için İbn Battûta, burada Ahilerden hiç bahsetmemektedir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, İbn Battûta Alanya'dan başlayıp Sinop'ta sonlandırdığı Anadolu seyahatinde, Anadolu ile ilgili geniş bilgiler vardır. Çünkü İbn Battûta, gittiği her yerin kültürel ve siyasi yapısına çok geniş yer vermiş, o yerin mekânsal ve coğrafi özelliklerine kadar anlatmaya çalışmıştır. Özellikle de Anadolu Ahilerinin misafirperverliği ve yardımseverliği üzerinde

durmuştur. Gittiği her yerde Ahi tekkelerine misafir olmuş ve Ahiler tarafından çok hürmet görmüştür. Seyahatnâmeden, Ahilerin o dönemde Anadolu'nun en küçük kasabasında bile teşkilatmış olduğu ve sosyo-ekonomik açıdan önemli bir rol oynadığını anlıyoruz. Yani İbn Battûta Seyahatnâmesi, XIII. yüzyıl Anadolu'nun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yaşamı hakkında da bizlere doyurucu bilgiler vermektedir. Bu açıdan İbn Battûta'nın Seyahatnâme'si, Anadolu'daki Ahi Teşkilatı konusunda el kaynaklar arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

AYKUT, A. Sait, 1999: "İbn Battûta", *DİA*, C.XIX, İstanbul., 361-368.

İBN BATTÛTA, Ebu Abdullah Muhammed et-Tancî, 2004: *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, I-II, yay. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ÇAĞATAY, Neşet, 1981: *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya.

HIZLI, Mifail, 2011: "Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci", *Ahilik Kırklareli Üniversitesi Yayınları I*, ed. Baki Çakır ve İskender Gümüş, Kırklareli, s.17-40.

KAFESOĞLU, İbrahim, 1988: "İbn Battûta", *DİA*, c. V, İstanbul.

KAZICI, Ziya, 1998: "Ahilik", *DİA*, c. I, İstanbul, s. 540-542.

OCAK, A. Yaşar, 1996: "Fütüvvet-Tarih", *DİA*, C. XIII, İstanbul, s. 261-263.

ÖZDEMİR, H. Ahmet, 2011: *Moğol İstîlâsı ve Abbâsî Devlet'inin Yıkılışı (Cengiz ve*

Hülâgû Dönemleri (612-656/1216-1258), İz Yayıncılık İstanbul.

SOYKUT, Refik, 1971: *Orta Yol Ahilik*, Güneş Matbaacılık, Ankara.

ŞEKER, Mehmet, 1993: *İbn Battûta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 195, Ankara.

ŞİMŞEK, Muhittin, 2002: *Ahilik: TKY ve Tarihte Bir Uygulaması*, Hayat Yayınları, İstanbul.

AHİLİK TEŞKİLATI İLE

DEĞİŞEN DÜNYAYI YORUMLAMAK

INTERPRETING THE CHANGING WORLD

THROUGH AHI MOVEMENT

Fatih Mehmet ÖCAL * Bülent DARICI **

İlk ve orta öğrenimini Konya'da, Lisans eğitimini Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde tamamladı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans derecesi ve Doktora derecesi aldı. 1996-2009 yılları arasında Konya Ticaret Odası'nda Müdür Yardımcısı ve Uzman olarak çalıştı. 2009-2012 yılları arasında Şırnak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Yardımcı Doçent olarak görev yaptı. Halen Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde çalışmaktadır. Şırnak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölüm Başkanlığı, İktisat Politikası Anabilim Dalı Başkanlığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği ve Rektör Danışmanlığı yaptı. Şırnak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi'nde İktisada Giriş, Mikro İktisat, Makro İktisat, Uluslararası İktisat, Para Teorisi ve Politikası, Kamu Ekonomisi (Lisans); Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Küreselleşme ve Krizler, İstikrar Politikaları ve Sanayileşme Politikaları (Yüksek Lisans) ve Sanayi İktisadi (Doktora) dersleri vermektedir.

*Yrd.Doç.Dr., Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi.

1976 Antalya doğumlu, ilk, orta ve lise eğitimini Konya'da tamamlamıştır. 1995 yılında Selçuk Üniversitesi İktisat Bölümünü kazanmış ve 1999 yılında mezun olmuştur. Yine aynı yıl Yüksek Lisans İktisat Alanında başlamış ve 2001 yılında bitirmiştir. 2002 yılında İktisat alanında Doktora eğitimine başlamış ve 2008 yılında tamamlamıştır. 2009 yılında Şırnak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Yrd. Doç. Dr. olarak öğretim üyeliğine başlamış ve halen Bölüm Başkanlığı, Dekan Yardımcılığı ve Senato Üyeliği görevlerini sürdürmekte, evli ve iki çocuk babasıdır.

** Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

ÖZET

Yaşadığımız dünyada ortaya çıkan ekonomik sorunlar, mevcut iktisadi sistemlerin yetersizliğini düşündürmektedir. Bununla birlikte ortaya çıkan problemleri çözmek için yeni yaklaşımlar aranmakta, ancak hızla geçen zaman karşısında öngörülen çözümler etkili olamamakta ya da yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu durum bize eskiden kullanılan iktisadi sistemlerin yeniden gözden geçirilmesini ve günümüzde farklı yaklaşımların aranmasını gerekli kılmaktadır. Bu haliyle Selçuklularda kullanılan ve Osmanlı İmparatorluğu ile daha da gelişen ahilik sisteminin, günümüz ekonomik sistemleri ile karşılaştırılmasının ortaya çıkan sorunların giderilmesinde yararı olacaktır.

Anahtar Kelimeler; Ahilik, Piyasa, Ekonomik Sistem, Sosyal Yaşam, Ekonomik Problemler

ABSTRACT

The problems in the world we live, make us think that present economic systems are not enough to solve them. For that reason, some new approaches are offered to solve these new problems but, the solutions can not be enough against the time which changing rapidly or can cause some other new problems. This situation makes it necessary to

revise the old systems and search for different approaches. Then comparing the ahi system, used by Seljuks and developed with the Ottoman Empire, with the systems of our time will be beneficial to remove the problems.

Keywords; *Ahilik, Market, Economic System, Social Life, Economic Problems*

GİRİŞ

Her şeyden önce Ahilik, genel olarak bir esnaf teşkilatıdır. Bu teşkilat birbirini seven, sayan, yardım eden, fakire ve yoksula sahip çıkan, iş yaşamında etik ve ahlâki kuralları referans olarak alan esnaf ve sanatkârların meydana getirdiği bir yapıdır. Bu yapının kökeni Osmanlı Selçuklu Devletine hatta bazı araştırmacılara göre Türk tarihinin daha önceki devirlerine kadar uzanır. Kelime anlamı itibariyle “kardeşim” anlamına gelen ahi kelimesinin, Arapça “ahi” ya da eli açık, yiğit anlamındaki Türkçe “akı” sözcüğünden türediği ileri sürülmektedir.

Ahilik, ahlâki değerleri içerdiği, ayrıca ekonomik ve sosyal açıdan toplumu destekleyen bir görev üstlendiği için oldukça önemli fonksiyonlar içermektedir. Bu sistemin işleyişi, XII. yüzyıldan sonra ekonomi üzerinde oldukça etkili olmuş ve iktisadi sürecin akışını yönlendirmiştir. Bu yönlendirme, ticaretle uğraşan her kişinin hem bireysel olarak hem de birlik anlayışına kadar her türlü ticari davranışının gelişimine ve ekonominin hemen her alanına yansımıştır.

Çalışmamızda önce ahilik anlayışı ile ilgili olarak temel bir takım bilgiler verilmiş, daha sonra iktisadi yaşam açısından etkileri ele alınmıştır. Bu çalışmada, günümüzün kü-

reselleşen dünyamızda ortaya çıkan olumsuz durumların nedenleri ve doğurduğu sonuçlarına farklı bir bakış açısı getirmesi amaçlanmıştır.

1. KAVRAM OLARAK AHİ VE AHİLİK TEŞKİLATI

Ahî kelimesinin kaynağı ile ilgili iki farklı görüş ortaya atılmaktadır. Bir görüşe göre *Divan-ı Lügat-ı Türk*'ten delil getirilerek Ahî kavramının kaynağının Türkçe olduğu iddia edilmekte ve *Divan*'da geçen “akı (cömert)” kelimesinden geldiği ileri sürülmektedir¹. Ahî kelimesinin kaynağı ile ilgili bir başka görüşe göre ise bu kelime Arapça'dan Türkçe'ye geçmiştir. Buna göre Ahî, “erkek kardeş” anlamına gelen “ah” kelimesinin nispet “yâ”sı (î) ile birleşmesinden (ah+î) oluşmuştur. Ahî kelimesi bu haliyle “kardeşim” anlamındadır.

Türkiye Selçukluları döneminde Ahiliğin ortaya çıkmasından önce, Azerbaycan'ın çeşitli şehir ve kasabalarında Türkmenler arasında bu mesleğe mensup olan ve kendilerine ahi denilen esnaf ve sanatkârlar bulunmaktaydı. Fakat bunların faaliyetleri, bir örgüt hiyerarşisi ve disiplinine sahip olmadıkları için kişisel mesleki faaliyetler olarak kalmıştır². Temelleri XII. yüzyılda ilk olarak Kırşehir'de atılan Ahilik Teşkilatı, sonraları tüm Anadolu'ya yayılarak günümüze kadar etkinliğini devam ettirmiştir. Ahilik teşkilatı bir tarikat organizasyonu olarak kabul edilebileceği gibi belki bundan daha ziyade, siyasal, askeri, kül-

¹ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *DİA*, c.I, İstanbul 1988, s. 540-541.

² Mikail Bayram, Türkiye “Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, *Türkler*, c. VII, 2002, s. 258.

türel yönleri de bulunan, sosyal ve iktisadi bir “dünya düzenini” ifade etmektedir. Anadolu’da yaşayan halkın sanat ve meslek alanında yetişmelerini sağlayan, onları ahlâki yönden geliştiren, çalışma yaşamını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenme olan Ahilik Teşkilatı; ahlâk, eğitim, bilim, teşkilatlanma, kalite, standart, üretici-tüketici ilişkisi, denetim gibi konularda döneminin toplumsal yapısının dizayn edilmesinde etkin rol oynamış bir sistemdir. Ahilik Teşkilatı, neredeyse günümüz dünyasının tüm ülkelerinin sağlamaya çalıştığı hem üreticinin hem de tüketicinin kazançlı ve mutlu olduğu, kardeşlik, yardımseverlik ve ahlâk üzerine kurulu olan bir iktisadi sistemi, sekiz yüz yıl önceden uygulamaya koymuş ve uzun yıllar başarıyla uygulamıştır.

1.1. Ahi Birlikleri ve Fütüvvet Teşkilatı İlişkisi

Genç ahilerin “delikanlı, yiğit, eli açık, gözü pek, iyi huylu kişi” anlamında “feta” olarak adlandırıldığı ya da “fütüvve” kelimesi ile “eli açıklık, yiğitlik, gözü peklik, başkalarına yardım edicilik, olgun kişilik” anlamının kast edildiği Ahilik’ten önce X. yüzyılda ortaya çıkan Fütüvvet Birlikleri’nde daha çok kişisel erdemlere ve askeri niteliklere önem verilmekteydi³.

Yapılan araştırmalar Ahiliğin kökenlerinin, doğuda özellikle Araplar arasında gelişmiş olan Fütüvvet Teşkilatı’na dayandığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Ahiliğin Fütüvvetten oldukça farklı yönlerinin bulunduğu, onun Anadolu Türklerine özgü bir ku-

rum olduğu konusunda farklı yorumlara rastlanmaktadır. Ancak Ahiliğin fütüvvetten etkilendiği, bazı temel kurallarını fütüvvetten aldığı konusunda herkes hemfikirdir. Eldeki veriler, Anadolu’daki Ahilik Teşkilatı’nın, doğudaki fütüvvetten benzer bir kurum olduğunu, fütüvvetin Anadolu’da bazı değişikliklerle bir takım nitelikler kazanarak Ahilik olarak anılmaya başladığını göstermektedir.

Fütüvvetin ortaya çıkış biçimiyle daha sonra aldığı şekil arasında ilerleyen dönemde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Önceleri fütüvvet kuralları olarak bilinen yiğitlik ve eli açıklık faziletleri, zamanla, fütüvvet kuruluşlarının ortak niteliklerine dönüşmüştür. Bu tür kuruluşları birleştiren fütüvvet, zamanla bir meslek ve sanata bağlı bulunması gerekli olmayan, içlerinde tasavvuf erbabının ve öteki tarikat birliklerinin de yer aldığı belirli zamanlarda ve belli amaçlar için bir araya toplanabilen bir teşkilat haline gelmiştir. Asya’dan göç eden sanatkâr ve tüccar Türklerin, yerli tüccar ve sanatkârlar karşısında tutunabilmeleri bu örgüt yardımıyla mümkün olmuştur. Örgütün dini, ahlâki kuralları fütüvvetnamelerde zaten mevcut olan esnaf ve sanatkârlar, dayanışma ve kontrol ile Ahiliğin kurulmasında öncülük rolü oynamışlardır.

Ahilik Teşkilatının Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda önemli katkısı olmuş, Osmanlı Devleti’ne bağlı bir çok kişi de Ahi Teşkilatında yer almıştır. Ayrıca Ahi şeyhlerinin savaş sırasında orduya asker vermeleri, Osmanlı ordusundaki ilk piyade askerlerinin Ahi giysileri giymesi ve Yeniçerilerin başlıklarının Ahilerden alınması bu örgütün etkisini açık olarak ortaya koymuştur.

³ Yusuf Ekinci, *Ahilik*, 10. Baskı, Özgün Matbaacılık, Ankara, 2008, s. 71.

1.2. Ahilik Teşkilatı İle Bizans Loncaları Arasındaki Bağlantı

Bizans'ın Osmanlı Devleti'ndeki kurumlar üzerinde önemli etkileri olduğu fikrini kabul edenler⁴, Ahilik Teşkilatı'nın Bizans loncalarının devamı olduğunu öne sürmektedirler. Türkler Anadolu'ya girdiklerinde yerli esnaf loncalar şeklinde teşkilatlanmıştı. Bu teşkilatların aynı yerde kurulan Ahilik Teşkilatı'nı hiçbir şekilde etkilemediğini söylemek doğru değilse de, aynı şekilde onu Bizans loncalarının devamı olarak göstermek de doğru değildir. Bizans loncaları ile Ahilik Teşkilatı arasındaki farklar aşağıda ana hatlarıyla belirtilmiştir.

- Bizans loncaları kamu görevlerinin yerine getirilmesi amacıyla kurulan mesleki kuruluşken, Ahi Teşkilatı devlet otoritesi dışında kurulmuş ve gelişme göstermiştir.

- Bizans loncalarına sadece tüccar ve sanatkârlar üye olabilirken, Ahilik Teşkilatı'na bunların yanı sıra Ahilik prensiplerini kabul eden ve iş sahibi olan herkes üye olabilmekteydi.

- Bizans loncalarına üye olanların uyması gereken kurallar siyasi otorite tarafından, Ahi Birlikleri'ndeki kurallar ise Teşkilat tarafından belirlenmekteydi.

- Bizans loncaları devletin sıkı denetimi altında çalışırken, Ahilik Teşkilatı'nda doğrudan bir devlet denetimi yoktu.

- Bizans loncalarında üyeliğe giriş ve üyelikten çıkışlarda devlet onayı gerekirken, Ahi Teşkilatı'nda üyelerin giriş ve çıkışları serbestti.

- Bizans loncaları kast yapısı ve klan grupları halinde iken, Ahi Teşkilatı'nda böyle bir yapılanma hiç bir zaman olmamıştır.

- Bizans ve Batı toplumlarında usta-çırak ilişkileri bencillik ve istismar esasına dayanırken, Ahi Birlikleri'nde çıraklara öğrenci muamelesi yapılmaktaydı. Batı toplumlarında bu dönemlerde çıraklar, emeğini kiralaayan ve aşağılık insan anlamına gelen "HIRELING" olarak ifade edilirken, daha sonraları çırak anlamına gelen "APRENTICE" kavramı kullanılmaya başlanmıştır⁵.

Amaç, yöntem ve yapısal açıdan oldukça önemli farklılıkları bulunan bu iki teşkilatı göz önüne getirdiğimizde, Ahilik Teşkilatı'nın Bizans loncalarının devamı olamayacağı açıktır. Ancak Bizans uygulamalarının bu teşkilat içerisinde belli oranda absorbe edildiği de söylenebilir.

1.3. Ahilik Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Teşkilat Yapısı

Ahilik Teşkilatı, asıl adı Şeyh Nasıruddin Ebul Hakayık Mahmud b. Ahmed olan ve Türkmen bir ailenin çocuğu olarak İran'ın Hoy kentinde dünyaya gelen Ahi Evran tarafından kurulmuştur. Ahi Evran, 1206 yılında Kayseri'ye yerleşerek dericilik (debbâğlık) yapmaya başlamış, burada kendisi Ahiyan-ı Rum, eşi Fatma ise bir diğer sivil kuruluş olan Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nı faaliyete geçirmiştir. Konya'da bir süre ikamet eden ancak hükümdar II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile anlaşamadığı için Kırşehir'e yerleşen Ahi Evran esnaf teşkilatlanmasının

⁴ Ekinci, dip not, 35; Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Tesiri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 19.

⁵ Ekinci, s. 70.

temellerini ilk olarak burada atmış⁶, daha sonra Kayseri'ye yerleştikten sonra Ahilik Teşkilatı tüm Anadolu'ya hızla yayılmıştır.

Eski Türk geleneğinde önemli bir ağırlığı olan Kağan'ın halkını bir baba gibi gözetmesi, bir başkan ve beş kişilik bir yönetim kurulu tarafından yönetilen Ahi Teşkilatı'nda saygınlığı olan bir otoriteye dönüşmüştür⁷. Bütün üyeleri bir baba şefkatiyle koruyan, kollayan, mesleki, ahlâki ve siyasi bir lider olan, yaptığı tüm eylemlerden esnafa karşı sorumlu olan Esnaf Şeyh'inin başlıca görevleri; esnafın sorunlarını çözmek; esnaf orta sandığını idare etmek; birliğin binalarını tamir ettirmek; esnafın mesleki ve özel hayatını takip etmek; usta, kalfa, çırak ve yamak törenlerini düzenlemek, mensubu olduğu esnaf kolunu temsilen Büyük Meclis toplantılarına katılmak şeklinde sayılabilir.

Esnafın genel eğitimi ile ilgilenen Esnaf Kethüdası (yardımcı), esnafın yetiştirilmesi ve disipliniyle uğraşan Yiğitbaşı, teknik konularla ilgilenen ve ürünlerin kontrolünü yapan İşçibaşı ile esnafın kendi arasında, esnafın yönetimle olan sorunlarının çözümü için hakemlik eden ve iki kişiden oluşan Ehl-i Hibre'ye dahil Yönetim Kurulu, her ayın ilk ve üçüncü Cuma günleri teşkilat odasında, Esnaf Şeyhinin başkanlığında toplanırdı.

Ahi Birlikleri'nde görev alanlar seçilerek görev alırlar ve görevin gerektirdiği özellikleri taşıyanlar seçimlere girerdi. Seçimlerde, o meslekteki ustalar Esnaf Şeyhi ve Yönetim Kurulu üyelerini seçmek için oy kullanır-

dı. Bir kişinin Esnaf Şeyhliğine seçilebilmesi için;

- O meslek kurulunda usta olarak çalışıyor olmak,
- En az üç usta yetiştirmiş olmak,
- İyi hali bulunmak ve mahkumiyeti bulunmamak;

Yönetim Kurulu Üyeliğine seçilebilmek için ise;

- En az beş yıl usta olarak çalışıyor olmak,
- İyi hali bulunmak ve mahkumiyeti bulunmamak şartlarını taşıması⁸ gerekiyordu.

Esnaf Şeyhi ve Yönetim Kurulu Üyeliği seçilebilmek için aranan şartlar bazı değişikliklerle birlikte, yaklaşık her ilde bulunan Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları, Deniz Ticaret Odaları ile Ticaret ve Sanayi Odaları'nda her dört yılda bir yapılan o meslekte faaliyet gösteren kişilerin oy kullanmasıyla oluşan Meslek Komitesi Üyeleri; Meslek Komite Üyeleri arasından seçilerek oluşturulan Oda Meclisi; Oda Meclisi tarafından seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri ve bu kurumların çatı kuruluşu olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu Başkanı, Yönetim Kurulu Üyelerinin seçilmesi, günümüzdeki seçim sistemlerine kaynaklık etmiştir. Ayrıca ticaret ve üretimle uğraşan üyelerinin sorunlarını hızla çözmek, onların dünya pazarlarında rekabet gücünü artırmak için, çeşitli meslek gruplarının konseyler şeklinde ayrılarak çalışmalarını sürdürmesi de temelini ahilik sisteminden almaktadır.

⁶ Neşet Çağatay, *Makaleler ve İncelemeler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1983, s. 276.

⁷ Orhan Türkoğan, *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, Hasret Yayınları, Ankara, 2003, s. 112.

⁸ Yusuf Ekinci, *Ahilik*, s. 92-94.

2. AHİLİKTE MESLEK EĞİTİMİ

Ahilikte mesleki eğitim kalfa ve ustalar tarafından on yaşındaki çocukların velisi tarafından ustaya teslim edilmesiyle ücretsiz olarak iki yıl sürecek olan yamalık döneminde iş başında, uygulamalı olarak çocuk hem mesleki açıdan yetiştirilmekte hem de dini, sosyal ve ahlâki bilgiler öğretilmekteydi. Yamalık döneminden sonra genelde bin bir gün olan çıraklık döneminde çırak ustasına itaat etmek ustası da mesleği ve iş hayatı gerekli tüm bilgileri öğretmekle yükümlüydü. Çıraklar yeterli süre çalışıp yapılan mesleki sınavda başarılı olmaları halinde tüm meslekler için üç yıl olan kalfalığa yükselirdi. Çırak ve kalfalar mesleki açıdan yetiştirilirken aynı zamanda kalfaların kılıç kullanma, ata binme, atıcılık ve askeri eğitim de verilirdi. Tüm bu aşamaları tamamlayan kalfa usta olmak için kendi mesleği ile ilgili bir eseri Ahi Baba vekilinin başkanlığını yaptığı ustalar meclisine sunar ve beğenildiği takdirde ustalığa yükseltilirdi. Usta unvanını kazananlar ister kendi işyerlerini açabilme isterlerse de ustalarının yanına da çalışmaya devam etme hakları vardı⁹.

Günümüz Türkiye'sinde temeli Ahiliğe dayanan çıraklık eğitimi uygulamaya konulmasına rağmen, yasal düzenlemeden ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar nedeniyle beklenen verimin alınıp alınmadığı tartışılmaktadır. Çıraklık eğitiminin yetersizliğinin sebepleri olarak, yeterli eğitici kadronun yetiştirilmemesi, eğitim müfredatının sık aralıklarla değiştirilmesi, yasaların teorik-pratik dengeyi sağlayacak nitelikte düzenlenmemesi, etkili bir denetim sisteminin kurulmaması ve çırak-

lığa gereken önemin verilmemesi şeklinde belirtilebiliriz.

3. AHİLİK AHLÂKI'NIN KAİDELERİ

“Ahi Ahlâkı”nı meydana getiren kaide-ler maddeler şeklinde¹⁰;

- 1- İyi huylu ve güzel ahlâklı olmak,
- 2- İşinde ve hayatında doğru, güvenilir olmak,
- 3- Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak,
- 4- Sözünü bilmek, sözünde durmak,
- 5- Hizmette ve vermede ayırım yapmamak,
- 6- Yaptığı iyilikten karşılık beklememek,
- 7- Güler yüzlü olmak,
- 8- Tatlı dilli olmak,
- 9- Hataları yüze vurmamak,
- 10- Dostluğa önem vermek,
- 11- Kötülük edenlere iyilikte bulunmak,
- 12- Tevazu sahibi olmak,
- 13- Hiç kimseyi azarlamamak,
- 14- Anaya ve ataya hürmet etmek,
- 15- Dedikoduyu terk etmek,
- 16- Komşularına iyilik etmek,
- 17- İnsanların işlerini içten, gönülden ve güler yüzle yapmak,
- 18- Başkasının malına hıyanet etmemek,
- 19- Sabır ehli olmak,
- 20- Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak,
- 21- Daima hakkı kullanmak,
- 22- Öfkesine hakim olmak,
- 23- Suçluya yumuşak davranmak,

¹⁰ Galip Demir, Ahilerin İktisadi Kalkınmadaki Rolü, http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article&id=60:ahilik-makale-1&catid=38:makaleler&Itemid=4, 19.10.2009.

⁹ İkinci, ae, 152-155.

- 24- Sır saklamak,
- 25- Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek,
- 26- İçi, dışı, özü, sözü bir olmak,
- 27- Kötü söz ve hareketlerden sakınmak,
- 28- Maiyetinde ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek, sıralayabiliriz.

Ahiliğin adeta şiiresel bir şekilde bir çırpıda söylenen, açık ve kapalı olmak nitelenen 6 şartı şunlardır.

Açık Olanlar;

- 1- Elini açık tut,
- 2- Kapını açık tut,
- 3- Soframı açık tut.

Kapalı Olanlar ise;

- 1- Dilini bağlı tut,
- 2- Gözünü bağlı tut,
- 3- Belini bağlı tut, şeklinde sayılabilir.

4. AHİLİK TEŞKİLATI'NIN YAPTIRIMLARI

Ticari hayatın akış sisteminin bozulmasını önlemek amacıyla Ahi Teşkilatı'nda, ahilik kurallarına uymayan üyelere, çok ağır yaptırımlar uygulanmaktaydı. Bu cezalar para veya hürriyeti kısıtlayıcı cezalar olmamakla beraber ondan çok daha etkili olan teşkilattan atılma şeklinde uygulanmaktaydı. Bu ceza, kalitesi bozuk mal üreten, tüketiciyi aldatan, yüksek fiyatla mal satan esnafa verilirdi.

Ahiliğin en önemli kuralı olan kaliteli ve ucuz maliyetli mal üretmeye dayalı bir sistemi bozmaya teşebbüs edenlere uygulanan yaptırımların anlamı, kendisine meslek öğreten ustasını, daha çıraklık döneminden gelen yol kardeşini, o tarihe kadar bilinen bütün meslek ustalarını inkar etmesinin karşılığıydı. Böyle bir kuralı çiğnemek, başta ahlâk ve

adap öğreten hocalarına yapılmış çok büyük hakaretti. Öte yandan kendisine Ahiliğin kurallarını öğreten ustalar ve birlik üyeleri böyle bir insan yetiştirdikleri için kendilerini kusurlu görürlerdi. Çıraklıktan, iş yeri açana kadar devamlı kontrol altında tutulan, iş yeri açtıktan sonra da birlikçe denetlenen üyeler zaten tüketiciyi aldatacak bir teşebbüs içerisinde bulunma cesaretini gösteremezdi. Üstelik esnaf, bozuk malı sağlam diye satmadığı gibi imal ettiği malın kusurlarını söyler, sattığı malı çok fazla övmeydi ve kusurlu malı da çok ucuza verirdi. Bu kadar sıkı denetime rağmen çok nadir de olsa kalitesiz ve bozuk mal üreten müşteriye kandıran esnafa en ağır ceza olan Teşkilat'tan ihraç cezası verilirdi. Bu ceza verilmeden önce birliğin yönetim üyelerinden iki kişi iş yeri sahibi ve müşterisini dinler, satılan malın kalitesi ve hammaddesinin niteliklerini, ürünün daha önce tespit edilen standartlara uyup uymadığını kontrol ederdi. Eğer ürün verilen standartlara uymaz, kalitesiz, bozuk, üstelikte yüksek fiyatla satıldığı tespit edilirse, durum birliğin Yiğitbaşına haber verilirdi. Yiğitbaşı ceza verilecek esnafın iş yerine giderek diğer esnafın ve halkın gözü önünde dükkânını kilitler ve dükkân sahibini teşhir ederek sağ ayağındaki pabuç çıkartılıp işyerinin damına atılırdı. Böylece bu şahıs ahilik kurallarına aykırı davrandığı için "yolsuz" ilan edilirdi. Ahilikteki bu uygulama günümüzde "pabucu dama atılmak" deyiminde yaşamaktadır. Pabucu dama atılan esnafın artık birlikten üyeliği kesilirdi. Esnafın bu yolsuzluğu aynı meslek kolunda çalışan, ülkedeki diğer meslektaşlarına ve sanat birliklerine de haber verilirdi. Artık pabucu

dama atılan kişinin aynı işi yapabilmesi şansı ülke içerisinde imkânsız hale geldiği gibi, eşi, dostu ve arkadaşları arasında da itibarı kalmazdı. Böyle bir ceza sanatkar için ölümden beterdi. Kapanan iş yerinde çalışanlar ise bu yolsuzluk suçuna ortaklık ettikleri için Teşkilat tarafından affedilinceye kadar hiç bir işte çalışamazdı¹¹.

Kalitesiz ve standartlara uygun olmayan malları üreten kişilerin pabucunun dama atılıp tüm esnafa teşhir edilerek Teşkilat'tan uzaklaştırılması şeklinde uygulanan bu yaptırım, belki de günümüzde üretimde uygulanan kalite kontrol sistemine temel oluşturmuştur.

5. AHİLİK TEŞKİLATI'NIN İKTİSADİ HAYATA ETKİLERİ

Selçuklu Devleti döneminde, Ahilik Sisteminin uygulanması sayesinde halk refaha kavuşmuş ve Osmanlı Devleti kurulduktan sonra da Ahi Üretim Birlikleri faaliyetlerini sürdürmüştür. XV. ve XVI. yüzyıllarda Türkiye Avrupa karşısında dış ticaret açısından daha avantajlı bir konumdaydı. Osmanlı Devleti'nin toplam ihracat tutarının bu dönemde ithalatından fazlalığı, ülkede üretilen her türlü ürünün ihtiyacı karşılayacak kadar bolluğu, küçük sanayinin gelişmişliği, el sanatlarının ileri durumda olması, bunun yanı sıra kaynakların belirttiği gibi Fransa Kralı'nın Osmanlı Devleti'nden iki milyon düka borç para ve askeri yardım istemesi, İtalya'nın buğday ihtiyacını Türkiye'den karşılaması, İngiliz Kraliçesi Elizabeth'in yün boyama tekniğini öğrenmek için sanayi casusu göndermesi, Os-

manlı devletinin iktisadi açıdan Avrupa'dan ileri olduğunu¹² ve Ahilik Sisteminin iktisadi hayattaki etkinliğini açık olarak gözler önüne sermektedir.

Ahi Teşkilatı geniş halk kitlelerini iş ve meslek sahibi yaparak onların yerleşik hayata geçmelerine önemli boyutta katkı yapmıştır. Böylece hem iş ve meslek kolları topluma öğretilmiş, hem de meslek sahibi olmanın iktisadi ve sosyal getirilerinden tüm toplumun faydalanması sağlanmıştır¹³. Böylece Doğu Türk illerinden göçenler arasında kültür seviyesi yüksek ve sanatında usta kişilerin korunması ve sanatlarını yerine getirme olanakları temin edilerek, dönemin Türk sosyal ve kültür hayatına önemli bir katkıda bulunmuştur¹⁴. Sonuçta, günümüz insanlığı için işinin ustası olan, yenilikçi beyine sahip üreticilerin korunması (patent haklarının korunması) ve desteklenmesi gerektiği mesajı yüzyıllar öncesinden verilmiştir.

Durkheim'in, insanlar arasında barış ve düzen tesisinin bir ahlâk işi olduğunu, ekonominin bir ahlâk disiplinine sahip olmadan yaşamayacağını ve düzene kavuşamayacağını belirtmesi¹⁵, döneminde sosyal ve iktisadi sistemi kurarak başarıyla uygulayan Ahilik Sisteminin önemini vurgulaması bakımından önemlidir.

Ahilikte iş (ürün, mal) sanatkarın ruhunu yansıtan adeta bir ayna olarak görülmüş ve ahilikte üretim rekabeti, daha fazla mal üreti-

¹² Demir, a.y..

¹³ Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991, s.19

¹⁴ Bayram, ae, s. 134.

¹⁵ Anzavur Demirpolat, Gürsoy Akça, "Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, c. XV, s. 356-376. web adresi için bk. <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s15/demirpolat.pdf>, 18.10.2009

¹¹ Galip Demir, Ahilerin İktisadi Kalkınmadaki Rolü, http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article&id=60:ahilik-makale-1&catid=38:makaleler&Itemid=4, 19.10.2009.

minden daha çok daha kaliteli mal üretilmesi şeklinde olmuştur¹⁶. Öyle olduğu içindir ki, sanat (mal üretimi) tabandan üst basamaklara doğru sabırla, azimle, dikkatle teker teker çıkılacak bir gelişim süreci olarak görülmüştür. Böyle olunca iş, nesilleri aşan kuralların ışığı altında, aceleye getirilmeden ortaya konmuş ve önemli olan, miktar ve sayı bolluğu değil, nitelik ve kalite üstünlüğü olarak kabul edilmiştir¹⁷.

Ahi iş ahlâkında iş bölümü, iktisadi olması yanında ahlâki bir konu olarak da ele alınmıştır. Ahilikte işinde devamsızlık, işten kaçmak, sık iş değiştirmek, işyerinde kendisine verilen görevi gerektiği gibi yapmamak ahlâklı bir davranış olarak kabul edilmemiş¹⁸ bu anlayışa sahip bir ustanın, sanatçı ruh ve dehasını birleştirerek imal ettiği ürünlerin kalıcı ve kaliteli olması da zaten kaçınılmazdır. Ayrıca iktisat biliminin kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith'in 1176 yılında yayınlanan "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinde belirttiği işbölümü ve uzmanlaşmanın önemi kavranarak, yaklaşık 5 yüzyıl önceden uygulanmaya başlanması, Ahilik Teşkilatı'nın çağları aydınlatan bir iktisadi sistem olduğunu net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Ahilik sisteminin iktisadi hayata olan etkileri genel olarak, şu şekilde maddeler halinde sıralanabilir.

- Ahilik Sistemi üretim ve tüketim arasında denge kurarak, üretici ve tüketici arasındaki ilişkilerin sosyal huzuru bozmasını önlemiştir.

- Üretilen malları denetleyerek standartlara uygun kalite ve nitelikte olmasını sağlamıştır.

- Ahilik Teşkilatı üyelerine, belirli miktar ve kalitede mal kullanıp belirli üretim teknikleriyle malını üretilen fiyattan satma bilincini yerleştirmiştir.

- Ahilik Teşkilatı'nda doğruluk her şeyin önünde olmuş, hileli mal üretmek, yüksek fiyatla satmak ve bir başkasının malını taklit etmek büyük suç kabul edilmiştir.

- Ürünler hem imalathanede hem de dükkanlarda satışa arz edilmiş, malın sadece imalatçı karı üzerinden satılması sağlanarak üretici ile tüketici arasına ilave bir sınıfın girmesi önlenmiş bunun sonucu olarak da tüketicinin malları en uygun fiyatlarla alabilmesi sağlanmıştır.

- Ahilik Teşkilatı'nda iş bölümü ve uzmanlaşma artmış, üyeler kabiliyetine uygun bir işte çalışmış ve bu yüzden iş değiştirmelerin önüne geçilmiştir.

- Din ve Ahlâk kuralları üzerine kurulan Ahilik Teşkilatı'nda karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma temel olduğundan, bu oluşum zamanla tüm toplumu kucaklayan bir mesleki ve ahlaki kurallar bütünlüğü içinde sosyal huzura katkıda bulunmuş ve şahıslarla meslek erbabı arasında doğabilecek menfaat çatışmaları bu sayede yerini toplumsal dayanışmaya bırakmış ve bu anlayış yüzyıllar boyunca etkinliğini sürdürmüştür.

- Ahilik Teşkilatı'nda usta çırak ilişkisi karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı baba-evlat ilişkisi niteliğinde olmuş ve sistemin başarısında başlıca rolü üstlenmiştir.

- Ahilik Teşkilatı'nda komşusu aç iken tok yatanın hoş karşılanmaması ilkesinin düstur edinilmesi ve bu ilkenin tüm alanlarda ha-

¹⁶ Galip Demir, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları*, İstanbul 2000, s. 321.

¹⁷ Sabri F. Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul, 1981, s. 90.

¹⁸ Demir, ae, s. 344.

kim kılınması, güçlü bir sosyal hayat ve dayanışmanın teminini sağlamıştır. Dayanışma o kadar ileri derecede tesis edilmiştir ki Ahi'nin geçimine yetecek gelirden fazlasını işsizlere ve fakirlere vermesi, sistemin değerlerini göstermesi bakımından önemlidir¹⁹.

- Üyelerinin sosyal güvenlik ve kredi ihtiyaçlarını karşılayan Orta Sandıkları, ekonominin üretim, tüketim, tasarruf, yatırım gibi temel unsurlarının düzenlenmesinde başlıca rol oynamış ve günümüz kooperatifçilik, sosyal güvenlik ve hayır kurumlarının temelini oluşturmuştur²⁰.

5.1. Tüketicinin Korunması

İş yerleri, aynı sanat dallarında faaliyet gösteren esnafın bir yerde toplandığı çarşılar-
dı. Tüketici hem istediği ürünü hem de aynı cins ve kalitedeki ürünleri aynı fiyata bu iş yerlerinde daha çabuk bulabilmekteydi.

Dayanıklı tüketim malları cinsindeki çeşitli demir, bakır gibi madenlerden üretilen ürünlerin üzerine üreticinin bir işareti konur, demirden mamul araba parçaları, çeşitli nal, kağnı tekerleri, deriden mamul ayakkabı, bakırdan ve diğer madenlerden yapılan kılıç, kap kacak, bıçak, kaşık üzerindeki çentik imal eden ustanın “alamet-i farikasıydı” yani “amblemi”ydi”. Bu amblem o ürünün adeta kalite belgesi, aynı zamanda onu yapan ustanın, çalışanların ve iş yerinin övünç kaynağı ve şerefliydi²¹.

Bugünkü karşılığı tüketicinin korunması olan ve günümüz ekonomilerinde uygulamaları görülen ISO 9000, 9001 gibi kalite ve güvenlik belgeleri, tüketici birlikleri ve iş yerin-

deki iş disiplini, iş ahlâkı, çırak, kalfa, usta arasındaki sıcak ilişkiler ile aynı anlama gelmektedir ve anlamını bu yapılardan alması önemlilik arz etmektedir.

6. AHİLİK SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞ NEDENLERİ

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu sırasında önemli görevler yüklenen Ahilik kurumunun, Beyliğin devlete dönüşmesinden sonra, bazı fonksiyonlarını yitirdiği görülmüştür. Özellikle askerî faaliyetler içinde orduya yardım eden, ona ikmal ve lojistik destek sağlayan Ahilik, bu faaliyetlerini daha sonraları yürütememiştir. I. Murat dönemiyle birlikte, Ahilik kurumunun “eli bayraklı, beli kuşaklı” kısmı, yeniçeriliğin temelini oluşturarak, ahilik faaliyetlerini sona erdiren²² ve yerini lonca ya da gedik sistemine bırakan Ahilik Teşkilatı'nın, özellikle XIX. yy.' dan itibaren etkinliğini yitirmesinin nedenlerini;

- Genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun, özel olarak da dış siyaset politikalarının güçsüzleşmesi,
- Köyden şehre göçün artması ve tecrübesiz kişilerin esnafılık yapmaya başlamasıyla üretilen malların kalitesinin, standardının düşmesine bağlı olarak esnafa olan güven ve iş ahlâkının azalması,
- Ahi Birlikleri'nin yetenekli ve ahlâki değerlerle üretim yapmalarına rağmen İngiltere'de ortaya çıkan ve Avrupa'ya yayılan “Sanayileşme İnkılâbı” hamlesine cevap verememesi,
- Sermaye birikiminin yetersiz oluşu,
- İş ahlâkının giderek bozulması,

¹⁹ Ekinci, ae, s. 137-145.

²⁰ Demir, a.y.

²¹ Demir, a.y.

²² İrfan Gündüz, *Ahiliğin Çözülüşü ve Loncalara Dönüşmesi*, İstanbul, 1985, s.105.

- Kanuni'den sonra duraklama ve gerileme dönemiyle birlikte savaşlardan elde edilen ganimet gelirlerinin azalması ve savaşların yüksek maliyetlerinin esnafa yüklenen vergilerle karşılanması,

- XVIII. ve XIX. yy.'larda devletin bir bütün olarak gerilemesiyle ekonomik açıdan zor durumda kalan yeniçerilerin esnaflığa başlamasıyla ürün kalitesinin düşmesi²³,

- XVI. yy.'dan itibaren İslam dininin özüne uygun olmayan uygulamaların ağırlık kazanarak iktisadi sistemin işleyişini bozması²⁴,

- Kapitülasyonların yabancı ürünlerin düşük vergilerle ülkeye girmesine yol açarak yerel müteşebbislerin fabrikalar kurma imkânının kalmaması²⁵ şeklinde özetleyebiliriz.

7. AHİLİĞİN ÇÖKÜŞÜNDEN SONRA ESNAF TEŞKİLATI: LONCA SİSTEMİ

Ahiliğin çöküşünden sonra yerini alan, kelime anlamı olarak İtalyanca "loggia", Fransızca "loge" ve Türkçe'de loca şeklinde ve "hücre, oda, özel tahsis edilmiş mekân" anlamlarında kullanılan Lonca (Gedik) denilen kuruluşların, Osmanlı Esnaf Teşkilatıyla ilgili olarak ne zaman kullanılmaya başlandığı belli değildir²⁶. Ancak, ahilikle lonca teşkilatı arasındaki farkları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Ahilikte yüksek ahlâk, lonca sisteminde ticari menfaatler ön plana çıkmıştır.

- Ahi teşkilatına sadece Müslümanlar üye olabilirken lonca teşkilatına Müslüman olmayanlar da üye olabilmekteydi.

Tekel ve imtiyaz şeklinde Türkçe bir kelime olan Gedik, XVIII. yüzyılda belli bir mala da hizmet üreten piyasaya girişi engellemek anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Belli sanat dallarında esnaflık hakkının saklı tutulması istenmiş, mesleğini bırakmak isteyen esnafın hakkını başka birine devretmesi kurala bağlanmış ve bu durum gedik olarak belirtilmiştir. Konuya bu açıdan bakılınca gedik sanat ve ticareti icra etme yetkisi olarak karşımıza çıkmaktadır²⁷.

Osmanlı esnafı XVIII. yy.'ın sonlarına doğru üretim faaliyetlerini devam ettirmekte ve ihracat içinde üretimlerini sürdürmekteydi. İlk olarak İngiltere'de ortaya çıkan ve Avrupa'ya yayılan Sanayi İnkılabı'nın etkileri Avrupa'da önemli değişikliklere yol açmıştı. Makineleşmeye bağlı olarak ürünlerin hem kaliteli olması hem de toplu üretime geçilmesi sonucu maliyetlerinin düşmesi, bununla birlikte yapılan ticaret antlaşmalarıyla yabancı malların ülkeye serbestçe girişi karşısında rekabet edemeyen ve zaten duraklama dönemi yaşayan Osmanlı yerli imalat sanayindeki çöküşü hızlandırmıştır. Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen Sanayi İnkılabı'nın etkisiyle montaj niteliğinde ordu ve sarayın ihtiyaçlarını temin etmeye yönelik fabrikalaşma çabaları görülmüş²⁸, ancak bu faaliyetler Osmanlı Devleti'nin iktisadi alan da dahil olmak üzere tüm dallarda Avrupa karşısında gerilemesini durdurmayı başaramamıştır.

Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısında büyük güç, düzen, âsâyiş ve ahlâk unsurunun oluşmasını tesis eden, XVII. yy.'da İstanbul'da 1109 Loncaya bağlı 126 bin üyesi tespit edilen Lonca Teşkilatı, Osmanlı Devleti-

²³ Gündüz, ae, s. 113.

²⁴ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997, s. 41.

²⁵ Timur Kuran, "Osmanlı Lonca Teşkilatı Üzerinde İslami Etkiler", *Osmanlı 3 İktisat*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 107.

²⁶ "Lonca", *DİA*, c. XVII, İstanbul, 2003, s. 211.

²⁷ Çağatay, ae, s. 112-115.

²⁸ Ömer Demirel, "Osmanlı Esnafı (1750-1850)", *Türkler*, c. XIV, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 259.

nin son zamanlarında, Avrupa'nın sanâyileşme inkılabı hamlesine cevap verememesi sonucu İttihat ve Terakki tarafından 1913 yılında kaldırılmıştır²⁹.

8. AHİLİK TEŞKİLATI VE GÜNÜMÜZE ETKİLERİ

Sekiz yüz yıl öncesinde temelleri atılmasına rağmen ortaya koyduğu ve dünya insanlığına sunduğu din temeline dayanan önce iyi ve doğru insan olma ilkelerini daha çocukken beyinlere işleyen ve bunun üzerine iktisadi sistemi bina eden Ahilik Teşkilatı, getirdiği genel ilkelerle günümüz insanlığını ve aynı zamanda Sivil Toplum Örgütleri'ni yönetim biçimi yanında amaç, vizyon ve misyon bakımlarından etkilemiştir.

Sivil Toplum Kuruluşları'nın (Ticaret Odası, Sanayi Odası, Ziraat Odaları, Esnaf Kuruluşları vb.) yönetim, meclis, konsey, komite kurullarının oluşum biçimleri ve bu kuruluşların temsil ettikleri kesimin sorunlarını, çözümlerini kamuoyu oluşturarak siyasi otoriteden taleplerini yansıtmasının ve çok küçük yaşlardan itibaren bir baba-evlat ilişkisi çerçevesinde karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan usta-çırak sistemiyle meslek öğretiminin temeli Ahilik Teşkilatı'na dayanmaktadır.

Ahilik Teşkilatı özellikle yönetim ve eğitim alanında ülkemiz için örnek teşkil oluşturmasının yanı sıra içinde bulunduğumuz XXI. yy.'da bir dünya insanının her konuda taşınması ve taşınmaması gereken evrensel nitelikteki değerleri yüzyıllar öncesinden insanlığa adeta bir kurallar manzumesi şeklinde

sunması, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin sosyal, iktisadi ve kültürel açıdan ne kadar ileri düzeyde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

İster Müslüman olsun ister olmasın insan olarak bir kişide ve iktisadi bir kuruluşta bulunması gereken ve tüm insanlığın ulaşmayı hedeflediği genel değerleri; doğru olmak, yalan söylememek, cömert olmak, büyüklere saygı küçüklere şefkat göstermek, alçak gönüllü olmak, kusur aramamak üstelik kusurları örtmeye çalışmak, kendini halka adamak, misafirleri sevmek, insanlara iyilikleri için nasihatlerde bulunmak şeklinde sayabiliriz.

Bir kişide bulunması gereken iktisadi değerleri ise; kanaat sahibi olmak, üretimde iş bölümü, uzmanlaşma ve standardizasyonu sağlamak, toplam kalite yönetimini uygulamak, yastık altı denen üretime hiç bir katkısı olmayan tasarrufu reddetmek, üretimi kaliteli ve düşük maliyetle gerçekleştirmek (rantabl üretim), çalışmanın kutsallığını vurgulamak, ortak iktisadi gelişim için yardımlaşmanın önemini ortaya koymak, usta-çırak ilişkisi bağlamında işveren-işçi ilişkilerinin ve mesleki eğitimin nasıl olması gerektiğinin çerçevesini çizmek, bir meslek veya iş sahibi olunmasını teşvik ederek özel teşebbüsün gelişmesini sağlamak, çalışanın emeğinin karşılığını doğru tespit edip "alın teri" soğumadan vermek, tüketicinin haklarını korumak şeklinde belirtebiliriz.

SONUÇ

Türkiye Selçuklu döneminde kurulan ve temelini fütüvvet geleneğinden alan, amacı ideal bir insan modeli oluşturmak olan aynı

²⁹ Ahilik ve Lonca Teşkilatı, http://www.cellotin.com/forum/tarih/ahilik_ve_lonca_teskilatit6667.0.html, 20.10.2009.

zamanda bir düşünce sistemi olarak doğan Ahilik Teşkilatı, çok önemli görevler üstlenmiştir. Ahilik Teşkilatı toplumda iktisadi hayatın gelişmesinde de etkili olmuştur.

Bu teşkilat, Türkiye Selçukluklarının gelişmesinde ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve kısa sürede büyük bir devlet haline gelmesinde, insanlar arasında sağlam bir sosyal, kültürel, ahlâki, iktisadi birliktelik ve kaynaşmanın tesisinde büyük fonksiyonlar icra etmiştir. Devletin yüzyıllar boyu ayakta kalmasını sağlayan ve insanın her konuda iyi niyetli olması gerektiği temeline dayanan, üretici, tüketici, devlet, halk ile sermaye kesiminin barışık olduğu bir iş yaşamı ortamını sağlayan Ahilik Teşkilatı'nın yüzyıllar öncesinden ortaya koyduğu kurallar, evrensel boyut kazanarak tüm ülkelerin ulaşmaya çalıştıkları birer amaç haline gelmiştir.

Sosyal, kültürel, ahlâki, iktisadi alanlar başta olmak üzere bir çok alanda yenilikler getiren, Türkiye Selçuklu Devleti tarafından sekiz yüz yıl önce tüm insanlığa armağan edilen Ahilik Teşkilatının esas fikirlerini idrak ederek yorumlamak değişen ve gelişen dünyamızı da başarılı olmak açısından yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

BAYRAM, Mikail, Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi, *Türkler*, Cilt 7, 2002.

_____, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991.

ÇAĞATAY, Neşet, *Makaleler ve İncelemeler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1983.

_____, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997.

DEMİR, Galip, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

DEMİREL, Ömer, *Osmanlı Esnafı* (1750-1850), *Türkler*, Cilt 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

EKİNCİ, Yusuf, *Ahilik*, 10. Baskı, Özgün Matbaacılık, Ankara, 2008.

EKİNCİ, Yusuf, dip not, 35 Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Tesiri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1981.

GÜNDÜZ, İrfan, *Ahiliğin Çözülüşü ve Loncalara Dönüşmesi*, İstanbul, 1985.

KURAN, Timur, *Osmanlı Lonca Teşkilatı Üzerinde İslami Etkiler*, Osmanlı 3 İktisat, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

TÜRKDOĞAN, Orhan, *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, Hasret Yayınları, Ankara, 2003.

ÜLGENER, Sabri F., *İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul, 1981.

KAL'A, Ahmed, "Lonca", *DİA*, c. XXXII, İstanbul 2003, 211-212.

KAZICI, Ziya, "Ahilik", *DİA*, c. II, İstanbul, 2003, 540-542.

İnternet Kaynakları

"Ahilik ve Lonca Teşkilatı",

http://www.celotin.com/forum/tarih/ahilik_ve_lonca_teskilati-t6667.0.html, 20.10.2009.

"Ahilik Nedir?",

<http://www.fussilet.com/osmanlida-ahilik-teskilati-t7346.0.html;topicseen>, 17.10.2009.

“Ahilik”,

<http://www.msxlabs.org/forum/satirlarla-turkiye/16424-ahilik.html>, 17.10.2009

Tarihte Fütüvvet ve Ahilik İlişkisi,

http://www.cellotin.com/forum/tarih/ahilik_teskilati-t6669.0.html, 17.10.2009

“Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”, Anzavur Demirpolat, Gürsoy Akça, Galip Demir, *Ahilerin İktisadi Kalkınmadaki Rolü*,

http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article&id=60:ahilik-makale-1&catid=38:makaleler&Itemid=4, 19.10.2009.

“Ahi Teşkilatı”,

<http://www.sosyaldersleri.com/tarih/ders.php?no=1&klasor=ahilik&ders=tarih>, 17.10.2009

<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s15/demirpolat.pdf>, 18.10.2009

AHİLİK'TEN XX. YÜZYIL BAŞLARINA KONYA'DA TİCARİ FAALİYETLERDEKİ DEĞİŞİM VE SANAYİ *FROM AHI'SHIP TO BEGINNING OF THE 20TH. CENTURY CHANGES IN COMMERCIAL & INDUSTRIAL ACTIVITIES IN KONYA*

Seyit TAŞER *

Konya'da 1981 yılında dünyaya geldi. İlk, orta ve yükseköğrenimini Konya'da tamamladı. Yüksek lisansı 2006'da, doktorayı 2010 senesinde bitirdi. 2004 senesinde Selçuk Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2013 senesinde Yardımcı Doçent olarak atandı. Şu anda Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde görevine devam etmektedir.

Yakın tarihle ilgili olarak, eğitim tarihi ve tarih eğitimi konularında olmak üzere üç kitabı vardır. Bunun dışında çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleleri ile ulusal ve uluslar arası alanda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

ÖZET

Ahilikten XX. yüzyıl başlarına gelindiğinde, gelişen sanayi ve teknolojiyle beraber farklı zanaatlar ve esnaflar ortaya çıkmıştı. 1928 tarihli Büyük Ticaret Salnamesi geçmişten beri faaliyet gösteren esnaf kollarındaki değişimi göstermesi bakımından önemli bir kaynaktır. Konuyla ilgili olarak, özellikle Konya vilayeti örneğinde ticari değişimi ve gelişimi izlemek gerekir. Bu amaçla çalışmada, 1923 senesinde Konya'nın sanayi ve ticari yapısına ilişkin bilgiler verildi. Diğer taraftan, Konya'da 1928 senesinde faaliyet gösteren esnaf ve tüccarlar incelendi. Bu belge ve bilgilerden yola çıkarak Konya'da XX. yüzyıl başlarında hangi ticari faaliyetlerin ön plana çıktığı izlendi ve diğer bölgeler ve tarihteki durumla karşılaştırma yoluna gidildi.

Anahtar Kavramlar: Konya, Ticaret, Sanayi, Ahilik

ABSTRACT

From Ahi'ship to beginning of 20. century, developing industrial and technology, different professions, arts, trades, and thus emerged. Large Commerce yearbooks dated 1928, the Ottoman Empire and the development of the organization is important to show changes in the operating arms trades. To the problem, particularly in the case of the province of Konya and the development of commercial exchange must watch. For this purpose, information was

given in 1923 in Konya and Konya on the structure of industrial and commercial trades and traders were active in 1928. From the information in this document and in Konya, XX. century, which were in the forefront of commercial activities and the situation in other regions and at the time of the path of comparison were done.

Keywords: *Konya, Commerce, Industry, Ahi'ship*

GİRİŞ

Osmanlı Devleti ahilik teşkilatı ile iktisadi ve ticari alanda bir düzen sağlamıştı. Bu teşkilatın geniş alanı dâhilinde çok çeşitli esnaf, sanat erbabı veya zanaatkârların alanlarında uzmanlık kazanmaları için yetiştirilmeleri amaçlanmıştı.

Selçuklu ve Osmanlı Devleti döneminde Konya, gerek ekonomik faaliyetler, gerek eğitim, sosyal ve kültürel hayat ile ilgili belge veya günü gününe kaydedilmiş olan yazılı kaynaklarda adını sıkça bahsettiren merkezlerin başında gelmektedir. Bu durum, Konya'nın kadim önemini gösteren amillerden biridir. Ahilik Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısını düzenleyen ve klasik dönemde etkisini sürdürmüş olan önemli teşkilatlardan biridir. Osmanlı Devleti, farklı alanlarda teşkilatlanmaya giderken, önemli oranda Selçuklulardan istifade etmiş olmakla beraber, tevarüs ettiği Selçuklu kurumlarına özgün katkılar sağlayarak daha da geliştirmiştir.

Osmanlı Devleti yenileşme dönemi ile ticari faaliyetlerin düzenlenmesi konusunda çeşitli kanunlar çıkmaya başlamıştı. Böylece esnaf ve tüccarların ticaret odalarına kayıt yaptırılmaları gereği doğmuştu. Bunun yanında ziraat odaları da kurulmuştu. Konya'daki Ticaret Odası (1882), Türkiye'de İstanbul'dan sonra kurulan ilk ticaret odalarından biri idi. XX. yüzyıl başlarında Konya'da faaliyet gösteren esnaf ve tüccarlara ait bilgiler, bunların ticaret odalarına kayıtları sonucunda belirlenmişti. Çalışmada odalara kayıt yaptıran esnaf ve tüccarlar ile bunların tarihsel süreçteki değişimi, Konya örneğinde değerlendirilecek-

tir. 1928 tarihli Büyük Ticaret Salnamesinde, esnaf veya tüccarın yürüttüğü ticari faaliyet ve ticari faaliyette bulunduğu yer ile esnaf veya tüccarın ismine yer verilmiştir.

1.AHİLİK TEŞKİLATI VE ESNAFLAR

Osmanlı Devleti memleketinde toplumun dört başlıkta tasnif edildiği anlaşılır. Bunlar; kılıç erbabı, kalem sahipleri, hars ve ziraatle uğraşanlarla hırfet ve ticaret mesleğinde olanlar idi. Buna göre çiftçi ve sanat erbabı ayrı değerlendirilirken, sanat sahipleri ve tacirlerin aynı çerçevede yer aldığı anlaşılır (Ergin, 1995: 475). Dolayısıyla her alandaki üretim, tüketim amacıyla yapılmakta ve bunun halka arzı da ticaretle sağlanmaktadır. Bu şekilde üreten ve tacir beraber hareket eder. Ahilik teşkilatı bu meslekleri bir araya getirir.

Osmanlı Devleti'nde ahilikte örgütlenme üç döneme ayrılır. İlk dönem zaviye, ikinci dönem lonca, üçüncü dönem gediktir. İkinci dönem 15. yüzyıl ikinci yarısında görülür. Üçüncü dönem 17. yüzyıldan başlatılır (Özkaya, 2012: 253, 254). Diğer taraftan ahilik teşkilatı içerisinde esnaf teşkilatları ve bu teşkilat içerisindeki meslek kolları vardır.

Esnaf Teşkilatı ile ilgili tafsilatlı bilgi Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde bulunur. Eserde (2006: 253-341) IV. Murat döneminde esnaf teşkilatlarının her biri hakkında ayrıntılı ifadeler yer verilir. 1630 yılından önceye ait olduğu sanılan esnaf ve sanatkârların işleri hakkındaki tüzükte ise, meslek kollarına işaret edilir. Bunlar, ekmekçiler, başçılar, işkembeciler, börekçiler, yoğurtçular, şerbetçiler, terziler, çukacılar, ipekçiler, halayıkçılar, kemhacılar, takkeçiler ve mücevvizciler, çiftçiler, eskiciler, debbağlar, gön tacirleri, saraçlar, keçeciler, hallaçlar, demirciler, bıçakçılar, iğneciler, nalbatçılar, nalçacılar, kuyumcular, yapı ustaları ve dülgeler, oduncular, attarlar, bezzazlar, boyacılar, hamamcılar, tabipler, değirmenciler şeklinde sıralanır (Çağatay, 1981: 112-118).

İstanbul'daki esnaf teşkilatları ile ilgili özel çalışmalar veya eserler mevcuttur. Bu kapsamda İstanbul esnafı ile İstanbul dışında-

ki merkezlerde faaliyet gösteren esnaf teşkilatları arasında küçük farklılıklar olduğu görülür. Bu farklılık, taşra esnaf teşkilatının daha özel ve sınırlı olması şeklinde belirlenir (Ergin, 1995: 669).

Ahilik teşkilatı dairesinde bulunan esnaflarla ilgili tasnifler, farklı kaynaklarda farklı şekillerde düzenlenmiştir. Bu tasniflerin birinde, esnaflar veya meslekler; gıda, giyim, sağlık ve diğerleri olmak üzere belirlenmiş ve ticari temsilciler tabiri kullanılmıştır. Bununla ilgili tabloya aşağıda yer verilmiştir (Kavakçı, 1975: 93-125).

Tablodan anlaşılacağı üzere Attarlar, Hamamcılar ve Nalbandlar, sağlık alanındaki meslekler grubunda sayılmıştır.

Seyyar satıcıların esnaf teşkilatları içerisindeki yeri ayrıdır. Anadolu Selçukluları döneminde ilk anda, kaledeki Türklerin ihtiyaçlarını karşılayan çerçiler, yani seyyar satıcılar zamanla buralara yerleşmiş olacaktı (Baykara, 2012: 540). Esnaf veya mesleklerle ilgili olarak yapılan diğer bir tasnifte ise, seyyar satıcılar ile sanat veya ustalık gerektiren meslekler ayrı değerlendirilirken, dökmece ve kantarlar da yine farklı bir gruptandırmaya tabi kılınmıştır. Bununla ilgili tabloya da aşağıda yer verilmiştir (Evrans, 1999, 41-240).

Tablo 1. Esnaf Grupları

Gıdacılar	Giyimciler	Sağlık Hususları	Diğer Meslekler
Hububatçılar	Dokumacılar	Şurupçular	Sarraflar
Kasaplar	Terziler	Eczacılar	Kuyumcular
Aşçılar	Pamukcular	Aktarlar	Bakırcılar
Çiğerciler	Ketenciler	Doktorlar	Demirciler
Değirmenciler	İplikciler	Damardan Kan Alma ve Hacamatçılar	Porselenciler ve Topraktan Mamul Eşya Satıcıları
Avcılar	İplik ve Kumaş Boyacıları	Hamamcılar	
Herise	Pabuçcular	Nalbandlar	
Bevarid Satıcıları			
Ekmekçiler			
Kızartmacılar			
Sucukçular			
Şara'ihciler			
Fırıncılar			
Başçılar			
Bakkallar			
Sütçüler			
Kesiciler			
Balık Kızartıcılar			
Helvacılar ve Zelabiyeciler			

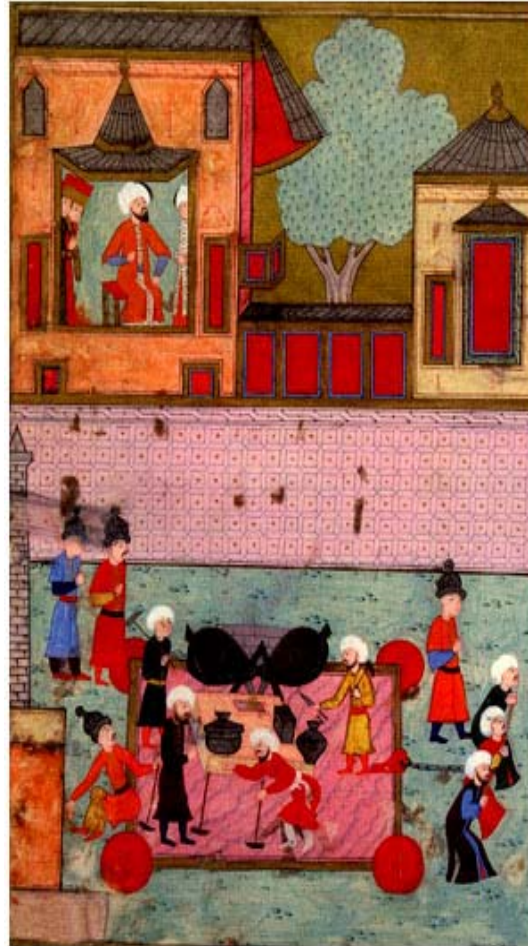
Tablo 2. Esnaf Grupları

Osmanlı Ustaları	Sokak Satıcıları	Dökmeci ve Kantarlar
Başçılar veya Kelleciler	Çiğerciler	İğciler
Basmacılar	Leblebiciler	Kalpakçılar
Berberler	Macuncular	Kaşıkçılar
Perukârlar	Manavlar	Kuruyemişçiler
Çubukçular	Mezadmalcılar	Kürekçiler
Hamallar	Misvakçılar	Lüleciler
Kahvehaneciler	Muhallebiciler	Marpuççular
Kayıkçılar	Simitçiler	Mercan Terlikleri
Lüleciler	Okçular	Mengeneciler
Marpuççular		Nalburlar
Mühürçüler		Okçular
Sakalar		Örücüler
Sedefçiler		Sahaflar
Sedyeciler		Saraçlar
Tespihçiler		Simkeşhane
Tulumbacılar		Tarakçılar
		Urgancılar
		Zenneciler

Bu tasniflerin hepsi farklı sanat kollarının bir düzen dâhilinde incelenebilmesi ve değerlendirilebilmesi amacıyla önem taşır. Fakat yapılan bu sınıflandırmaların belli bir kaide ile yürütülmesi, mesleklerin değişiminin daha net izlenebilmesi açısından önemli olacaktır.

Burada organize esnaf teşkilatı ile meslek gruplarının ayrılması yolu ile meseleyi çözümlenmek mümkündür. Esnaf teşkilatlarının ifadesinde, ilk olarak esnafın yaptığı işi tanımlamak şeklinde bir yaklaşım olabilir. Örneğin, dokuma iş kolunda hem boyacı, hem basmacı esnafı vardır. Dolayısıyla esnafın organizasyonu ve temsilcilerinin bulunduğu teşkilatı şeklinde, daha sınırlı sayıda sayılabilecek bir kategori bulunur. Bunlar resmi esnaf organizasyonlarıdır (Tuş, 1998: 42).

XX. yüzyıl başlarına ilişkin, 1928 tarihli Büyük Ticaret Salnamesi ile tüm Türkiye'deki tacir ve esnafları bir arada görmek mümkündür. Burada, yüzlerce esnaf, tüccar veya meslek sayılır. Bunlardan öne çıkanlarına aşağıda yer verilmiştir (Büyük Ticaret Salnamesi, 1928, 481-1576).

Tablo 3. 1928 Tarihinde Esnaf ve Tüccarlar ile Sanatkârlar

Ekmekçiler	Kalay Tacirleri
Araba Amil ve Tüccarları	Kasaplar
Araba Levazımı Satanlar	Kunduracılar
Arpa Tacirleri	Çerçiciler
Eskiciler	Çilingirler
İspirto Tacirleri	Astar Tacirleri
İşkembeciler	Çimentocular
Afyon Tacirleri	Çuhacılar
İfrazatçılar	Çikolaticılar
Eğerciler	Çömlek ve Desticiler
Elbiseçiler	Çiçekçiler
Elbise Fabrikaları	Çıkrıkçılar
Kayıt Tacirleri	Kabzımallar
Elektrik Tesisatı ve Levazımı	Çinkocular
Emanetçiler	Çiviciler
İntifacılar	Hazır Elbiseçiler
İnhisar	Hububat Tacirleri
İnşaat Levazımı Tacirleri	Hurufatıcılar
Otelciler	Hasırcılar
Odun Tacirleri	Hakkaklar
Urgan ve Halat Tacirleri	Helvacılar
Un ve İrmik Tacirleri	Hamamcılar
Avukatlar	Hahcılar
Oyuncakçılar	Havlucular
İp ve İplik Tacirleri	Hırdavatçılar
İncir, Badem, Bağırsak Tacirleri	Hırkakılar
Barut Bayileri	Haşhaşçılar
Bakırcılar	Hattatlar
Kahvehane ve Kırathane	Haffafiyeciler
Bavul Tacirleri	Hallaçlar
Bezzazlar	Dantelciler
Bakkallar	Değirmenciler
Benzinciler	Tülbentçiler
Börekçiler	Demirciler
Buz Fabrikaları	Döşemeciler
Bostancılar	Doğramacılar

Boncuk Tacirleri	Doktorlar
Boya Tacirleri	Dokumacılar
Bıçakçılar	Dökmeciler
Bisküiciler	Dellallar
Patates Tacirleri	Dişçiler
Paçavracılar	Zahireciler
Paçacılar	Zeytin Tacirleri
Kuyumcular	Bağcılar
Pastacılar	Sergi Toptancılar
Pamuk Tacirleri	Simsarlar
Pastırmacılar	Simitçiler
Pamuk İplik Tacirleri	Süt ve Yoğurtçular
Palamutçular	Süngerciler
Pirinç Tacirleri	Silahçılar
Pulbabaları	Susamcılar
Piyano Tamircileri	Şerbetçiler
Peynir İmalatı ve Tacirleri	Şekerciler
Tuhafiyeciler	Şemsiyeciler
Tahvim Ticareti	Sabun Tacirleri
Tramvay Nakliyatı	Sarraflar
Terziler	Sobacı
Terlikçiler	Tuzcular
Tiftikçiler	Aktarlar
Telsiz, Telefon Levazımı	Ud Tacirleri
Tönbeki Tacirleri	Fotoğrafçı
Tenekeçiler	Keçeciler
Tütüncüler	Keresteciler
Camcılar	Lokantacılar
Canbazlar	Marangozlar
Celebeciler	Manifaturacılar
Çay Tacirleri	
Çamaşır Satanlar	

Bu şekilde esnaf teşkilatı yerine mesleklerin sıralanması neticesinde oldukça uzun bir liste ile karşılaşılacaktır. Telsiz, telefon levazımı, fotoğrafçı, elektrik tesisatı ve levazımı ile araba amil ve tüccarları bu listede önceki listelerden farklı olarak yer almıştır. İletişim, haberleşme ve ulaşım ile sanayideki gelişmeler bu sonucu doğurmuştur.

2. KONYA'DA ESNAF GRUPLARI

Konya'da esnaf teşkilatlarını temsil edenler, esnaf şeyhi, ahi baba, sertabbah, ekmekcibaşı, bazarbaşı, kazzazbaşı, kethüda, kahya, yiğidbaşı, nazır, muhtar-ı sük ve esnaf ihtiyarları gibi görevlilerdi (Tus, 1998: 44) Tabii bu görevliler daha özel nitelik taşıyordu. Bunun yanı sıra dış denetimi gerçekleştirenlerden veya genel denetim yapanlardan biri muhtesib idi. Muhtesiblikle ilgili olarak, 1242 (Muharrem Evahirinde-Ağustos 1826) tarihli İhtisab Ağalığı Nizamnamesi bulunur. Bu nizamnamede de ekmekçi, francalacı, bakkal, tülbentçi, yumurtacı, tönbâkücü, simitçi, kalaycı, pamukçu, ipekçi, balıkçı, çorapçı vb. mesleklerden bahsedilir (Galib, 1329: 640-648).

Konya'da ahilik teşkilatının daha 12. yüzyılın sonları ve 13. yüzyıl başlarında fütüvvet teşkilatının bir örneği şeklinde görüldüğü ifade edilir. Ahi teşkilatı ilk anda debbağhaneleri temsil eder bir boyuttadır (Küçükdağ, 2004: 71).Dericilikle uğraşanlar, öncelikli olarak insanlar arası sosyal, ekonomik ve kültürel düzeni sağlamak amacıyla birleşerek ahi teşkilatını kurarlar. Ahi Evran, Kayseri'de başta dericiler olmak üzere, bakırcılar, dokumacılar ve örgücülerden oluşan bir

sanayi sitesi kurmuştu (Turan, 1992: 27). Ahi Evran bütün debbağların piri kabul edildi. Ahiler, sonradan 32 sanat koluna ayrılmışlardır.(Öcal, 2012: 203,204) Daha sonra bu sanat kolları çeşitlenerek sayıları artmıştır. Dolayısıyla ahiliğin temelinde esnaf grubu olarak dericiler gelir. Konya ile ilgili olarak ise yakın tarihteki esnafalara bakılabilir.

Evliya Çelebi Konya'da 26 adet handan bahseder. Ayrıca bedesteniyile birlikte toplam bindokuzyüz büyük dükkan vardır. Sipahpazarı, sarachanesi, tahtakalesinin güzel ve düzenli olduğu ifade edilir. Evliya Çelebi (1996, 11,12), Konya'nın helvacı ve berberleri için "dillere destandır" ifadesini kullanır. Özel bir helvacı çarşısı olan Konya, yedi çeşit buğdayı ile tanınır.

Konya'daki esnaf gruplarına ilişkin bir tablo, 1845 tarihine ait olmak üzere aşağıda gösterilmiştir. Burada 47 adet esnaf grubu teşkilat olarak yer aldığı görülmüştür (Tus, 1998: 43)

19. yüzyılın ortalarında esnaf teşkilatı içinde tacirler ve üreticilerin beraber yer aldığı tabloda, bazı mesleklerin kendi içinde gruplandırıldığı anlaşılır. Kassabân ve kürkçüyân bunlar arasındadır.

Tablo 4. Konya'da Esnaf Teşkilatı (1845)

Attarân	Babucyân	Bakkalân	Bezzazân	Berberân
Bıçakçıyân	Çizmeciyân	Çıkrıkçıyân	Debbağân	Dellâlân
Duhancıyân	Elekciyân	Eskiciyân	Esnaf-ı Bit Bazarı	Gonciyân
Habbazân	Haffafân	Helvaciyân	İblikçıyân	Kalaycıyân
Kassabân	Kassabân-ı Bakar	Keçeciyan	Kendirciyân	Keresteciyan
Kürkcüyân	Kürkcüyan-ı Zimmi	Leblebiciyan	Muytab	Nalbândân
Nalçacıyan	Neccarân	Pirinçyan	Postalçıyan	Saatçıyan
Sabuncu	Serracân	Suyolcuları	Şalvarcıyan	Temirciyân
Terzi	Tuzcuyan	Tüccarân	Tüfenkciyan	Yağcıyan
Yemenciyan	Yorgancıyan			

2.1. XX. Yüzyıl Başlarında Konya'da Sanayi ve Ticaret ile Esnaf ve Tüccar Çeşitleri

XX. yüzyıla gelinen süreçte, Avrupa'da sanayi gelişmiş olmasına kayıtsız kalınmayacağı görülmüştür. Bunun üzerine ticari faaliyetlerde sanayileşmenin getirdiği bir zenginlik ve değişim yaşanmıştır. Meslek kol- ları ve esnaf teşkilatından bahsedilirken, şirketlerin kurulması, bankacılık faaliyetleri, anonim şirketlerin tesisi ile atölye imalatından, makine ağırlıklı üretime geçilmesi sonucunda, üreticilerden ziyade tüccarlar artmış olacaktır. Örneğin, kalaycılar ve kalay tacirleri arasında bir değişim görülebilir. Bunun yanı sıra şunu ifade etmek mümkündür ki, tarihten gelen sanatlar veya zanaatlar, özellikle Konya örneğinde yerini önemli ölçüde muhafaza edebilmiştir.

Konya'da 1923 senesine gelindiğinde, sayılan esnaf veya sanatkârlar ile ilgili olarak, Konya Rehberi'nde şu ifadeler yer alır: "Konya'da taşçı, dülger, kunduracı, yemenici, mestci, tenekeci vb. her çeşit imalat sanayi ile

uğraşan kimseler vardır. Fakat, ressam, heykeltıraş ve kuyumcu gibi güzel sanatlar ve ince işçilikle uğraşanlar azalmıştır. Yine aynı dönemde, gömleklik ince kıvranma bezler, keten peşkirler, çarşaf- lar ve sofr- a takımı dokuyan 200'ü aşkın el destegahları (tezgahları) ile alaca, kumaş, battaniye dokuyan kadınlar da vardır. Seccade, kilim ve heybe gibi mensucat yapılmaktadır. Bunlar küçük sermaye- lerle ve ellerle dokunmakta ve imal edilmektedir. Fabrika halinde mensucat imalathanesi henüz tesis olunamamıştır". Yine bu eserde, civar köylülerde ise halı dokumasının titizlikle gerçekleştirildiği belirtilirken, halıların rengini kaybetmemesi, önemli bir maharet olarak görülür. Rehber'den istasyon cadde- sinde bir iplik fabrikasının inşa edildiği anlaşılır. Çini imalatının azaldığı ve dolayısıyla bu sanatın bittiği, fakat kiremit ve tuğla gibi inşaat ürünleri imal eden kârhanelerin (atölye- lerin), şehirde iki adet olduğu belirtilir. Bu kârhanelerden özellikle, Sille ve çevresindeki tanınmaktadır. Aynı zamanda tahin, susam, bezir ve haşhaş yağı çıkaran ufak tahinhaneler

faaliyet gösterir (Ahmed İhsan, Konya Rehberi, 1339: 38).

Konya'da 1886'da göherçile fabrikası faaliyettedir. Müdürü Ahmed Akif Efendi olup, fabrikanın hâsılatı senelik 135.000 kıyyedir (KVS, 1322: 66).1906 senesinde göherçile fabrikasının faaliyete devam ettiği anlaşılır. Müdürü Mehmed Emin Bey, Kâtip Tahir Efendi, Anbarcı Ahmed Efendi, İmam Mustafa Efendi ve bir kapıcı görev yapar. 1906'da mübayaa olunan göherçile miktarı 356.723 kıyye, Tophane-i Amire'ye sevk olunan halis göherçile miktarı ise, 320.260 kıyye idi (KVS, 1322: 61).

Konya'da yine 1923'te Meram çayına doğru 22 adet su değirmeni vardı ve bunlar hububat öğütüyordu. Hatta, bunlardan sekizi fabrika haline gelmiştir. Günlük sekiz bin kilo buğday öğütüldüğü bilinen değirmenler şöyledir (Ahmed İhsan, Konya Rehberi, 1339: 38-42):

20. yüzyıl başlarında cüz'i de olsa ipek-böcekçiliğinin yapıldığı anlaşılır. Konya'da, Sille ve Akşehir'de küçük oranda ipekböcekçiliği uğraşı vardı.(Konya Vilayeti Salnamesi, 1914: 164) Yine bu dönemde, Konya'da ticari faaliyetler yoğun bir şekilde yapılmakta olup, Konya'da tacirler çok sayıda idi.

Özellikle buğday, tiftik, yapağı gibi ürünler bu konuda öne çıkıyordu. Toptan ticaret henüz yaygın olmasa dahi, perakende ticaretin belli bir yeri bulunur. Konya vilayetinde bulunan çeşitli esnaf kollarının yanı sıra yine farklı şirketler farklı sermayeleriyle faaliyetlerini sürdürmüştü. Buna ilişkin tablo aşağıda sunulmuştur: (Ahmed İhsan, Konya Rehberi, 1339: 38-42)

Tablo 5. Konya Vilayeti'de 1923 Senesindeki Değirmenler

Fabrikanın ismi	Mevkii	Makinenin kuvveti	Taşları	Günlük Üretim Kilo/dakika	Açıklama
İsmail Paşa Fabrikası	İstasyon civarı	110 beygir kuvveti	6 taş	27000	Antir asit yakar
Zaferiye Fabrikası	Feridiye karakolu civarında	60 " "	4 taş	10000	"
Fethiye Fabrikası	Larende civarında	70	3 "	12000	"
İstikamet Fabrikası	" "	25	2	3000	"
Kazım Hüsni Bey Fabrikası	Gureba hastanesi civarında	60	4	9000	"
Mehmet Emin Bey Fabrikası	Feridiye karakolu civarında	40	2	7000	"
Gülbalı Fabrikası	Şeyhilman mahallesinde	40	2	7000	"

Tablo 6. Konya'da 1923 Senesinde Anonim Şirketler

Şirketin İsmi	Günümüzde Mevcut Sermayesi (Osmanlı Lirası)	Her Bir Hisenin Bedeli (Osmanlı Lirası)	Bölündüğü Hisse Adedi	Kuruluş Tarihi	Sene Süresi	Uygulama
Milli İktisat Bankası (anonim)	150.000	60.000	2.5	1 Ekim 1337	50	Her çeşit nakli ve ticari uygulamalar
Türk Ticaret Bankası Anonim	54.675	50.000	10	2 Eylül 1336	50	"
Türk Şirketi Anonim	50.000	10.000	5	7 Kasım 1332	50	Her çeşit ticari işleri yürütür.
Milli Mensucat ve İmtia Yurdu Anonim	25.000	20.000	5	1 Nisan 1333	10	Milli mensucat fabrikası tesis etmek ve her çeşit ticari uygulamalarda bulunmak
Elektrik Şirketi Anonim	88.600	50.000	10	21 Mart 1324	99	Elektriğe ait her çeşit kurum vücuda getirmek ticari ve zenaat işleri yürütmek.
Atariye Şirketi Anonim	33.510	3.350	10	1304	40	Attariye ve her çeşit ticari uygulamalar
Kantariye Osmanlı Şirketi Anonim	34.000	4.000	10	29 Mart 1333	2	Her çeşit ticari işler özellikle manifatura üzerine
Sedirli Ticaret Şirketi Anonim	26.000	30.000	1	24 Mayıs 1333	25	"
Osmanlı Tefyiz Şirketi Anonim	45.000	10.000	10	12 Aralık 1334	05	"
Teşebbüsâtı Ümraniye Şirketi Anonim	100.000	20.000	10	26 Mart 1334	50	"
İnkışaf-ı Milli Ve Sanayi Osmanlı Şirketi	50.000	20.000	5	17 Ekim 1334	25	Başlıca mevadı haşiye üzerine
Konya Çiftçi Celaliye Şirketi	15.000	20.000	5	6 Kasım 1334	72	Her çeşit zirai ve ticari işler
Anadolu Milli Mahsulat Şirketi	200.000	20.000	10	1332		Her çeşit mahalli ürünler üzerine ticaret işi yapar.

Konya'da esnaf şirketlerinin yerini anonim şirketler almaya başlamış, sanayileşme sonrasında, sanayi ve ticari faaliyetler daha büyük oranda sermaye ve katılım ile gerçekleşmeye başlamıştı. Nüfusun zamanla artması ile, üretimin de nüfusa yetecek ölçüde gelişmesi gerekti.

Diğer taraftan geçmişten beri öne çıkan zanaatlar da yine belli ölçülerde yapılabilmekteydi. Aşağıda yer verilen tablo bu sanatların icra edilme oranlarını cumhuriyet dönemi için, Konya örneğinde sunması bakımından önemlidir.

Tablo 7. 1928 Senesinde Konya Vilayeti Merkezinden Esnaf, Tacir ve Zanaatkarlar (Büyük Ticaret Salnamesi, 1928: 481-1576)

Esnaf Tacir ve Zanaatkarlar	Yeri	Kaç Adet Olduğu
Ekmekçi	Sultan Selim, Aziziye Camii, Başaralı Otel, At Pazarı, Saman Pazarı, Tramvay Cd., Koyun Pazarı, Darende Cd., Tevfikiye, Kunduracılar, Sebze Pazarı, Türbe Önü, Muhacir Pazarı, Çifte Nerdüban, Bedesten İçi, İstanbul Cd., Şerafettin Cıvarı, Köprübaşı, Mecidiye Cd.,	45
Araba Amil ve Tacirleri	Samanpazarı, Keçeciler İçi, Koyun Pazarı, Darende Cd., Saman Pazarı	15
Elbiseciler	Türbeönü, Tevfikiye Cd. vd.	15
Elektrik Tesisatı ve Levazımı	Bulgur Tekkesi Cıvarı	1
Otelciler	İstasyon Cd., Tevfikiye Cd., Otel Cıvarı, İstanbul Cd. vd.	11
Odun Tacirleri	Keçeciler	1
Otomobil ve Otomobil Levazımı	Tramvay Cd.	1
Un ve İrmik Tacirleri	Koyunpazarı, Karakın Mh., Atpazarı, Samanpazarı, Tevfikiye Cd.	8
Un Fabrikaları	Buğday Pazarı	1
Avukatlar	Kanaat Otel, Tevfikiye Cd., İrfaniye vd.	21
Bakırcılar	Kunduracılar, Türbeönü, Aziziye Cd., Çifte Nerdüban, Kebapçılar	9
Kahvehane ve Kiraathane	Muhtelif Yerlerde	50
Bakkallar	Aziziye Cd., İstanbul Cd., Darende Cd., tramvay Cd., Muhacir Pazarı, Aziziye Cd., Hükümet Cıvarı	150
Kuyumcular	Kapı Camii, Tevfikiye Cd. vd.	6
Pulbabaları	Tevfikiye Cd.	2
Tuhafiyeciler	Bedesten İçi, Mecidiye Hanı Cıvarı	2
Terziler	Mecidiye Otel, Koyunpazarı, Bedesten, Aktarlar Sokağı, Türbeönü vd.	52
Tiftikçiler	Türbeönü, Kunduracılar İçi, Mecidiye Hanı, Türbeönü	4
Tenekeçiler	Muhtelif Yerlerde	21
Tütüncüler	Muhtelif Yerlerde	4
Canbazlar	Muhtelif Yerlerde	10
Kalay Tacirleri	Kapı Camiinde, Tevfikiye Cd., Saman Pazarı, İstasyon, Keçeciler, İstanbul Caddesinde, Türbeönü, Koyun Pazarı	25
Kasaplar	Türbe Cd., Sultan Selim Cd., Kapı Camii vd.	30
Kunduracılar	Kunduracılar, Hükümet Cd., Sultan Selim vd.	114
Çilingirler	Muhtelif Yerlerde	7
Çıkrıkçılar	Tamamı Kunduracılarda	5
Helvacılar	Kısıklı Cd., Saman Pazarı, Mecidiye Cd., Türbeönü vd.	14
Hamamcılar	Muhtelif yerlerde	5
Hırdavatçılar	Muhtelif yerlerde	17
Hattatlar	Tevfikiye Cd.	1
Değirmenciler	Koyun Pazarı, İstanbul Cd.	6
Demirciler	Tamamı Tevfikiye Cd. ve At Pazarı'nda	6
Demir Tacirleri	Muhtelif yerlerde	47
Dökmeciler	Türbeönü, Mecidiye ve Darende Cd.	3
Şekerciler	Türbeönü, Sultan Selim, Koyun Pazarı	8
Sarraflar	Tamamı Tevfikiye Caddesinde	21
Sobacı	Koyun Pazarı, Hükümet Cad.	2
Tuzcular	Hükümet Cd. ve Tuzcularda	27
Atarlar	Attarlar İçi, Bedesten, Mecidiye, Hükümet Cad.	71
Fotoğrafçı	Türbeönü, Tramvay Cd., Şerafettin Cıvarı	8
Keçeciler	İstanbul Cd., Dülgerleriçi, Koyunpazarı, Keleşzadebiraderler Hanı, Keçeciler	51
Keresteciler	Tamamı Hükümet Caddesinde	6
Lokantacılar	İstanbul Cd., At Pazarı vd.	13
Marangozlar	Başaralı Otel, Türbeönü, Kunduracılar, Tramvay Cd.	6
Acentalar	Buğday Pazarı, Koyun Pazarı, Saman Pazarı, Darende Cd.,	16
Eskiciler	Su Komisyonu Cıvarı, Mecidiye Cd., Saman Pazarı, Bedesteniçi, Kapı Camii Cıvarı, Koyun Pazarı, At Pazarı	24
Tomacılar	Hükümet Cd., Tuzcular, Koyun Pazarı, Demirciler, Aziziye Cıvarı, vd.	27
Manifaturacılar	Bedesteniçi, Atarlar Sokağı, Tevfikiye, Hükümet Cd., Kapı Camii, Aziziye, Odun Pazarı vd.	90

**Tablo 8. 1928 Senesi'nde Konya'daki Ekmekçiler
(B'Y'Yk Ticaret Salnamesi, 1928: 544)**

İsim	Semt	İsim	Semt
İbrahim oğlu Abdah-Mevlud	Muhacir Pazarı	Hacı Ahmet oğlu Hacı Mehmed	Köprübaşı
Ahmed oğlu Mehmed	Darende Caddesi	Hacı İsmail oğlu Hacı Mehmed	Tevfikiye
İsmail, Halil	Çifte Nerdiban	Hacı Ahmedoğlu Mustafa	İstanbul Cd.
Ermennanzade Hüseyin	Koyun Pazarı	Hacı Ali oğlu Kadir	İstanbul Cd.
Abdahoğlu Mustafa	Bedesten İçinde	Hacı Mehmet oğlu Ethem	Mecidiye Cd.
Ekmekçizade Seyid	Türbeönü	Hacı Ahmed oğlu Mevlud	Şerafettin Cd.
Eyüboğlu Mehmet	At Pazarı	Hamamcızade Hüsameddin	Türbeönü
Baltacızade Tevfik	Tevfikiye Cd.	Hüseyinoğlu Ali	Türbe Cd.
Bozkırlı Ekmekçi Mustafa	İstanbul Cd.	Hasanoğlu Mevlud	İstanbul Cd.
Penlikzade Ali	Sultan Selim Meydanlığı	Halil oğlu Ahmed	Türbeönü
Tevfik Çavuş	At Pazarı	Haliloğlu Hasan	Sebze Pazarı
Tevfik ve Hüsameddin	Türbe Cd.	Davudoğlu Ali	Tramvay Cd.
Civelekzade Ahmed	Şerafettin Civarı	Süleymanoğlu Enver	Darende Cd.
Çörekçi Hacı Mehmetoğlu Ali	Şerafettin Civarı	Sadettin Usta	Tevfikiye
Seyid oğlu Mevlud	Tevfikiye	Manastırlı Osman	Tramvay Cd.
Şemseddin	Kebabcılar İçinde	Mehmedoğlu İbrahim	Saman Pazarı
Abdüssamedzade İzzet	Kunduracılar İçinde	Mehmedoğlu Mikdad	Samanpazarı
Ömerhocaoğlu İsmail	Kunduracılar İçinde	Muzaffer Bey ve Hacı Ali	İstanbul Cd.
Azızpülü Rafet	Muhacir Pazarı	Mustafa oğlu Hüseyin	Başarılı Otel
Ömeroğlu Mehmed	Samanpazarı	Mustafa oğlu Rıza	Sultan Selim
Kağıbının Hasan	Keleşzade Biraderhanı	Mehmedoğlu Ali	Aziziye Camii
Kadiroğlu Eyyüb	Sebze Pazarı	Mevlud Efendi oğlu Hüseyin	Atpazarı
Küçük Ali Mahdumu Mehmed	Koyun Pazarı		

**Tablo 9. 1928 Senesinde Konya'daki Araba Amil ve Tüccarları
(B'Y'Yk Ticaret Salnamesi, 1928: 518,519)**

İsim	Semt	İsim	Semt
Ahmedoğlu Mehmed	Samanpazarı	Hakkıoğlu Mehmet ve Şirketi	Samanpazarı
İsmail	Keçeciler içi	Süleymanoğlu Derviş ve Şeriki	Koyunpazarı
Agoboğlu Latfın	Koyun Pazarı	Abdahoğlu Ömer	Samanpazarı
Pantanoğlu Haçdar	Koyunpazarı	Ali oğlu Mehmed ve Şeriki	Samanpazarı
Tütüncü Ali oğlu Osman	Darende Cd.	Kadiroğlu Seyid	Koyunpazarı
Hacıoğlu Süleyman	Darende Cd.		
Hacı Hasanoğlu Seyid Ahmed	Samanpazarı	Karakürkçü oğlu Halil	Koyunpazarı
Hacı Süleyman	Samanpazarı	Mustafa oğlu Ahmed	Koyunapazarı

Tablo 7’de gösterilen esnaflar içerisinde özellikle Keçeciler, Tenekeçiler, Attarlar gibi meslekler, diğer vilayetlerle kıyaslandığı zaman Konya’da daha fazla oranda yapılıır. Belli esnafların belli merkezlerde toplanıp toplanmadıkları ile gayr-ı müslim esnafların cumhuriyet dönemindeki durumu konusunda örnek olması bakımından, ekmekçiler esnafına ait bilgilere aşağıda yer verilir.

Ahiliğin ilk kurulduğu yıllardan itibaren önemini yitirmeyen meslek kollarından olan ekmekçilerin Konya örneğinde 1928 senesindeki durumuna bakıldığı zaman bu grup içerisinde gayr-ı müslim esnafın olmadığı görülür.

Diğer taraftan esnaflar dağılmış olup belli bir yerde kümelenmemiştir. Sanayileşme ile yeni meslek kollarından biri olarak araba amil ve tüccarlarına ise aşağıda yer verilir.

Araba amil ve tüccarlarının 1928 senesi Konya’sında özellikle Saman Pazarı ve Koyun Pazarı civarında toplandıkları tablo 9’dan anlaşılır. Diğer taraftan bu dönemde gayr-ı müslim nüfus önemli oranda azalmış olmakla beraber, bu gruptaki esnaflardan ikisinin gayr-ı müslim olduğu görülür.

19. yüzyıl sonlarına doğru Konya Valisi Ahmet Tevfik Paşa, Konya Çarşısını yeniden düzenlemiştir. Küçük Bedesten olarak da ifade edilen bu mağazalar hükümet meydanından attarlar içine giden yol üzerinde bulunuyordu. Aynı türden mesleklerin etkinlik gösterdiği sokaklara, buna göre isim verilmişti. Kebapçılar içi, attarlar içi, keçeciler ve yorgancılar içi şeklinde örneklendirilebilir. 20. yüzyıl başlarında Balkan göçleri ile özellikle Tevfikiye Caddesi üzerinde lokanta, tatlıcı ve berber dükkânları açılmıştı Odabaşı, Konya mahalle-

ri hakkında bilgi verir. Buna göre, Odun Pazarı, Kapı Camii’nin arkasındaki şadırvanın önüne kurulan pazarıdır. Eski Garaj’ın bulunduğu yerde saman pazarı vardır. Günümüzde verem dispanseri olarak kullanılan alan at pazarı olarak bilinir. Türbeönü, Mevlana Türbesi dolaylarıdır (Odabaşı, 1998: 59,85,87).

16. yüzyılda Konya mahallerine ilişkin bilgide yüzü aşkın mahalle ismi sıralanır. 20. yüzyılda mahalle sayısı iki yüze yaklaşmıştı. Bazı mahalle isimleri esnaf veya meslek ismi ile uyuşur. Attariye, debbağlar (Aksaray) ve külahcılar bunlar arasındadır. Belli esnaflar belli yerlerde toplanmamış olmakla beraber, farklı türdeki esnafların daha çok, İstanbul Caddesi, Tevfikiye Caddesi, Darende Caddesi gibi belli başlı merkezlerde yer aldığı görülür (Konyalı, 1964: 252,254).

SONUÇ

Çeşitli sanat kolları ve ticaret alanlarında uzmanlık zamanla önem kazanmıştı. Uzmanlık isteyen meslek kollarının daha küçük birimlere ayrılması ile, ihtiyaç duyulan esnaf veya zanaatkarların sayısı ve çeşidi artmış, bu noktada tacirler ön plana çıkmıştır. Sanayideki gelişme üretimi artırmıştır. Konya’da sanayi alanındaki gelişmeyle beraber 20. yüzyıl başlarında değirmen, un fabrikası, göherçile fabrikası gibi sanayi tesislerinin faaliyette olduğu anlaşılır.

Konya’da tarihten gelen meslek kollarının önemli ölçüde devam ettiği ve bu durumun da Konya’nın tarihsel süreçteki ticari ve iktisadi yerini göstermesi bakımından önemli olduğu belirtilebilir. Konya’da 20 yüzyılın başlarında öne çıkan esnaflar veya eskimeyen

meslekler arasında ekmekçi, bakırcı, tenekeci, kunduracı, helvacı, hırdavatçı, tuzcu, keçeci, tornacı ve tiftikçi sıralanabilir. Bunun yanında fotoğrafçı, otomobil levazımcısı, elektrikçi, telsiz, telefon levazımcısı gibi yeni meslekler görülmüyordu.

Konya'da 20. yüzyıl başlarında aynı gruptaki bazı esnafın aynı merkezde toplanmadıkları anlaşılır. Bununla birlikte bazı esnaf gruplarında bu durum farklılık arz eder. Keçeciler ve kunduracılar gibi bazı meslek sahipleri daha çok aynı adı taşıyan semtlerde çalışmaktaydı .Bununla birlikte çırakların tamamının Kunduracılar, Sarrafların tamamının Tevfikiye Caddesinde, Demircilerin ise Hükümet Caddesinde olduğu görülür.

KAYNAKÇA

BAYKARA, Tuncer, 2012, 2012: “Kırşehir Örneğinde Şehirlerde Çarşının Oluşumu veya Şehirlerdeki Esnaf Dalları”, 2. Uluslar arası Ahilik Sempozyumu, cilt:2, 19-20 Eylül 2012, 2012: Kırşehir.

Büyük Ticaret Salnamesi, 1928, İsmail Hakkı ve Şürekası, İstanbul Kağıtçılık ve Matbaacılık, İstanbul.

ÇAĞATAY, Neşet, 1981, 1981: Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

ERGİN, Osman, 1995, 1995: Mecelle-i Umûr-ı Belediye, cilt:1, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İstanbul.

ERGİN, Osman, 1995, 1995: Mecelle-i Umûr-ı Belediye, c. 2, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1996, c. III-IV, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2006, c.1, haz. Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, İstanbul.

EVİRAN, Burçak, 1999, *Osmanlı Esnafı*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

GALİB, Mehmed, 1329, 1329: “İhtisab Ağalığı”, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası (TOEM)*; 1 Ağustos 1327, sy. 9, İstanbul, 1329, 1329: s. 569-584.; TOEM 1 Teşrin-i evvel 1327, Sayı 10, İstanbul.

KAVAKÇI, Yusuf Ziya, 1975: 1975, *Hisbe Teşkilatı-Bir İslâm Hukuk ve Tarih Müessesesi Olarak Kuruluş ve Gelişmesi*, Baylan Matbaası, Ankara.

Konya Rehberi, 1339, 1339: Ahmed İhsan ve Şürekası, Matbaacılık Osmanlı Şirketi.

Konya Vilayeti Salnamesi (Kvs), 1304 (1888), 1322 (1906), 1330 (1914).

KONYALI, İbrahim Hakkı, 1964, *Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, 2004: *Konya Şehri'nin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Makaleler, I, Konya.

ODABAŞI, Sefa, 1998: *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Konya.

ÖCAL, Mustafa, 2012: “Ahilerden Günümüze Esnaf Ahlakı ve Çırak Yetiştirme Yöntemi”, 2. Uluslar arası Ahilik Sempozyumu, cilt:1, 19-20 Eylül 2012, 2012, Kırşehir.

ÖZKAYA, Remzi, 2012: “Ahilikten Günümüze Çıraklık Eğitimi”, 2. Uluslar arası Ahilik Sempozyumu, cilt:1, 19-20 Eylül 2012, 2012, Kırşehir.

TUŞ, Muhittin, 1998, 1998: “Konya'da Esnaf Teşkilatı”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Konya I, Editör: Yusuf Küçükdağ, Mayıs, 1998, 1998, Konya.

AHİLİK, ESNAF DESTANLARI VE ERMENEKLİ HASAN TAHSİN'İN BERBER DESTANI

*THE AHI ORDER, MYTHS OF GUILDS AND "THE BARBER MYTH"
BY HASAN TAHSIN OF ERMENEK*

Yrd. Doç. Dr. Aziz AYVA*

1998 yılında Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak Edirne'ye tayin oldu. Havsâ Melahat Kilimci Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak 3 ay öğretmenlik yaptı. 1999 yılında, Selçuk Üniversitesi'nde açılan Araştırma Görevliliği sınavına müracaat etti ve kazandı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisansını (2001) ve Doktorasını (2005) tamamladı. 2012 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne Yardımcı Doçent olarak atandı ve hâlen aynı bölümde görev yapmaktadır. Çalışma alanları; mitoloji, efsane, masal, âşık edebiyatı ve halk bilimi olup yabancı dili İngilizce'dir.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi.

ÖZET

Ahilik, bir esnaf kuruluşu olarak uzun yıllar siyasî idareye yardımcı olmak amacıyla belirli disiplinlerle toplum hayatımıza damgasını vurmuş olan bir kurumdur. Esnaflıkla, iktisadî hayatla ve ahlâklı yaşamayla ilgili kuralları bünyesinde toplamış ve Osmanlı toplum hayatının birlik ve düzen içerisinde devam etmesini sağlamıştır. Bu kurallar silsilesi fütüvvetnamelerde toplanmıştır. Saz şairlerimiz/âşıklarımız da şiirlerinde dönemlerindeki esnaflarla ilgili şiirler söylemişlerdir. Bu şiirlerin bir esnaf teşkilatı olan ahiliğe kaynaklık edeceğinden hareketle makalemizde Ermenekli Hasan Tahsin Görgülü'nün *Berber Destanı* adlı esnaf destanı çeşitli yönlerden tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Ahilik, Esnaf Destanları, Ermenekli Hasan Tahsin, Berber Destanı.

ABSTRACT

The Ahi Order is an institution which has made its mark on our social life for a long time in certain disciplines in order to help the political management. It has gathered the rules related to craftsmanship,

economic and moral life and maintained the Ottoman social life in order and harmony. This set of rules were collected in "fütüvvetnames (the book of rules of the Ahi Order). Minstrels sang poems about their contemporary guilds. Since these poems could be a source for the Ahi Order, in this article, "The Barber Myth" by Hasan Tahsin Of Ermenek has been analyzed in different ways.

Keywords: *The Ahi Order, Ahilik, Guild Myths, Hasan Tahsin of Ermenek, The Barber Myth.*

GİRİŞ

"Ahi" kelimesi Arapça bir kelime olup "kardeşim" anlamına gelmektedir. Kelimenin kökeni hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüşse de ünlü Fransız Türkolog J. Deny, Eski Türkçedeki eli açık, cömert, yiğit anlamlarına gelen "akı" kelimesiyle ilişkilendirmiştir. (Soykut, 1971: 26).

Batılı Türkologlar Ahiliğin kökenlerini doğuda, özellikle de Araplar arasında 11. yüzyılda başlayan fütüvvet kuruluşuna dayandırmışlardır. Ancak Ahiliğin, fütüvvetten farklı olarak ve Anadolu Türklerinin şekillendirdiği bir sivil toplum kuruluşu olarak geliştiği konusunda hemfikirdirler. (Şimşek 2002: 46)

Anadolu fütûhatını gerçekleştiren ve Anadolu'ya Türk damgasının vurulmasında yardımcı olan dört sosyal zümre vardır: Abdalân-ı Rum, Bacıyân-ı Rum, Ahiyân-ı Rum ve Gaziyân-ı Rum. Bunlar içerisinde Bacıyân-ı Rum ve Ahiyân-ı Rum'un müstesna bir yeri vardır (Şimşek, 2002:24)

Türklerde "Gelenekler Yasası" diyebileceğimiz teamül hukukunun kitaplara geçmemiş kurallar hâlinde nice yüzyıllar önce olgunlaştığını, bu kuralların son derece sağlam temeller hâlinde perçinleştiğini ve Türk kavminin yaşadığı bütün ülkelerde yine yüzyıllar boyu devam edegeldiğini görmekteyiz. Türk gelenekler yasasının yerli yabancı birçok bilim adamlarınca araştırma ve eleştirme konusu olduğunu, bunlardan gerek düşmanların gerek dostlarının kendilerine göre dersler çıkardıklarını müşahade ediyoruz (Soykut, 1971:70).

Ahiliğin kurallarının, prensiplerinin açıklandığı fütüvvetnamelerde ahiliğin üç şeyinin açık, üç şeyinin de kapalı olması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre:

1. Ahinin eli açık olmalıdır.
2. Ahinin kapısı açık olmalıdır.
3. Ahinin sofrası açık olmalıdır.
4. Ahinin gözü kapalı olmalıdır.
5. Ahinin dili kapalı/bağlı olmalıdır.
6. Ahinin beli bağlı olmalıdır.

Fütüvvetnamelerde ahiliğe girişin aşamaları açık bir şekilde belirtilmiştir. Buna göre, ahiliğe girişte önce adayın başı tıraş edilir. Tövbe ve telkin verilir, ahdullah okurlar, taç, hırka ve şalvar giydirirler. Yol ata ve iki yol kardeş verirler. Kuşak (şed veya peştamal) kuşatırlar, tuğ ve bayrak verirler, seccadeye geçirirler, helva pişirirler, birbirlerine lokma sunarlar ve bir şehirden başka bir şehre helva gönderirler. Böylece uzun yıllar eğitilip denedikten törenlerden geçirildikten sonra kişi en olgun bir ahi hâline gelmiş olur (Çağatay, 1997: 160).

Ahilik toplumsal yapının düzenli bir biçimde işlenmesi, gelişmesi ve dinî ve etik kuralların dışına çıkmadan fertler (esnaf, ahi, halk, vb.) arasındaki dayanışmayı arttıran bir sosyal kurumdur. Ahi Evren *Letâif-i Hikmet* adlı eserinde hem bu teşkilatın kurulma gerekçelerini, hem de ideal bir alp-gazi tipinin profilini şu sözleriyle ifade etmiştir: “Allah insanı, medenî tabiatlı yaratmıştır. Bunun manâsı şudur, Allah insanları yemek, içmek giymek, evlenmek, mesken edinmek gibi çok şeylere muhtaç olarak yaratmıştır. Hiç kimse bu ihtiyaçları kendi başına karşılayamaz. Bu yüzden demircilik, marangozluk gibi çeşitli meslekleri yürütmek için çok insan gerekli olduğu gibi, demircilik ve marangozluk da birtakım âlet ve edevatla yapılabileceği için bu âlet ve edevatı tedarik için de çok sayıda insana ihtiyaç vardır. Böylece insanın (toplumun) insanın ihtiyaç duyacağı bütün san’at kollarının yaşatılması gerekir. O hâlde, toplumun bir kesiminin san’atlara yönlendirilmesi ve her birinin belli bir san’atla meşgul olması gerekir ki toplumun ihtiyaçları görülebilsin.” (Bayram, 1991: 136-137)

Ahilik her bakımdan dinî ve toplumsal değerleri yaşamak, yaşatmak ve korumak üzerine şekillenmiştir. Ahilerin kaçınması gereken tutum ve davranışlar da fütüvvetnamelerde belirtilmiştir. Buna göre, şarap içmek, zina, livata, gammazlık, dedikodu ve iftira, münâfıklık, haset, kin, affedici olmamak, sözünde durmamak, yalan söylemek, hıyanet, emanete halel getirmek, kadınlara şehvetle bakmak, insanların ayıbını açığa çıkarmak, cimri olmak, gıybet etmek, hırsızlık etmek Ahi’nin şiddetle kaçınması gereken

davranış ve eylemler kapsamındadır (Ekinci, 1989: 37)

Ahilikte birçok enformel ahlâk kuralları vardır:

- Ahinin emeğini değerlendirecek bir işi, özellikle bir sanatı olmalıdır.

- Ahi birkaç iş veya birkaç sanatla değil, yeteneklerine en uygun olan tek bir iş veya bir sanatla uğraşmalıdır.

- Ahi doğru olmalı, emeğiyle hak ettiği kadarını kazanma yoluna sapmamalıdır.

- Ahi işinin veya sanatının geleneksel pirlere kendi ustasına kadar bütün büyüklerine içten bağlanmalı, sanatında ve davranışlarında onları örnek almalıdır.

- Ahi kazancının geçiminden arta kalanını tümüyle yoksullara ve işsizlere yardımda kullanılmalıdır (Güllülü, 1992: 103).

Destanlar âşık tarzı şiirler içerisinde önemli bir yer tutar. Hemen her âşığın koşma türünde şiir söylemesine karşılık âşıklar destan türünde aynı zenginliği gösterememişlerdir. Ezgisi itibariyle de farklılık gösteren destanlar hecenin çoğunlukla 11’li kalıbıyla söylenmişlerdir. Koşma, semai ve varsağı gibi türlerin dörtlük sayısı itibariyle sınırlı olmalarına karşılık destanların dörtlük sayısı oldukça fazladır. Dört dörtlükten başlayan destanlar 120 dörtlüğe kadar ulaşabilmektedir. Belirli bir olaya, o olayın etkilerine bağlı olarak âşıklar gözlem, duygu ve düşüncelerini nazma çekmişler ve tarihsel sürece katkıda bulunmuşlardır. Hikâye ve olay odaklı oldukları için destanlar toplumsal dinamiğin korunmasında, devam etmesinde ve değerlerin gelece-

ğe taşınmasında önemli bir fonksiyon üstlenmişlerdir.

Âşıklar hemen her konuda destan söylemişlerdir. Erman Artun âşıkların söyledikleri destanları konularına göre şu başlıklara ayırmıştır:

1. Yaşnameler (Yaş Destanları)
2. Elifnameler
3. Şairnameler
4. Medetnameler (Mürüvvetname-İstimdatname)
5. Savaş Destanları
6. Öğüt Destanları
7. Hapishane Destanları
8. Afet Destanları
9. Hayvan Destanları
10. Güldürücü Destanlar
11. Toplumsal Konulu Destanlar
12. Kaderden Yakınma Destanları
13. Davulcu Destanları
14. Bekçi Destanları
15. Meslek Destanları (Artun, 2009: 129-130)

Yukarıdaki listeden de anlaşılacağı gibi meslek destanları/esnaf destanları da önemli bir destan çeşididir. Bu destanlarda zamanın zanaatları, sanatkârları, meslekleri, esnaf sınıfları ve esnaf ahlâkı hakkında önemli bilgiler yer alabilmektedir. Güldürücü ve mizahî bir üslûpla kaleme alınan bu destanlarda taşlama da önemli bir yer tutar. Destanlardan başka tasavvufî Türk halk edebiyatında da meslek ve esnaf destanlarına rastlamaktayız. Nitekim, 15. yüzyıl tekke şairlerinden Kemal Ümmî'nin bir destanında çarşı pazar

ehlinin halka karşı vebalinin büyük olduğundan bahsedilmektedir (Aslan, 1997: 50-52).

Hemen hemen her konu, destanın kapsamına girer. Bu çerçevede aç gözlü, aile, atasözü, avcılık, ayran, bekçi, bereket, borçlu, deprem, dolandırıcı, dul avrat, esnaf ve meslek, eşkıya, evli-bekâr, fakirlik, gelin-kaynana, gurbet, güldürücü, güreş, güzeller, hapishane, hayvan, ırklar, ihtiyarlık, iki evli, ilaç, karıkoca, kılıbık, kıtlık-kuraklık, mevsim, meyve, millî, mirasyedi, otlakçı, öğüt, palavra, peygamber, salgın hastalık, savaş, sel, seyahat, siyasî, şifalı bitkiler, şikâyet, uğur-uğursuzluk, ünlü kişiler, ters öğüt, yalancı, yangın, yaşlılık, yatırlar, yemek, yer gök, yergi-taşlama-eleştirme, yöre-belde, züğürtlük destanları ile elifnameler, şairnameler ve yaşnamelerde ele alınan hususlar söz konusu edilebilir (Kaya, 2011: 10).

Esnaf destanları genellikle koşma tarzı kafiyelenmiştir. Hecenin 11'li kalıbıyla söylenen bu asıl esnaf destanlarının yanında; 8'li hece kalıbıyla söylenen İstanbul semai kahvehanelerinde söylenen Ramazan manileri ve bekçi destanları da esnaf destanları içerisinde değerlendirilebilir.

Özkul Çobanoğlu ise âşık tarzı destan geleneği üzerine yaptığı özgün çalışmasında destanları şöyle tasnif etmiştir.

1. SOSYAL HAYATLA İLGİLİ DESTANLAR

- a. Aile kurumuyla ilgili destanlar
- b. Evlilik kurumuyla ilgili destanlar
- c. Komşuluk kurumuyla ilgili destanlar
- d. Hapishane hayatıyla ilgili destanlar
- e. Cinsiyet ve cinsel hayatla ilgili destanlar

2. KÜLTÜREL HAYATLA İLGİLİ DESTANLAR

- a. Takvime bağlı olaylarla ilgili destanlar
- b. Âşık Edebiyatı ve sanat ortamıyla ilgili destanlar

3. İKTİSADÎ (EKONOMİK) HAYATLA İLGİLİ DESTANLAR

- a. Esnaf destanları
- b. Meslek destanları
- c. Vergi destanları
- d. Pahalılık (Enflasyon) destanları
- e. Alacaklı-Borçlu destanları
- f. Para ile ilgili destanlar
- g. Kazanç destanları
- h. Miras destanları

4. EĞİTİM HAYATIYLA İLGİLİ DESTANLAR

- a. Eğitimin önemine dair destanlar
- b. Okul hayatına dair destanlar

5. SİYASÎ HAYATLA İLGİLİ DESTANLAR

- a. Siyasî liderlerle ilgili destanlar
- b. Siyasî partilerle ilgili destanlar
- c. Seçim destanları

6. DİNÎ VE AHLAKÎ HAYATLA İLGİLİ DESTANLAR

- a. Dinin esaslarını anlatan destanlar
- b. Din ulularını tanıtan destanlar
- c. Toplumsal genel ahlak felsefesiyle ilgili destanlar

7. ASKERÎ HAYATLA İLGİLİ DESTANLAR

- a. Askerî seferberlikle ve askere alma ile ilgili destanlar

- b. Er sevkıyatı ile ilgili destanlar
- c. Askerî zaferler ile ilgili destanlar
- d. Askerî mağlubiyetler ile ilgili destanlar
- e. Bir savaşın başlangıcında düşmana meydan okumaya
- f. dair destanlar
- g. Devam eden ve kazanılmış bir savaşa dair destanlar

8. SOSYOKÜLTÜREL ÇEVREYLE İLGİLİ DESTANLAR

- a. Sosyokültürel çevredeki problemlerle ilgili destanlar
  - a.a. Göçlerle ilgili destanlar
  - a.b. İşsizlikle ilgili destanlar
  - a.c. Fakirlikle ilgili destanlar
  - a.d. Hırsızlıkla ilgili destanlar
  - a.e. Irza tecavüzle ilgili destanlar
  - a.f. Kazalarla ilgili destanlar
  - a.g. İş kazası destanları
  - a.h. İntihara dair destanlar
  - a.i. Askerî ihtilallerle ilgili destanlar
  - a.j. Fuhuşa dair destanlar
  - a.k. Kumara dair destanlar
  - a.l. Sigara/afyon tiryakiliğine ve içkiye dair destanlar
  - a.m. Kan davasıyla ve intikam almayla ilgili destanlar
  - a.n. Cinayet destanları
  - a.o. İrtikâp ve rüşvet destanları
  - a.p. Gurbet destanları
  - a.q. Eşkîya ve terör olaylarıyla ilgili destanlar
  - a.r. Bürokrasi ile ilgili destanlar
  - a.s. Sosyokültürel değişmeye dair destanlar
- b. Sosyo-kültürel çevrenin güzellikleriyle ilgili destanlar

- b.a. Şehir-kasaba-köy destanları
- b.b. Yapı ve anıt destanları
- b.c. Yiyecek ve içeceklere dair destanlar
- b.d. Giyim ve kuşamla ilgili destanlar
- b.e. Yol ve yolculuk destanları
- b.f. Teknolojiyle ilgili destanlar

9. DOĞAL ÇEVREYLE İLGİLİ DESTANLAR

- a. Doğal afetlerle ilgili destanlar
  - a.a. Deprem destanları
  - a.b. Kuraklık (kıtlık) destanları
  - a.c. Salgın hastalıklara dair destanlar
  - a.d. Yangınlara dair destanlar
  - a.e. Yağmur-tipi-dolu-sel destanları
- b. Doğal güzelliklerle ilgili destanlar
  - b.a. Yer ile göğün çekişmesine dair destanlar
  - b.b. Yer-dağ-deniz-nehir-pınar destanları
  - b.c. Orman-ağaç destanları
  - b.d. Sebzelele ilgili destanlar
  - b.e. Meyvelerle ilgili destanlar
  - b.f. Çiçeklerle ilgili destanlar
  - b.g. Hayvanlarla ilgili destanlar

10. İNSANLARLA İLGİLİ DESTANLAR

- a. İnsan organlarıyla ilgili destanlar
- b. İnsan huylarıyla ilgili destanlar
- c. Yaş destanları
- d. Gençlik ihtiyarlık destanları
- e. Ölüm destanları
- f. Yaş destanları (Ağıtlar) (Çobanoğlu, 2008)

Saz şiirinde mizahın en mühim örnekleri esnaf ve bekçi destanları adı etrafında toplanan parçalardır. Bu destanlarda şair; her bir san'atın zayıf taraflarını, sâlikini muvaffakiyetsizliğe sürükleyecek taraflarını sayar; gü-lünç neticeler çıkarır (Bilgegil, 2012: 174).

Esnaf Destanları hakkında bir makale yayımlayan Esat Bozyiğit bu konuda şöyle demektedir:

“Konusunu esnaflardan, zanaatkârlardan, sanatkârlardan alan destanlar, halk şiirimizde Esnaf Destanları adını almaktadır. Yukarıdaki destan gruplarından Güldürücü (Mizahî) destanlar arasında yer almakta olan bu destanlar; toplum hayatı içinde önemli bir yeri olan esnafın geçmişteki yaşayış biçimini, çalışma düzenini, yaptığı işin özelliklerini, ve güçlüklerini, yapılan bu işlerin püf noktalarını, iş kolunda kullanılan araç gereçlerin adlarını, vb. konuları yansıtmaları bakımından önem taşırlar. Güldürü diliyle yazılırlar. Kimilerinde yazarı belli olmayan bu destanlarda şair, esnaf çarşısında dolaşarak, kendisine uygun bir iş arar. Hepsine bir bahane bulur ve sonunda yine şairlikte karar kılar.” (Bozyiğit, 1988: 28).

Destanların sosyal tarihe kaynaklık ettiğini de bu konuda bir makale kaleme alan Erman Artun örnekleriyle açıklamaktadır (Artun, 2002: 34-38).

17. yüzyıl saz şairlerinden / âşıklarından Âşık Ömer'in Bursa'yı anlattığı bir destanında esnaflık ve esnaflara dair şu dördlük dikkatimizi çekmektedir:

Bezzazlar, saraclar durmayıp satar,
Kapucular etti hem derdim beter,
N%okadar avretlere söz atar,
Dahi çıkamadık kılâbden deyü
...
Bez esnaf mâil kıymetli taş,
Haffaflar da yüz elli der on beşe,
Kuyumcular bakakalır gümüşe,

Boncuk da olsa satar mercan deyu
(Bozyiğit, 1988: 30).

Karslı Cemal Hoca'nın bir destanı da
esnaf destanının en güzel örneklerinden biri-
dir.

Çok bezzazın dini imanı metre,
Allah'ı tanımaz, gümanı metre,
Kuyumcular bakakalır gümüşe,
Boncuk da olsa satar mercan deyu
...

Demirci kardeşin canına minnet,
Aldığı hep helâl çektiği zahmet,
Her bir yaydığımda bellidir kıymet,
Herkes bilir alır gelir bu yana (Bozyiğit,
1988: 32).

Âşık Feryadî'nin de tıpkı makalemizin
konusu olan Hasan Tahsin'in destanı gibi bir
Berber Destanı bulunmaktadır. Feryadî'nin
destanı Hasan Tahsin'in destanına göre daha
mizahîdir.

Bir berbere geldim tıraş olmağa,
Gönülsüz gönülsüz geliyor usta.
Canı cavrılarak tıraş eder mi,
Parasız olduğum biliyor usta.
...

Senin başın kılıymış zor deyi,
Parasız berberlik bize ar deyi,
Bileyi yok bıçaklarım kör deyi,
Yalandan kayışa çalıyor usta. (Bozyiğit,
1988: 35).

Halk türkülerimize de girmiş olan esnaf
destanlarından iki dörtlüğü örnek olması ba-
kımından verelim:

Esnafta çoktur hacılar,
Zeyinlidir yorgancılar,
Hallaçlar pamuğun atar,

Teye diker kavukçular.

Şaşırdılar meyancılar,
Tarpuşçılar abacılar,
Bitpazarında gezişir,
Ara yerde nalçacılar. (halk türküsü)

Meslek/esnaf destanları bir meslekle il-
gili olabileceği gibi birçok meslekle de ilgili
olabilir. Olay ve hikâye etme esasına bağlı
olarak söylenen destanlarda şair bazen başın-
dan geçen bir olayı anlatır bazen de kurgusal
olarak şiirin merkezine kendisini oturtur. O
mesleğin iyi ve kötü taraflarını mizahî bir
tarzda ele alır. Bu destanlarda zamanın mes-
leklerini, onların ustalarını, olması gereken
özelliklerini de bulabiliriz. Bu bağlamda mes-
lek destanlarıyla birlikte şehir destanları ve
yemek destanlarının da Türk esnaf teşkilatı
Ahiliğe kaynaklık edebileceği muhakkaktır.
Türk saz şiiri tarihinde birçok âşık/şair esnaf
destanı söylemiştir. Tespit edebildiğimiz es-
naf/meslek destanları, şairleri ve yüzyılları
aşağıda verilmiştir.

1. Şairi belli olmayan bir *Esnaf Destanı*.
2. Kâmilî'nin *Esnaf Destanı*, 18. yy.
3. Karamanlı Kenzî'nin Tembel Destanı Ola-
rak da Bilinen *Esnaf Destanı*, 19. yy.
4. Bayburtlu Celâlî'nin *Esnaf Destanı*, 19. yy.
5. İçelli Kılâbî'nin *Esnaf Destanı*, 19. yy
6. Niğdeli Tahirî'nin *Esnaf Destanı*, 19. yy.
7. Dertli'nin *Elif-Ba Destanı*, 19. yy.
8. Âşık Rûzî'nin *Esnaf Destanı*, 20. yy.
9. Ardanuçlu Efkarî'nin *Elif-Ba Destanı*, 20.
yy.
10. Şemsi Yastıman'nın *Zenaat Destanı*, 20.
yy.

11. Ziya Gökalp'ın *Esnaf Destanı*, 20. yy.
12. Mazhar Sakman *Meslek Destanı*, 20. yy.
13. Âşık Feryadî'nin *Berber Destanı*, 20. yy.
14. Ermenekli Hasan Tahsin [Görgülü] *Berber Destanı*, 20. yy.
15. Bunlardan başka saz şiiri tarihimizde; bekçi, esnaf ve satıcılar üzerine söylenmiş pek çok bekçi ve satıcı destanı vardır.

Esnaf destanlarında anlatım biçimlerinde de farklılıklar dikkatimizi çekmektedir. Özellikle âşığın bizzat başından geçenleri hikâye ettiği anlatım biçimleri türün en başarılı örnekleridir. Birinci tekil şahıs ağzından âşık başından geçenleri anlatmaya başlar. Buna göre âşık çalışma hayatının başından beri birer birer bütün meslekleri dener, orada başarısız olur ve en sonunda asıl mesleği olan şairliğe döner.

Ben bu sanatları bir bir dolaştım,
Tekrar gelip şairliğe bulaştım,
Kâmilî mürşidin eline düştüm,
Tekke-i aşk içre çile çekerken.

(Bozyiğit, 1988: 38).

Aşağıda üç adet esnaf destanını veriyoruz.

I. ESNAF DESTANI (Niğdeli Tahirî)

Bilmem şu şehirde ne kâr eylesem
Yitirdik aklımı başta dururken
Dedim başım alıp firar eylesem
Bir kimse rast geldi yolda yürürken

Ekmekç' oldum tuttu muhtesip beni
Koyvermedi yaktım can ile teni
Eksiğim duydular yedim dikenî

Kendimi unuttum aman dilerken

Manav oldum ben de geçtim dükkana
Gelmez oldu fındık ile kestane
Bekri oldum oldu yerim meyhane
Geldiler kolbastı bade içerken

Boyacı' oldum edemedim boyayı
Terzi oldum ilemedim çuhayı
Hallaç oldum tutamadım sopayı
Kolum çıktı tokmağını sallarken

Natır oldum açamadım kurnayı
Avcı oldum vuramadım turnayı
Mehter oldum çalamadım zurnayı
Derisini çatlattım davul çalarken

Tabak oldum serdim bir iki meşin
Köpekler akçesin vermişler peşin
Yiyip bitirmişler kurusun yaşın
Üzerine vardım ağzın yalarken

Muhtar oldum gayet hayrette kaldım
Borazancı oldum çok boru çaldım
Mübarek gün deyü camiye geldim
Pabucum çaldırdım namaz kılarken

Nasihât eyledi dinledim anı
Varıp bir köşede tuttum mekanı
Çiftçi oldum ele aldım sabanı
Öküzlerim öldü düven sürerken

Çorbacı' oldum döndü ciğerim kana
Paçacı' oldum bir kelp düştü kazana
Gemic' oldum çıktım bahr-i ummana
İpleri kaçırdım yelken açarken

Bakkal oldum oldu mekanım kapan
Benden yüz çevirdi cümle bezirgan
Bala yağa düştü beş on bir sıçan
Fıçıların ağzın açıp kaparken

Tellâl oldum hayli maaş eyledim
Kehle pazarında savaş eyledim
Berber oldum bir kel tıraş eyledim
Başı koktu sakalını tararken

Canbaz oldum edemedim saltayı
Balıkç' oldum kırdı balık oltayı
Kasap oldum ele aldım baltayı
Kendi başım yardım gerdan kırarken

Kalayc' oldum kalayladım kapları
Hep kırıldı tavaların sapları
Hekim oldum yaptım ecza hapları
Birkaçın öldürdüm ilaç ederken

Bilmem şu âlemde ne kâr eyleyim
Ahvâlîm demeğe ne eyleyim
Dedim sarraflıkta karar eyleyim
Bir çingene kaptı para sayarken

(Bozyiğit, 1988: 36).

II. ESNAF DESTANI (Âşık Rûzî)

Sabahtan kalktım da kahveye vardım,
Baktım ki kahveci yakmış ocağı,
Her masada boşboğazlar oturmuş
Kimi soldan atar, kimisi sağı.

Sütçüye gittim yer hazır etmiş,
Üç beş müşteriye buyurun etmiş,
Gitmiş din imanı, yoktu kaymağı.

Tüccâra vardım ki dükkânın açar,
Koltukta oturmuş kahvesin içer,
Hasan Hüseyin'i deftere geçer,
Nice fukaranın batmış ocağı.

Demirciye selam ver bakmadı,
Almadı selâmım nazar atmadı,
Körüğün yanından beri kalkmadı,
İşi pek acele vardı kaynağı.

Kuyumcunun câmekânı süslüdür,
İçerisi altın ile belsidir,
Onun müşterisi ağır usludur,
Altın ile süsler kınalı parmağı.

Bakkal koymuş üçe beşe tuzunu,
Köylünün cebine dikmiş gözünü,
Boncuğun cıncığın yok mu lûzumu,
Şüphelidir terazinin kırağı.

Meyhaneye gittim birkaçı içmiş,
Bir kısmı oturmuş muhabbet açmış,
Kimisi borcunu vermeden kaçmış,
Küfür ile dolmuş kıyı bucağı.

Bakırcıya gittim kap sahan düzer,
Siması Hazret-i Selman'a benzer,
Piri çok yüksektir, helâl kazanır,
Kurşun katmaz ise gözü kalaya.

Oradan uğradım bizim kasaba,
Veresiye vermiş durmuş hesaba,
Sade boş kaçtığı kalmıştı çaba,
Uğursuz yağının çıkmamış yağı.

Efkârî bir ağır rençbere vardım,
Elimi yağ ile ballara bandım,
Beş vakit namazın kılıyor gördüm,
Dedim canım kurban kara toprağa.
(Bozyiğit, 1988: 37-38).

III. ELİF-BA DESTANI (Bolulu Dertli)

Elif Edirne'de sanat eyledim,
İdris'ti ortağım iplikçi hâlâ.
Be Bir vakit berberlik ettim Bursa'da,
Bekir'di çırağım balıkçı hâlâ.

Te Tiflis'li Timur terlikçi başı,
Se Sakca'da semercidir kardaşı,
Çim Çorum'da Cafer çizmecibaşı,
Ha Hamâ'da Hasan hamamcı hâlâ.

Hı Harput'ta Halil hatipmiş meğer,
Dal Debre'de Davut dervişlik eder,
Zel Zile'de Zâkir zincirin yeder,
Rı Razgrad'da Ramazan rakıcı hâlâ.

Ze Zeytun'da Zübeyr zeytin yapardı,
Sin Sinop'ta Salim sedef takardı,
Şın Şumnu'da Şakir şerbet satardı,
Sad Samakov'da Sadık sandıkçı hâlâ.

Gayn Galata'da Galip Gafur pehlivan,
Fe Filibe'de Ferhat fesci bezirgân,
Kaf Kalkandelen'de Kadir kılıççı he-
men,

Kef Girit'te Kâmil gümrükçü hâlâ.

Lâm Lâleli'de Lütfi lüle yapardı,

Mim Musul'da Müsli meyva satardı,
Nun Nazilli'de Nussha yazardı,
Vav Van'da Veysel varakacıdır hâlâ.

He Hintli Hip hele neylerdi,
Ye Yanya'da Yahya yağlık işlerdi,
Dertli düşünmeden yalan söylerdi,
Adını koydular yalancı hâlâ. (Bozyiğit,
1988: 37).

Şimdi de makalemizin konusu olan Er-
menekli Hasan Tahsin'in hayatı ve bir meslek
destanı olan *Berber Destanı* hakkında bilgiler
verelim.

ERMENEKLİ HASAN TAHSİN [GÖRGÜLÜ]

Bugün, Konya il sınırları içerisinde yer
almamakla birlikte, vaktiyle Konya'nın ilçele-
rinden olan Ermenek'ten yetişen iki önemli
âşığımızdan biri Hasan Tahsin [Görgülü]'dir.
Konya âşıklık geleneği içerisinde adı anılması
gereken Hasan Tahsin, 1295/1878 yılında,
Ermenek'te doğmuş ve 82 yaşında Ermenek
müftüsü iken 1957 yılında Konya'da vefat
etmiştir. Ailesi *Müftüzâdeler* diye şöhret ka-
zanmıştır. Babası Müderris Saîd Efendi'dir.
Âşık Tahsin, medrese tahsili görmüş ve beş
altı yıl kadar da, *Konya Genel Meclisi* ve *Vi-
lâyet Encümeni Azalığı*'nda bulunmuştur
Sadeddin Nüzhet ve Mehmed Ferid'in *Konya
Vilayeti Halkiyat ve Harsiyat* adlı eserinde
âşığın 16 dörtlükten oluşan *Divlek Destanı*
yer almaktadır. Ergun ve Nüzhet, kendi za-
manlarında Konya'da oturduğunu bildirdikle-
ri Hasan Tahsin hakkında hoş sohbet bir zat
demektedirler. ([Ergun-Uğur], 1926: 13).

Hasan Tahsin; *Ermekli Kel Şair* adıyla anılan Hasan Rüştü ile hem anne hem de baba tarafından akrabadır. Yazı ve şiirlerini yayımlatmadan önce Hasan Rüştü Bey'e okur, yayınlanması için onun tavsiye ve eleştirilerini alırdı.

Hasan Tahsin Efendi, şen, şakacı, babacan ve misafirperver bir kişiliğe sahip bir kimsedir. Yemesini ve yedirmesini sever, bu yüzden onun sofrası Müftü Sofrası diye ün kazanmıştır (Odabaşı, 1999?: 65).

Günlük olaylar ve hoşuna giden olaylar için destan yazmakla meşhur olmuştur. Özellikle, Cumhuriyet'in yıldönümleri için 1935, 1936 ve 1937 yıllarında yazmış olduğu destanlar onun bir destan şairi olduğunun delilidir. Yine, Berber Hasan Usta'yı övdüğü 38 dörtlükten oluşan *Berber Destanı* oldukça ünlüdür ([Ergun-Uğur], 1926: 13-14; 2002: 189-190; Yakıcı, 1994: 199-200; Çoloğlu, 1999: 235-239; Yeniterzi, 2001: 147-149; Odabaşı, 1999: 65-71, Ayva 2005: 275-276).

Ergun ve Uğur'un da, eserlerinde yer verdiği *Divlek Destanı*'ndan üç dörtlüğü aşağıya alıyoruz:

Geldi mi bir kere divlek zamanı,
Sabrı biter nefsin, kalmaz fermanı,
Almakçün beklerim fırsat amânı,
Feda olsun canım tatlı divleğe.

Var iken anbarda iki, üç, beşi,
Alırım yanıma daha on beşi,
Sonra da bulurum kırk, elli beşi,
Feda olsun canım tatlı divleğe.

Hatunsaray malı her yerde makbul,
Kaçar Ömer cinsi şekerden mâmul,
Yakında mi'deme girmesi me'mul,

Feda olsun canım tatlı divleğe.

([Ergun-Uğur], 1926; 13-15; 2002: 189-190).

Aşağıda âşığımızın *Berber Destanı*'nı veriyoruz:

BERBER DESTANI (Ermekli Hasan Tahsin)

Dinleyin ahbablar berber destanım,
Usta, Hasan Tahsin olsun akranım,
Yaradan saklasın kıymetli canım,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Manastır'dan kalkıp ol şanlı berber,
Hak emriyle geldi Konya'ya kadar,
Konyamız kazandı bir Müslüman er,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Cımbız ile çeker en ince kılı,
Esna-i tıraşta boş durmaz dili,
Sanırsın şakıyor Cennet bülbülü,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

İnceden inceye kılları arar,
Çok dikkat eyleyip kılı kırk yarar,
Kolonyayla saçı bir güzel tarar,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Evvela güzelce kırkar bir başı,
Sonra da uzatır uzunca kaşı,
Alaşehir işi yapmaz tıraşı,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Peştemal, havlusu kardan beyazdır,
Kapıda perdesi boncuklu sazdır,
Kendini takdir, methetsem azdır,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Dükkâna celbeder her ehli dili,
Müşterisi çoktur boş durmaz eli,
Yorulurken bazan bükülür beli,
Sanatında yekta ol şanlı berber.
Reisler, müdürler müfettiş beyler,
Valiler, çocuklar, hep şanlı erler,
Bu mahir berberi candan severler,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Malumatı ile erbab-ı irfan,
Mülazım, yüzbaşı amir kumandan,
Uğrar dükkâmına şerefli insan,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Azası, kâfibi tanır berberi,
Tüccârı, esnafı ona müşteri,
Bir bir gelip gidip, verirler seri,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Yıldızı barışık herkesle kardaş,
Mecburdur vurmaya herkes ona baş,
Kendine bent etti beni bu adaş,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Paradan ziyade zevk alır şandan,
Bir tıraş oldu mu sevinir candan,
Mümkün değil ayrılmak asla ondan,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Cicim, paşam diyip okşar herkesi,
Uzaktan duyulur mübarek sesi,
Bak söyleyim sana, sevmez herkesi
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Mebzul eder dostlara izzet, ikram,
Çay, kahve içirir sabah ve akşam,
Cömertliği ile aldı büyük nam,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Kimseye kıl kadar zararı yoktur,

İhvan, akrabaya faydası çoktur,
Üçe beşe bakmaz gönlü pek toktur,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Ömründe sevmez bencil, namerdi,
Alkışlar daima sehi cömerdi,
Bu aciz adaş çok lutfunu gördü,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Bu berberin hâli gayetle iyi,
Ruhu ince arar bulur her şeyi,
Sersemlik göstermez anlar nükteyi,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Ne büyük saadet, bilir beş lisan,
Türkçeyi dilinden bırakmaz bir an,
Türklüğe âşıktır bu tatlı insan,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Tabiatı ulvi sefillik etmez,
Göklerde devreder enginden gitmez,
Hele bir hâli var, hiç kıymet yetmez,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Adaşım ben gibi sever boğazı,
Kapıya bastırmaz nimetin azın,
Kileri doldurur mutlaka yazın,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Nefasetperverdir latif ve zarif,
Yediği, içtiği şayanı tarif,
Can verir tatlıya bu zat-ı şerif,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Edince yurdunu düşman istila,
Hicret edip çıktılar çabuk yola,
Yardım, hürmet lâzım muhacir kula,
Sanatında yekta ol şanlı berber.
Bir vakit geçirmez kılar namazı,

Ol sebepten bakın nurludur yüzü,
Özü doğru baldan tatlıdır yüzü,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Bismillâh der sabah dükkânı açar,
Sağa, sola daim bereket saçar,
İsm-i Hakk'ı duyan şeytanlar kaçar,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Pespaye değildir ıp ılık suyu,
İnsan değil sanki melektir huyu,
İpek gibi yumuşak, sert değil tüyü,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Temizliktir onun başlıca işi,
Tertibi nizamda yoktur hiç eşi,
Bir noksan gördü mü gıcırdar dişi,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Destur diyip ele aldı mı bir baş,
Üç beş dakikada ediyor tıraş,
Bu sürat, gayrete hayret edip şaş!
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Çok yiğit bıçağı, keser mermeri,
Keserken tüyleri incinmez deri,
Şu adam hakkıyla sanatın eri,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Nezinde muhterem pirin himmeti,
Hazreti Salman'a çoktur hürmeti,
Salman hürmetine yoktur zahmeti,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Hiç durmaz şakırdar makas elinde,
Gülyacağı şişesi saklı belinde,
Teshir kudreti var tatlı dilinde,
Sanatında yekta ol şanlı berber.
Elbasan tavası hazır olmalı,

Tepsiye kaymaklı güllaç dolmalı,
Berberin keyfin tam yerin bulmalı,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Bir akşam evine iftara gittim,
İkram, ihtiram, ezildim bittim,
Tecdis-i nimete azm-ı hazm ettim,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Sofraya gelmedi bulgur, bulamaç,
Arzı endam etti kaymaklı güllaç,
Hasta idim üstelik değildim aç,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Kurabiye yapıp göndersem dedi,
Habersiz bir gün yaptırdı gönderdi,
Fakir gönlü aldı murada erdi,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Vatana, millete duası boldur,
Doğrusu gittiği hayırlı yoldur,
Ey Tanrım, kasasın altınla doldur,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Müşteriler dükkândan dolar taşar,
Nöbet kimin diye düşünür şaşar,
Hasılatı yirmi papeli aşar,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Kendisi kibardır, mahdum-u insan,
Bunların her işin hak ede âsân,
Sağ olsun, şen olsun, bunlar her zaman,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Zihnim, fikrim gayrı çıkmaza girdi,
Tahsin'in sözleri hitama erdi,
Gönül meyvesi hediye verdi,

Sanatında yekta ol şanlı berber (Âşığın Safa Odabaşı tarafından görülmüş defterinden, Odabaşı, 1999?: 66-71).

Hasan Tahsin, bu destanı adaşı olan ve bir zamanlar Konya'nın ünlü kadın berberi İhsan Usta'nın babası Balkan göçmeni erkek berberi Hasan Usta için yazmıştır. Şiir; A. Sefa Odabaşı'nın ifadesine göre âşığımların/şairimizin kendi el yazısıyla yazdığı defterinde bulunmaktadır. Destan, 38 dördlüktür ve hecenin 11'li kalıbıyla yazılmıştır. Çoğunlukla yarım ve tam kafiye kullanıldığı şiirde az da olsa zengin kafiye örneğine rastlanılmaktadır. Şiirin dili Cumhuriyet dönemi şiir dilidir diyebiliriz. Sade ve akıcı bir dil kullanılmasının yanında o dönemde dilimizde kullanılmakta olan az sayıda Arapça ve Farsça kelimelere de tesadüf edilmektedir. Kafiye yapısı olarak "aaabcccb çççb" şeklinde yazılmıştır. Koşma kafiye şeklinin "döner ayaklı" ya da "koşma şarkı" dediğimiz türünde yazılmış olan destanda gerçek ifadelerin ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz. Birçok esnaf destanında mizahî bir üslûp kullanıldığı için mecazî bir anlatım tercih edilmesine karşılık bu destanda abartılı ifadeler yok denecek kadar azdır. Hasan Tahsin, kendi zamanında Konya'da berberlik yapan ve çok meşhur olan Hasan Usta'yı fizikî ve ruhî kişiliği, sosyal ve dinî kimliği, mesleği ve ustalığını en ince ayrıntılarıyla şiir sanatının gücüyle tasvir etmiştir. Şiirden anladığımızı göre Hasan Usta, son derece cömert, eli açık, sevilen sayılan herkeşe hürmet eden ve mesleğinde de son derece usta biridir. Bir Balkan göçmeni olan Hasan Usta'nın kendini Konya halkına sevdirdiğini, Konya halkıyla bütünleştiğini beş dil bilmesine karşılık yine de Türkçeye sevdalı biri ol-

duğunu öğreniyoruz. Yabancı bir yerde esnaflik yapan biri olarak Hasan Usta'ya saygı ve ihtimam gösterilmesi gerektiğini de Hasan Tahsin şiir diliyle ifade etmektedir.

Ahiliğin adeta kanunlarının belirtildiği fütüvvetnamelere göre bir ahi esnafında bulunması gereken nitelikleri Hasan Usta'nın taşıdığı Âşık Hasan Tahsin'in mısralarından çıkarılabilir:

1. Ahinin eli açık olmalıdır.

Mebzul eder dostlara izzet, ikram,
Çay, kahve içirir sabah ve akşam,
Cömertliği ile aldı büyük nam,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

2. Ahinin kapısı açık olmalıdır.

Azası, kâfîbi tanır berberi,
Tüccârı, esnafı ona müşteri,
Bir bir gelip gidip, verirler seri,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

3. Ahinin sofrası açık olmalıdır.

Bir akşam evine iftara gittim,
İkram, ihtiram, ezildim bittim,
Tecdis-i nimete azm-ı hazm ettim,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

4. Ahinin gözü kapalı olmalıdır.

Kimseye kıl kadar zararı yoktur,
İhvan, akrabaya faydası çoktur,
Üçe beşe bakmaz gönü pek toktur,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

5. Ahinin dili kapalı/bağlı olmalıdır.

Kendisi kibardır, mahdum-u insan,
Bunların her işin hak ede âsân,

Sağ olsun, şen olsun, bunlar her zaman,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

6. Ahinin beli bağlı olmalıdır.

Pespaye değildir ıp ılık suyu,
İnsan değil sanki melektir huyu,
İpek gibi yumuşak, sert değil tüyü,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Ahilik geleneğine göre dükkanın besmele ile açılması bereket getirmesi dolayısıyla şarttır. Destana göre Hasan Usta da dükkanını besmele ile açmaktadır.

Bismillâh der sabah dükkânı açar,
Sağa, sola daim bereket saçar,
İsm-i Hakk'ı duyan şeytanlar kaçar,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Yine; bir ahi esnafı işini en güzel şekilde yapmalı müşteri memnuniyetini öncelikli olarak gözetmelidir. Ustamızın işinin ehli olduğunu ve müşterilerini memnun etmeyi temel prensip olarak gözettiğini aşağıdaki mısralardan çıkarabilmekteyiz:

Reisler, müdürler müfettiş beyler,
Valiler, çocuklar, hep şanlı erler,
Bu mahir berberi candan severler,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Evvela güzelce kırkar bir başı,
Sonra da uzatır uzunca kaşı,
Alaşehir işi yapmaz tıraşı,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Paradan ziyade zevk alır şandan,
Bir tıraş oldu mu sevinir candan,
Mümkün değil ayrılmak asla ondan,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

Esnaflıkta en önemli unsurlardan biri de kalite güvencesidir. İşçilikten kullanılan malzemeye, müşteri memnuniyetinden kullanılan malzemenin niteliğine, kalitesine ve hatta ustanın temizliğine kadar önemli unsurlardır. Hasan Usta da işinin ehli bir berber olarak Hasan Tahsin'in destanında bütün maharetleriyle övülmüştür.

Temizliktir onun başlıca işi,
Tertibi nizamda yoktur hiç eşi,
Bir noksan gördü mü gıcırda dişî,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

SONUÇ

Sonuç olarak diyebiliriz ki Türk saz şiiri örnekleri içerisinde önemli bir yer tutan meslek/esnaf destanları sosyal tarihe kaynaklık etmektedir. Bu destanlarda zamanın meslekleri, zanaatları, sanatları, bu mesleklerin incelikleri, bu mesleklerin ustalarının nasıl olması gerektiği, bu mesleklerle ilgili etnoğrafik ve halk kültürü malzemeleri bulunmaktadır. Sosyal bir kurum olan Ahiliğin, esnaflık geleneğinin kurumsallaşmış şekli olduğu düşünüldüğü zaman bu halk şiiri örneklerinin ahiliğe, tarihe, sosyal hayata, dile, kültüre kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz. Konya âşıklık geleneği içerisinde değerlendirebileceğimiz Ermenekli Hasan Tahsin'in *Berber Destanı* da zamanın usta bir berberini çeşitli yönlerden övmesi bakımından bu destanlar arasında önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

ARTUN, Erman (2002), "Âşıkların Destanlarının Sosyal Tarihe Kaynaklık Etmele-

- ri”, *Millî Folklor*, 7 (53), Bahar, s. 34-38.
- _____, Erman (2009), *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, s. 129-130.
- ASLAN**, Namık (1997), “15. YY. Tekke Şairlerinden Kemal Ümmî’nin Bir Destanı”, *Millî Folklor*, 5 (34), Yaz, s. 50-52.
- AYVA**, Aziz (2005), *Konya Âşıklık Geleneği ve Âşık Ataroğlu Hayatı, Sanatı, Şiirleri, Şiirlerinin Tahlili*, Konya (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı), s. 275-276.
- BAYRAM**, Mikail (1991), *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı’nın Kuruluşu*, Konya.
- BİLGEGİL**, M. Kaya (2012), *Saz Şiirinin Kadroları*, s. 174.
- BOZYİĞİT**, A. Esat (1988), “Esnaf Destanları” *Türk Folklor Araştırmaları*, 1988/2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay: 96, s. 27-47.
- ÇAĞATAY**, Neşet (1997), *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 158-160.
- ÇOBANOĞLU**, Özkul (2008), *Âşık Tarzı Şiir Geleneği İçinde Destan Türü Monografisi*, Ankara.
- ÇÖLOĞLU** A. Reyhan (1999), **Karaman’da Âşıklık Geleneği ve Karamanlı Âşıklar**, Ankara, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- EKİNCİ**, Yusuf (1989), *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul.
- [ERGUN]**, Sadeddin Nüzhet-Mehmed Ferid **[UĞUR]** (1926), *Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı*, Konya.
- [ERGUN]**, Sadeddin Nüzhet-Mehmed Ferid **[UĞUR]** (2002), (haz. Prof. Dr. Hüseyin Ayan), *Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı*, 2. bs., Konya, 377 s.
- GÜLLÜLÜ**, Sabahattin (1992), *Ahi Birlikleri*, İstanbul.
- KAYA**, Doğan (2011), *Sözlük Destanlar*, Ankara
- KÖPRÜLÜ**, Fuat (1940), *Türk Saz Şairleri II (Antoloji) XVI-XVIII. Asırlar*, İstanbul, “Kâmîlî: s. 389-393”
- KUTLU**, Şemsettin (1979), *Şair Dertli, I-II*, İstanbul, s. 328.
- ODABAŞI**, A. Sefa (1999?), “Ermenekli Hasan Tahsin Görgülü ve Berber Destanı”, *Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi / 23-25 Ekim 1998 Konya*, Konya, s. 65-71.
- ÖZTELLİ**, Cahit (1968), “Âşık Edebiyatı: Âşık Rûzî’nin Esnaf Destanı”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 11 (230), Eylül, 5058-5059.
- SAKMAN**, Mehmet Tahir (2001) “Mazhar Sakman’ın Repertuarında Bulunan Âşık Tarzı Eserlerin Bir Değerlendirmesi”, 2. *Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi / 27-28 Ekim 2000 Konya*, Konya, s. 85-88.
- SOYKUT**, Refik (1971), *Orta Yol Ahilik*, Ankara.
- ŞİMŞEK**, Muhittin (2002), *Ahilik*, İstanbul.
- TAN**, Nail, “Âşık Tarzı Destan Geleneğinde Esnaf Destanı Araştırmalarına Katkıları”. (Yazı görülememiştir)
- YAKICI**, Ali (1992), *Konyalı Âşık Mehmet (İnceleme-Metin)*, Ankara, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), VI + 742 s. + Ekler.

YAKICI, Ali (1994), “Başlangıcından 20. Yüzyıla Kadar Konya’da Âşıklık Gele- neği” *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fa- kültesi Dergisi*, Yeni Dönem, 2, Bahar, s. 177-201.

YENİTERZİ, Emine (2001), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Kadar Kon- yalı Şair ve Yazarlar”, Selçuk Üversi- tesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, X, Konya, s. 77-159.

İnternet Adresleri:

<http://www.turkusozu.com/t->

[turkusozu/19067-esnaf-destani-](http://www.turkusozu.com/t-)

[turkusunun-sozleri.html](http://www.turkusozu.com/t-)

<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=1>

[6246](http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=1)

http://www.edebiyol.com/destan_tipi.html

http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tumvi
[ew.php?id=9271](http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tumvi)

KONYA KAZA MERKEZLERİNDE TİCARET ODALARI (1884-1928) *CHAMBERS OF COMMERCE DISTRICTS OF KONYA (1884-1928)*

Seyit TAŞER*

Konya'da 1981 yılında dünyaya geldi. İlk, orta ve yükseköğrenimini Konya'da tamamladı. Yüksek lisansı 2006'da, doktorayı 2010 senesinde bitirdi. 2004 senesinde Selçuk Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2013 senesinde Yardımcı Doçent olarak atandı. Şu anda Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde görevine devam etmektedir.

Yakın tarihle ilgili olarak, eğitim tarihi ve tarih eğitimi konularında olmak üzere üç kitabı vardır. Bunun dışında çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleleri ile ulusal ve uluslar arası alanda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

ÖZET

Konya vilayet merkezinde Ticaret Odasının 1882'de kurulduğu bilinir. Konya'ya bağlı kaza merkezlerinde de ticaret odalarının hemen aynı dönemde açıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, 1884 yılında Akşehir'de de Ticaret Odasının faaliyete başladığı görülür. Başta bu Ticaret Odası olmak üzere, diğer ilçe merkezlerinde tesis edilen ticaret odalarına çalışmada yer verilir.

Ticaret Odaları, çalışmalarını belli esaslar çerçevesinde yürütmekte idi. Bununla ilgili olarak, ticaret odaları kanunu veya nizamnamelerinde yer bulan bilgilere çalışmada yer verildi. Dolayısıyla kurulan bu ticaret odalarının faaliyetlerini yürütürken neyi amaçladığı ve izlediği usul ve prensipleri belirtmek gerekir. Bu odaların, üye sayıları ve üyelerinin isimleri verilen diğer bilgiler arasındadır.

Anahtar Kavramlar: Ticaret Odası, Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Seydişehir

ABSTRACT

In the center of the province of Konya Chamber of Commerce was founded in 1882, is known. In addition, the Chamber of Commerce started its activities in 1884 Akşehir understood. Be it at the chamber of

commerce chambers of commerce, other district centers in the study are established.

Was carrying out certain activities within the framework of the Chambers of Commerce. In this respect the laws of commerce, chambers of commerce gives information about the parts. Therefore, what the goals in carrying out activities of chambers of commerce, and followed established procedures and principles shall be included in this study.

Keywords: *Chamber of Commerce, Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Seydişehir*

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde ticari faaliyetlerde, el tipi imalathanelerin yerini büyük sanayi tipi üretim yapan fabrikalar almaya başlamıştı. Sanayileşme ve sonrasında, ürünlerdeki çeşitlenme ile ticaret konusunda klasik dönemden farklı bir yapılanmaya gidildiği görülür. Ticari faaliyetlerin kontrollü bir şekilde sürdürülebilmesi amacıyla, ticaret odalarının kurulması 1880 senesinde İstanbul'da başlamış, onu diğer merkezler takip etmişti. Ticaret odalarının kurulması ve günümüze gelen süreçte geçirdiği aşamalarla ilgili olarak yapılan çalışmalar vardır.

Yine 1882 senesinde, Konya'da kurulan Ticaret Odası ve bu odanın üyeleri ile ilgili bilgilerle çeşitli çalışmalarda karşılaşılır. Bunun yanında, Konya vilayetine bağlı ilçe (kaza) merkezlerinde ticaret odalarının olup olmadığı veya ne zaman kurulduğu, üyelerinin kimlerden oluştuğu vb. bilgiler, mevcut çalışmalara görüldüğü kadarıyla girmemiştir. Halbuki kaza merkezlerindeki ticaret odaları

hakkında mevcut bilgilere vilayet salnameleri incelenerek ulaşılabilir. Fakat ticaret odalarının bu salnamelerden takibi ancak belli bir yılla kadar mümkün olmaktadır. Diğer taraftan, cumhuriyet dönemindeki ilçe ticaret odaları ayrıca değerlendirilebilir. Bununla ilgili olarak 1928 senesine gelindiğinde Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve Ereğli gibi ilçelerde ticaret odalarının faaliyet yürüttükleri görülür.

1. TİCARET ODALARI ÖNCESİ

Ticaret odaları kurulmadan önce esnafın teşkilatlanması ve birlik oluşturması için belli kural ve kaidelere göre hareket etmesi söz konusuydu.

Ticaret Odaları, ahilik teşkilatındaki değişimin lonca ve gedik şeklinde bir sıra takip etmesi sonucunda, gediklerin kaldırılmasıyla, ortaya çıkan boşluğu doldurmuştu (Arabacı, 1999: 78)

Loncaların görevleri, üreticiler arasında haksız rekabetin önüne geçilmesi, zayıfların korunması, üretim sürecinde tekelleşmenin önlenmesi idi. Aynı zamanda ihtiyaç halinde üyeler birbirini gözetiyordu.(Koral Türk, 2002: 14)

Gedik 1727'de kullanılmaya başlamıştı. Tanzimat döneminde gedik ve iltizam sistemlerindeki sıkıntı nedeniyle, bu konuların düzenlenmesi çalışması yapıldı. Gedik sisteminde, 1860'da bir nizamname ile düzenlemeye gidilmiş, 1909'da Esnaf Cemiyetleri Talimatnamesi çıkartılmış, 1913 senesinde tamamen kaldırılmıştı (Eminoğlu, 1999: 185,192)

Ticaret Odası kurulmadan önce birçok merkezde ziraat odasının faaliyette olduğu görülür. Aynı zamanda menafî komisyonu gi-

bi komisyonlarla bu işlemler yürütülmeye çalışılmıştır.

Bunun öncesinde danışma mahiyetinde bazı meclislerin açılmış olduğu görülür. Bu süreçte 1838'de Meclis-i Ziraat ve Sanayi kurulmuştu. Bu meclis konu alanı kapsamında hükümete raporlar sunacaktı. Ülkenin eğitim ve öğretim çalışmalarını da üstlenmişti. 1839'da bu meclis Ticaret ve Ziraat Nezaretine bağlandı. İslah-ı Sanayi Komisyonu 1865'te çalışmaya başlayarak, sanayii geliştirmek ve sanayi okulları açmak gibi amaçları yerine getirmek istemişti. Bu alanda yapılan çeşitli düzenlemelerin ardından, 1876'da Meclis-i Ticaret ve Ziraat kuruldu. Meclis, ticaret okulunun kurulması, ticaret gazetesinin yayınlanması gibi eğitim ve kültür faaliyetlerinin yanı sıra, ticaret mallarının korunması gibi görevleri yürütecekti. Sanayi mekteplerinin idaresi, ticaretin geliştirilmesi için önlemler alınması, yabancı ülkelerde konuyla ilgili yapılacak araştırmalar, ıslahhanelerin idaresi bu meclisin ticaret ve sanayi alanındaki görevleri arasında geliyordu (Koraltürk,2002: 16,17).

2. TİCARET ODALARININ KURULUŞU

Esnaf Teşkilatlarındaki bozulma yenileşme döneminde artmıştı. Bunun üzerine konu ile ilgili olarak alınan tedbirler arasında, sanatkârları okullarda yetiştirmek, yerli sanayi ürünlerini ıslah ederek ülke ihtiyacını karşılayacak düzeye yükseltmek gibi hususlar yer almıştı. Bu kapsamda esnaf kuruluşları arasında birlik oluşturulması da vardı (Turan,1992: 33,34).

Avrupa'daki ekonomik gelişmeler, Osmanlı Devleti klasik sistemlerini etkisiz hale getirirken, sanayileşme ve nüfus artışı ile kentleşme sonrasında batılılaşmanın bir sonucu olan ticaret odaları kurulmuştu (Koraltürk, 2002: 16).

Ticaret Odalarının ilk örneklerini yabancılar, 1866'da ortaya koymuştur. Milli bir içerikte açılan ilk oda ise, Belçika'da 1867'de görülmüştü. Bunlardan biri de İstanbul'da 1870'de açılmış olan, Avusturya-Macaristan Ticaret ve Sanayi Odası'dır. (Arabacı, 1999: 80)

Koraltürk, Avrupa'da 1650'de kurulan, Marsilya Ticaret Odasını bu alanda bir ilk olarak gösterir. Avrupa'da da bunun öncesinde tüccar birlikleri bulunuyordu. 18. yüzyılın başlarında, diğer Fransa şehirlerinde de, ticaret odaları kurulmaya devam etmişti. Kısa sürede bu odalar İngiltere, Avusturya ve İspanya gibi ülkelerde çoğalmıştı (Koraltürk,19)

Osmanlı Devleti'nde ise, ahi teşkilatı dışında, ticaret odaları ile ilgili gelişmeler 19. yüzyıl sonlarında başlar. Bu çerçevede yapılan çalışmalar sonrasında 1880 yılında Dersaadet Ticaret Odası'nın kurulması ile ilgili karar alınmış fakat oda faaliyetlerine 1882 senesinde başlamıştır. (Arabacı, 1998: 2)

Dersaadet Ticaret Odası İstanbul'da 19 Ocak 1880 tarihinde kuruldu. Yapısı günümüzdeki odalardan farklı idi. Yönetim kurulu, denetim ve yasama ayrımı yoktu ve 24 üyeden oluşuyordu. Odaya girebilme şartları 25 yaşını doldurmak, en az beş yıl ticaretle uğraşmış olmak, suç işlememiş ve iflas etmemiş olmaktı. Üyelerin yarısı nazır, yarısı da tüc-

carlar tarafından seçiliyordu (Koraltürk, 2002: 27)

İstanbul'da tesis edilen bu Ticaret Odasının hemen ardından taşrada da benzer şekilde hareket edilmiştir.

Dersaadet Ticaret Odası 14 Ocak 1882'de yapılan toplantı ile faaliyete başlamıştı. Bunun devamında taşrada farklı merkezlerde ticaret, sanayi ve ziraat odalarının kurulması yönünde girişimler oldu (Koraltürk, 2002: 31)

Taşrada ticaret odalarının yaygınlaştırılabilmesi amacıyla Ticaret ve Nafia Nezaretinin 1884'e kadarki süreçte, 68 yerde Ticaret Odası kurmak istediği anlaşılır. Bununla ilgili olarak verilen rakamlarda ve bu odaların idari taksiminde, 15'inin vilayet merkezinde, 11'inin sancak merkezinde ve 4'ünün kaza merkezinde olmak üzere 67 odanın kurulmak istendiği görülür (Koraltürk, 32,33). 1973'lere gelindiğinde, oda sayısı 170 olarak tespit edilmiştir (Üskül, 1975, 4).

3. TİCARET ODALARI İLE İLGİLİ NİZAMNAMESLER

Osmanlı Devleti'nin yenileşme döneminde ticari meselelerde kanunlaşma hareketinin bir sonucu olarak, 1850 tarihli ilk ticaret kanunu, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'ndan çevrilmek suretiyle yayınlamıştı (Eminoğlu, 1999: 191). Bu alanda diğer bir kanun 26 Mayıs 1926 tarihli Ticaret Kanunu'dur (Düstur, 1928:)

1876 tarihindeki düzenleme ile kurulacak olan ticaret ve ziraat cemiyetlerinin çalışma esasları belirlenmişti. Buna göre, İstanbul'daki meclis 24 fahri üyeden oluşacaktı. Diğer vilayet merkezlerindeki cemiyetler 12,

liva merkezindekiler 8 ve kaza merkezindekiler 4'er üyeye sahip olacaklardı. Bu üyelerin ticaretle uğraşması gerekiyordu. Bu cemiyetler haftada bir kez toplanmaktaydı. (Koraltürk, 18)

Ticaret Odaları ile ilgili olarak ise, 31 Mayıs 1326 (1910) tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi yayınlanmıştı (Üskül, 1975, 5).

2 Mayıs 1925 tarihinde TBMM genel kurulunda oylanarak kabul edilen odalarla ilgili yeni kanun, on iki maddeden oluşuyordu. Böylece, odalara ilk defa olmak üzere tüzel kişilik veriliyordu. Kanun yeni bir nizamnamenin hazırlanması ihtiyacını doğurdu. Nizamname 27 Eylül 1925 tarihinde kabul edilerek yasalaştı. Toplam yedi bölüm 137 maddeden oluşan nizamnamenin, ilk iki maddesi ticaret ve sanayi odalarının amaçları ve kuruluş biçiminden söz eder. İkinci bölüm 3. ve 19. maddeler arasındadır ve ticaret ve sanayi odalarının görev ve yetkileri bu maddelerde ifade edilir. 74. ve 115. maddeler ise 4. bölüm olup ticaret ve sanayi odalarına kayıt ve tescille ilgilidir (Koraltürk, 83,84)

Esnaf ve sanatkârların mesleki faaliyetlerini düzenlemek amacıyla 11.1.1943 tarihinde yürürlüğe giren kanunla, ticaret ve sanayi odaları ile benzer faaliyette bulunmak üzere Esnaf Derneklerinin kurulması söz konusu olmuştu. Esnaf ve sanatkârlar buraya kayıt olmak durumunda idi. (Eminoğlu, 1999: 209). 1943 senesinde Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunuyla, Esnaf Odaları sistemi getirildi. 1949'da odalar sistemi yerine birlikler ve dernekler sistemi getirildi (Turan, 1992: 87)

1991’de yapılan bir diğ er düzenleme ile esnaf ve sanat sahipleriyle bunların yanında çalışanların ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak ve halkla ilişkilerini düzenlemek gibi amaçlarla kamu kurumu niteliğinde tüzel kişiliğ e sahip meslek kuruluşlarına Esnaf ve Sanatkârlar Odası denilmiştir (Eminoğ lu, 1999: 211).

4.ODALARIN İŞLEYİŞİ

Odanın görevleri 16 Ağustos 1881 tarihinde yürürlüğ e giren nizamnamede yer alır. Ticaret odalarında üyeler üç yıl için seçiliyorlardı. Her yıl üyelerin üçte biri yenileniyordu. Ticaret nezareti tarafından uygulanması gereken ıslahat ve tadilat, gümrük tarifeleri, limanlar inşası, nehirlerde taşımacılık işleri, posta, telgraf ve demiryolu hatlarının yenilenmesi, ticaretin gelişmesine ilişkin kanunlar, odaların görevleri arasında geliyordu. Odanın, üye sicilleri tutmak, fiyat endeksleri düzenlemesi yapmak, tüccara ilişkin kefalet ve şahadetnameleri bildirmek gibi görevleri de vardı. Oda her hafta toplanıyordu. Üyelerin birinci ve ikinci sınıf tüccardan olması zorunluluğ u vardı. Vilayet merkezlerindeki Ticaret Odasının 12 üyesi bulunacaktı. Bu odalar doğrudan Ticaret Nezareti’ne faaliyetlerini bildirecekti. Vilayet odalarının üyeleri oyçokluğ u ile idare meclisleri tarafından seçilecekti (Koraltürk, 2002: 28,29, 33)

Ticaret Odaları ile ilgili olarak, 1910 ve 1925 yıllarında nizamnameler yürürlüğ e girmişti. Bu nizamnameler odaların işleyiş i hakkında ayrıntılı bilgi verir. Örneğ in, 1925 tarihli ticaret odaları nizamnamesinin beşinci maddesi, odalara kayıt yaptırma mecburiyetinden bahseder.

Berri ve bahri ticaret kanunları mucibince sınıf-ı ticariye-i haiz olan ve müessese-i ticariyesi bulunan her şahıs ferdi ve hükmi ve her nevi borsa mübayaacıları ve hususi ve resmi simsar ve dellallar merkez ve şube olarak ikametgah-ı ticari ittihaz eyledikleri mahallerin ticaret ve sanayi odalarına kayıt olunmaya mecburdurlar. Bu mecburiyeti ifa etmeyerek tarih-i ilandan itibaren üç ay zarfında kendilerini odaya kayıt ettirmek için müracaat etmeyen eşhas-ferdiye ve hükmiye ile simsar ve dellallardan muayyen olan senelik kayıt ücretlerinin üç misli ceza-i odaca tahsil olunur. Cezanın tahkikinden itibaren üç ay zarfında kayıt olunmamakta ısrar edenlerin ticarethaneleri oda kararıyla hükümetçe sed ve simsar ve dellallar icray-ı muameleden menolunur. (Ticaret Salnamesi,1928: 52)

Aynı nizamnamenin beşinci maddesi ise, oda üyelerinin, odanın aldığı kararlara uyması gerektiğ ini belirtir.

Ticaret ve sanayi odalarının mukarreratına riayet etmeyenler hakkında odalarca beş liradan yüz liraya kadar cezay-ı nakdi hükm olunur. Bilumum cezaları havi oda mazbataları icra dairelerince icra ve tenfiz olunur. (Ticaret Salnamesi,1928: 52)

1925 tarihli Nizamnamede, tacir, esnaf ve küçük tacir ve sanatkarlar ile borsa mübayaacıları, simsar ve dellalın tarifi yapılır. (Ticaret Salnamesi,1928: 52,53)

Tüccar: Malumat-ı ticariyeyi bir müessese-i ticariyye tesis ederek ifa ve icra-yı sanat-ı mu’tâde ittihaz eden eşhas-ı ferdiyye ve eşhas-ı hükmiyye sıfat-ı ticaret-i haiz olup tacir addolunur.

Esnaf ve küçük tacirler ve küçük sanatkarlar: Muamelat-ı nakdi sermayesinden ziyade dükkanında işleyerek veya seyyar olarak bedeni mesayisine müstenid bulunan ve kazancı ancak medar-ı maişetini temine kafi olacak derecede az olan esnaf ve küçük sanatkarlar ve tacirler odalara mecburiyyet-i kaydiyye olmayıp ancak bunlar odalar kanunun dördüncü maddesi vechile ticaret siciline kayıt ve tescil olunurlar.

Borsa mübayaacıları: Her nevi borsa mübayaacıları icray-ı muamele eyledikleri borsaları nizamname ve talimnameleri vechile bu sıfatı ihraz ederler. Borsa mübayaacılarının odalara kayıtları mecburdur.

Simsarlar ve dellallar: Her nevi eşya ve emtia-i ticariyye ve kambiyo ve esham ve akar ve emlak ve arazinin alım ve satımında ve taahhüdünde ve sefain-i navulları ve her nevi sigorta muamelatında ve alım satıma ve mukavelet-i taahhüdata tavassut ederek muamelat ve ukudat-ı mezkurede tarafeyn akdinden addolunmayan ve ancak mütevasıt vezayit ve sıfatında bulunan kimselere (simsar ve dellal) denilir.

1925 tarihli Nizamnamenin 7. maddesi, odaya kayıt ücretleri hakkında genel bilgi verir. Buna göre *Sermayeleri 300 bin liradan yüksek olan anonim ve limited şirketleri müessesat-ı resmiyye-i ticariyyeden fevkalade sınıf-ı adile odaların buldukları mahallere tahsis eyledikleri sermayenin binde yarımı mütejaviz etmemek üzere ikinci maddede muharrer nizamname vechile tayin-i sınıf ve derecata göre senelik ücret-i kadydiyye alınır. İşbu ücret elli liradan aşağı ve bin liradan*

yukarı olamaz. Buna göre; borsa mübayaacıları simsar ve dellalların senelik kayıt ücretleri, oda meclisinin üye sayısı otuz olan odalarda on misli olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan, birinci sınıftan on lira 2. sınıftan 5 lira, 3. Sınıftan 2.5 lira olarak tespit edilmiştir. (Ticaret Salnamesi, 1928).

Ticaret odalarına kayıt yaptırmaya mecbur olanlar, 1925 tarihli Nizamnamenin 74. maddesinde şu şekilde belirtilir (*Ticaret Salnamesi, 1928: 52,58*)

1. Berri ve bahri ticaret kanunları vechile sanat-ı ticariyyeye haiz olan ve müessesesi-i ticariyyesi bulunan yerli ve ecnebi eşhas-ı ferdiyye ve hükmiyye ve muamelat-ı ticariyye ve nakliyye komisyoncuları,
2. Ticari, sınai ve mali ve müessesat-ı ticariyye-i resmiyye,
3. Her nevi borsa mübayaacıları,
4. Resmi ve hususi simsarlar ve dellallar,
5. Sınıf-ı ticariyyeyi haiz olanlar.

Odaya kayıt şartları ve işlemleri de 1925 tarihli nizamnamede yer alır. Buna göre, resmi ve hususi dellallar ile simsarlar için genel şartlar şunlardır:

1. Yaşı yirmiden yukarı olmak,
2. Cünha ve cinayetle mahkûm olmamak,
3. İstikamet ve hüsn-ü hal eshabından olduğu odaya muakkad iki tacir tarafından tasdik edilen bir şahadetname ile beyan edilmek, Hal-i iflasda bulunmamak

Ticaret Odalarına kayıt işlemi iki aşamadan oluşur. Bu işlemler, kayıt ve sicildir. Odaya kaydı mecburi olanlar, belli bir süre zarfında, merkez ve şube olarak kabul ettiği

ticari ikametgâhını, ticaret ve sanayi odalarına müracaat ederek, matbu kayıt beyannamesini alarak, bunu eksiksiz bir şekilde doldurur ve tarih atarak imzalarlar. (*Ticaret Salnamesi*, 1928: 52)

Yerli veya yabancı olsun ticaret ve sanayi erbabı olan kimselerin ticari muamelelerinin yürütülebilmesi için, odaya vermeleri gereken kayıt beyanlarında bulunması gereken hususlar nizamnamenin 92. maddesinde şu şekilde belirtilir: (*Ticaret Salnamesi*, 1928: 54)

Adı ve şehri, doğduğu yer doğduğu tarih tabiiyeti, babasının adı, tahsil derecesi, ticarethane ve müesseseye verilen ad, işe başladığı tarih, ticarethane ve müessesesinin bulunduğu şehir ve semt, sokak, han veya daire no'su telgraf adresleri, mevzu adresi, yapmakta olduğu ticari ve sanat muamelesinin nevi, toptancı ve perakendeci olduğu, muamelelat-ı ticariyye ve nakliyye komisyoncuları için meşgul olduğu komisyonculuğun nevi, namına vaz ve imzaya mezun olanların isim ve şöhretleri ve imzalarının suretleri, ticarethane ve müessesenin merkezi, şubeleri, kendisi hakkında malumat alınabilecek iki müessese-i maliyye veya müessese-i ticariyye ve sanayiinin isim ve adresleri. Tediye eylediği temettu vergisinin senelik miktarı, hak intihabından mahrumiyetini mucib bir mahkûmiyeti olup olmadığı, ticarete ehil olmayan bir yaşta olanlar için ticarete izin veren ticaret mahkemesinin adı ve izin tarihi. Ecnebler için ikamet vesikasını aldığı daire ve tarihi. Mukaddema ilan-ı iflas eylemişse ne suretle ve hangi tarihte tekrar tediyata başladığı mukaddema tadil-i tediyat eylemişse ne tarihte tekrar tediyata

başladığı. Ticaret sicil defterine kaydolacak bilgiler ise şu şekilde tespit edilmiştir (*Ticaret Salnamesi*, 1928:54): Şirketin veya müessesenin bulunduğu şehir, semt-i meşhur, sokak, han veya daire no, telgraf adresi, tarih-i tesis, mahal-i tesis, nizamname veya mukavelenemesinin tarih-i tanzim ve akdi, şirket veya müessenin tabiiyeti, müddeti, ecnebi hisseli, komandit, limited, anonim ve kooperatif gibi sermayesi eshama münkasim şirketlerin ticaret vekâletince verilen icray-ı muamelata mezuniyet beyannamesinin tarih ve numarası.

5. KONYA, AKŞEHİR, BOZKIR, BEYŞEHİR, ILGIN VE EREĞLİ TİCARET ODALARI

Konya Ticaret Odası'nın 1882 senesinde kurulduğuna ilişkin farklı kaynaklarda ifadeler yer alır. Konya'daki Ticaret Odasının açılması, Dersaadet (İstanbul) Ticaret Odası'ndan sonra gerçekleşmiştir. Vilayetlerde ticaret odalarının açılması ile ilgili olarak, bunun belli bir sıra takip ettiği anlaşılır. İlk anda Selânik, İzmir ve Beyrut merkezleri belirtilmiş, diğer taraftan Trabzon, Adana, Ankara, Edirne, Bursa, Cezayir, Konya, Yanya ve Erzurum'da birer Ticaret Odası açılması konusunda görüşe varılmıştır (Arabacı, 1998: 2).

Konya Ticaret Odası üyelerine odanın kuruluş tarihi olan 1882'den itibaren üye olanların isimleri ve oda başkanlarına farklı eserlerde yer verilir (Eminoğlu, 1999: 237-242); Arabacı, 1999: 91,102)

1304 (1886) senesinde Ticaret Odası-İsipzâde Ahmed Efendi- Hristo Efendi, Kocamusazade Hacı Memed Ağa, Hacı Mendizâde İbrahim Efendi, Parlakzâde Ahmed Efendi, Kâtip Hasan Efendi, Hristo Efendi,

İsak Efendi, Çavdaroğlu Hacı Romanos Efendi, Bedros Efendi (*KVS*, 1304, 69)

1307 (1889) senesinde önemli oranda aynı isimlerle karşılaşılr: Bedros Efendi, Çavdaroğlu Hacı Romanos, İsak, İsbzade Ahmed Efendi, Hacımendizade İbrahim Efendi, Parlakzâde Ahmed Efendi, Kazaros Efendi şeklinde sıralanır. Katip, yine Hasan Efendi'dir (*KVS*, 1307, 60).

19. yüzyıl sonları idari teşkilatlanmasında, Akşehir, Konya vilayetine bağlı kaza merkezi olarak ifade edilir. Akşehir'de Ticaret Odası hakkında bilgilere 1884 tarihinden itibaren ulaşılır. Bu durumda, Akşehir'de, Konya'dan iki sene sonra Ticaret Odasının kurulduğu anlaşılır. Aşağıdaki tabloda, 1884, 1885, 1886,1887, 1888, 1894, 1901, 1906 yıllarında, Akşehir Ticaret Odası başkan ve üyeleri ile kâtibine yer verilir.

Tablo-1 Akşehir’de Kurulan Ticaret Odasının Yıllara Göre Başkan ve Üyeleri				
1302-(1884) Senesi (KVS, 1302, 55)				
Reis	Haydar Efendi			
Üyeler	Hacı Mustafa Ağa	Hacı Abdurrauf Efendi	Erakil Efendi	Tiveflus Efendi
1303 (1885) Senesi (KVS, 1303, 173)				
Reis	Haydar Efendi			
Üyeler	Hacı Mustafa Ağa	Hacı Abdurrauf Efendi	Erakil Efendi	Tiveflus Efendi
1304 (1886) Senesi (KVS, 1304, 77)				
Reis	Haydar Efendi			
Üyeler	Hacı Mustafa Ağa	Hacı Abdurrauf Efendi	Erakil Efendi	Tiveflus Efendi
1305 (1887) Senesi (KVS, 1305, 79)				
Reis	Haydar Efendi			
Üyeler	Hacı Mustafa Ağa	Hacı Abdurrauf Efendi	Erakil Efendi	Tiveflus Efendi
1306 (1888) Senesi (KVS, 1306, 81,82)				
Reis	Haydar Efendi			
Üyeler	Hacı Mustafa Ağa	Hacı Abdurrauf Efendi	Erakil Efendi	Tiveflus Efendi
1310 (1892) Senesi (KVS, 1310, 122)				
Reis	-			
Üyeler	Hacı Mustafa Ağa	Hacı Murad Ağa	Nuri Efendi	
1317 (1899) Senesi (KVS, 1317, 128)				
Reis	Hacı İbrahim Ağa			
Üyeler	Hacı Ali Efendi	Hacı Mehmed Efendi	Hacı Mesrub Efendi	Livandi Efendi
Kâtip	Ömer Efendi			
1322 (1904) Senesi (KVS, 1322, 87)				
Reis	Şirvanizade Hacı Mehmed Efendi			
Üyeler	Akağazade Abdah Efendi	Köse Ahmedzade Hacı Rüşdü Efendi	Asaduryan Nazret Efendi	Aşyan Agop Efendi

Tablo 1'den anlaşılacağı üzere, 1884-1888 seneleri arasında başkan ve üyeler değişmemiştir. 1892'de üye sayısı üçe düşmüş, önceki üyelere yalnız birisi kalmıştır. 1899'da, odanın, Akşehir Ziraat ve Ticaret Odası olarak anıldığı dönemde başkan ve üyelerin tamamının değişmiş olduğu anlaşılır. 1904 yılında başkan ve üyelerin yine tamamının farklı isimler olduğu görülür. Akşehir Ticaret Odası'nda bir başkan ve dört üye vardır ve bu üyelere ikisi müslim ikisi gayr-ı müslimdir.

1312 (1896) senesinde, Vilayet Salnamesinde Akşehir Ticaret Odası'na yer verilmemiştir. Fakat Akşehir Ticaret Odası üyelerinden Abdurrauf Efendi'nin bu dönemde Belediye Dairesi Reisi olduğu anlaşılır. Aynı zamanda ziraat bank şubesi reisidir (KVS, 1312, 117,118)

Ticaret Odaları bu alanda faaliyet gösteren komisyonlar sonrasında ticari hayatta yer bulan bir teşkilattır. Ticaret odaları günümüzde Sanayi ve Ticaret Odası şeklinde ifade edilirken, odaların ilk kurulduğu yıllarda yalnız Ticaret Odası şeklinde isimlendiriliyordu. Zira sanayi gelişme aşamasında idi. Diğer taraftan ticaret odaları, sonraki süreçte ziraat ve Ticaret Odası şeklinde ziraat odası ile beraber anılmaya başlayacaktı.

28 Şubat 1889 tarihinde vilayet, liva ve kazalarda ticaret ve ziraat ve sanayi odalarının kurulması gündeme geldi. Dolayısıyla başta bağımsız olarak kurulan ticaret ve ziraat odaları, aynı çatı altında birleştirilmişti. Bu açıdan bakıldığı zaman ticaret ve ziraat odaları bu tarihte kurulmuştu. Bu dönemde toplamda yüze yakın oda bulunuyordu. 1891'de

bu sayı 123'e çıkmıştı. 1897'de 115 ticaret ve ziraat odası bulunuyordu (Koraltürk, 2002,36).

1928 yılında Akşehir'de Ticaret Odasının faaliyetini sürdürdüğü anlaşılır (Ticaret Salnamesi, 1928: 49).

Ticaret Odalarının Konya kazalarındaki durumuna bakıldığı zaman Bozkır Ticaret Odasının da Akşehir Ticaret Odası ile aynı yıl açılmış olduğu anlaşılır. Bununla ilgili tabloya aşağıda yer verilir:

Tablo-2 Bozkır'da Kurulan Ticaret Odasının Yıllara Göre Başkan ve Üyeleri				
1302-(1884) Senesi (KVS, 1302, 70)				
Reis	Hasanağazade Ali Rıza Efendi			
Üyeler	Zaporzade Mehmed Efendi	Bevdi Efendi	Hrisofi Efendi	
Kâtip	Mehmed Bey			
1303 (1885) Senesi (KVS, 1303, 184)				
Reis	Hasanağazade Ali Rıza Efendi			
Üyeler	Zaporzade Mehmed Efendi	Bevdi Efendi	Hrisofi Efendi	
Kâtip	Mehmed Bey			
1304 (1886) Senesi (KVS, 1304, 95)				
Reis	Hasanağazade Ali Rıza Efendi			
Üyeler	Zaporzade Mehmed Efendi	Bevdi Efendi	Hrisofi Efendi	
Kâtip	Mehmed Bey			
1305 (1887) Senesi (KVS, 1305, 96)				
Reis	Hasanağazade Ali Rıza Efendi			
Üyeler	Zaporzade Mehmed Efendi	Bevdi Efendi	Hrisofi Efendi	
Kâtip	Mehmed Bey			
1306 (1888) Senesi (KVS, 1306, 99)				
Reis	Hasanağazade Ali Rıza Efendi			
Üyeler	Zaporzade Mehmed Efendi	Bevdi Efendi	Hrisofi Efendi	
Kâtip	Mehmed Bey			
1307 (1889) Senesi (KVS, 1307, 90)				
Reis	Hasanağazade Ali Rıza Efendi			
Üyeler	Zaporzade Mehmed Efendi	Bevdi Efendi	Hrisofi Efendi	
1317 (1899) Senesi (KVS, 1317, 153)				
Reis	Hacı Mehmed Ağa			
Üyeler	Mehmed Ali Efendi	Ahmed Ağa	Mehmed Ağa	Mustafa Efendi

Bozkır Ticaret Odası dört üye ve bir kâtipten oluşmuş ve yine ikisi Müslim ve ikisi Gayr-ı Müslim'dir. Bozkır Ticaret Odası'nda 1899'a kadar, bir başkan üç üye ile oda idare edilmiştir. Bu yıl üye sayısı dörde çıkarken, üyelerin tamamı ve başkan, Müslimlerden oluşmuştur.

Beyşehir'deki Ticaret Odası ile ilgili kayda, 1892 salnamesinde karşılaşılır. Beyşehir Ticaret Odası 1904'te de faaliyette olduğu anlaşılır. Bununla ilgili bilgilere tablo halinde aşağıda yer verilir:

Tablo-3 Beyşehir’de Kurulan Ticaret Odasının Yıllara Göre Başkan ve Üyeleri				
1310 (1892) Senesi (KVS, 1310, 130)				
Reis	Hacı Hafız Efendi			
Üyeler	Derviş Ahmed Efendi	Hacı İbrahim Efendi	Arif Efendi	Nicolaki
1312 (1894) Senesi (KVS, 1312, 128)				
Reis	Hacı Hafız Efendi			
Üyeler	Derviş Ahmed Efendi	Hacı İbrahim Efendi	Arif Efendi	Nicolaki
1314 (1896) (KVS, 1314, 124)				
Beyşehir Ziraat ve Ticaret Odası belirtilmiş olmakla beraber başkan ve üye isimleri bulunmamaktadır				
1317 (1899) (KVS, 1317, 136)				
Reis	Hafız Abdah Efendi			
Üyeler	Hafız Ali Efendi	Mehmed Efendi	Ahmed Efendi	Ali RızaEfendi
1322 (1904) (KVS, 1322, 97)				
Reis	Meclis-i İdare Azasından Hacı Hafız Abdah Efendi			
Üyeler	Hafız Ali Efendi	Ahmed Efendi	Ali Rıza Efendi	Şükrü Efendi

Tablo 3’e göre, Beyşehir Ticaret Odası, bir başkan ve dört üyeden oluşmakta idi. 1899 yılına kadar odada bir gayr-ı müslim varken, 1899’da başkan ve tüm üyelerin Müslim olduğu görülür. 1314 (1898) yılı Konya salnamesinde, Beyşehir, Ziraat ve Ticaret Odası yazar. Fakat başkan ve üyelerinin isimlerine yer verilmemiştir.

Konya’ya bağlı bir diğer kaza merkezi olan Ilgın’da 1899 yılında, ticaret odalarının ziraat ve Ticaret Odası şeklinde anılmaya başladığı dönemde, ziraat ve Ticaret Odasının faaliyete geçtiği anlaşılır. Oda hakkındaki bilgi, aşağıda tablo halinde yer verir:

Tablo-4 Ilgın Ziraat ve Ticaret Odası				
1317 (1899) Senesi (KVS, 1899, 120)				
Reis Vekili	Haralambos Efendi			
Üyeler	İbrahim Efendi	Kayseriyeli Hirelembus Efendi	Mehmed Ağa	Mevlud Ağa

İlgın Ziraat ve Ticaret Odası hakkında bilgi, yalnız 1899 yılına mahsus olmak üzere yer almıştır. Bu dönemde, odada da başkanın vekil olarak bu görevi yürüttüğü anlaşılır ve başkan vekili gayr-ı müslimdir.

Tablo-5 Seydişehir Ziraat ve Ticaret Odası				
1317 (1899) Senesi(KVS, 1317, 148)				
Reis	Mehmed Bey			
Üyeler	Sabri Efendi	Raif Efendi		

Seydişehir Ziraat ve Ticaret Odasının bir başkan ve iki üyeden oluştuğu Tablo 5'ten anlaşılır. Bunların tamamı müslimdir. Tablo 6'da ise, Ereğli kazasındaki Ziraat ve Ticaret Odası'na yer verilir:

Tablo-6 Ereğli Ziraat ve Ticaret Odası				
1317 (1899) Senesi(KVS, 1317, 167)				
Reis	Ömer Efendi			
Üyeler	Hacı Efendi	Mihail Efendi	Artin Efendi	
Kâtip	Abdurrahim Efendi			

Tablo 6'da ise, Ereğli kazasındaki Ziraat ve Ticaret Odası'na yer verilir:

Ereğli Ziraat ve Ticaret Odasının, İlgın ve Seydişehir ile aynı tarihte faaliyette olduğu görülür. Bir başkan ile üç üyeden oluşan oda da bir de kâtip görev yapar. Başkan ve iki üye müslim, diğer üye gayr-ı müslimdir.

1928 senesinde ise, Konya'da, Akşehir, Ereğli, Beyşehir, Bozkır ve Seydişehir'de, Ticaret Odasının bulunduğu anlaşılır (Ticaret Salnamesi, 1928: 49,50).

SONUÇ

Tüccar veya esnafların tarihten günümüze birlikler kurarak faaliyetlerini sürdürdükleri görülmüştür. 19. yüzyılın sonlarına doğru tesis edilmiş olan odaların işleyişi, önceki dönemde bu alanda görev yapmış olan meclislerle önemli oranda örtüşmektedir.

Ticaret Odalarının 1884 senesinde yalnız Konya merkezinde olmayıp, Akşehir’de de tesis edilmiş olduğu anlaşılır.

Diğer üyeler ise müslimdir. Konya’da Ilgın kazasıyla aynı sene Seydişehir kazasında da Ticaret Odasının varlığı anlaşılır. Bununla ilgili tabloya aşağıda yer verilmiştir:

Bu dönem taşrada ticaret odalarının yeni yeni açılmaya başladığı bir zaman dilimidir. Osmanlı memleketinde toplam 67 yerde açıldığı anlaşılan ticaret odalarının ikisinin Akşehir ve Bozkır’da olması önem taşır. Dolayısıyla taşrada açılan ilk ticaret odaları arasında Akşehir ve Bozkır vardır. Hatta dört kaza merkezi arasında bu iki merkezin de yer aldığı görülür.

Akşehir ve Bozkır’da ilk anda ticaret odalarının kurulması ticari açıdan bu merkezlerin gelişmiş olduğunu da gösterir. Diğer taraftan sonraki yıllarda Beyşehir, Seydişehir ve Ereğli ile Ilgın’da da Ticaret Odası kurulmuştur.

KAYNAKÇA

Salnameler ve Düstur

Konya Vilayeti Salnamesi, (KVS),1300

KVS, 1301

KVS, 1302

KVS, 1303

KVS, 1304

KVS, 1305

KVS, 1306

KVS, 1310

KVS, 1314

KVS, 1317

KVS, 1322

Düstur, 1928: c. VII, Üçüncü Tertip, Ankara.

Kitap ve Süreli Yayınlar

ARABACI, Caner, 1998: “Konya Ticaret Odası’nın Tarihçesi”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi* I, Mayıs,1998, 1998: Konya.

_____, 1999: *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası (1882-1999)*, Konya Ticaret Odası Eğitim ve Kültür Yay., Konya.

Büyük Ticaret Salnamesi, 1928: İstanbul Kağıtçılık Ve Matbaacılık Anonim Şirketi, Sahib ve Neşri: İsmail Hakkı ve Şürekası, İstanbul.

EMİNOĞLU, Mehmet, 1999: *Konya Ticaret Teşkilatı Dünü ve Bugünü*, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya.

KORALTÜRK, Murat, 2002: *Türkiye’de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)* Kelebek Matbaası, İstanbul.

TURAN, Kemal, 1992: *Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

ÜSKÜL, Zafer, 1975: *Kamu Yönetimi Açısından Türkiye’de Ticaret ve Sanayi Odaları*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yay.,Eskişehir.

“AHİLİK” ÜZERİNE BİR LİTERATÜR DENEMESİ

A BIBLIOGRAPHICAL TRIAL ON AKHIYYAH

H. Ahmet ÖZDEMİR *

1961'de Konya/Ilgın-Çavuşçugöl Kasabası'nda doğdu.

İlköğrenimini doğduğu yerde, orta öğrenimini Ilgın Lisesi'nde tamamladı. Daha sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1984).

“Moğol İstilasası ve Abbâsi Devleti'nin Yıkılışı-Cengiz ve Hülâgû Dönemleri (616-656/1219-1258)” adlı doktora tezini 1997 yılında tamamladı.

Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde (1998-2009), Selçuk ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi'nde (2009-) öğretim üyeliği yaptı.

Şeyh Şamil'in Hatıratı (Ankara 2000) adlı eseri T.C. Kültür Bakanlığı'na yayınlandı. Moğol İstilasası (İstanbul 2005) adlı eseriyle de 2005 yılında Türkiye Yazarlar Birliği'nce “İnceleme” dalında “Yılın Yazarı” ödülüne layık görüldü.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi.

Ahmet ÇELİK *

1966'da Konya Güneysınır (Karasınır)'da dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu Güneysınır'da tamamladı. Konya Endüstri Meslek Lisesi'ni bitirdi. 1988 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Edirne Merkez İmam Hatip Lisesi, İçeri Çumra Çok Programlı Lisesi, Meram Dr. Ali Rıza Bahadır İmam Hatip Lisesi'nde görev yaptı. Konya Ansiklopedisi madde yazarlığında bulundu. Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar ile Konya Burada ve Konya Barosu Dergilerinde Konya tarihi, eğitimi ve kültürü üzerine bir çok makalesi yayınlandı. Halen Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Projeler Koordinasyon Biriminde ve Karatay Mevlana İmam Hatip Lisesi'ndeki görevine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Yayınlanmış Çalışmaları

1. Dini Bilgiler (Komisyon), Konya, 2005.
2. İsrâ ve Miracı Anlamak, Konya, 2006.
3. Efendimiz, Konya, 2006.
4. Kuran'ı Anlamaya Giriş (Komisyon), Konya, 2007.
5. Muhammed Kudsi el-Bozkırî, Konya, 2009.
6. Muhtasar Muvatta Hadisleri, Konya, 2011.
8. Peygamberimiz Tanıyalım ve Anlayalım. Konya, 2013

* Karatay Mevlana İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni. e-posta: celikahmet66@hotmail.com

MAKALELER

“Ahiler”, *Yurt Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul, 1981, s. 533-535.

“Eski Türkiye’de İş Teşkilatı: İttihad-ı Terakki Tarafından Ankara ve Havalisinde Yaptırılan Tahkikata Göre Ahiler’e Dair Elde Edilmiş Olan Malumat”, *Meslek (Haftalık Resimli Gazete)*, sy. 19, İstanbul, 1925, s. 5.

ABSARILIOĞLU, Ahmet, “Ahilik teşkilatı ve Yaren Meclisleri ile İlişkileri”, *II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, 17-18 Eylül 2004*, Ankara, s. 258-261

ABUŞOĞLU, Ömer, “Bütün Yönleriyle Ahilik ve Loncalar”, *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, sy. 12, Ankara, 1972, s. 33-42.

ABUŞOĞLU, Ömer, “Bütün Yönleriyle Ahilik”, *Ticaret Sanayi Odası Dergisi*, sy. 72.

ACAR, Ali, “Küreselleşme Sürecinde Ahilik Kodları ve Normlarının Yeniden Değerlendirimi”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 1-13.

AÇA, Mehmet, “Batı Kaynaklı Küreselleşme Dayatmalarına Karşı Türk Dayanışma Ruhunun Yeniden Canlandırılması Sorunu ve Ahilik (Ahi Evren) Örneği”, *Türk Kültürü*, c. 40, sy. 472 (2002/8), Ankara 2002, s. 466-472.

AHMET REFİK, “Ankara Ahilerine Dair”, *İkdam*, sy. 8892 (17 Kanunusani 1337).

AHMET TEVHİD, “Ankara’da Ahiler Hükümeti”, İstanbul, 1329 [1913], *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası (TOEM)*, c. IV, sy. 19, s. 1200-1204.

AKAY, N., “Anadolu Türk Tarihinde Ahilik Müessesesi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1997, sy. 122 (1997/2), s. 13-18.

AKKANAT, Cevat, “Arslanhane Yahut Ahî Şerafeddin Camii”, *Diyanet*, sy. 241 (2011/1), s. 54-58.

AKKUŞ, Mehmet, “Farklı Bir Ahilik İcâzet-nâmesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2002, c. VIII, sy. 21, s. 95-100.

AKKUŞ, Metin, “Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi’nde Ahi Tipinin Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 6, sy. 2 (2005), s. 87-96.

AKKUŞ, Metin, “Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi’nde Ahi Tipinin Özellikleri”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 15-25.

AKKUŞ, Osman, “Ahilik Teşkilatlarına Tarihsel Bir Perspektiften Bakış”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 27-41.

AKPINAR, Ali, “Fütüvvet Ruhunun Dinî Temelleri”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu* Kırşehir, 2005, s. 43-61.

AKPINAR, Hüseyin, “Tasavvufî Bir Kurum Olan Ahîlik’te Mûsikî”, *İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikî Dergisi*, 2009, c. VII, sy. 13, s. 125-132.

ALGÜL, Hüseyin, “İlk Osmanlı Fetihlerinde Ahiler”, *Millî Kültür*, sy. 89, Ankara, 1991, s. 36-38.

- ALTINAY**, Ahmed Refik, “Osmanlı Şeyhülislamlarının Terâcim-i Ahvâli: Hüseyin Efendi Ahî-zâde”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1966, c. V, sy. 11, s. 312.
- ALTINOK**, Baki Yaşa, “Yeni Vesikalar Işığında Ahi Evran Veli İle Arkadaşlarının Sürgün Ve Şehit Edilmesi”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 63-77.
- ALTINTAŞ**, Hayrani, “Estetik Açından Ahilik ve Fütüvvetnâmeler”, *Türk Kültürü*, sy. 312, Ankara, 1989, s. 1-9.
- ALTUNER**, Nuran, “Süleymaniye Kütüphanesinde Üç Yazma Fütüvvetname”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005, s. 79-99.
- ANBARLI**, Seniz-ACAR, Aykut, “Bir Selçuklu ve Osmanlı Örgütlenme Örneği Olarak Ahiliğin Yapısı ve Fonksiyonları”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, yy., 2005.
- ANDAÇ**, Faruk, “Osmanlı Döneminde Ahilik Teşkilatı”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sy. 11, Kayseri, 1994, s. 1-14.
- ARICI**, Kadir, “Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği (Ahîyan-ı Rum)”, *Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1999.
- ARICI**, Kadir, “Köylülerin Sosyal Güvenliğinde Yeri Olan Tarihi Sosyo-Kültürel Bir Kurum Olarak Köy Ahiliği”, *Kooperatifçilik*, sy. 112 (Nisan-Mayıs-Haziran 1996), s. 14-27.
- ARISOY**, Süleyman, “Ahilik ve Türk Kooperativizmi”, *Kooperatif Dünyası*, sy. 147, Ankara, 1983, s. 4-7.
- ARISOY**, Süleyman, “Ahilik ve Türk Kooperativizmi”, *Kooperatif Dünyası*, sy. 148, Ankara, 1983, s. 15-18.
- ARISOY**, Süleyman, “Ahilik ve Türk Kooperativizmi”, *Kooperatif Dünyası*, sy. 149, Ankara, 1983, s. 12-13.
- ARNAKIS**, G. G., “Futuwwa Traditions in the Ottoman Empire: Akhis, Bekhtashi Dervishes and Craftsmen Authors” *Journal of Near Eastern Studies*. vol. 12, no. 4 (October 1953), pp. 232-247.
- ARSLAN**, M. Sabri, “Dünyanın İlk Kooperatifi: Ahilik”, *Karınca*, sy. 480, Ankara, s. 32-34.
- ARSLAN**, Mustafa, “Ülgener’in Dikotomik Yönteminde Meslek Ahlakı ve Ahilik”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. I, sy. 1 (2010), Ankara 2010, t.y., s. 55-77.
- ARSLANOĞLU**, İbrahim, “Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname”, *I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 101-118.
- ASLAN**, Namık, “Don Değişirme Motifi ve Ahi Evran’ın Yılan Donuna Girmesi”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 119-127.
- ATAY**, Osman, “ISO 9000 Toplam Kalite ve Ahilik”, *Standard*, c. 37, sy. 442 (1998), s. 35-39.
- ATİK**, Kayhan. “Ahilik Teşkilatı ve Türkler Üzerindeki Etkileri”, *Ahilik Araştırma Dergisi*, c. I, sy. 1, Ankara 2004, s. 1-19.

- ATSIZ**, Gökdağ, Bilgehan, “Ahi Kelimesine Adbilimsel Yaklaşım (Tahrir Defterlerine Göre), *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 421-426.
- AYKIZ**, Halil İbrahim, “Ahiler, Ahilik, Sivas Ahileri ve Sivas'ta Ahi Eserleri”, *Dört Eylül*, sy. 5-7, Sivas, 1966, s. 20-22.
- AYN (ع)**, “Ankara Tarihinden-Ahilere Dair”, *Hakimiyet-i Milliye*, 17 Ağustos 1927, sy. 2193, s.2
- BARAN**, Merih, “Kuruluş İlkeleri İle Türk Esnaf Teşekküllerinin Yapılanmasında Etkili Olan Lonca Sistemi ve Ahilik Nedir?” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 1998, sy. 8.
- BAYAR**, Muharrem, “Arşiv Vesikalarına Göre Bolvadin’de Ahi Teşkilatı ve Bir Ahi Şeceresinin Tanıtımı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 129-161.
- BAYAR**, Muharrem, “Arşiv Vesikalarına Göre: XVI. Yüzyılda Karahisar-ı Sahib’de Ahilik ve Esnaf Kuruluşları”, *Türk Kültürü*, c. 36, sy. 418 (1998), s. 99-112.
- BAYBURT**, Nurten Bütün, “Tarihimizde Ahilik ve Ticaret Ahlakı”, *Karınca*, c. 64, sy. 748, s. 19-20.
- BAYKURT**, Ahmet, “Osmanlı'nın 700. Yılında Sosyo-Ekonomik Bir Kuruluş Olan Ahilik ve Kooperatifçilik”, *Karınca*, sy. 747, Ankara, 1999, s. 35-36.
- BAYRAM**, Mikail, “Ahi Evren Hâce Nâsirü'd-Din ile Alâü'd-din Çelebi'nin Öldürülmesi ve Ölüm Tarihlerinin Tesbiti”, *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, 2004, c. II, sy. 3, s. 37-58.
- BAYRAM**, Mikail, “Ahi Evren Kimdir? Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, 1978, c. XVII, sy. 1, s. 24-32.
- BAYRAM**, Mikâil, “Ahî Evren Kimdir?”, *Türk Kültürü Dergisi*, s191, Ankara, 1978.
- BAYRAM**, Mikâil, “Ahî Evren'in Öldürülmesi ve Ölüm Tarihinin Tesbiti”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, s. 12, İstanbul 1982.
- BAYRAM**, Mikâil, “Anadolu Selçukluları Devrinde Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) Örgütünün kurucusu Fatma Bacı Kimdir?”, *Belleten*, 1981, s. 180.
- BAYRAM**, Mikâil, “Baba İshak Harekâtının Gerçek Sebebi ve Ahî Evren ile İlgisi”, *Diyanet Dergisi*, c. XVIII, sy. 2, Ankara, 1979.
- BAYRAM**, Mikail, “Bir Eğitim ve Öğretim Ocağı Olarak Ahî Teşkilatı”, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi II*, 2005, s. 139-146.
- BAYRAM**, Mikâil, “Sadr'ud-Din Konevî ile Hace Nasir'ud-Din Tusi'nin Mektuplaştıkları İddiası Üzerine”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1979.
- BAYRAM**, Mikail, “Sadrü'd-din Konevî ile Ahi Evren Şeyh Nasirü'd-din Mahmud'un Mektuplaşması”, *Selçuk üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. II (1983), s. 51-75.
- BAYRAM**, Mikail, “Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 10 (2001), s. 1-11.
- BAYRAM**, Sadi, “Ahiliğe Genel Bir Bakışı Ahlâk ve Hoşgörü”, *Erdem Özel Sayı*, c. 8, sy. 23, s. 584-598.

- BAYRAM**, Sadi, “Ahîlik ve Bir Ahi Şeceresi”, *Bellekten*, 295-344.
- BAYRAM**, Sadi, “Ahîlik ve Loncalar”, *Millî Kültür Dergisi*, c. I, Ankara, 1977.
- BAYRAM**, Selahattin, “Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, sy. 21, s. 81-115.
- BEKKİ**, Selahaddin, “Ahiliğe Giriş Törenlerinin Bilmecelerle İlişkisi”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 163-176.
- BEKTAŞOĞLU**, Mustafa, “Osmanlıda Ahilik ve Esnaf Ahlakı”, *Diyanet Dergisi*, sy. 98 (1999/2), Ankara, 1999, s. 21-25.
- BEKTAŞOĞLU**, Mustafa, “Osmanlıda Ahilik ve Esnaf Ahlakı”, *Diyanet Dergisi*, sy. 118 (2000/10), Ankara 2000, s. 15-16.
- BENLİ**, Yusuf, “Âhilikte Şîlik Etkisi Ve Âhiliğin Anadolu'da Aleviliğe Tesirleri Meselesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *Hikmet Yurdu*, 2009, c. II, sy. 3, s. 147-180.
- BİRDOĞAN**, Nejat, “Anadolu Aleviliğinin Bugününe Ahiliğin Etkileri”, *Yol Dergisi* 2003, XIII, s. 38-46.
- BOLAT**, Mahmut, “Şer'îye Sicillerine Göre, XIX Yüzyılda Antakya'da Ahiliğin İzleri”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 177-186.
- BOZKUŞ**, Metin, “Ahilik'te Mezhep Olgusu”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 187-199.
- BOZYİĞİT**, A. Esat, “Günümüz Ankara'sında Ahilikten Kalan Gelenekler”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu*, Ankara, 1999, s. 71 –77.
- BURAK**, Durdu Mehmet - **ÖZÇELİK**, Nazmi, “Ahilik Eğitim Anlayışının Cumhuriyet Dönemi Meslek Eğitimine Yansımaları”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 201-212.
- BÜYÜKER**, Kamil, “Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde Ahilikle Alakalı İki Belge”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 213-221.
- CAHEN**, Clade, “Sur Les Traces Des Premiers Akhis”, *Köprülü Armağanı*, İstanbul, 1953.
- CAHEN**, Claude, “İlk Ahiler Hakkında”, çev. Mürsel Öztürk, *Bellekten*, I, 560-591, Ankara, 1986.
- CENGİZKAN**, Ali, “Cumhuriyet Döneminde Kıra Yerleşim Sorunları Âhî Mes'ûd Numûne Köyü”, *Arredamento Mimarlık*, sy. 170 (2004/6), s. 110-119.
- CEYLAN**, Ömür, “Fütüvvetname Muhtevalı Bir Manzume Şerhi: Şerh-i Manzume-i Gaybi”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 223-247.
- COŞGUNER**, Fahrettin, “Fütüvvet, Ahilik ve Mevlana”, *Mevlana Araştırmaları - II*, 2008, s. 75-88.
- CUMBUR**, Müjgan, “14. Yüzyıl Başlarında Edebiyatımızda Ahilik”, *Millî Kültür*, c. II, Ankara.
- CUMBUR**, Müjgan, “Ahilik: Şer'îye Sicillerinde Ahi Babaların Değiştirilmesiyle İlgili Birkaç Belge”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü*

- rü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1999, s. 77 – 81.
- CUMBUR**, Müjgan, “Anadolu Şehirlerinin Kuruluşunda Ahilerin Yeri”, *Türk Kültürü ve Ahilik, XXI Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri*, (13-15 Eylül 1985), Kırşehir, 1986.
- CUMBUR**, Müjgan, “Anadolu Tarihinde Ahilerin Seyfi Kolu”, *Türk Kültürü*, sy. 153-154-155, yıl: XIII, Temmuz-Ağustos-Eylül.
- CUMBUR**, Müjgan, “Bir Fütüvvetname Nüshasının Tanıtımı”, *II Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri*, c.IV, Ankara 1978, s. 85.
- CUMBUR**, Müjgan, “Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu”, *Tebliğler*, (Kastamonu, 19-21.10.1988), Ankara, 1989, s. 7-15.
- ÇAĞATAY**, Neşet, , “Anadolu’da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evran”, *Bellekten*, CLXXXII (1982), 423-435.
- ÇAĞATAY**, Neşet, “Ahiliğin Ortaçağ Anadolu Toplumuna Etkileri”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu*, 13 Ekim 1996, Kırşehir.
- ÇAĞATAY**, Neşet, “Ahiliğin Türk Ekonomisine Getirdikleri”, *Ahilik ve Esnaf*, İstanbul, 1986, İESB Yayınları, s. 87-97.
- ÇAĞATAY**, Neşet, “Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler (Bu Alanda Ahiliğin Etkileri)”, *Bellekten*, c. 52, sy. 203 (Ağustos 1988), s. 485-500.
- ÇAĞATAY**, Neşet, “Anadolu’da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”, *Kooperatifçilik*, s. 55, Ankara, 1982, s. 34-50.
- ÇAĞATAY**, Neşet, “Bir Türk Kurumu Olan Ahilik”, *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, sy. 7, Ankara, 1975, s. 43-44.
- ÇAĞATAY**, Neşet, “Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi I”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952, c. I, sy. 1, s. 59-68.
- ÇAĞATAY**, Neşet, “Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi II”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952, c. I, sy. 2-3, s. 61-84.
- ÇAĞATAY**, Neşet, “Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrılığı”, *Bellekten*, Ankara, (1976), XL/157 – 160, s. 423 – 438.
- ÇAKIR**, Baki, “Resmi Belgelerde Osmanlı Esnafı”, *Ahilik*, Kırklareli 2011, s. 97-120.
- ÇAKMAK**, Muharrem, “Ahiliğin Dini-Tasavvufi Temelleri”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 249-260.
- ÇALIŞKAN**, N. ve YEŞİL, R., “Evrensel Değerler Açısından Ahi Evran’ın Didaktik Anlayışı Ve Türk Mesleki Eğitim Sistemine Yansımaları”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 12-13 Ekim 2004, Kırşehir.
- ÇALIŞKAN**, Nihat, “Evrensel Değerler Açısından Ahi Evran’ın Didaktik Anlayışı ve Türk Mesleki Eğitim Sistemine Yansımaları”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 261-268.
- ÇALKA**, Mehmet Sait, “Safi Mustafa Efendi’nin Osmanlı Esnaf ve Sanatkârlarına Nasihatleri”, *Ahilik*, Kırklareli 2011, s. 79-96.
- ÇELİK**, Ali, “Trabzon’da Ahilik ve Ahi Evran Dede”, *II Uluslar arası Ahilik Kültü-*

- rü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1999, s. 81-88.
- ÇELİK**, Gülfettin, “Modern Dönemde Üretim – Paylaşım ve Tüketim Sürecinin Örgütlenmesi ve Ahilik Kurumunun Mirası”, *Ahilik*, Kırklareli 2011.
- ÇELİK**, Serpil, “Ahi Çelebi Mahkemesi”, *Yapı*, sy. 182 (1997/1), s. 108-111.
- ÇETİN**, İsmet, “Ahilik ve İdeal İnsan Arayışı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 269-275.
- ÇİFTÇİOĞLU**, İ., “XIV. Yüzyılda Denizli ve Yöresinde Ahilik ve Mevlevilik”, *Uluslar arası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler-I*, Denizli.
- ÇOBAN**, Fazlı., “Ahiler (Sivrihisar-Eskişehir) Sepiyolitinin Jeokimyasal Özellikleri”, *Yerbilimleri / Geosound*, sy. 39 (2001/12), s. 13-30.
- DANIK**, Ertuğrul, “Harput Ahi Musa Mescid ve Türbesi”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, c. 34, sy. 1/2 (1996), s. 35-50.
- DEMİR**, Galip, “Ahilik Sisteminde Emek ve Sermaye Barışık”, *Beyaz Eşya Dergisi*, İstanbul, 1993.
- DEMİR**, Galip, “Ahilik ve Yükselen Değerler”, *Görüş*, İstanbul, 2001.
- DEMİR**, Galip, “Ahilik”, *Ahilik Yolu Dergisi*, sy. 86, İstanbul, 1994.
- DEMİR**, Galip, “Ahilik=Çalışma, Bilim, Akıl, Ahlak”, *Perpa Dergisi*, yıl: 3, sy. 22, İstanbul, 1993.
- DEMİR**, Galip, “Geçmişten Günümüze Ahilik ve Tüketici Koruma İlişkisi”, *Standart Dergisi*, sy. 374 (1993), s. 14-15.
- DEMİR**, Galip, “İş Ahlâkı ve Ahilik”, *Standart*, c. 39, sy. 467, (2000/11), s. 64-73.
- DEMİRBİLEK**, Salih “Ahi Kelimesinin Kökenine Dair”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 277-283.
- DEMİRCİ**, Mehmet, “Ahîlik’te Tasavvufî Boyut: Fütüvvet”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, sy. 7, s. 83-90.
- DEMİRCİ**, Rasih, “Ahilikten Kooperatifçiliğe”, *Karınca*, Ankara, sy. 543 (1982), s. 10-13.
- DEMİREL**, Ömer, “Osmanlı dönemi Sivas Ahi zaviyeleri”, *Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 285-297. ss.
- DEMİRPOLAT**, Aznavur, **AKÇA** Gürsoy, “Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, sy. 15, Konya 2004, s. 355-376.
- DİKİCİ**, Recep, “Ahi Evran ve Çağdaş Bazı Alim ve Edipler”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 299-310.
- DİKİCİ**, Recep, “Ahî Evran ve Çağdaş Bazı Âlim ve Edipler”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005.
- DİNÇER**, Ashihan, “Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü’nde Ahilikle İlgili Kavramlar”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 311-322.

- DOĞAN**, Hulusi, “Günümüz İşletmeleri İçin Ahilik Kültüründen Örtülü Bilginin Gelişim ve Paylaşım Örnekleri”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, sy. 4 (Haziran 2011), s. 77-100.
- DOĞAN**, Hulusi, “The Search of Tacit Knowledge in Akhism Culture”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 12 (2006), 2006, s. 32-38.
- DOĞAN**, İsmail, “Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 323-335.
- DOĞAN**, Mehmet Sait, “Belediye ve Ahilik Hizmetlerinin Karşılaştırılması”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2002, sy. 9, s. 77-87.
- DOK**, Erol, “Ahilik ve Kooperatifçilik”, *Karınca*, sy. 647, Ankara, 1990, s. 13-15.
- DURAK**, İbrahim- YÜCEL, Atilla, “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri Ve Günümüze Yansımaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010, c. 15, sy. 2, s. 151-168.
- DURANLI**, Muvaffak, Saha Türklerinde Şaman ve Üstlendiği Mesleki Fonksiyonlar”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 337-348.
- DURBİLMEZ**, Bayram, “Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerde Üç Sayısı”, *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sy. 2 (2005), s. 1-22.
- DURGUN**, Fatih, “A Comparison Of Medieval European Guilds And Akhism In Anatolia In Terms Of Their Emergence And General Functions”, *Tarih Okulu*, Yaz 2009 Sayı IV, 1-16.
- ECER** Ahmet Vehbi, “Ahmed Yesevi, Derviş Ahi Evren ve Kayseri’de Ahilik”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sy. 11, s. 1-18.
- ECER**, Ahmet Vehbi, “Ahi Evren’in Kayseri’de Yirmi Yılı”, *II. Kayseri Yerel Tarih Sempozyumu Bildirileri*, 16-17 Nisan 1998, Kayseri, s127-137.
- EKER**, Gülin Öğüt, “İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Türk Kültürü İçinde Esnaf Dükkanlarındaki Levhalarda Ahilik Gelenekleri”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1999.
- EKİNCİ**, Yusuf, “Ahilik ve Esnaf Ahlakı”, *Standart Dergisi*, sy. 350 (1991).
- EKİNCİ**, Yusuf, “Ahi Birliklerinde Eğitim Anlayışı”, *Karınca*, c. 67, sy. 791 (2002), s. 31-33.
- EKİNCİ**, Yusuf, “Ahilik ve Esnaf Ahlakı 1”, *Standard*, Ankara, sy. 350 (1991), İstanbul 1991, s. 35-38.
- EKİNCİ**, Yusuf, “Ahilik ve Esnaf Ahlakı 2”, *Standard*, sy. 351 (1991), İstanbul 1991, s. 28-31.
- EKİNCİ**, Yusuf, “Ahilik ve Esnaf Ahlakı”, *Kooperatifçilik*, Ankara, 1991, s. 24-36.
- EKİNCİ**, Yusuf, “Eğitim Kurumu Yönüyle Ahi Birlikleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, 1985, c. XXI, sy. 1, s. 30-38.
- EKİNCİ**, Yusuf, “Sivil Toplum Kuruluşlarının Teşkilatlanmasında Ahî Birlikleri Modeli” *Yeni Türkiye Özel Sayı*, c. 6, sy. 32 (2000/3-4), Ankara 2000, s.524-528.
- EKŞİ**, A. Güleser, “Değişen İstanbul’un Esas Değerleri: Ahi Teşkilatı, Peştemal Kuşat-

- ma”, *Mimar ve Mühendis*, c. 63 (2011), s. 86-87.
- ELBİR**, Bilal, “Çankırı Yarenlik Kültürü ile Ahilik Arasındaki İlişkiler”, *I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 349-357.
- ELBİR**, Bilal-Hacier **SARGIN**, “Çankırı Yarenlik Kültürü ile Ahilik Arasındaki İlişkiler”, *I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 12-13 Ekim 2004, Kırşehir.
- ENGİNER**, Aysun, “A Relational Analysis Between Mentorship and Akhi Organization”, *Procedia Social and Behavioral Sciences 1*, 2009, p. 226-227.
- ENVER**, Behnan, “Ahiler Kimlerdir?”, *Resimli Ay*, sy. 7 (1930), İstanbul, 1930, s. 14-15.
- ERAVŞAR**, Osman, “Kayseri Ahi Evren Zaviyesi”, (*Ortaçağda Anadolu*), Ankara 2002, s. 219-244.
- ERBAŞI**, Ali – **ERSÖZ**, Süleyman, “Ahilik ve 4C Pazarlama İlişkisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011, sy. 59, s. 135-146.
- ERBAŞI**, Ali – **ERSÖZ**, Süleyman, “Toplam Kalite Yönetimi Ahilik İlişkisi”, *Standard*, c. 43, sy. 515 (2004), s. 27-37.
- ERBAŞI**, Ali, “Ahi Teşkilatında Yönetim Fonksiyonlarıyla İlgili Uygulamalar”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/2, Spring 2012, p.1321-1331, Ankara.
- ERBAŞI**, Ali-Süleyman **ERSÖZ**, “AB Programına Uyum Çerçevesinde KOBİ’lerin Rekabet Gücü ve Kalitesindeki Artı Değerlerin geliştirilmesi Adına: Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005.
- ERDEM**, R., “Ahilik Sisteminin Yönetimsel Sonuçları – Bu Gün İçin Alınacak Dersler”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005.
- ERDEM**, Ramazan, “Ahilik Sisteminin Yönetimsel Sonuçları-Bugün İçin Alınacak Dersler-“, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 371-379.
- ERDEN**, Orhan, “Ahilik Kültürünün Endüstriyel Kalite Kontrolüne Yansımaları“, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 381-397.
- ERDEN**, Orhan, “Ahilik Kültürünün Endüstriyel Kalite Kontrolüne Yansımaları”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 381-397.
- ERDOĞRU**, M. Akif, “Anadolu’da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”, *Yeni Türkiye Özel Sayı*, c. VI, sy. 32 (2000/3/4), s. 513-523.
- ERSEN**, Ahmet - **KUTGÜN K. - EYÜP-GİLLER** - Tuğba Barlık, “Dünden Bugüne Ahi Çelebi Camisi-Restitüsyon Önerileri” *Mimar*, İstanbul, c. 8, sy. 30 (2008), s. 95-101.
- GALİP**, A., “Mevlâna, Ahi Evren (Nasreddin Hoca) ve Hacı Bektaş Veli İlişkisi”, *Evrensel Kültür*, sy. 213 (2009/9), s. 49-53.
- GALİP**, A., “Mevlâna, Şems ve Ahi Evren”, *Evrensel Kültür*, sy. 214 (2009/10), s. 55-59.
- GEMİCİ**, Nurettin, “Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları ve

- Sonuçları”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt:8, No: 19 (2000)s. 71-105.
- GERÇEL**, Alim, “Kayseri’de Yaşayan Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 399-406.
- GIYMIŞ**, Kamil Ali, “Sıdkı Bey’in Eserine Göre Gedikler ve Gedik Kurumu”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 407-412.
- GÖKALP**, Haluk, “Ahi Evran-I Veli'nin Menkıbevi Kişiliği”, *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sy. 2 (Kış 2005), Ankara 2005, s. 23-37.
- GÖKBEL**, Ahmet, “Sivas’ta Ahilik Geleneği”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, c. I, 12-13 Ekim 2004, Kırşehir 2004, s. 413-420.
- GÖKBEL**, Ahmet, “Sivas’ta Ahilik Geleneği”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 413-420.
- GÖKTÜRK** İsmail, **YILMAZ** Mehmet, “Hayatın Anlam Bilgisine Dair Yahut Günümüz Ahi Kişiliği Üzerine Bir Deneme”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 12-13Ekim 2004, Kırşehir, s. 429.
- GÖKTÜRK**, İsmail, “Hayatın Anlam Bilgisine Dair Yahut Günümüz Ahi Kişiliği Üzerine Bir Deneme”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 427-440.
- GÖLPINARLI**, Abdülbaki, “*Burgazi Fütüvvetnâmesi*”, çev. A. Gölpınarlı, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XI, sy. 1-4 (Ekim 1953-Temmuz 1954), İstanbul, 1954.
- GÖLPINARLI**, Abdülbaki, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XI, sy. 1-4 (Ekim 1949-Temmuz 1950).
- GÖNÜLLÜ**, Ali Rıza, “Alanya’da Yemenicilik Zanaatı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 441-450.
- GÜL**, Fikri, “Mesleki-Ahlaki Örgütlenme Biçimi Olarak Ahilik Ve Denizlili Ahi Sınan”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSAD)*, yıl: 14, sy. 2 (Ağustos 2010), s. 37-49.
- GÜLENSOY**, Tuncer, “Ahi mi, Akı mı?” *G.Ü. I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 451-252.
- GÜLER**, Mustafa, “Âhi Resul Zaviyesi ve Hisarcık'a Ait Belgeler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002, c. IV, sy. 1, s. 117-130.
- GÜLLÜLÜ**, Sabahattin, “Ahilikten Günümüze”, *Diyanet*, sy. 164 (2004/8), Ankara, 2004; s. 22-23.
- GÜNAL**, Alev, “Ahilikten Günümüze Esnaf ve Sanatkarlar Açısından Standardizasyon ve Kalite”, *Standard* 38(454) 10. Ankara, 99, 19-23.
- GÜNAY**, Ünver, “Dinî Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, sy. 10, s. 69-78.
- GÜNAYDIN**, Yusuf Turan, “Meslek Gazetesinde Yayınlanmış Ahilik Konulu Yazı Di-

- zisi. Ahilik Araştırmaları Dergisi 1(2) 2005, 39-55.
- GÜNDOĞDU**, Raşit, “Osmanlı’da Esnaf Teşkilatı Üzerine Bazı Düşünceler”, Kırklarelik 2011.
- GÜNDÜZ**, Ahmet, “Beylikler ve Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Ahilerin Siyasi ve Askeri Rolü”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 465-491.
- GÜNEŞ**, Hasan, “Akhism(Ahilik) and Its Contribution on Child Education”, *International Journal of Business and Social Science* Vol. 3 No. 9; May 2012 p.182-190
- GÜNEY**, Emrullah, “Anadolu’da İnsancıl Barış Çiçeği: Ahilik ve Ahiler, *Standard* 50(585) 2.2011, s. 80-85.
- GÜNEY**, Necla, “Bursa’da Meslekler ve İş Kolları”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 453-463.
- GÜNGÖR**, Harun, “Dini Kavramlar Etrafında Oluşmuş Ticarethane Adları”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 493-498.
- GÜNŞEN**, Ahmet, “Anadolu’nun Türkleşmesi Sürecinde Ahilik Teşkilâtının Yeri ve Önemi”, *Türk Yurdu*, yıl. 18, sy. 126 (1998/2), s. 43-47.
- GÜNŞEN**, Ahmet, “Garib-name’de Ahilik İzleri”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 499-510.
- GÜRDAL**, Mehmet, “Ahilik Kültür ve Felsefesinin Meslek Etiği ve İş Ahlakı Açısından Turizm Sektörüne Uygulanabilirliği Konusunda bir Araştırma”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 511-517.
- GÜVEN**, Özbay, “Geleneksel Okçuluk ve Güneş Sporunda Ahiliğin Etkileri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2003, c. IX, sy. 27, s. 69-106.
- GÜZEL**, Abdurrahman, “Ahilik Sisteminde Sanat ve Ticaret Ahlakına Kısa Bir Bakış”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 519-525.
- HACIGÖKMEN**, M Ali, “Ahiler Zamanında Ankara’da Sosyal, Kültürel ve İlmî Faaliyetler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2002, sy. 7, s. 137-159.
- HACIGÖKMEN**, M. Ali, “Ankara Ahilerinin Ticarî Faaliyetleri ve Bacıyân-ı Rûm Hakkında Bir Araştırma”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (OTAMD) sy.:18, Ankara, 2005, 185-211.
- HACIGÖKMEN**, M. Ali, “Ankara’da Ahi Hâkimiyeti”, *Türkler* II, VI, Ankara 2002.
- HACIGÖKMEN**, M. Ali, “Ankaralı Ahi Mamak Hakkında Bir Araştırma”, *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, yıl: 2011, sy. 5, s. 103-108.
- HACIGÖKMEN**, M. Ali, “Kadı Burhaneddin Zamanında Ahilerin Faaliyetleri”, *IV Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10-11 Nisan 2003)*, Kayseri 2003.
- HACIGÖKMEN**, Mehmet Ali, “Ahî Şecere-Nâmelerinin Tarihî Temeli ve Yazılış Sebepleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, sy. 23, s. 107-114.

- HACIGÖKMEN**, Mehmet Ali, “Ahiler Zamanında Ankara’da Sosyal, Kültürel ve İlmî Faaliyetler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (7) 2002, 137-159.
- HACIGÖKMEN**, Mehmet Ali, “Ankara Ahilerinin Ticari Faaliyetleri ve Baciyân-i Rûm Hakkında Bir Araştırma. OTAM (18) 2005, 185-211.
- HALİL EDHEM**, “Ankara Ahilerine Aid İki Kitâbe” *Türk Tarih Encümeni*, İstanbul, c. VII, sy. 41 (1917), s. 150-160.
- HAMİTOĞULLARI**, Beşir, “Ahiliğin Çağdaş Türkiye Bakımından Önemi ve Değerlendirilmesi, Türk Kültürü ve Ahilik”, (*XXI Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri*), İstanbul, 1986.
- HASAN FEHMİ**, “Ahilere Dair Halktaki Bilgiler”, *Halk Bilgisi Mecmuası*, c. I (1928), Ankara, 1928, s. 49-54.
- HIZLI**, Mefail, “Ahiliğin Anadolu’daki Gelişim Süreci”, *Ahilik*, Kırklareli, 2011, s. 17-40.
- HORATA**, Osman, “Osmanlı Toplum Yapısının temel dinamikleri: Mevlevilik, Bektaşilik ve Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 527-539.
- HÜLAGÜ**, Metin, “Ahi Evran ve Ahilik”, *Geçmişteki İzleriyle Kayseri*, ed. Mustafa Keskin-Metin Hülagü, Kayseri, t.y., s. 133—139.
- İNALCIK**, Halil, “Ahilik, Toplum, Devlet”, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, (13-15 Ekim 1999, Kırşehir) Ankara 1999, s. 189-200.
- İNBAŞI**, Mehmet, “Kayseri’deki Ahiler ve Ahi zaviyeleri (XV-XVI. Yüzyıl)”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 541-551.
- İRMİŞ**, Ayşe, “Bir Örgüt Kültürü Örneği Olarak Türk Milli Kültüründe Ahilik”, *Türk Yurdu*, c. 18, sy. 126, 1998, s. 35-42.
- İVGİN**, Hayrettin, “Ahilerde Ahlaki Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması” *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu*, 13 Ekim 1996, Kırşehir.
- KAHVECİ**, İhsan, “Fütüvvetnamelerin Dini Dayanakları -Çobanoğlu Yahya b. Halil el-Burgazi Fütüvvetnamesi Özelinde-”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 553-563.
- KÂHYA**, Esin, “Onbeşinci Yüzyılda Yaşamış Hekimlerimizden Hekimbaşı Âhî Çelebi”, *Erdem Özel Sayı*, c. IX, sy. 25 (1996/5), s. 293-342.
- KALAFAT** Yaşar, “Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları, (Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, c. XIV (2003 Güz), s. 177-186.
- KALE**, Bülent, “Kırşehir, Ahiler, Abdallar, Türküler”, *Atlas*, sy. 153 (2005/12), s. 102-116.
- KAPTAN**, Şükür Tekin, “Ahi Evran’ın öğrettiği Meslek: Yeşilyuva’da deri işleme Debağat ve Ayakkabıcılık”, *I Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 565-576.
- KARA**, Mustafa, “Fütüvvet-Ahilik Teşkilatı ve Bunların Tasavvuf Kültürüyle Olan İlişkiler [Söyleşi] ”, *Diyanet* (118) 10.2000, 60-62.

- KARAGÜL**, Mehmet, “Ahilik Ve Sosyal Sermaye Bağlamında İş Ahlakı Ve Üretim İlişkisi”, *Akademik Bakış Dergisi*, yıl. 2012, sy. 32, s. 1-16.
- KARAGÜL**, Mehmet, “New Economic Approches In The Context Of The “Akhism” With Human And Social Capital, *American International Journal of Contemporary Research* Vol. 2 No. 2; February 2012, p.73-84
- KARAGÜLLÜ**, Mustafa, “Ahilik ve Tüketici Hakları”, *Standard*, c. 47, sy. 550 (2008/3), s. 52-55.
- KARAGÜLLÜ**, Mustafa, “Kırk Yıllık Ahilik Serüvenim”, *I Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 577-584.
- KARAKOÇ**, Yusuf, “Ahilik’in Türk Kültüründeki Yeri”, *Milli Kültür*, Ankara, sy. 89 (1991/10), s. 56-57.
- KARAKÖSE**, Hasan, “Ahi Evran Vakfı Hakkında İki Arapça Vakfiye Ve Bir Berat”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 637-654.
- KARASOY**, Yakup, “Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 14 (2003), s. 1-15.
- KARTAL**, Ahmet, “Gülşehri’nin Mantuku’t-Tayr’ında Yer Alan Fütüvvetle İlgili Manzumesi”, *I Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 585-595.
- KARTAL**, Ahmet, “Kerâmât-ı Ahi Evran Mesnevisi Üzerine Notlar”, *Şiraz’dan İstanbul’a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, 2010, s. 706-727.
- KARTAL**, Ahmet, “Kerâmât-ı Ahi Evran Mesnevisi Üzerine Notlar”, *Divan Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2009, s. 223-242.
- KARTAL**, Ahmet, “Kerâmât-ı Ahi Evran Mesnevisi Üzerine Notlar”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c.II, s. 655-674.
- KATGI**, İsmail, “Osmanlı Devleti’nde Katledilmiş (Maktul) İlk Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi Hayatı, Kariyeri, Faaliyetleri ve Katledilmesi”, *Hikmet Yurdu*, 2013, c. VI, sy. 11, s. 395-414.
- KAYA**, Doğan, “Sivas’ta İşyeri Adlandırmaları İle İlgili Bazı Tespitler”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 675-688.
- KAYA**, Turhan, “Erzincan’da Ahi Kültürü ve Esnaf Şairler”, *I Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 597-614.
- KAZICI**, Ziya, “Ahilik ve Yetişkinlik Dönemi Eğitimindeki Yeri”, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, 2006, s. 57-76.
- KAZICI**, Ziya, “Ahilik”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. I, İstanbul, 1988.
- KAZICI**, Ziya, “Esnaf Teşkilatı (Ahilik) ”, *Diyanet İlmi Dergi [Diyanet Dergisi]*, 1978, c. XVII, sy. 3-4, s. 250-255.
- KAZMAZ**, Süleyman, “Ahilik ve Sanayileşme”, *Erdem*, c. 12, sy. 35 (2000/5), s. 357-376.
- KESKİN**, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nin Sosyal ve Ekonomik Hayatının Tanziminde

- Ahiliğin Oynadığı Rol”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1999.
- KESKİN**, Nuray – **MARŞAP**, Akın, “Past And Present Of Ahilik (Denizli Sample)”, *International Online Journal of Educational Sciences*, 2011, 3 (1), p.370-394.
- KILAVUZ**, M. Akif, “Ahilik Kurumunda Din ve Ahlak Eğitimi Anlayışı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 615-628.
- KILIÇ**, Enver, “Anadolu Selçuklu Kooperatifçisi Ahi Evran”, *Karınca*, c. 68, sy. 797 (2003/5), s. 26-27.
- KIRKIL**, Emin, Ahiliğin Dini-Mistik Boyutu”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 629-634.
- KIRPIK**, Güray, “Tarihi Gelişim İçinde Ahilik ve Lonca Müessesesi”, *Ahilik Araştırma Dergisi*, c. 1, sy. 1 (2004), s. 79-92.
- KOCA**, Salim, “Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rollerini”, *II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir, 2006, s. 297-311.
- KOCABAŞ**, İbrahim, “Çağdaş Yönetim Düşüncesi Işığında Ahilik Teşkilatı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 635-642.
- KOCATÜRK**, “Saadettin, “Fütüvvet ve Ahilik” *XX. Ahilik Bayramı Kongresi*, Kırşehir 1984, s. 17-19.
- KOCATÜRK**, Saadettin, “Bir Fütüvvet Şeceresi Üzerine. Erdem Özel Sayı 8(24) 1996, 867-893.
- KOLBAŞI**, Ahmet, “Türk Kültür Turizmi Açısından Ahilik”, *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sy. 2 (2005), s. 57-67.
- KÖKSAL**, Hasan, “Ahilik İlkeleri ve Kıssalarımızın Kavşak Noktası”, *Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 643-652.
- KÖKSAL**, M. Fatih, “Ahi Evran’ın Menkabevi Hayatına Dair Bilinmeyen Bir Eser: Menakıb-ı Ahi Cihanı Nasreddin Ahi Evran”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 62 (2012), s. 83-108.
- KÖKSAL**, M. Fatih, “Ayin, Erkan ve Adap Benzerlikleri Açısından Ahilik- Bektaşilik Münasebeti”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi Bektaşilik Özel Sayısı*, sy. 55 (2010), s. 59-70.
- KÖKSAL**, M. Fatih, “Kırşehir Müzesindeki Ahi Şecerenameleri”, *II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler* (13 Ekim 2006, Kırşehir), Ankara 2007, s. 313-324.
- KÖKSAL**, M. Fatih, “Klasik Türk Şiirinde Ahi Evran, Ahi ve Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 653-662.
- KÖKSAL**, M. Fatih, “Ritüeller Açısından Ahilik-Bektaşilik Münasebeti Ve Bir Bektaşî Fütüvvet-Nâmesi”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 689-703.
- KÖPRÜLÜZÂDE**, Mehmed Fuad, “İctimai Tedkikler: Ankara ve Ahiler”, *Hayat Mecmuası*, Ankara, c. I, sy. 21 (1927), s. 402-4033.
- KURTOĞLU**, Orhan, “Ahi Şecerenamelerine Göre Ahilik Âdâb Ve Uygulamaları”, *I.*

- Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 704-718.
- KURTULMUŞ**, Zekeriya, “Ahilik ve Günümüze Yansımaları”, *Ahilik*, Kırklareli 2011, s. 41-54.
- KUŞÇU**, Ayşe Dudu, “Günümüz Türk Dünyasında Ahiliğin İzleri: Gâp, Şerine, Davat 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 719-728.
- KUTLU**, Şevket, “Ankara Ahileri, Ankara Belediye Dergisi Sy.11, Ankara, 1954.
- KUTLUDAC**, Ş., “Ahilik, Tavas Yöresi I Kültür ve Üretim Festivali Bildirileri, Denizli 2002.
- KUZGUN**, Şaban, “Ahilikte Kalite Kontrolü ve Tüketicinin Korunması Standard, Ankara, sy. 321 (1988), s. 10-13.
- KÜÇÜKDAĞ**, Yusuf, “Ahiliğin Konya’da Kurulması ve Türk Tasavvufuna Getirdiği Yeni Boyut”, *Konya’da Düşünce ve Edebiyat*, ed A. Kazım Ürün, Konya 2003, s. 30-46.
- KÜÇÜKDAĞ**, Yusuf, “Ahiliğin Konya’da Kurulması ve Türk Tasavvufuna Getirdiği Yeni Boyut”, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s. 11-26.
- KÜÇÜKDAĞ**, Yusuf, “Anadolu Selçuklu Devletinde Ahi Teşkilâtı”, *Osmanlı Öncesiyle Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri, 9-10 Mayıs 2002, Bildiriler*, c. I, s. 79-87, İstanbul, 2003.
- KÜÇÜKDAĞ**, Yusuf, “Anadolu Selçuklu devletinde Ahi Teşkilatının Kurulması”, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s. 1-10.
- KÜÇÜKDAĞ**, Yusuf, “Konya’da Ahi Evran Zaviyesi 1097 H/1687 M Tarihli vakfiyesi”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası dergisi*, Konya II Özel Sayısı, Aralık 1999, s. 65-79.
- KÜÇÜKDAĞ**, Yusuf, “Konya’da Ahi Evran Zaviyesi 1097 H/1687 M Tarihli vakfiyesi”, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s. 43-62.
- KÜÇÜKDAĞ**, Yusuf, “Osmanlı Döneminde Ahilik ve Ahiler”, *II Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir, 1999, Ankara 1999, s. 214-228.
- KÜÇÜKDAĞ**, Yusuf, “Osmanlı Döneminde Ahilik ve Ahiler”, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s. 27-42.
- KÜÇÜKUGURLU**, Murat, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Erzurum’da Ahiliğe Dayalı Esnaf Teşkilatı, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 729-740.
- Kültürleme Olgusu Açısından, Türkiye Kültürünün Oluşumunda Ahilik Kurumunun Öneminin ‘Yumak Modeli’ Kuramıyla İncelenmesi*. Hazırlayan ve Derleyen: Hulusi Akkanat, *Us Düşün ve Ötesi* (5) 2001, 36-62.
- KÜRKCÜOĞLU**, Erol, “Ortaçağ Erzurum’unda Ahilik Teşkilatı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 663-671.
- KÜTÜKÖĞLU**, Mübahat S. “Osmanlı Esnafında Oto Kontrol Müessesesi, Ahilik ve Es-

- naf”, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği yay.Ankara, 1082, s. 55-57
- MADEN**, Fahri, “Kırşehir Şer’iye Sicillerinde Ahi Evran ve Ahi Mes’ud Zaviyeleri”, *II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler* (13 Ekim 2006, Kırşehir), Ankara 2007, s. 325-343.
- MAHMUT**, Enver, “Anadolu Ahilerinin Ahlaki-Töresel Değerleri ve Bunların Anlamı Milletlerarası Türk Folklor Kongresi-4 (II. Bursa, 22-28.06.1981), Bursa, 00.00.1982, 345-354.
- MALKOÇ**, Emin Alp, “Ahilik ve Osmanlı Devleti”, *Üretim Dünyası*, c. 1, sy. 3 (1995/5), s. 50-51.
- MALKOÇ**, Emin Alp, “Ahilik ve Osmanlı Devleti”, *Üretim Dünyası*, c. 1, sy. 4 (1995/6), s. 54-55.
- MAMUTİ**, Agim, “An Essay on Economic Values of Akhism”, *Epiphany: Journal of Transdisciplinary Studies*, Vol. 6, No. 1, (Sarajevo 2013) Faculty of Arts and Social Sciences Vol. 6, No. 1, 2013 p.238-246
- MARŞAP**, Akın, “Ahi Evran-ı Veli ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler”, *Ahilik Araştırma Dergisi*, c. 1, sy.2 (Kış 2005), Ankara, 2005, s. 69-89.
- MEMMEDLİ**, Hülya, “Orta Çağlarda Gence Şehrinde Ahilik, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 741-746.
- MEMMEDOVA**, Elmira, “Nizami’nin Ahilik Bağlamında Toplumsal Görüşleri Ve İmajları, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 747-762.
- MERHAN**, Aziz, “Ahi Evran ve Şair Gülşehri”, *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sy. 1, Ankara 2004 s. 93-103.
- MIKOV**, Lyubomir, “Bulgaristan Bektaşî Ve Kızılbaşları (Alevileri) İle Anadolu Ahilerine Has Kültür Gelenekleri Arasında Paraleller, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 763-778.
- MUALLİM CEVDET [İNANÇALP]**, “Ahiler Müessesesi”, *Büyük Mecmua*, sy. 5, s.69-82.
- MUKADDEM**, Ali Rıza, “Ahi Evran Veli’nin Doğduğu Şehir Hoy: Farsça ve Arapça Kaynaklara Göre, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research, 2010, c. III, sy. 10, s. 470-477.
- MUKADDEM**, Alırıza, “Farsça Ve Arapça Kaynaklara Göre Ahi Evren Veli’nin Doğduğu Şehir Hoy, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 779-794.
- MUNTEANU**, Luminita, “Ahilik ve Mevlevîlik Arasındaki İlişkiler ve Bazı Mülâhazalar, 3 Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 22-24 Ekim 1993, 1994, s. 373-376.
- MUSALI**, Namiq, “İbn Bezzaz’ın “Safvet Üs-Safa” Adlı Eserinde Azerbaycan Ahiliği, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 795-810.
- MUSALI**, Vüsale, “Tezkirelere Göre Türk Esnaf Tarihi, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 811-822.

- NACAFLI**, Tofig, “Sovyet Tarihçiliğinde Ahiliğin Araştırılması Hakkında, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 823-832.
- NEMLİOĞLU**, Candan, “Amasya, Gümüş Bucağı’nda Ahi Teşkilatı Ve Eserleri, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 833-844.
- NİRAY**, Nasır, “Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2002, c. VIII, sy. 24, s. 7-15.
- OCAK**, A. Yaşar, “Ahilik ve Şeyh Edebalı: Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Açısından Bir Sorgulama”, *İslâmî Araştırmalar*, c. 12, sy. 3-4 (1999), Ankara 1999, s. 225-229.
- OCAK**, A. Yaşar, “Fütüvvet-Tarih”, *DİA*, c. XIII, İstanbul, 1996, s. 261-263.
- OCAK**, A. Yaşar, “Türkiye’de Ahilik Araştırmalarına Eleştirisel Bakış”, *1. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1996, s. 129-138
- ORAL**, M. Zeki, “Ahi Ahmet Nahçıvanî Vakfı: Selçuklu Devri Vesikaları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1954, c. III, sy. 3-4, s. 57-65.
- ÖCALAN**, Hasan Basri, “Bursa’da Ahi zaviyeleri”, *1. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 673-684.
- ÖNDER**, M., “Mevlevilikte Ahi Düzeni ve Sosyal Etkileri”, *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler*, 21-25 Ağustos, 1989, İstanbul.
- ÖNGE**, M. Yılmaz, “Ahi Evran Zaviyesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA), C. 1 s. 531, İstanbul, 1988.
- ÖNTUĞ**, Murat, Mustafa, “Uşak’ta Ahilik ve Ahi Kurumları, *Vakıflar Dergisi*, 2009, sy. 32, s. 143-154.
- ÖZAYDIN**, Murat, “Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlakı”, *1. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 685-712.
- ÖZDAMARLAR**, Kadir, “Kahramanmaraş’ta Ahilik Teşkilatının Uzantıları”, *1. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 713-729.
- ÖZDARICI**, Öznur, “Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarında Esnaf Zihniyeti, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 845-854.
- ÖZDEMİR** Şuayıp - TORLAK Ömer - ERDEMİR Erkan, “21. Yüzyıl Başlarında Türkiye’de İş Ahlakının Kaynakları: Bir Alan Araştırması, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, C.-II, s. 865-884.
- ÖZDEMİR**, Erdem, “Ahiliğin Bir Kolu Olan Yaran Geleneğinin Müzik Yönünden İncelenmesi Ve Arap Verme Töreni, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 855-864.
- ÖZDEMİR**, Nurullah, “Ahilik Örgütü ve Toplam Kalite Yönetimi”, *Standard Dergisi*, (Şubat 1999): 16-23.
- ÖZEN**, Kutlu, “Sivas Yöresinde Ahilik, II Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri Ankara, 1999, s. 252-263.

- ÖZERKMEN**, Necmettin, “Ahiliğin Tarihsel–Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları- Sosyolojik Yaklaşım, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44, 2 (2004), s. 57-78
- ÖZGÜNLER**, Seden, Acun-Erol Gürdal, “Ahi Çelebi Camii’nde Kullanılan Od Taşının Konservasyon Çalışmaları. İTÜ Dergisi/ a: Mimarlık Planlama ve Tasarım 7(2) 9.2008, 52-63.
- ÖZKÖSE**, Kadir, “Ahiliğin Tasavvufi Boyutu”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 739-749.
- ÖZKÖSE**, Kadir, “Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XV, sy. 2 (2011), s. 5-19.
- ÖZTÜRK**, İbrahim, “Akhism”, *Journal of Akhism Road*, Number, 84. OECD. 2001. The Well-being of Nations, The Role of Human and Social Capital, pp. 41, 43 ,45
- ÖZTÜRK**, İbrahim, “Ahilik, Ahilik Yolu Dergisi, Sy. 84, Şubat 1993.
- ÖZTÜRK**, Mürsel, “Fars Edebiyatında Fütüvvetnameler, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 885-898.
- ÖZTÜRK**, Nurettin, “Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 7 (2007), s. 43-56.
- ÖZYILMAZ**, Ömer, “Ahilik ve Çağdaş Uygulamalar Arasında Mesleki Teknik Eğitim Sistemimiz, Kırklareli 2011.
- PALA**, Ayhan, “Türk Kültür Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Burgazi Fütüvvetnamesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, sy. 44 (2007), s. 1-60.
- PAMUK**, Bilgehan, “XVI. ve XVII. Asırlarda Erzurum’da Ahilik ve Esnaf Teşkilatı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 751-773.
- PERŞEMBE**, Erkan, “Günümüz Türk Toplumunda Meslek Ahlakım Geliştirmede Ahilik Kültürünün Önemi”, *I Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 775--784.
- POYRAZ**, Orhan, “Ahi Örgütleri, 1 Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu, Ankara 1996.
- RUBEN**, Walter, “Kırşehir’de Dikkatimizi Çeken Sanat Abideleri (Çev. A. İtil) Bellekten Ankara (1947) XI / 44, s. 625-626.
- SAĞLIK**, Şaban, “Kemal Tahir’e Göre Ahilik ve Ahiler”, *Ahilik Araştırmaları Dergisi* 1 (2) 2005, s. 91-123.
- SANCAKLI**, Saffet, “Ahi Ahlakının Oluşumunda Hz. Peygamber Hadislerinin Rolü Ve Etkisi, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 899-928.
- SANCAKLI**, Saffet, “Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, c. I, sy. 1, s. 1-28.
- SANTUR**, Alparslan, “Ahilik Ve Sağlık, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 929-946.
- SARIKAYA**, M. Saffet, “Ahiliğin Dünya Görüşü ve Bunu Oluşturan Dînî - Ahlakî De-

- ğerler, İslâm ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu 25-27 Kasım - 2005, 2008, s. 145-157.
- SARIKAYA**, M. Saffet, “Ahiliğin Dünya Görüşünü Oluşturan Dini-Anlaki Değerler, Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-, 2007, c. IX, sy. 17, s. 1-13.
- SARIKAYA**, M. Saffet, “Alevilik ve Bektaşiliğin Ahilikle İlişkisi -Fütüvvetnâmelere Göre-”, *İslâmiyât*, c. VI, sy. 3 (Temmuz-Ağustos 2003/7-9), s. 93-110.
- SARIKAYA**, M. Saffet, “Esnaf Teşkilatı Ve Fütüvvetnamelere Yönelik Eleştiriler (Nisâbu'l-İntisâb Örneğinde) , 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, C.-II, s. 947-962.
- SARIKAYA**, M. Saffet, “Nisâbu'l-İntisâb'da Esnaf Teşkilatı Ve Fütüvvetnamelere Yönelik Eleştiriler” *Makâlât, Mezhep Araştırmaları*, III/1 (Bahar 2010), ss. 43-64.
- SARIKAYA**, M. Saffet, “Osmanlı Toplumunun Dinî Yapısına Bir Bakış Denemesi: Ahilik-Bektaşilik İlişkisi I, Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-, 1999/2, c. I, sy. 2, s. 17-34.
- SARIKAYA**, M. Saffet, Osmanlı Devletinin İlk Asırlarında Toplumun dini Yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış Denemesi, SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi Isparta, 1999 Sy. 6 s. 49-67.
- SARIKAYA**, Mehmet Saffet, “Ahilik Kültürü Üzerine”, *Yenises Dergisi*, yıl 12, sy.154.
- SARIKAYA**, Saffet, M., “Alevilik ve Bektaşiliğin Ahilikle İlişkisi, İslamiyat 2003, c. VI, sy. 3.
- SARIKAYA**, Saffet, M., “Osmanlı Toplumunun Dini Yapısına Bir Bakış Denemesi: Ahilik-Bektaşilik İlişkisi II, Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-, 2000, c. II, sy. 3-4, s. 101-116.
- SEVER**, Mustafa, “Küreselleşme Sürecinde Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 785-790.
- SEYFELİ**, Erol, “Kırşehir’de Ahilik, Ahiliğin Ahlak ve Gençlik Üzerine Etkileri, Günümüze Yansımaları”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 791-800.
- SEYFELİ**, Mahmut, “Kırşehir Yöresinde Ahi Evran Çerçevesinde Anlatılan Efsane ve Menkıbeler”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 12-13 Ekim 2004, Bildiriler: II, Kırşehir 2005, s. 801-820.
- SOFTA**, Sadık, “Tarihi Yansımalarıyla Yâran Meclisi ve Ahilik (Eleştirel Bir Yaklaşım), Çankırı Araştırmaları, 2009, c. IV, sy. 4, s. 117-142.
- SOLAK**, Fahri, “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Fonksiyonları ve Bugünkü Kurumlar, (EdErhan Erken), İktisat, Tarih ve Zihniyet Dünyamız, MÜSİAD Yayınları, İstanbul 2006, s. 75- 89.
- SOYKUT**, Refik H., “İşletmecilikte Disiplin ve Ahlak, Ahilik Yolu, Sy. 77, İstanbul, Temmuz 1992.
- SOYKUT**, Refik Hasan, “Türk Esnaf Töresinin Kaynağı”, *Ahilik Milletlerarası Türk Folklor Kongresi-4, (II. Bursa, 22-28.06.1981)*, s. 463-468.

- SOYKUT**, Refik, “Ahi Evran Hakkında İki Bildirinin Anatomisi, Türk Kültür ve Ahilik”, *XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri*, (13-5 Eylül 1985 Eylül Kırşehir), İstanbul 1985, s. 171-186
- SOYKUT**, Refik, “Orta Yol Ahilik”, *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, Ankara, (9-10 1972), s. 51-53.
- SOYSAL**, Abdullah-TAN, Mehmet, “Ahilik İlkelerinin Günümüz İşletmelerine Yansıması: Kilis Küçük Sanayi Sitesi İşletmeleri Örneği”, *Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 6, sy. 1 (2013), s. 186-202.
- SOYSALDI**, İhsan, “Fütüvvet ve Ahilik Ekseninde Günümüze Bir Bakış”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 821-828.
- SÜMER**, Faruk, “Onüçüncü Yüzyılın En Büyük Ahilerinden Ahi Ahmet Şah Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul, (43), 00.07.1990, 3-6.
- ŞAHİN**, İlhan, “Ahi Evran Vakfiyesi ve Vakıflarına Dair, Türklük Araştırmaları Dergisi, I, İstanbul 1985.
- ŞAHİN**, İlhan, “Ahi Evran, Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), C I, s. 529-530, İstanbul, 1988.
- ŞAHİN**, İlhan, “Osmanlı Devrinde Ahi Evran Zavivesinin Hususiyetine Dair Bazı Mülâhazalar Ve Vesikalar, Bir, İstanbul 1994/2, s. 183-195
- ŞAHİN**, Mehmet, “İş Ahlakının İktisadi Gelişmedeki Önemi Üzerine Bir Deneme, Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu 12 Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No:1, İstanbul, 1986.
- ŞAHİN**, Mehmet. “Ahlak, İktisat ve Ahilik Ahilik Bayramı Kongresi, (XX., Kırşehir, 01.09.1984-02.09.1984), Ankara, 1984, s. 71-73.
- ŞAHİN**, Rukiye-ÖZTÜRK Safak, ÜNALMIS Mehmet, “Professional Ethics and Moral Values in Akhi Institution, *Procedia Social and Behavioral Sciences 1*, 2009, p. 802.
- ŞANAL**, Mustafa-Mustafa Güçlü, “Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007/2, sy. 23, s. 379-390.
- ŞAPOLYO**, Enver Behnan, “Ahiler Tarihi”, *Bütün*, İstanbul, (5), 00.01.1945, 14-16, 29.
- ŞAPOLYO**, Enver Behnan, “Ahiler Tarihi”, *Bütün*, İstanbul, (7), 00.05.1945, 11-13.
- ŞAPOLYO**, Enver Behnan, “Ahiler Tarihi”, *Bütün*, İstanbul, (2-3), 00.00.1944, 15-18, 50.
- ŞAPOLYO**, Enver Behnan, “Ahiler Tarihi”, *Bütün*, İstanbul, (4), 00.12.1944, 10-12, 34.
- ŞAPOLYO**, Enver Behnan, “Ahiler Tarihi”, *Bütün*, İstanbul, (6), 00.03.1945, 37-40.
- ŞAPOLYO**, Enver Behnan, “Ahiler Tarihi”, *Bütün*, İstanbul, (9), 00.10.1945, 20-23.
- ŞAPOLYO**, Enver Behnan, “Ahiler Tarihi”, *Ölçü*, İstanbul, (3-4), 01.05.1957 - 01.06.1957,
- ŞAPOLYO**, Enver Behnan. Ahiler Tarihi”, *Bütün*, İstanbul, (8), 00.07.1945, 20-23.
- ŞAVK**, Serkan, “Geç Ortaçağ Haberleşme Tarihi Açısından Ahi Tekkeleri, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu,

- 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 963-973.
- ŞEKER**, Cengiz, “Ortaçağ Batı Avrupa Esnaf Loncaları ve Ahi Teşkilatı- Kökenler ve Özerklik, Kırklareli 2011.
- ŞEKER**, Mehmet, “Ahiliğin Anadolu’nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, c. 8, sy. 23 (Ocak 1996), s. 599-620.
- ŞEKER**, Mehmet, “Ahiliğin Kültür Tarihimizdeki Yeri”, *Türk-Koop Ekin*, c. 1, sy.1 (1997-1/4), s. 13-14.
- ŞEKER**, Mehmet, “Ahilik ile Alevî-Bektaşîliğin Kaynaklarından Biri Olan Fütüvvet-Nâmelerin Önemi”, *Türk Yurdu*, c. 25, sy. 210 (2005/2), 42-45.
- ŞEKER**, Mehmet, “Ahilik Teşkilatının Vizyonu”, *Karınca*, c. 72, sy. 843 (2007/3), s. 24-28.
- ŞEKER**, Mehmet, “Ahilik ve Helâl Kazanç”, *Diyanet*, sy. 175 (2005/7), Ankara 2005, 29-33.
- ŞEKER**, Mehmet, “Fütüvvet-nameler ve Ahilik -Burgazi Fütüvvet-namesine Göre-” *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Ara_tırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 837-850.
- ŞEKER**, Mehmet, “Selçuklular Devrinde Konya Ahileri -Menâkıbu’l-Ârifîn, Anonim Selçuk-nâme ve Sultan Veled Dîvân’ına Göre-, *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2008, sy. 5 [Konya Özel Sayısı], s. 117-130.
- ŞEKER**, Mehmet, “Toplum Ahlâkının Oluşumunda Ahilik Örneği”, *Diyanet*, sy. 204 (2007/12), s. 19-22.
- ŞEKER**, Mehmet, “Türk Tarihinin Kaynağı Olarak Fütüvvet-Nâmeler”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c.II, s. 974-982.
- ŞEN**, Adil, “Anadolu’da Bir Kardeşlik Tecrübesi Ahiliğin Kültür ve Medeniyetimizdeki Yeri, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, c. XVI, sy. 1, s. 615-629.
- ŞENÖDEYİCİ**, Özer, “Maneviyatın Somut Göstergesi Olarak Ahilikte Şed, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 983-990.
- ŞİHIYEVA**, Seadet, “Hurufilik Edebiyatı Ve Tarihinde Ahilikle Kesişen Makamlar, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 991-1032.
- ŞİMŞEK**, Muhittin, “TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması, Ahilik, Hayat Yayınları:134, Yönetim Dizisi:21, İstanbul, Ekim 2002.
- TABAKOĞLU**, Ahmet, “Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik, Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No:1, İstanbul, 1986.
- TABAKOĞLU**, Ahmet, “Türk Çalışma Hayatında Fütüvvet ve Ahilik Geleneği, Kaynaklar Dergisi, İstanbul, 1984.
- TAESCHNER**, Franz, “İslâm Ortaçağında Futuvvat, İ.Ü.İ. Fak. Mec. C. 11, İstanbul, 1950.
- TAESCHNER**, Franz, “İslâm'da Fütüvvet Teşkilatının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Ana Çizgileri, (Çeviren: Semahat Yüksel),

- Bellekten*, C., 36, sy. 142, s. 203-235, Ankara, 1972.
- TAESCHNER**, Franz, “Kırşehir’de Ahi Evran Zaviyesinin Mütevellisine Ait 1238/1822-23 Tarihli Bir Berat, Tercüme: Şükrü Akkaya, Vakıflar dergisi, 3/1956, Ankara, s. 93-96.
- TAESCHNER**, Franz, “İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı) (Çev Fikret Işıltan) İ.Ü.İ.F.M. İstanbul (1955) 15(1-4), s. 1-32.
- TAESCHNER**, Franz, “Türk Ahiliği ve Ahi Müessesesinin Mevlevilikle Olan Münasebetine Dair”, *Çağrı*, sy. 113 (1967), s. 5-7.
- TANYILDIZ**, Ahmet, “Yezdân-Şinâht’ın Şekil Ve İçerik Özellikleri, 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 1033-1048.
- TAT**, Hüsamettin, “Ahilik ve Denizli Tarihinde Ahiler”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 851-858.
- TATAR**, Taner-DÖNMEZ, Mehmet, “Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 2008, s.194-202.
- TATCI**, Mustafa, “Ahilik Kültürü Ahî Evrân-ı Veli’nin Hayatı ve Eserleri” *Millî Eğitim Dergisi*, sy. 127 (1995, 4/6), s. 34-39.
- TEKİN**, Mustafa, “Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahîlik ve Toplumsal Dinamikleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 21 (2006), s. 219-235.
- TEOMAN**, Zeki, “Ahilik 2”, *Yeni Defne*, İstanbul, (104-105), 00. 11. 1990 - 00. 12. 1990, s.18-22.
- TEOMAN**, Zeki, “Ahilik Nedir?”, *Eflâatun*, İstanbul, (249), 00.09.1989, s. 8-15.
- TEZCAN**, Mahmut, “Ahilikte Gençlik ve Eğitimi”, *Millî Kültür*, Ankara, sy. 89 (1991/10), s. 28-31.
- TOMBUŞ**, Nazmi, “Ahiler-Terim ve Törenler”, *Çorumlu*, (42), 01.11.1943, s. 3-6.
- TOMBUŞ**, Nazmi, “Ahiler, İcazetname ve Fütüvvet Şeceresi”, *Çorumlu*, (38), 01.07.1943, s. 3-9.
- TOMBUŞ**, Nazmi, “Ahiler-Ahiliğin Menşei”, *Çorumlu*, (40), 01.09.1943, s. 5-9.
- TOMBUŞ**, Nazmi, “Ahiler-Terim ve Törenler” *Çorumlu*, (41), 01.10.1943, 6-11.
- TOMBUŞ**, Nazmi, “Ahilik Nasıl Bir Teşekküldür?”, *Çorumlu*, (39), 01.08.1943, s. 6-10.
- TOMBUŞ**, Nazmi, “Çorum’da Ahilik”, *Çorumlu*, (58), 00.05.1946, s. 3-7.
- TOPAL**, Mehmet-ÇOLAK, Kamil, “Osmanlı Devleti’nde Ahîlik ve Ahî Zaviyeleri”, *Doğu Batı*, 13 (53/Özel sayı: Osmanlılar-III) 5-7.2010, s. 161-178.
- TORUN**, Ali, “Fütüvvet Teşkilatının Anadolu’daki Yapılanması, *II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler (13 Ekim 2006)*, Kırşehir, 2006, s. 445-453.
- TORUN**, Ali, “Muhtevaları ve Kaynakları İtibariyle Fütüvvetnâmeler, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri 13-15 Ekim 1993*, Ankara, 1996, s. 163-169.
- TORUN**, Ali, “Selmân-ı Pâk Fütüvvet-Nâmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1) 4.2000, s. 9-24.
- TÖKEL**, Dursun Ali, “İbni Battuta Seyahatnamesi ve Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin

- İstanbul Bölümüne Göre Ahiler ve Ahilik". *G.Ü. I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* (12-13 Ekim 2004, Kırşehir), C.2, Kırşehir 2005, s. 885-897.
- TUNCER**, Ömer, “13. Yüzyıl Anadolu Ahilerinin Dünya Siyasi Tarihindeki Yeri”, *Tarih ve Toplum*, İstanbul, (120), 00.12.1993, s. 354-356.
- TURAN**, Namık, “Sinan Selçuklu ve Osmanlı Anadolu’sunda Ahiliğin Sosyo-ekonomik Gelişme Süreci”, *İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları*, 52. Kitap (2007) s. 151-187.
- TURHAN**, Muhammed, “Toplam Kalite Yönetiminin Temel İlkeleri Bağlamında Ahilik Teşkilatı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 909-920.
- TÜRKMEN**, Fikret, “Şamanizmden Günümüze Temel Değerlerimiz ve Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 921-930.
- TÜRKYILMAZ**, Murat, “Yalnız Kalmış Bir Kümbet Ve Ahi Emir Ahmet, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, c.-II, s. 1049-1056.
- TÜZER**, İbrahim, “Anlamlı Çalışma Alanı Olarak Ahilik ve “Dönemeçte” romanının Fakir Halit’i”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 939-950.
- ULUDAĞ**, Osman Şevki, “Ahi Evran (Peştamal Kuşatma), *Çalışma Dergisi*, sy. 8 (1946), s. 56-58.
- ULUDAĞ**, Süleyman, “Fütüvvet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 12, İstanbul, 1996.
- UNAN**, Fahri, “Osmanlı Devletinde "Meslekî ve Teknik Eğitim" Çerçevesinde Ahilik. Türk Yurdu Özel Sayı 19/20(148/149) 12.99/1.2000, s.192-197.
- USLU**, Musafa, “Anadolu Ahilerinden İlk Defa Bahseden İbni Batuta Seyahatnamesi’nde Ahiler” *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul, (21), 00.09.1988, s. 45-48.
- USLU**, Mustafa, “Ahî Birlikleri ve Loncalar”, *Milli Eğitim ve Kültür Dergisi*, sy. 14, Ankara, 1982.
- USLUCAN**, Fikret, “Sepetçioğlu’nun Kilit, Anahtar, Kapı Üçlemesinde Ahiliğin Kuruluşu Ve Faaliyetleri”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, c. II, s. 1057-1072.
- UYSAL**, Gürhan, “Türk İş ve Meslek Ahlâkının Tarihî ve Kültürel Boyutu Olarak Ahilik Geleneği. Ahilik Araştırma Dergisi 1(1) 2004, s. 105-137.
- ÜLGEN**, Aygün, “Ahi Evran Zaviyesi ve Türbesi”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 965-970.
- ÜLGEN**, Erol, “Kirehirlî Şairlerin Şiirlerinde Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 971-998.
- ÜLGER**, Billur - ÜLGER Gürdal, “Akhism as a Non-Governmental Association Model in the History of the Turkish Nation and Assesment of Today’s Business Ethics: A Relationship or a Contradiction?, *Journal of Human Values*, 11/1, 2005, p.53.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, “Ahi) Kelimesiyle (Ahi Evran) Hakkında”, *Hisar*, S. 95 (1971), s. 8-9.

YAKUPOĞLU, Cevdet, “Selçuklular, Çobanoğulları, Candaroğulları Ve Erken Osmanlı Döneminde Kastamonu Çevresinde Ahiler, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008*, Kırşehir, C.-II, s. 1073-1088.

YAKUPOĞLU, Cevdet, “Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar Döneminde Kastamonu Çevresinde Ahiler, *Erdem* (55) 2009, s. 157-174.

YALÇIN, Alemdar, “Ahilik, Cem ve Yaren Ritüellerinde Ortak Payda”, *III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri 28-29 Eylül 2004: Geçmişten Geleceğe Çankırı*, Çankırı, t.y., s. 21-30.

YAMAN, Bahattin, “Saray Sanat Esnafı: Ehl-i Hıref, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008*, Kırşehir, c. II, s. 1089-1116.

YAVUZ, Kemal, “Gülşehri'nin Ahi Büşri Hikayesi”, *G.Ü. I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* (12-13 Ekim 2004, Kırşehir), C.1, Kırşehir 2005, s. 999-1010.

YAVUZ, Şevket, “İslam'ın Tarihe Sosyal Olanla Dönüşü ya da Ahiliğin Türk Potasında Form Alışı”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu/International Symposium on the Contribution of Turkish World to Islam, 31 Mayıs - 1 Haziran 2007*, Isparta, 2007, s. 365-378.

YAZGAÇ, Esin, “Osmanlı Tarihinde İlk Maktul Şeyhülislâm Ahizâde Hüseyin Efendi”

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sy. 58 (2001/11), s. 76-77.

YAZGAN, Turan, “İktisadi ve Sosyal Açından Ahilik Müesseseleri”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul, sy. 64 (1992/04), s. 24-31.

YAZGAN, Turan, “İktisadi ve Sosyal Açından Ahilik Müessesesi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul, sy. 63 (1992/03), s. 11-15.

YEŞİL, Rüştü, “Mesleki Değerler Eğitimi Perspektifinde Ahilik Sistemi “Tespitler-Tahliller”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 1117-1134.

YETİŞ, Kâzım, “Devlet Ana Romanının Kurgusunda Ahiliğin Yeri”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 1135-1142.

YILDIRIM Ahmet, “Fütüvvetnamelere Göre Ahilik Geleneğinde Hadis Kültürü”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 1143-1162.

YILDIRIM, Seyfi, “Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Esnaf Ve Millî İktisat Politikası”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 1163-1174.

YILDIZ, Harun, “Düzensizliğin İçerisinde Dirlik ve Düzenlik Adamı Olarak Ahi Evren ve Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 1043-1075.

YILDIZ, Harun, “Hacı Bektaş Veli İle Ahi Evran İlişkisi”, *Doğumunun 800 Yıldönü-*

- münde *Hacı Bektaş Veli*, Nevşehir 2009, s. 109-134.
- YILDIZ**, Harun, “Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evran İlişkisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2012, sy. 61, s. 187-206.
- YILDIZ**, Harun, “Hacı Bektaş Vilayetnâmesi'nde Ahi Evran”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 2005, s. 1023-1042.
- YILMAZ**, Ozan, “Farsça Fütüvvetnamelerden Hareketle Esnaf Pîrleri Ve Fütüvvet Âdâbı Üzerine Bir Değerlendirme”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 1175-1194.
- YOLOĞLU**, Güllü, “Azerbaycan’da Ahilik Ve Devlet Politikasında Rolü”, *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 1195-1206.
- YÖRÜK**, Doğan, “XV. Yüzyılda Karaman Topraklarında Ahiler ve Ahi Vakıfları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 20 (2008), s. 635-684.
- YÖRÜK**, Doğan, “XV. Yüzyılda Karaman Topraklarında Ahiler Ve Ahilere Ait İzler”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir, 2008, c. II, s. 1207-1228.
- YURDAKÖK**, Murat, “Ahî Çelebi (1431-1524) ve Çocuk Hekimliği”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 46(3) 7-9.2003, 249-250.
- YÜKSEL**, Hasan, “Ahi Kitabeleri”, *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, 15-17 Ekim 2008 Kırşehir, C.-II, s. 1229-1254.
- YÜKSELOVA**, Zofia, “Orta Avrupa Ülkele-
rindeki Meslekî Yapılanma ve Anadolu
Ahilik Sistemiyle Benzerlikleri”, *Ahilik
Araştırmaları Dergisi* 1(2) 2005, s. 125-
142.
- DOKTORA/YÜKSEK LİSANS
TEZLERİ**
- AKÇA**, Gürsoy, Ahilik Geleneği ve Günümüz
Fethiye Esnafı, (Selçuk Üniversitesi Felsefe
ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyo-
lojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi) Konya,
2003.
- AKMAN**, Mehmet, Balıkesir Yöresinde Ahi-
likten Kalma Tören ve Uygulamalar, (Balı-
kesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans Tezi) Balıkesir, 2006.
- ARSAL**, Orhan, “Kitâb-ı Fütüvvet (Radavi,
Transkripsiyon-İnceleme-İndeks) Konya
Yazma Eserler Kütüphanesi. no:1616, Tas-
nif No: 297.9 (Marmara Üniversitesi Tür-
kiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Li-
sans Tezi), İstanbul, 2010.
- AYGENER**, Savaş, Kurumsal Bir Değer Ola-
rak Ahiliğin Sosyo-Kültürel Gerçeklik Ala-
nında Kurumsallaşması Ve Üç Boyutlu
Kültürünün İnşası, (Gazi Üniversitesi Sos-
yal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi)
Ankara, 2010.
- BAKIR**, Meral Armağan, Ahilik ve Mesleki
Eğitim, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bi-
limler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İs-
tanbul, 1991.
- BAYRAM**, Mikail, Anadolu Selçukluları dö-
neminde Ahi ve Bacı Teşkilatı: (Ahiyan-ı
Rum ve Bacıyan-ı Rum), Selçuk Üniver-
si-

- tesi Edebiyat Fakültesi Doçentlik Tezi, Konya, 1982.
- BAYRAM**, Özhan, Türkiye Selçukluları Zamanında Danişmend İlinde Ahiliğin Teşkilatlanması, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi) Konya, 2011.
- BOĞAZLIYAN**, Ender, Osmanlı Ekonomik Hayatında Fütüvvet Teşkilatlarının Yeri (Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1999.
- CEYLAN** Hilal, Ahilerin Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Türk Devlet ve Toplum Hayatında Oynadıkları Roller (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008.
- CORA**, İhsan, Ahilik Örgütünün Osmanlı Toplumundaki Yeri ve Ahilik Örgütü İlkelilerinin Günümüz Esnaf ve Zanaatkarlarına Uyarlanabilirliği, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 1990.
- ÇAKIR**, Mümine, *Ahi'nin Hüsn ü Dil'i*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.
- ÇEBİ**, Resul, Hadisleri bakımından fütüvvetnameler ve Muhammed b. Hüseyin er-Redavi'nin Fütüvvetname-i Kebir adlı eserindeki hadislerin tahriri ve tahlili, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2002.
- ÇEKER**, Semih, Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008.
- ÇİFTÇİOĞLU**, İsmail, Ankara Ahileri Devleti ve Dönemi, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi) Konya 1995.
- DEMİR**, Ahmet, Anadolu Selçukluları Döneminde Fütüvvet Ve Ahilik, (Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 1996.
- DEMİR**, Muhsin, Ahilik, Ahi Evran-ı Velî ve Kırşehir'de Ahilik Kutlamaları Cumhuriyet Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans) Sivas, 2004.
- DOĞAN**, Ahmet, Ahi Divanında İnsan ve Cemiyet, (Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi) 2002.
- EKİNCİ**, Yusuf, Ahiliğin İşğında Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Meslek Eğitimi, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi) Ankara, 1987.
- ELVER**, Remzi, Karaman Müzesi 451 Numarada Kayıtlı Anonim Fütüvvetname Üzerinde Bir İnceleme, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi) Konya, 1997.
- ERKEN**, Veysi, Ahilik Müessesesinde Eğitim Ve Yönetim, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1986.
- ERYİĞİT**, Süleyman, Ahi Birliklerinde İşletme Fonksiyonlarının Temel Yapısı, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1987.
- GELİCİ**, Musa, "Protestan İş Ahlakı İle Ahilik İş Ahlakının Karşılaştırılması",

- Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul, 2007.
- GÜNAY**, Abdullah, “Ahilikte Mesleki ve Sosyal Dayanışma”, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2003.
- GÜREL**, Raşan, “Razavi'nin Fütüvvet-Namesi”, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), İstanbul, 1992.
- HACIGÖKMEN**, M. Ali, Ahi Sinan bin Ahi Mesud ve Şecere-nâmesi, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi) Konya, 2001.
- HAZAR**, Atıla, Ahilik Sisteminde Temel İşletmecilik Kuralları Ve Günümüz Türk İşletmeciliğine Kazandırılması İle İlgili Bir Model Yaklaşımı (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1990.
- KANTARCI**, Zeynep, İş Etiği ve Ahilik, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2007.
- KAYA**, İrfan, Ahî Evran Ve Kırşehir’de Ahilik Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması Erciyes Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2005.
- KONUKSEVEN**, Hatice, Hz. Mevlana, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkını eğitimindeki rolü, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006.
- MERİÇ**, Numan, Radavi'nin Haza Kitabı Fütüvvetname: Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 HK 1137/7, (Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), 2013.
- ÖZDEMİR**, Gökçen, Turkish Associative Life in Historical Context: Implications of Medieval Akhism for the Present Turkish Civil Society / Türkiye'nin Cemiyet Hayatına Tarihsel Bir Bakış: Ortaçağ Ahiliğinin Bugünkü Türk Sivil Toplumunun Gelişimindeki Rolü, (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2002.
- ÖZTOP**, Mukaddes, Ankara Ahi Elvan Camii ve Alaaddin Camii Ahşap Süslemeleri Üzerine Bir Araştırma, (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans), Ankara, 2010.
- ŞAHİN**, Berk, Ahi Şerafettin (Aslanhane) Külliyesinde Cami, Zaviye Ve Türbe'nin İşlevsel Ve İçmimarlık Açısından Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2012.
- TEMEL**, Hilal, Ahilik teşkilatının halkın eğitim ve öğretimindeki rolü, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007.
- TİRELİ**, Münir, The role of the Akhi philosophy and system on today's business organizations / Ahi felsefesi ve sisteminin bugünkü iş örgütleri üzerindeki rolü, (Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005.
- TOKER**, Ömür, Bütüncül Bir Model Olarak Ahiliğin Girişimcilik Boyutunun Zihniyet Temelleri, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilim-

- ler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010.
- TORUN**, Ali, Türk edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nameler Üzerine Bir İnceleme, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), Ankara, 1992.
- UÇMA**, İsmet, Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi) İstanbul, 2003.
- YILDIRIM**, Seyfi, Bazı Ahi Şecere-Namelerinin Muhtevaları Ve Tarihi Değerleri, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008.
- YILMAZ**, Ali, Ahilikte Din ve Ahlak Eğitimi, (Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1995.
- YILMAZ**, Kaan, Burgazi Fütüvvetname Dil İncelemesi-Metin-Sözlük, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2006.
2. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu, The 2st international symposium of Akhism, Bildiriler*, haz. Kazım Ceylan, I-II, Kırşehir, 2012.
- AFİFİ**, Ebü'l-Alâ, 1389/1966, *el-Melametiyye ve's-sufiyye ve ehli'l-fütüvve*, Kahire, 1945/1364.
- Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu: Bildiriler*, haz. M. Fatih Köksal, I-II, Kırşehir, 2005.
- Ahiliğe Genç Bakışlar Makale Yarışması ve Sempozyumu, Akhism Young Perspectives Essay Competition and Symposium*, haz. Kazım Ceylan, Kırşehir, 2012.
- Ahilik*, ed. Baki Çakır-İskender Gümüş. Kırklareli, 2011.
- Ahilik ve Esnaf: Konferanslar ve Seminerler*, İstanbul, 1986.
- Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri ve Esnaf ve Sanatkarların Sosyo-Ekonomik Meselelerinin Tartışıldığı Panel Tebliğleri*, [Ahilik Bayramı Kongresi], haz. Fatih Köksal, Kırşehir, t.y.
- Ahilik Kültürü Haftası: 1995 Yılı İstanbul Paneli*, İstanbul, 1996.
- Ahilik Uluslararası Sempozyumu: "Kalite Merkezli Bir Yaşam"*, 20-22 Eylül 2011 Kayseri Bildiri Kitabı, ed. Ali Çavuşoğlu, 2011.
- Ahilik ve Ticaret Ahlakı*, Trabzon, 1996.

KİTAPLAR

- II. *Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu: Bildiriler [Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu]*, haz. M. Fatih Köksal, Kırşehir, 2007.
1. *Uluslararası Ahilik Kültürü Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008, Bildiriler, The 1st International Symposium on Culture of Akhism and Kirsehir* ed. Erksin Güleç v.dgr., I-III, Kırşehir, 2008.
- AHMET RAŞİD**, *Risale-i esrar-ı tarikat ve fütüvvet*, [y.y.] : Yazma, [t.y.]
- Alevilik ve Ahilik*, İstanbul, 1998.
- ALİŞAN**, Mehmet Hakan, *Horasan Erenleri: Melametiler, Ahiler, Bacılar, Gaziler, Abdallar*, İstanbul, 2012.

- ALİ ŞİR NEVAİ**, 906/1501, *Nesayimü'l-mahabbe min semayimi'l-fütüvve*, haz. Kemal Eraslan, İstanbul, 1979.
- ANADOL**, Cemal, *Türk İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Ankara, 1991.
- ARSLANOĞLU**, İbrahim, *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname*, Ankara, 1997.
- BAĞDADİ**, Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi'l-Mekarim İbnü'l-Mi'mar Muhammed Takıyyüddin Hilâli, 642/1244, *Kitâbü'l-fütüvve*, thk. Mustafa Cevad, Bağdad, 1958-1960.
- BAHA SAİD BEY**, *Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri zümreleri*, haz. İsmail Görkem, İstanbul, 2006.
- BARAN**, Merih, *Ahi Emir Ahmed*, Ankara, 1991.
- BARDAKÇI**, Cemal, *Alevilik Ahilik Bektaşîlik: Milli, Tarihi, Dini, İctimai, Siyasi, İktisadi ve İdari Bakımlardan*, Ankara, 1950, 1970.
- BAYRAM**, Mikail, *Ahi Evren – Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Mevlana Mücadelesi*, Konya, 2006.
- BAYRAM**, Mikail, *Ahi Evren Kimdir?*, Ankara, 1978.
- BAYRAM**, Mikail, *Ahi Evren, Tasavvufî Düşünce Esasları*, Ankara, 1995.
- BAYRAM**, Mikail, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1991.
- BAYRAM**, Mikail, *Bâciyân-ı Rum (Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı)*, Konya, 1987.
- BAYRAM**, Mikail, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlana Mücadelesi*, Konya, 2005.
- BAYRAM**, Mikail, *Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahi Evren*, İstanbul, 2001.
- BAYRAM**, Mikail, *Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya, 2003.
- BENLİ HASAN AHİ**, 923/1517, *Ahi Divanı: İnceleme, Metin*, haz. Necati Sungur, Ankara, 1994.
- BIYIKLI**, Yaşar, *Ahilik*, Trabzon, 2000.
- BOZYİĞİT**, A. Esat, *Ahilik ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası: (1923-1988)*, Ankara, 1989.
- BOZYİĞİT**, Yaşar, *Simav'da Ahilik ve Ahiler*, y.y., 2000.
- BURAK**, Bekir, *Fütüvvet Ruhunun Aşkın Kahramanı Hz. Ali*, İstanbul, 2006.
- CAFER-İ SADIK**, *Fütüvvetname-i Ca'fer Sadık: İnceleme Metin*, haz. Mehmet Saffet Sarıkaya, İstanbul, 2008.
- CEYLAN**, Kazım, *Ahilik: Türk İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem*, Kırşehir, 2012.
- ÇAĞATAY**, Neşet, *Ahilik Nedir?* Ankara, 1991.
- ÇAĞATAY**, Neşet, *Ahîlik*, Ankara, 1974.
- ÇAĞATAY**, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, 1974; Konya, 1981, Ankara, 1989; 1990.
- ÇALIŞKAN**, Yaşar-İKİZ, M. Lütfi, *Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik*, Ankara, 1993.

- ÇETİN**, Muzaffer-Orhan Özdil, Abdurrahman Yarar, *Türk Kültür Tarihinde Ahilik ve Denizli Ahiliği*, İstanbul, 2012.
- ÇETİN**, Osman, *Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahiler-Osman Gazi ve Dönemi*, Bursa 1992.
- DEMİR**, Galip, *Ahilik ve Demokrasi*, İstanbul, 2003.
- DEMİR**, Galip, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, İstanbul, 2000.
- DESUKİ**, Ömer, *el-Fütüvve inde'l-Arab ey; ehâdisü'l-furusiyye ve'l-mislü'l-ulya*, Kahire.
- DOĞAN**, Hulusi, *Ahilik ve Örtülü Bilgi-Günümüz İşletmecilerine Dersler*, Bursa, 2006.
- DOĞRU**, Halime, *XVI Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Ankara, 1991.
- EFŞARİ**, Mihran, *Fütüvvetnameha ve Resail-i Haksariyye: Si Risale*, Tahran, 2003/1382.
- EKİNCİ**, Yusuf, *Ahi Birlikleri*, Ankara, 1988.
- EKİNCİ**, Yusuf, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul 1989, 1990.
- EKİNCİ**, Yusuf, *Ahilik*, Ankara, 1991, 1993, 2008.
- ERDEM**, Ekrem, *Ahilik, Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Örgütlenme Modeli*, Kayseri 2000, 2004, 2008, 2009.
- ERDOĞAN**, Abdülkerim, *Ankara Ahileri ve Eserleri*, Ankara, 2011.
- ERKEN**, Veysi, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli: Ahilik*, Ankara 1998, 2008.
- EŞREF B. AHMED**, *Fütüvvetname*, haz. Orhan Bilgin, y.y., 1992.
- GEMİCİ**, Nurettin, *Ahilikten Günümüze Meslek Eğitimi*, İstanbul, 2009.
- GÖKSU** Sadık, *Ahilik Tarih Öncesinde Başlıklar*, y.y., t.y.
- GÖKSU Sadık**, *Sokrat ve Eflatun'dan Günümüze Ön Ahilik ve Ahilik*, İstanbul, 2000.
- GÖLPINARLI**, Abdülbaki, *Şeyh Seyyid Gaybi oğlu şeyh Seyyid Huseyn'in "Fütüvvet-Name"si*, y.y., 1960.
- GÖLPINARLI**, Abdülbaki, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul, 2011.
- GÜLERMAN**, Adnan-Sevda Taştekil, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı üzerindeki Etkileri*, Ankara, 1993.
- GÜLLÜLÜ**, Sabahattin, *Ahi Birlikleri*, İstanbul, 1992.
- GÜLLÜLÜ**, Sabahattin, *Bir Toplumsal Dayanışma Örneği Ahilik*, Erzurum, 1988.
- GÜLLÜLÜ**, Sabahattin, *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*, İstanbul, 1977.
- GÜLŞEHİRİ**, 717/1317, *Keramat-ı Ahi Evran tabe serah, Ein Mesnevi Gülschehris auf Achi Evran*, yay. Franz Taeschner, Hamburg, 1930.
- GÜLVAHABOĞLU**, Adil, *Sosyal Güvenlik öncüsü Ahi Evran Veli ve Ahilik*, Ankara, 1991.
- HACIGÖKMEN**, Mehmet Ali, *Ahiler şehri Ankara: XIII-XIV-XV. yüzyıllarda Ankara'da Ahilik ve Ahiler*, Konya, 2011.
- HACIŞEYHOĞLU**, Hasan Üçok, *Çankırı Tarih ve Halkiyatı: Ahilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilatı*, Ankara, 2002.
- KALLIMCI**, H., *Denizli Ahileri*, İstanbul, t.y.

- KARATAY**, Naime, *Osmanlılarda Ahi Teşkilatı*, İstanbul, 1942.
- KAYADİBİ**, Fahri, *Anadolu Selçuklular Döneminde Ahi Teşkilatında Eğitim*, İstanbul, 2000.
- KAYSERİ**, İhsan, *Türk Medeniyetinin Dinamiği Ahilik*, Konya, 2002.
- Kırşehir Müzesi'ndeki Ahilik Belgeleri: Ahi Şecerenameri Beratlar Vakfiyeler*, haz. M. Fatih Köksal v.dgr., Kırşehir, 2008.
- KOCATÜRK**, Sadettin, *Fütüvvet ve Ahilik, XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri*. Kırşehir, 1984.
- KÖKSAL**, M. Fatih, *Ahi Evran ve Ahilik*, Kırşehir 2006, 2008.
- KÖKSAL**, Mustafa, *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*, İstanbul, 2007.
- MUALLİM CEVDET [İNANÇALP]**, *İslam-Türk Teşkilat-ı Medeniyesinden Ahiler Müessesesi*, İstanbul 1335.
- MUALLİM CEVDET [İNANÇALP]**, 1354/1935, *İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği, İbn-i Battuta'ya Zeyl, Zeyl ala fasli'l-(Ehiyyetü'l-fıtyan) Türkiyye fi kitâbi'r-Rihle li-İbn Battuta*, çev. Cezair Yarar, İstanbul, 2008.
- OCAK**, A. Yaşar, *Türkiye'de Ahilik Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış, Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul, 1996.
- OCAK**, A. Yaşar, *Türkiye'de Tarihin Saptırılması Sürecinde Türk Sufiliğine Bakışlar, Ahmed-i Yesevi, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Ahilik, Alevilik-Bektaşilik (Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri)*, İstanbul, 2009.
- ODABAŞI**, Zehra, *Bir Ahi Dostu Franz Taeschner, Hayatı ve Eserleri: Bir Ahi Dostu*, Kırşehir, 2008.
- Orta Anadolu'da Ahiler Devri ve Ahlakı*, İstanbul, 1965.
- ÖZ**, Baki, *Bir Alevilik Yolu Ahilik*, İstanbul, 2001.
- er-RADAVİ**, Abdulgani Muhammed b. Alauddin el-Huseyni, *Fütüvvetname-i tarikat*, haz. Osman Aydın, Ankara, 2011.
- RAZAVİ**, Muhammed b. Seyyid Alaeddin Hüseyini, *Miftahu'd-dekaik fi beyani'l-fütüvvet ve'l-hakayık*, şerh: Muhammed Emin Sırrı Hadim.
- SARIKAYA**, Saffet, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*, Ankara, 2002.
- SOLAK**, Fahri, *Ahilik kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, İstanbul, 2009.
- SOYKUT**, Refik Hilmi, *Emrem Yunus: Ahiliği, Kültürü, Yurdu*, Ankara, 1982.
- SOYKUT**, Refik Hilmi, *Esnaf Kimdir? Esnaflıkta Ahiliğe Yaklaşım*, Ankara, 1978.
- SOYKUT**, Refik Hilmi, *İnsanlık Bilimi Ahilik: İmanı İlimle Besleyen Çalışma İle Şekilleyen*, Ankara, 1980.
- SOYKUT**, Refik, *Orta Yol Ahilik*; Ankara, 1971.
- SUCU**, Mustafa, *Ahi Ocakları ve Bir Ahilik Belgesi*, Malatya.
- al-SULAMİ**, Muhammad Ibn al-Husayn, 412/1021, *The Book of Sufi Chivalry, Kitabü'l-fütüvve: Lessons to a Son of the Moment*, trc. Tosun Bayrak, London, 1983.

- es-SÜLEMİ**, Muhammed b. el-Hüseyn, 412/1021, *Tasavvufta Fütüvvet*, çev. Süleyman Ateş, Ankara, 1977.
- SOYKUT**, Refik Hilmi, *Orta Yol Ahilik*, Ankara, 1980.
- SOYKUT**, Refik Hilmi, *Ahi Evran*, Ankara, 1976.
- SOYSAL**, Şahrap, *Tasavvufta Yeme İçme Kültürü ve Sofra Adabı Derviş Sofraları: Mevlevi Yemekleri, Alevi-Bektaşî Yemekleri, Ahi Yemekleri*, İstanbul, 2007.
- ŞAPOLYO**, Enver Behnan, *Kırşehir büyükleri : Caca Bey, Aşık Paşa, Ahi Evran Veli, Süleyman Türkmâni, Ahmet Gülşehri, Hacı Bektaş Veli*, Ankara, 1967.
- ŞEKER**, Mehmet, *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal Kültürel ve İktisadî Hayatı ile Ahilik*, Ankara, 1993.
- ŞİMŞEK**, Muhittin, *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması, Ahilik*, İstanbul, 2002.
- TARIM**, C. Hakkı, *Tarihte Kırşehri-Gülşehri, Kırşehir; Tarihte Kırşehri-Gülşehri ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler*, İstanbul, 1938.
- TAESCHNER**, Franz, *Ein Mesnevi Gulschehris Auf Achi Evran*, Hamburg, 1930.
- TARLAN**, Ali Nihad, 1399/1978, *Şiir Mecmualarında XVI-XVII. Asır Divan Şiiri: Revani, Hayreti, Haveri, Ahi, Peyami, Sani*, İstanbul, 1949.
- TARUS**, İlhan, *Ahiler*, Ankara, 1947.
- TİETZE**, Andreas, "Ahi" maddesi, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, C 1, Simurg Yayınları, İstanbul, 2002.
- TORUN**, Ali, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nameler Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, 1998.
- TUĞRUL**, Mehmet, *Ankara Örencik ve Ahi Köylerinin Türküleri*, Ankara, 1945.
- TURAN**, Kemal, *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, İstanbul, 1996.
- Türk Kültürü ve Ahilik, (Ahilik Bayramı Sempozyumu)*, Kırşehir, 1986.
- Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri [Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri]*, Ankara, 1996.
- Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri: 13-15 Ekim 1999 [Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri]*, Ankara, 1999.
- UÇMA**, İsmet, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İstanbul, 2011.
- YÜCEL**, Sabri, *Keçeci Ahi Baba ve Zaviyesinden Yetişen Ünlü Kişiler: Kasım Pehlivan, Deruni, Fedayi, Enguni, Mevali, Ligari, Suzi, Kusuti, Arifoğlu, Sefil Ali, Aziz Baba*, İstanbul, 2003.